

ఆంధ్రకవయిత్రులు

మదరాసు ప్రభుత్వ పక్షమున

తెలుగు భాషాసమితి బహుకృతి పొందిన

రమణీ రమణీయ సాహితీ విమర్శ గ్రంథము

కళాప్రపూర్ణ, ఆంధ్రసరస్వతి, సాహితీరుద్రమ, ఉభయభాషా ప్రవీణ,
ఉరిటుకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మ

ANDHRA KAVAYITRULU

by Dr. (Smt.) Utukuri Lakshmikanthamma

(Pen - portraits of nearly 200 eminent Telugu women - writers)

సర్వస్యామ్యములు

ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ గారివి.

ద్వితీయ ముద్రణము

ప్రతులు :- 8,500

మూల్యము

రూ॥ 20-00

ప్రాప్తిస్థానము :-

1. డా॥ ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ, బాపట్ల, P.O. గుంటూరుజిల్లా.
2. ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు, తిలక్ రోడ్, హైదరాబాదు-500001.
3. విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, ఏలూరురోడ్, విజయవాడ.
4. విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్, సుల్తాన్ బజార్, హైదరాబాదు.
5. విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్, ఆనంతపూర్.

ముద్రణ :

శివాజీ ప్రెస్,

గంజ్ బజార్, సికింద్రాబాదు. 500008

Paper used for the printing of this book was made available by the Government of India at concessional rate.

కృత్తి సమర్పణము

—

మానసియులు పూజ్యపాదులు నగు

మత్రియ జననీ జనకులు

శ్రీ నాశము సుఖీలా కృష్ణరావులకు

రచయిత ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ.

శ్రీ హయగ్రీవ గుప్తగారు (అధ్యక్షులు).

పూజ్యపితృశీలు

'మధురకవి' నాశము కృష్ణరావు

సుశీలాంబలకు

కృతి సమర్పణ నమోవాకములు

శ్రీ వాత్సల్యరసానురంజితము, లాశీర్వాద విన్యాస లీ
లా విస్మేరము, అస్మదీయ జయవాల్మీకీదయోత్పుల్ల రా
జీవముల్, నను గన్నవారి పరమ స్నేహామృతాపాంగముల్
సేవింతున్ మదభీష్పితార్పితకృతిస్వీకారసంసిద్ధికిన్.

కమనీయోజ్జ్వల కల్పనా మధురముల్, కావ్యప్రపంచము ల
శ్రమ నిర్మించిన యక్షరాత్ముని, సమస్తాంధక్షమావాసితా
చ్ఛమహాత్మీ ర్తిసరోరుహాసనవిభాస్వన్నూర్తి, మా తంక్షిరూ
పమునన్ దర్శన మిచ్చుచున్న సుకవిబ్రహ్మాన్ సమర్పించెదన్.

పతిమాతే తన బాట గాగ, కులమున్ బడించి బంగారుసం
తతి, సాహిత్యకళావినోది యగుచున్, సంగీతవిద్యా సర
స్వతియై, సర్వజనాభినందితగుణ ప్రాశస్తీ వెల్గొందు దే
వత మా యమ్మ సుశీల - యామె యడుగు ల్బట్టింతు సీమంతమున్

ప్రథితపురాతనాద్యతన లౌ కవయిత్రుల సచ్చరిత్ర లి
వ్విధి శ్రమ కోర్చి కూర్చి నెఱవేర్చితి మేల్ - విరజాజిదండ నో
మధుమతులార ! యుష్మదభిమానకటాక్ష మరందబిందు సం
గ్రథిత పరీమళమ్ముగ వెలార్చి బుధాళికి హాయి గొల్పగన్.

లలిత స్వాంతు, లుదంచితోభయకళా లక్ష్మీసముల్లాసులున్
 తలిదండ్రుల్ ! నను మీరు మెత్తు రనుచున్ గా, దిట్లుగా 'మీ ఋణం
 బులు తీర్మాన మొనర్తు లె' మ్మను దలంపుం గా, ది కే మన్న- ని
 శ్చలమౌ మత్పితృభక్తి చూపుకొను నా చాపల్యమే యింతకున్.

నా సుకృతంబె మీ కడుపునం బడవై చెను, మీరు మంగళ్లో
 పాసన లుగ్గుపా ల్గలిపి పట్టిరి యి య్యభిలాంధము న్నుప
 న్యాసపువేదిగా నిలిపినాను జయధ్వజ, మింక నేడు మీ
 వేసిన పూలతీవ తొలి విచ్చిన పు వ్విదె మీకె యిచ్చెదన్.

పూ వెటువంటి దయ్యు, ప్రభుపూజిత మైన సప్తమౌళిసం
 భావన భాగ్యశాలి యగు మత్కృతి యో సుకృతాత్ములార ! మ
 ద్దేవత లై న మీరు మీ కృతిపతిత్వమునం దశుకౌత్తి సద్విమ
 రావృతి సాహితీజగతి రాజిలు శాశ్వత రత్నదీపమై.

నా కల మాంద్రవాజ్మయమునం దడు గుంచిననాడు కన్న నా
 యా కల లెల్ల నేడు చరితార్థము లై నవి తండ్రి ! మన్నమో
 వాకముతోడ నీ కృతి భవచ్ఛరణార్పణ సేతు, మీ స్మిత.
 స్వీకృతి మత్కృతాక్షము లవే పదివే లగు ఛాలు నా కికన్.

అసమకళా వ్యసనులకున్,
 ప్రసన్న చరితులకు, కృష్ణరాయ సుశీలా
 రససిద్ధుల, కేతల్కా
 వ్య సనాథులకు, మదభీష్టపదచతురులకున్.

మీ ప్రేయతనూజ

ఉంటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ

కావ్యవీధి

1 ఆ ప్రవాక్యం	6
2 పీఠిక - దీపిక	8
3 మలికూర్పు మనవి	28
4 మనవి మాటలు	28

తొలితరము

1 చానమ		4
2 ప్రోలమ	...	4
3 గంగాదేవి	...	7
4 తాళ్ళపాక తిమ్మక్క	....	13
5 ఆతుకూరి మొల్ల	...	19
6 మోహనాంగి	...	26
7 తుక్కాదేవి	...	38
8 తిరుమలాంబ	...	36
9 నాచి	...	40
10 లీలావతి	...	42
11 శారద	...	43
12 త్రివేణి	...	43
13 రామభద్రాంబ	....	45
14 మధురవాణి	...	50
15 కృష్ణాజమ్మ	...	60
16 రంగాజమ్మ	...	60
17 ముద్దుపళని	...	67
18 మదిన సుభద్రమ్మ	...	75
19 బండి బాపమ్మ,	...	75
20 రత్నాంబ	...	75
21 చెలికాని చెల్లాయమ్మ	...	75
22 కుప్పమ్మ	...	78
23 బాలపాపాంబ	....	79
24 దార్ల సుందరీమణి	....	83
26 తరికుండ వేంకమాంబ	...	87
28 అమ్మాజీ	...	100

మలితరము - వీరేశలింగయగము

27	శ్రీమతి కొటికలపూడి సీతమ్మ	గారు	101
28	భండారు అచ్చమాంబ	,,	105
29	రాణి చిన్నమాంబ	,,	107
30	కందుకూరి రాజ్యలక్ష్మమ్మ	,,	108
31	బుర్రా సూరమాంబ	,,	109
32	వేమూరి శారదాంబ	,,	111
33	మామిడన్న సుభద్రమ్మ	,,	114
34	శ్రీనివాసమ్మ,	,,	115
35	గోపిసెట్టి లక్ష్మీనరసమ్మ	,,	115
36	చిల్లరిగెరమణమ్మ	,,	115
37	కృపాబాయి సత్యనాధమ్మ	,,	115
38	గూడపాటి లక్ష్మీనరసమ్మ	,,	115
38	గుండు అచ్చమాంబ	,,	116
40	మొసలిగంటి రామాయమ్మ	,,	116
41	చూడికుడు తమ్మాళ్	,,	116
42	మోదవరపు లక్ష్మీనరసమాంబ	,,	117
43	వెన్నెలగంటి హనుమాయమ్మ	,,	117
44	చోరగుడి సీతమ్మ	,,	120
45	సీరం సుభద్రయాంబగార్లు	,,	120
46	జ్ఞానాంబ	,,	126
47	కర్రా సుబ్బలక్ష్మమ్మ	,,	131
48	గ్రంధి మాణిక్యాంబ	,,	132
49	కాళ్ళకూరి మహాలక్ష్మీసుందరాంబ	,,	133
50	వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మ	,,	137
51	ఆచంట సత్యవతమ్మ	,,	139
52	అ. రాజాంబ	,,	140
53	పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబ	,,	141
54	జూలూరి తులశమ్మ	,,	143
55	దొంతి రాజరత్నమ్మ	,,	146

మూడవతరము - ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయము

56	శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకమ్మ	గారు	148
57	,, గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి	,,	158
58	,, చిల్కపాటి సీతాంబ	,,	166
59	,, కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ	,,	172
60	,, ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయిమ్మ	,,	178
61	,, పౌణకా కనకమ్మ	,,	178
62	,, చేబ్రోలు సరస్వతీదేవి	,,	184
63	,, వాజిపేయాజుల మహాలక్ష్మమ్మ	,,	192
64	,, ఇనగంటి సరస్వతీదేవి	,,	198
66	,, గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ	,,	198
66	,, జొన్నలగడ్డ శారదాదేవి	,,	193
67	,, కల్లూరి విశాలాక్షమ్మ	,,	199
68	,, గంటి కృష్ణవేణమ్మ	,,	201
69	,, రావూరు వెంకటసుబ్బమ్మ	,,	210
70	,, భువనగిరి లక్ష్మీకాంతమ్మ	,,	213
71	,, పులవర్తి కమలావతీదేవి	,,	216
72	,, సీమకుర్తి సత్యవతీదేవి	,,	217
73	,, ఆత్మూరి అన్నపూర్ణమ్మ	,,	222
74	,, దేశిరాజు భారతీదేవి	,,	225

నాలుగవతరము - అద్యతనాంధ్రయుగము

75	శ్రీమతి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మ	గారు	230
76	,, ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మ	,,	237
77	,, మదమంచి ఆనంతమ్మ	,,	248
78	,, పుట్టపర్తి కనకమ్మ	,,	256
79	,, బుర్రా కమలాదేవి	,,	260
80	,, మాణిక్యం వేదవల్లి తాయారమ్మ	,,	266

81	శ్రీమతి	చుండూరు రమాదేవి	గారు	270
82	,,	నాశము సుశీలమ్మ	,,	273
83	,,	విజ్ఞపు హేమలతాదేవి	,,	275
84	,,	అయితం ఇందిరా, భారతులుగార్లు		275

5 వ తరము - నవ్యాంధ్రయుగము

85	శ్రీమతి	తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ	గారు	282
86	,,	బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మ	,,	285
87	,,	చావలి బంగారమ్మ	,,	288
88	,,	కాత్తపల్లి లలిత	,,	290
89	,,	పరుచూరి భువనేశ్వరి అన్నపూర్ణాదేవి	,,	296
90	,,	చర్ల సుశీలాదేవి	,,	299
91	,,	రాజేశ్వరి	,,	300
92	,,	తులసి లక్ష్మణ	,,	302
93	,,	కర్లపాలెం రాజ్యలక్ష్మమ్మ	,,	303
94	,,	ఆదూరి లీలావతి	,,	304
95	,,	సామవేదం సీతారామమ్మ	,,	305
96	,,	బెల్లకొండ కనకమ్మ	,,	307
97	,,	మానికొండ అలివేలుమంగ తాయారమ్మగారు		308
98	,,	దోసపాటి సీతారామమ్మ	గారు	309
99	,,	నుదురుమాటి శేషమ్మ	,,	309
100	,,	నల్లూరి రత్నమాంబ	,,	310
101	,,	ఏ కోమలమ్మ	గారు	311
102	,,	కొల్లూరి గౌరీదేవి	,,	311
103	,,	చర్ల నగరాజకుమారి	,,	312
104	,,	అయ్యడేవర బాలాత్రిపురసుందరమ్మ	గారు	313
105	,,	వింజమూరి సీతాదేవి	గారు	315
106	,,	పట్టికొండ విశాలాక్షి	,,	316
107	,,	జయంతి లక్ష్మీమంగతాయి	,,	318
108	,,	దేవులపల్లి సత్యవతమ్మ	,,	319

ఆ ప్రవాక్యం

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రను తమ కమనీయ కవితాప్రతిభలతో సమలంకరించిన కవయిత్రుల చరిత్రలను వ్రాసి ఆంధ్రులు సాధించిన సంస్కృతి స్వరూపాన్ని తీర్చిదిద్దే ప్రయత్నంలో శ్రీమతి ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు ఆద్యులు. తెలుగు కవయిత్రుల చరిత్రరచనలోనే కాదు, యావద్భారత కవయిత్రుల చరిత్రను తెలుగులో తొలిసారిగా అందించిన కీర్తి కూడ శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మకే దక్కుతుంది. దాదాపు మూడు దశాబ్దాలక్రితం ఈ పుస్తకం వెలువడి ఎందరికో, ఎన్ని విధాలుగానో కనువిప్పు కలిగించింది. ఇది ధ్వజీయ ముద్రణం.

మొన్నమొన్న జరిగిన అంతర్జాతీయ మహిళాసంవత్సరములో వనితల విశిష్టతను చాటి చెప్పడానికి ఎంతో ప్రయత్నం జరిగింది. కాని ఈలాంటి ప్రయత్నానికి అంకురార్పణ జరుగకపూర్వమే శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మ, తెలుగు కవయిత్రుల విశిష్టతను ఆభివర్ణించడానికి పూనుకోవడం ఆమె విలక్షణతను, ప్రతిభను చాటుతున్నది.

సాధారణంగా చరిత్రకు సంబంధించిన గ్రంథాలలో అందమైన భాషా విన్యాసం, రసవంతమైన రచనా విధానం, అంతగా ఉండదు. ఆంధ్ర కవయిత్రులు అనే ఈ గ్రంథంలో శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు శక్తిమంతమైన తమలేఖనితో చేయించని సాహితీ చమత్కారంలేదు.

శ్రవణ సుందరమైన పదసమ్మేళనమో, రమణీయమైన అర్థస్ఫురణమో, రయోత్మకమైన వాక్యగమనమో లేని వాక్యం, ఈ పుస్తకంలో కనిపించటం ఆరుదు. పదబంధాలు, జాతీయాలు, సామెతలు, ఈ పుస్తకంలో దర్శనమిస్తాయి. అటులే ఇవి తెచ్చిపెట్టినట్టుగా ఉండవు. కథనకౌశలానికి మారాకు హత్తినట్టుగా ఉంటాయి.

దాదాపు 200 కవయిత్రుల రచనలను ఎంతో వ్యయప్రయాసలకు ఓర్చి శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు సేకరించి, రచయిత్రుల జీవితవిశేషాలతో జతగూర్చి

ఆ ప్రవాక్యం

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రను తమ కమనీయ కవితాప్రతిభలతో సమలంకరించిన కవయిత్రుల చరిత్రలను వ్రాసి ఆంధ్రులు సాధించిన సంస్కృతి స్వరూపాన్ని తీర్చిదిద్దే ప్రయత్నంలో శ్రీమతి ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు ఆద్యులు. తెలుగు కవయిత్రుల చరిత్రరచనలోనే కాదు, యావద్భారత కవయిత్రుల చరిత్రను తెలుగులో తొలిసారిగా అందించిన కీర్తి కూడ శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మకే దక్కుతుంది. దాదాపు మూడు దశాబ్దాలక్రితం ఈ పుస్తకం వెలువడి ఎందరికో, ఎన్ని విధాలుగానో కనువిప్పు కలిగించింది. ఇది ధ్యతీయ ముద్రణం.

మొన్నమొన్న జరిగిన అంతర్జాతీయ మహిళాసంవత్సరములో వనితల విశిష్టతను చాటి చెప్పడానికి ఎంతో ప్రయత్నం జరిగింది. కాని ఈలాంటి ప్రయత్నానికి అంకురార్పణ జరుగకవూర్యమే శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మ, తెలుగు కవయిత్రుల విశిష్టతను అభివర్ణించడానికి పూనుకోవడం ఆమె విలక్షణతను, ప్రతిభను చాటుతున్నది.

సాధారణంగా చరిత్రకు సంబంధించిన గ్రంథాలలో అందమైన భాషా విన్యాసం, రసవంతమైన రచనా విధానం, అంతగా ఉండదు. ఆంధ్ర కవయిత్రులు అనే ఈ గ్రంథంలో శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు శక్తిమంతమైన తమలేఖనితో చేయించని సాహితీ చమత్కారంలేదు.

శ్రవణ సుందరమైన పదసమ్మేశనమో, రమణీయమైన అర్థస్ఫురణమో, లయాత్మకమైన వాక్యగమనమో లేని వాక్యం, ఈ పుస్తకంలో కనిపించటం ఆరుదు. పదబంధాలు, జాతీయాలు, సామెతలు, ఈ పుస్తకంలో దర్శనమిస్తాయి. అటులే ఇవి తెచ్చిపెట్టినట్టుగా ఉండవు. కథనకౌశలానికి మారాకు హత్తినట్టుగా ఉంటాయి.

దాదాపు 200 కవయిత్రుల రచనలను ఎంతో వ్యయప్రయాసలకు ఓర్చి శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు సేకరించి, రచయిత్రుల జీవితవిశేషాలతో జతగూర్చి

మనకు అందించినారు. రచనలను గూర్చి ఆమె వ్రాస్తున్నప్పుడు ఆమె పాండిత్యం, పరిశీలనాదృష్టి, సహృదయత్వం, ఎంత సుసంస్కృతంగా ఉన్నాయో, ఎంత సముదారంగా ఉన్నాయో తెలుస్తుంది.

సాహిత్య, సాంస్కృతిక రంగాలలో, అతిదక్షతతో తమ నిర్వహణ సామర్థ్యాన్ని ప్రదర్శించిన శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు తెలుగుదేశానికి అందించిన గ్రంథాలలో ఈ గ్రంథానికి పార్థక్యం ఉంది. నాపట్ల ఆమెకున్న వాత్సల్యభావాన్ని పురస్కరించుకొని నన్నీ రెండుమాటలు వ్రాయవలసిందిగా ఆమెకోరినందుకు, నేనింత ఉద్గ్రంథాన్ని గూర్చి వ్రాయడానికి పూనుకున్నాను. శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మ గారికి ప్రతిభ వుంది, పాండిత్యం ఉంది, రచనాభ్యాసం ఉంది. ఈ మాడు శక్తులు మరింత తేజరిల్లడానికి అనువైన అవకాశాలు ఇతోధికంగా లభించాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. తెలుగు పరితృలోకం ఈ పుస్తకాన్ని సమాదరిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను.

హైదరాబాదు.

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

తేది. 26-9-1980

శ్రీ ర్ష య తు

పీఠిక - దీపిక

దర్శనాచర్య, మహాపాఠ్యాయ, లాక్షణికశిరోమణి, శాస్త్రవిశారద,
సాహిత్యాచార్య, సాహిత్య విద్యాభాషాప్రవీణ

జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ

నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు. ఏ. సి. కాలేజీ, : గుంటూరు

“శ్రీలక్ష్మీ కాంతమా గ్రంథ భావ భావన భావుకాః
భావయధ్వ మిమాం వాణిం సచేత స్త్యసహాయినీం
స్వాత్మసంవాదసంతుష్టస్వస్పందశ్రీరసాత్మనః
హృదయాన్నిసృతా భాషా పీఠికాత్వేన లోక్యతాం

వనితాజనతాకమ్రకవితాలలితా నను
లాలితా పాలితా సేయం గీర్ధ్యగే గౌరివ స్వయం
గద్యపద్యకథాకాంతాం తుష్టి పుష్టి ప్రదాయినీం
రీతిం నీతిం సమాశ్రిత్య వాచమేనాం నిబోధత!”

శ్రీ కుంకుమశోభిత ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమాకృతి “ఆంధ్రకవయిత్రులు” చతురస్ర మయిన చక్కని రచన. ఇది యొక సాహితీవిమర్శ. తెలుగు వెలుగుల జూపు తెలుగునాట వెలసిన ఏవంవిధ విమర్శగ్రంథములలో నిది యాద్యకృతి. ఈ కృతి సుకృతి కృతి. ఆకృతి కల కృతి యగుట నిదియా సుకృతి. ఇది కమనీయ కామినీ కవితాసమీక్ష. ఇట్టి సమీక్షాకృతిని మదరాసు ప్రభుత్వ తెలుగుభాషాసమితి ద్వారమున బహుకరింపదలచినది. రచనాదక్షతకలవారి సమీక్షలనీక్షించిసమితి విశిష్ట పర్యవేక్షణమున నిది “యుత్తమసమీక్ష” యని భావించి సంభావించినది. సమితి సంభావనము సకలసామితేయ సంవాద సహితము. ఇది సారస్వతేయ సంభావనము. ఈ “రమణీ రమణీయ సాహిత్య విమర్శ” సహృదయులకు సుహృదయలకు సంభావనార్హము..... వేనాక సాహిత్యప్రతుడను. జగన్నాథ పండిత

రాయల 'రసగంగాధర' మను సాహిత్య శాస్త్రీయ గ్రంథము కొంత నా రచనలో 'నవ రస గంగాధర' మయినది. మొదటి వత్సరమున తెలుగు భాషాసమితి 'నవ రస గంగాధరము' నిట్టె చూచి బహుకరించినది. సాహిత్యతాపసుడనుగా లక్ష్మీకాంతమ సాహితీవిశిష్టతల కొంతగా గుర్తించిన నేను ప్రస్తుతాశ్రయముల ప్రస్తుతులు నివేదించును.

'ఆంధ్రకవయిత్రులు' అని ఈ గ్రంథనామము. తెలుగుదేశ మాంధ్రదేశ మొకటి, తెలుగుభాష యాంధ్రభాష యొకటి ఆంధ్రదేశమున కవిత లల్లిన వనితల చతురకవితల నీ గ్రంథము సమీక్షించినది. కవితాకంకణహస్త లాంధ్రమున నెందరో కలరు. వారి సంస్కృతభాషాకవితలు, ప్రాకృతభాషా ప్రాభవములు, ఆంధ్రభాషాయోషారాధన లిందు గలవు. ఆంధ్రదేశీయసాహిత్యము సర్వతోముఖము తత్ప్రకారము లనంతములు. తద్ధూర్వహు లనేకు లున్నారు. ఆ యనేకుల కనేకులు గోరుముద్దలతో వెన్నముద్దలతో సారస్వతరసము పట్టినారు. తాదృశలె కాక, ఈదృశస్తుతిపాత్ర లయిన సీమంతిను లెందరో కలరు. ఇట్టి స్తోతవ్షిపజ్జ లితరసీమలలో నింతగా లేరు ఇంతగా కవితారంగమున నవత

'కవయిత్రులు' గ్రంథమును
 దీవారు కాని, యిప్పటివారు
 గ్రంథమున 132 సంఖ్యాకులు

స్తుతి పాత్రలయినారు. అందరి చరితములు సులభములు కావు. రచనలు నందు బాటులో లేవు సుజ్ఞాతల విశేషములు కూడ ససిగా సరిగా తెలియుట కవకాశములు కొంత కొంతగనె యున్నవి. కాని కాంతమ్మ యింతగా నన్నేషించి యిట్లు సుప్రకాశదీపిక వెలయింప జేయుట నారీలోకవివేకమున కొక యాలోకము ఇందు సుమారు 400 పుట లున్నవి. కొన్ని విభాగము లిందున్నవి. అట్టి విభక్తియుక్తికి తగిన యుక్తియుక్తి విశేషములను కాంతమ్మ సూక్తమె చేసినది.

వేదసంహితలందు వనితల పేరు లున్నవి. వారి విశేషములును గలవు. అవి యిందు విస్తృతము లగుట యుద్దిష్టము కాదు వికటనితంబ, శీలాభట్టాకరి, అవంతి సుందరి ప్రముఖుల జ్ఞాతాజ్ఞాత సాహితీపర్యాలోచన మిందేల కూర్చు పొంద వలయును? రేవా, మాధవీ, పద్మానహీ ప్రభృతికలు ప్రాకృతలు కాని, ప్రాకృత సాహితీవాసనా వాసితలు. వారి విస్తృతి యాంధ్రకవయిత్రులలో వలయు నేమి? ఇట్లే యన్యాన్యముల కిందు ప్రవేశ మీయమికి సమీక్షలో నీక్ష యున్నది.

నవకాలమునాటివారు కొంద రిందు కన్నడరు. అన్నియు సుశకములా? అందర కుచితప్రవేశ మెట్లు? ఆంధ్రకవయిత్రీ ప్రాంగణ ప్రవేశమునకు వలసిన విధులు కలవారందరు సుజ్ఞాతచరితలు కానందున, నిం దుల్లేఖముపొందలేదు. కేవల ముల్లేఖమున నయిన నందర సూచించుట కీ కాలమున తగిన సౌకర్య మేడి? అక్షరముఖ లందరు రచనలు సేయగలరా? చేసినవారును కొంత చేసి యూరకొందురు. ఇట్టివారి గుర్తించు పెట్టు? ఎట్లును తెలియనివారి నెట్లు తెలియవలయును? శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ యెట్లెట్లొ శెనుగుదేవుల నెందరినో తన తెలివిడిలో గుర్తించినది. సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల నధ్యయనము చేసి, యాంగ్ల హిందీభాషల పరిచయమున వలసినవానిని తెలిసికొని, విమర్శ రీతినీతు లందుకొని, యలంకారగ్రంథపరిశీలన పరిపాకము కూర్చుకొని, సాహితీవృద్ధ గతిమతులు గుర్తించి శ్రీ కాంతమ కవయిత్రీచరిత్ర సంతరించినది. తీరిక, ఓపికలలో నొకటి యున్న మరియొకటి యుండదు ఏయొకటి లేకున్నను. వెలితి కన్నడును. ఈసమీక్షలో నట్టిది లేదు. లోకమును శ్రీలు కలవారున్నారు. వారందరు ధీవరు లనలేము. శ్రీ ధీ లున్నవారును గీరంగముల క్రీగంట నేని చూడరు. అందును హీ మతు లయిన శ్రీల విషయ మేమి చెప్పుదుము? శ్రీమతి యన్నిటి కలిమి సమీక్షా దక్ష యయినది. ఇట్టి రచన మీమె కుభయవంశ సంప్రదాయ విశేషమున, నిరంతరా భ్యాసమున సుసాధ మయినది. ఆనూచాన విశేష మెంతేని కూర్చును.

ఈ రమణీయ సాహిత్యవిమర్శనము తొలితరము, మలితరము, మూడవ తరము, నాలుగవతరము, ఐదవతర మని యైదు విధముల లక్ష్మీకాంతమ ప్రమదా ప్రపంచము ప్రస్తరించి కు స్తరించినది. కాంతమ దృష్టిలో తొలితరము ప్రాచీనాంధ్ర కవిత్వము, మలితరము శ్రీవీరేశలింగయుగము, మూడవతర మాధునికాంధ్రవాబ్ధ యము, నాలుగవతర మద్యతనాంధ్రయుగము, ఐదవతరము నవ్యాంధ్రవాబ్ధ యము. సాహితీ శ్రీ యం దిట్టి తరముల విభాగము లేదు. శ్రీ సాహితీ యం దిది యపరిహా ర్యమే యయినది. ఇందుపప త్తి ప్రతిపత్తులు తుదిసమీక్షలో విప్రతిప త్తి లేకుంటకై నిరూపితము లయినవి. తొలితరమున 24, మలితరమున 29, మూడవతరమున 19, నాల్గవతరమున 11, ఆయిదవతరమున 42, కవితావనితలు పరామృష్ట లయినారు. తన కందరి చరిత విశదముగ తెలియ లే దని కాంతమ యంగీకరించినది. అందు ననె 'చరిత్ర తెలియని ఇతర కవయిత్రులు' ముప్పదియార్గురు వేరుగా నున్నారు. వీరి విశేషము లత్యంత సుప్రసిద్ధములు కావు. శ్రీ పద్మావతీదేవీ, దుర్గాబాయి,

నాయిని కృష్ణకుమారి, సీతాకుమారి, ఇందిరాదేవి, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, శకుంతలాదేవి సారస్వత జీవితగతులు పత్ర పత్రికా పుత్రికలలో చిత్రిత లగుచునె యున్నవి అయిన నీదృశల స్పష్టావగతి లేక చిత్రీకృతి సాధ్యమా?. ఇంక 31 యబలల నామము లుల్లి ఖీతము లయినవి. వారందరి దెలియుట కష్టమని యే రనలేరు? 'పురుషులు రచింపని కవయిత్రుల చరిత్రలనపేక్షతో వ్రాయుటయే నాకు పరాయణ' మని లక్ష్మీకాంతమ తెలియ జెప్పినది. గ్రంథమిట్లు శ్రమించి కూర్చిన పిమ్మట లభించిన విశేషము లాధారించుకొని యనుబంధమువ సప్త శ్రీ శ్రీ చరితములను కాంతమ కూర్చినది. అప్పటి కయిన ననుపేక్షితాపేక్షిత చరిత లందిన సమీక్షించుట కషకాశ ముండెడిది. ఇంతకును "భవిష్యత్తులో ఇంకొకరు చరిత్ర వ్రాయడానికై నా యీ గ్రంథం ఆధారంగా ఉండా "లని ఆమె తలంపు. ఇది యత్యంతము యుక్తము. 'మహిళా వాఙ్మయానికి తీరని అపచారం జరిగిన దని శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ యనును. ఇట్టి వంతట జరుగును. అది యుపేక్షా కృత మపేక్షాకృతము కాదు. సమీక్షాకృత మనుటయు గాదు. ఒకరొకరి ప్రతీక్షకై కొన్ని కొన్ని యట్టుండుట యపరిహార్య మగును.

తెలుగుభాషాసమితి సాంస్కృతిక ప్రదర్శన పటపట్టికలలో కొందరు వనితలు నామసౌభాగ్యముతో నున్నారు. అజ్ఞాతలె కొందరు జ్ఞాతలై యున్నారు. తెలంగాణాలో, రాయలసీమలో. రాష్ట్రేతరాంధ్రులలో నే డింక నెందరో యున్నారు కళాశాలా పాఠశాలాధ్యాపికలు, పట్టపరీక్షాసము త్తీర్ణలు, విద్యాభాషా ప్రవీణలు, స్యయమాచార్య లెందరో నుందురు. వారి నందరి సాక్షాత్కరించు కొనుట సుశకము కాదు. శ్రీ ఊటుకూరిలక్ష్మీకాంతమ ఇట్లు సమీక్షాదక్ష యగుటయ కాక, కవితాదక్షయునగును. ఆయమ్మ విశిష్టత కూడ నిందు చేర్చిన, $24 + 29 + 19 + 11 + 42 + 7 = 132 + 67 = 199$ సంఖ్యాకులతో 200 మంది కవయిత్రులు కానే యయినారు. ఇంకను,

- 1 అక్కమహాదేవిచరిత్ర రచించిన బాల పాపాయి.
- 2 మోహినీదండకము వ్రాసిన రంగాజమ్మ.
- 3 అల్లాడ విజయభూపతిలాసము - సౌందరీదేవి.
4. జోహరాపురం కమలాదేవి.

5. తెలికపల్లి నరసమ
6. కోదాటి నరసమ
7. బెంగుళూరి నాగరత్నమ
8. యమ్. రంగనాయకమ.
9. కె. లక్ష్మమ
10. రుద్రభట్ట లోకమ
11. వంగల వెంకమ
12. కళ్ళేపల్లి వెంకటనరసమ
13. కాకాణి వెంకటనరసమ
14. పి. వెంకటసీతమ
15. అమలాపురపు సీతారామమ
16. బోర్లెం హనుమంతమ
17. న డూరి ఆనందమ
18. చిల్లరిగె స్వరాజ్యలక్ష్మి
19. గొబ్బూరి హనుమాయమ
20. నండూరి సరస్వతి
21. పసల సత్యవతి
22. జిన్నూరి లీలాకుమారి
23. దేవిరాజు లక్ష్మీనరసమ
24. వడ్లమూడి శశికళ
25. గారపాటి కమల
26. అన్నే అనసూయ
27. దాసరి శకుంతల
28. యేలూరిపాటి రూప్సిలక్ష్మి
29. మల్లాది పద్మావతి
30. మేడూరి నిర్మల

మొదలగువా రెంద రున్నారో మహానుభావ లందరకు తెలియదు. కొందరు సీమంతినులు పేరు పెట్టుకొనరు. ఈనాటి యోషలు కొందరు మారుపేరులతో రచనలు ప్రకటించుచున్నారు. శ్రీ పదాంతవ్యక్తు లీనా డెందరో వినబడుదురు.

వారందరు శ్రీ లగుదురో, ఆశ్రీ లగుదురో. కనుకలి యున్న గాని యీ కలిలో జెప్ప జాలుదుమా? లక్ష్మీకాంతమ వారి వారి కృతుల చక్కగానే సమీక్షించినది. కొందరి కొందరి కొన్ని కృతు లావిష్కృతి నొందక పోవుట, పరిష్కృతి పదయక పోవుట లిత్యాదులు నిదానముగా కతిపయ సంవిజ్ఞాతము లిందు కన్నడవు. శ్రీబెల్లం కొండ కనకమ సంస్కృతకవితల గూడ వెలయించినది. కతిపయ సౌభాగ్యవతు లాంగమున 'పొయిట్టిలు' పలుకుచున్నారు. హిందీ కవిత లనుచున్నారు. చిలుకూరి నారాయణరావు ధర్మపత్ని యాంధ్రమున కన్నడమున కైత లల్లగలదు. ఈ సకల కలాసౌభాగ్యల సకలకలామయజీవిత కలాసర్వస్వము నొకరే సునిరూపము చేయుట యశక్యక్రియ. అశక్య మొకప్పుడు దుశ్శకము కావచ్చును అయి సుశక మని కాంతమాసమీక్ష చాటి చెప్పు నందును.

శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ పింగళ సంవత్సరమున (1917) నాశముకృష్ణారావు సుశీలమ్మలకు జన్మించినది. ఆన్నదమ్మల సమాదరము పొందినది చిన్నతనమున వీధిబడిలో విద్దెల నేర్చి. రాజమహేంద్రవరము వైశ్యసేవాసదనము యువతీ సంస్కృత కళాశాలలో బతుల కామాక్షమ్మగారి సమక్షమున సంస్కృతాంధ్రము లభిమానముగా నభ్యసించినది. లలితకళ లని యిప్పటివారను చిత్ర కార్యసంగీతము లలవరచుకొనినది. ఆంగ్ల హిందీభాషల పరిచయము సంపాదించినది. 1935 వ సంవత్సరమున 'ఉభయభాషాప్రవీణ' పరీక్షలో ప్రథమగణనీయగా సముత్తీర్ణ యయినది. యల్లాప్రగడ జగన్నాథ ప్రబోధసహకారమున నాధ్యాత్మికాసక్తి కలిగి రామకృష్ణ అరవింద, రమణ ప్రముఖ మహనీయుల తత్వముల తెలిసికొనినది. అప్పటిలో 'కృష్ణకుమారి' పేరుతో లక్ష్మీకాంతమ గద్యపద్యములు రచించి పత్రిక లలో ప్రకటించినది. అవి నాటికి నేటికి ప్రశంసాస్పదములు. శ్రీ నాశం కృష్ణారావుగా రేకేశ్వరప్రార్థనాసక్తులు. బ్రహ్మసమాజధర్మపరాయణులు. అప్పటప్పట నైమిత్తికగోష్ఠులలో సాయంప్రాతస్సమయములందు కృష్ణకుమారి యావేశమున భజనము చేసెడిది. ఆమె మన స్సెట్లెట్లో ప్రతీకారాధనమున లగ్నమయినది. లవణ షార రూక్షములు పట్టక. చెఱుకురసము మామిళ్ళు త్రావి, మల్లె జాజి గులాబులు తరుముకొని, ముత్యాలపేటల మురిపెములతో చిన్నతనమున నల్లారుముద్దుగా పెరిగినది 'కృష్ణకుమారి' కి పదమూడవయేట (24. 3. 1930) వివాహ మయినది నాశము వారి 'విష్వక్సేన' గోత్రమునుండి ఊటుకూరివారి 'సుకాంచన' సగోత్ర యయినది. శ్రీ ఊటుకూరి హయగ్రీవగుప్త

లక్ష్మీకాంతమ సౌభాగ్యవైభవము. వివాహమయిన పిమ్మట గూడ లక్ష్మీకాంతమ పీఠా వేణు నాట్య భాషా విద్యా గీత సంగీత విశేషాభిజ్ఞ యగుటలో శ్రీ హయగ్రీవ గుప్తాంగీకారమే సర్వహేతువు. శ్రీ గుప్త తండ్రి శ్రీ వేంకటేశ్వరశ్రేష్ఠి (ఊటుకూరి రామయ్యగారి కుమారుడు) సంస్కృతప్రియత, తల్లి శ్రీ రంగమ్మ సారస్వతాసక్తి లక్ష్మీకాంతమ్మకు మంజులాశీస్సు లయినవి. గుప్త పితృపాదులు వేదసంస్కృత పాఠశాలానిర్వహణమున సుప్రసిద్ధశోకులు. (నేటి చీరాల కళాశాల కది వునాది.) కాంతమ తల్లిదండ్రులు కళాప్రియంభావుకులు, సారస్వత పోషణారాధనాసక్తులు. కావుననే లక్ష్మీకాంతమ ప్రశస్తపితృమతి, ప్రశస్త మాతృమతి. ప్రశస్తభర్తృమతి. అంతటగల యీ సుప్రశస్తి ఆమెకు విద్యాప్రశస్తి నిచ్చినది. నేడు, శ్రీ ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ “ఉభయభాషాప్రవీణ” “విద్య త్కవయ్యుత్తి” “ఆంధ్ర విదూషీకుమారి,” “తెలుగుమొలక” “కవయిత్రీతిలక,” “ఆంధ్రసరస్వతి” ప్రముఖ బిరుదభూషిత యయినది. సమకాల పత్రికల నన్నిట నామె రచనలు గలవు. ఆంధ్రదేశ ప్రసిద్ధసభారంగములం దంతట నామె దీక్షగంభీర వచనములు నిత్యము ప్రతిధ్వనింపను.

ఏ విషయమున నైన తన నిర్దిష్టభాషాపుష్టితో సదస్యులకు సంతుష్టి నిచ్చి భావనమారాధనము చేయును. ఆమె సంస్కృతమునం దుపన్యసించెనా! తేట తెలుగువలె సుగమత్వము సూచించును. ఆంధ్రమునం దట్టె మాటాడెనా! సంస్కృతపండితుల తలలూగును. పత్రికారచనలలో, రేడియోప్రసక్తి విశేషము లలో శ్రీత్వ ముల్లసిల్లునట్లు లక్ష్మీకాంతమ్మ సూచనలు చేయును. ఏవంవిధ విశేషము లనేకములు కాంతమ ఏవంసమర్థ యగుటలో సమర్థహేతువు లయినవి. పేరులో, వాక్కులో, భావములో, సమాజములో, ధర్మములో, గృహములో లక్ష్మీ కాంతమ కాంతస్వభావ.భర్తృదీతమయిన న్యాయవిద్య భార్యలో సఫల మయినదని, భార్య సాహిత్యికత భర్తలో సప్రయోజన మయినదని ఒకరొకరు ఒకరొకరి ప్రేయః ప్రేయోహేతువులై స్వాత్మ సంవాదము పొందుదురు. ఆ సుమానుషసంపత్తి లక్ష్మీకాంతమను వీరభావ చేసినది. సభాగంభీరయై, భాషాప్రసన్నయై, భావ శాంతయై, సుముఖవదువై తన పుత్రీ పుత్రులకు సదపత్యశోభిత, ఈ కుంకుమ శోభిత చక్కగా శ్రద్ధగా తన విశేషముల సంక్రమింపజేయుచున్నది. ఇది మోద సమ్మోదములకు నిదానము.

అంత స్పంజల్పరూపభాగ్యము కలిగి, జిగి బిగి చేర్చు కూర్చు కల పొందిక పట్టి, యభంగురము, న్యస్పందసుందరము, భావభరభాసురము మయిన యొకానొక భాషను తనకై తాను స్పష్టించుకొనెను. కవితామయ మయిన శ్రద్ధ సభావేదికలో కాంతమ్మకు విశిష్టతను గూర్చినది. కవయిత్రీ హృదయవేదనాపాకము సర్జవ హేతువు కాగా, కేంద్రీకృతకాంక్షాపరిణామముగా మగ్న భావసమున్మీలనముతో నిగీర్ణమయిన కవయిత్రీజీవనమును కాంతమ యావిష్కరించినది.

“అక్షరాదిరచనైవ యుజ్యతే
తత్రవస్తురచనా పురాతనీ”

అని యానందవర్ణను డనినాడు. ఇట్టి ఘటనాపటియఃప్రజ్ఞ ప్రాబంధిక భాషాభాషిణి యయిన యీమె కసాధ్యము కాదు. పచేళీమభావసంస్కారముతో కవితా వనితా జనతా జీవితముల నధ్యయనించి, సాంస్కృతికాత్మ సంస్కారమున, పద్యావిద్యా పద్యారహస్య విజ్ఞావమున రమణీ సాహితీ సమీక్ష చేసినది.

ఇందు ముక్తకసమీక్ష యున్నది. కామినీ కవితా పరీక్ష యున్నది. కవితా ప్రతీక్ష యున్నది. కవయిత్రీ నిరీక్ష యున్నది. తగిన చరిత్ర పరీక్షయు నున్నది. ప్రసన్నగంభీరము, లలితమధురము, సర్వశ్రుతిసుభగము, ఓజస్తేజః పూర్ణము నయిన రచన యందర కలవడదు. అలవడిన దాని నుపేక్షించుట కాత్మయే సహింపదు. ష్వార్థభాగమున పూర్ణత్య ముపాదించు స్రైణము భావని గరణము పొందిన దని వేదనవడి బోధనకై కాంతమ ‘కవయిత్రులు’ రచించి ప్రపంచించినది.

చిరకాలమునుండియు నీమె సారస్వతామృత ప్రవాహమున సుస్నాతి యగుటచే, మాసషట్కావధికానుశీలన మొనర్చి యీ గ్రంథము సంగ్రహించినది. అట్టివారి కంతటి కృషి పర్యాప్తము. సర్వరసభావమిశ్రితముగనె సంసారమును జూచు నేర్పు కల దగుట, గృహిణీసుకరము కాని కృతిభరమును లక్ష్మీకాంతమ తాను స్వీకరించి నిర్వహించినది. పతిప్రదత్తము లయిన ప్రజ్ఞా భ్యనుజ్ఞావకాశ ములు. కారాంతికవచస్పఫలత, జాపకప్రదత్తాలేఖినీప్రభావము, భావి వృత్తిప్రవృత్తి సూచకము లగు స్వాప్నికసంకథలు ఇట్లన్యాన్యము లన్నియు సహకారస్వభావము కల శ్రీ దేవీ లక్ష్మీభావుకలక్ష్మీకాంతమకు సహకార మొనర్చిన వనునది కేవల షట్పజ్ఞానుసంధేయము. పలుకు పలుకున పలుకు

దనమును కలికిదనమును నేర్చుగా గూర్చగల కాంతమ గ్రంథ సంభావనమునకు నీ
భావానుసంధాన మపేక్షితము

సాహితీధర్మము గల సాహిత్యమునందు స్త్రీపుంసాత్మకత నిత్యసిద్ధ
మయిన మహార్యము. ఆచట వీరస్త్రీత్వము కాని, వీరపుంస్త్వము కాని వేర్వేరుగా
భావింపనక్కర లేదు. సాహిత్యమునందు లోకానుగతము లయిన స్త్రీత్వ పుంస్త్వ
ములు లేవు. సాహిత్యము సాహిత్యమే. ఇది స్త్రీరచిత మని గాని, పుంవిశేషరచిత
మని గాని విశేష మొకటి యసాధారణముగ నుండదు. కర్తృవిశేషము ననుసరించిన
భావనా విశేషమును భావుకులు భావాస్వాదనమున భావింపనే భావింపరు. కర్తృ
విశేషప్రతీతి కావ్యవిశేషప్రథలో నొకప్పుడు హేతు వగును. కర్తృనిష్ఠములయిన
రసభావరాహిత్య సాహిత్యము లట్టియెడ విశేషద్యోతకము లని ధ్వనివాదుల
వాదము. ఇట్టియెడ నట్టిదిలేదు. అట్టిచుపుడు స్త్రీకర్తృకమయిన సాహితీలో నేమి
విశేష ముండును? భావనా సమయమున నెవరును స్వాత్మసంహితములయిన స్త్రీత్వ
పుంస్త్వములను సంభావించుకొనుట యుండదు. మానవీ మానవధర్మములు కర్తృ
నిష్ఠముగా గాని, భోక్తృనిష్ఠముగా గాని కావ్యభాంధవ్యములో గన్పడవు. రమణీ
సాహిత్యమే రమణీయ మనుట, కవుల కవితయే కవిత యనుట, ప్రాతిస్వికశ్రద్ధ.
పురుషసాహిత్యమే పుమర్థప్రాపకమనుట వైయక్తికాభిమానము. సాహిత్యా
స్వాదమున భేదప్రభేదములు కూడిన గతి ప్రగతు లుండవు. ఆంధ్రకవయిత్రీ
కవితలు వేరుపాటును సృష్టించినవి యగుచో, కతిపయోపాదేయము లగును.
కతిపయ సముపాదానము కావ్యాభిఖ్యా ప్రఖ్యాపన మొనర్పలేదు. నాట్యకారు
లుద్దేశించిన ఫలము లప్పటినుండి యిప్పటివఱకు గోచర మగుచునే యున్నవి.
అన్నియు నొకట లేవు. ఒకట నన్నియు నుండవు. చానమాది శతద్వయములో
నవి కొన్ని యున్నవి. అది వానిలోని సాహిత్యము. ఇట్టిది నరులు వ్రాయనీ!
నారులు వ్రాయనీ! మఱి యెవరేని వ్రాయనీ! యొకటిగనే యుండును. మరి స్త్రీ
సాహిత్య మన్నది యేమి?

కాని నవలోకోద్దిష్ట మొకటి యున్నది. ఆ యా వర్గసముద్భోధనమునకు ఆ
యా వర్గవిశేషములను జెప్పవలెను. ఆస్వాదోన్ముఖతా సంపాదనమున కది
మృదూకృతమయిన లలితమార్గము. నేడు నారీగౌరవగానమునకై యెల్లవారును
గంఠమున కలస్వనములు నింపుకొనుచున్నారు. తద్గౌరవ గరిమలు స్వస్వ
వినియోగమునకు కాగూడదు. తత్తద్రూపధేయములకు సౌష్ఠవ మిచ్చి మాననీయతా

పాదనమునకె కావలయును. వనితల చరితలు, కవితలు, వెతలు, వితములు నుపేక్షితము లగుటలో హేతుకథనము లేల. కాని యుద్బోధకసహకార మున్నప్పు డుద్బుద్ధసంస్కారముతో నిట్లు ప్రబోధము, ప్రచారము, ప్రసారము సంపాదించుటకై లక్ష్మీకాంతమ యొనరిన యీ సమీక్షకు సహృదయవ్యక్తులు సహృదయకవాటముల స్వాగత మిచ్చుట సముచితము.

ఈ గ్రంథమున నుద్దిష్టలలో “చానమ” మొదటిది. “శేషమ” చివరిది. వీరందరిలో ననుగతముగ నే సాహితీధారావిశేష మున్నదో, యప్పటప్పట కాంతమ చెప్పనే చెప్పినది చానమచాటువు, తిమ్మక్కపాట, మొల్ల తొలితెలుగు కావ్యము, గంగ సంస్కృతకావ్యము, పశని రాధిక యను భిన్నభిన్నోద్యమములతో, విభిన్నకావ్యగతులతో కూడిన నీతిరీతులను చూచి ప్రభువుల ప్రాభవ మందు చితకారణ మని కాంతమ కీర్తనము చేసినది. తొలితరమునాటి కావ్యములె కావ్యము లని మలినాటి కవితాచతురలు కూడ కలయ బల్కుదురు కాంతమ సమీక్షలో తత్తత్కాల పుంకవుల పరీక్షయు జేసినది ఇది సంవాద విసంవాదముల కనికాదు. స్పష్టగాహికకై యిది నిర్దిష్టము. బహుగ్రంథపఠన వ్యవసాయమున నీ తరమునాటి వారి నిర్దేశించుటలో తా నొక భాష శాలీనత స్వీకరించి నానా కవితోద్యమముల చిత్రించినది. అటనట చరిత్ర ముల్లేఖించినది. తియ్యతియ్యని కింవదనీ నీతి రీతులను గూర్చినది స్వసంవాద మధురము లయిన కొన్ని పద్యముల గ్రథించినది. ఆ యా పద్యభావముల భావనావశమున సమున్మిషితము లయిన వచనవక్రతలును వ్యంజనాయితములై గోచరించును. మొదట పతిభావమును సంస్కరించుకొనిన చానమాంఖా కథాకథనము కాకతాలీయప్రాప్తమయినను సభావము. పఠనాసక్తలకు నట్టి స్వాత్మసమన్వయ మపేక్షితము కాదు. సామగ్రీ సముపలంభక్రమము ననుసరించిన కాంతమ కాలచక్రము నచట నచట దాటి, యటునిటు నిరూపించుట యసముచితము కాదు.

గంగాదేవి, తుక్కాదేవి, రామభద్రాంబ, మధురవాణి, వెన్నెలగంటి హనుషూ యమ శ్లోకముల నుదహరించుటలో వాని తాత్పర్యము రూపించవలసినది. అది యంతయు గ్రంథవిస్తృతి యగును కాని తద్భావభావన మసంస్కృతుల కందదు. సంక్షిప్త తాత్పర్యమేని యిట్టిచోట గుర్తించుట సముచితము సంస్కృత మున నైషధీయచరిత మహాకావ్యము నిర్మించిన శ్రీహర్షుడు దక్షిణాపథమున

మధురవాణీజన్మ మెత్తె నేమో ? మధురవాణి యయ్యెను. అతి డుద్దామకవితా ప్రతిభుడు మధురవాణీయు నాతనివలె సర్గాంతిమశ్లోకములం దన్నిట తన విశేషముల నాత్మవిశ్వాసమున నిరూపించుకొనినది. అట్టి కవితాత్మవిశ్వాసము వనితామతల్లల కందర కపేక్షితము. రాజశేఖరుని యవంతిసుందరి యుక్తి వక్రత కల దని, భణితిచిత్రత కల దని కావ్యమిమాంసానివేదనము. అట్టి రీతు లీ “కవయిత్రులు” గ్రంథమున గూడ కొన్ని కలవు.

ఆయా కవయిత్రుల కావ్యములందలి వస్తువు ప్రస్తుతించి కవితాసమీక్ష చేసిన గలుగు సంతృప్తి యన్యాయము. తత్కవితాసక్తికై ప్రరోచనోద్దీపన మిం దుచితరీతి తాళ్ళపాక తిమ్మక్క కీర్తనలు సాయించినది. గేయములు రూపించినది. ఏకవిధమయిన చందము అవిచ్ఛిన్నభావధారా ప్రతిరూపము. వాల్మీకి యేకచ్ఛందమున తన కావ్యమును గేయపాఠ్య మధురముగాచేసినాడు. గేయకవితా లక్షణము గుర్తించి రాగ తాళలయానుగుణ్యము రూపించి, తిమ్మక్కాదుల సౌందర్యమును తెలియవచ్చును. ఆయా కవితలలో ప్రరోచనాసంపాదనమునకై యలతియలతి చమత్కృతి విశిష్టముల నుదాహరించుట నవవిమర్శ పథమున గోచరించును. కొన్నిచోట్ల కవితల సంవాద విసంవాద ప్రదర్శన మున్నది. భావుకులు కవితలందలి స్వసంవాదరమ్యత కూడ కాంక్షించుదురు. అట్టి కాంక్షితముల కిందు దారి యున్నది. “ఈయమ పలుకుబడి పసదనమున కేమైన పసదనము లీయవచ్చును”, “తుల లేని వెల లేని సాహితి యభినివేశమున విరుగని కరుగని కవితాస్వాదనము” “ఆనాటికి, నేటికి నేనాటికి నింతుల మేల్పొంది”, “తనచేతం బొనరించు సృష్టి తక్కొరులచేతం గానియట్లు” తా నొక్క వివిక్తపథము నిర్ణయించుకొనినది. ఆయా ఘట్టముల నిట్టిపల్కు లీ రచనలో సమన్వయించును. వారిని కాంతమయందే యన్వయింపవచ్చునో? పశని, రం గాజమ్మల చిత్రణములో కవితావస్తువును వర్ణితము. రేఖామాత్రముగ లోని సూక్ష్మ భావముల నతి నిపుణముగా నతి లలితముగ చిత్రించు ఘట్టములు, “తేటతెనుగు తియ్యందనము, పాట కమ్మందనమును, దరులొరసి పారుటలు, రుచిర భావమనోజ్ఞత, మృదుమధురభాషా విలసితము” రచనలో కన్పడును. ఆంగీవాసితు లలవఱచుకొనిన సమీక్షాపద్ధతులు రూపు దాల్చినవి. అయినను భాషామార్దవము పరితల మలచుకొనును. తొలితరము సమీక్షలోని భాష యొక సౌరుతో నున్నది. “ఆనాటి కవిత లట్లు విశిష్టములు.” ఇది సంఘటనా రమ్యతచే ధ్వనితము.

మలితరము "కందుకూరి" భావప్రభావిత మని కాంతమ నిశ్చయము. ఆం దామె కభిమాన మున్నది. ఆమె యా కాలపు భావ ప్రభావ ప్రస్ఫుందిత సంఘ నియమాచారములలో పారిష్టవము. ప్రతీచీ భావసంసర్గసంపన్నములైన విశేషములు వీచినకాలమున కొందరి స్త్రీల కాదర మున్నది. నాటినుండి స్త్రీలలో కలిగిన స్పంద మునకు 'భావచైతన్యము' 'స్త్రీ జనాభ్యుదయము' అను పేరులు కొన్ని రూఢములై వచ్చినవి. దాదా పీ తరమువారు లక్ష్మీకాంతమకు పరిచితలు. సమకాలము వారలను మాటలతో మన్నింప వలసియుండును. ఈ తరమువారలకు "గారు" లున్నవి. చానమ్మ చానమ్మ, తిమ్మక్క తిమ్మక్క, నాచి నాచి, పళని పళని. వారల నెవ రెఱుంగుదురు? వారి వార లందరకు దూరమయిరి. ... .. మలితరమున విభిన్నము లయిన సారస్వతశాఖ లుదయించినవి. వాని ప్రఖ్యాభిఖ్యలు సావధానమున నిందు సముల్లిఖితము లయినవి. అన్నియు మనకు శ్రుతివిషయములై కాని, దృష్టిగోచరములు కా వనునది భావనీయము. ఈ కలిలో నన్ని కలిగింపులు కలిగియుండవు. వినుకలివి. కనుకలివి కావు. విన్నవానిని కన్నను వినువీధులలో వినుటయ కాని, కనుమార్గమున కలుపలేము. భర్తలు కొందరు భార్యల సారస్వతాసక్తిని భంగ పఱచుట మనము వినియుండుము. కనియుండుము. కొన్ని యిందు నిర్దిష్టములు. మఱి కొన్ని యట్లు కావు. ఇంకను ప్రథలు కతిపయనిష్ఠములు కావచ్చును. చెప్ప నలవి కానిని, వ్రాయ వలనుపడనివిని. కొన్ని నవకాలకావ్యములు నామకీర్తన-సారములు నేడును ముద్రితములు నందుటయే లేదు. అముద్రితము లెట్లు? వాని వాని విషయమున శ్రుత దృష్ట నామ రూపులు వ్రాసిన వ్రాతలె యాధార మగును.

ఒక్కొక్కచో నొక్కొక్కరిని చెప్పనపుడు "ఆమె పట్టి విడువని సారస్వత శాఖ లేదు. చేసి విడువని కావ్యభేదము లేదు. అనుభవింపక వదలిన గౌరవపదవి లేదు. ఆహరింపక విడిచిన అధికపదము లేదు." ఇట్టి మాటల రచన సౌంపుగా నున్నది 'ఇందలి రచనలో కఱకుదనము లేదు గాని, చురుకుదనము కొన్నియెడల నున్నది.' మగవాడు చదివినాడు కాని, సంశయము పోలేడు. చదువ చదువ తెలివి సన్నగిల్లినది. పిదప చూడ వీడు మొదటనేపోలు. గుణము కుదురదు" అను భావమున నొక రాటవెలదిని వెలయించిరి. "ఈమె పుణ్యాన నింతతో వదలినది. 'చదువుకన్న మేలు చాకితన' మని పంచపాదిని జేసి యీ యాట వెల దిచే నీ చతుష్పాత్తును నాడించి విడువలేదు" అని యొకరు చేసిన సమీక్ష బా

గున్న దని యాత్మగంధము కలిపిన కాంతమ వచనము స్రైణ ముపేక్షించినవారి పర మని పరిభాష్యము.

కొందరు వనితలు కూర్చినను, వారి కా శోభ యన్యోపక్రాంత మను విషయమున నివి భావనీయములు. “... .. పై గౌరవము బాయలేక యూది యూది పలుమరు పలుకరించుటే కాని, నిజమునకు వెలలేని తులలేని కావ్యరత్నముల హృదయకోశమునుండి వెలువరించి ర సలుబ్ధులగు ఆంధ్రులమ్రోలపలుకు పలుకునకు బేహారము పరపి విలుచుకొన్న యశోధనముల నుగ్రాణములు నించిన ప్రతిష్ఠ వనితలదే.” నవకాల వీరకవితోద్యమమునందు నవవనితల శక్తియుక్తులు, సక్తి రక్తులు, భక్తి భుక్తులు నిరూప్యమాణసుందరములు కాగలవు, “అటనట గొన్ని పంక్తులు విశిష్టగ్రథనము కల యీ గ్రంథమున స్వాత్మపరిచితిసూచనా సారములుగా నున్నవి.” ఇట్లని ధారారూఢవిషయసంభావన చేయువారలకు గోచరించు గావుత! ఇందు స్వాత్మసమ కాళీనల నిత్యవ్యవహృతిలోని స్వాత్మాను భూతి కందిన విశేషములును గలవు. ఆనర్వాచీనలు వాచనికప్రత్యక్ష లగుట ఆర్వాచీనభాగధేయము కలవారు కాలేకపోయినారు.

ఆధునికము, అద్యతనము, నవ్యము నని సమకాల సారస్వతమును వర్గీకరించి నిరూపించుటలో నుపపత్తులను లక్షి కాంతమ సూచించినది. వాస్తవముగా సాహిత్యమున యుగవిభాగ ముచితమే కాదు. ఆంగ్లసాహిత్యవిమర్శ పథమున సంచరించిన వారీ యుగవిభాగ మభిమానించిరి. యుగపదార్థము నెట్లు వీ రుపయోగించుకొన జూచిరి. కొన్నివిధముల సాహిత్యము విభజించిరి. సాహితీ పోషకు లయిన ప్రభువులపై యాదరమున నట్టి పని చేసిరి. ప్రభువులును కావ్య విశేషముల గుర్తింపవలసినవారిలో నన్యతములు; పాఠకులు, శ్రోతలు, భావుకులు తాదృశుల నెందరినో యనుగ్రహించిన సారస్వతముపై శ్రద్ధాసక్తులు చూపునపు డిట్లొనరింపము. ఔత్తరాహులు తమ సారస్వతమును వీరగాథ, కృష్ణభక్తి, రీతి, రామభక్తి యని యన్యాన్యవిధముల విభాగించి నిరూపించిరి అది వారలకు సుగ్రహ మేమి? ఆంధ్రసారస్వతమున వారి విభాగములు కాని, వీరి విభాగములు కాని, వేరు విభాగములు కాని సముచితములు కానేరవు. సాహిత్య శాస్త్రీయ విభాగమే మనకు సముచితము. అదియే మన సాహిత్యాస్వాదమున కుపకారము. అట్టిది రాసంతవఱకు మన కావ్యాస్వాదము మనకేని శక్యము కాదు. కాని విమర్శల పేరిట వెలసిన రచనలలో యుగవిభాగములు వచ్చినవి. తలవుతలవున విభాగ ముండును.

జష్టిసుయుగము, కాంగ్రెసుయుగము, కమ్యూనిష్టుయుగము అనియు నెవరేని యనగలరు. సమన్వయమును జూపగలరు. ఇట్టి వన్నియు నిలుచు నేమి? స్పష్టగ్రహమునకై కొందరు కొంద రిట్లుచేయుటను కాంతమ గుర్తించినది. అందుననే యిట్టి విభాగ మొనరించి యుండును. సమకాలమున సంచలితము లయి యున్న కొన్ని భావములు విమర్శనములో నుండును కదా?

ఐదవతరమును నవ్యాంధ్రయుగముగా పరిగణించి 4౩ వ్యక్తుల కవితాపరి చితులందించి లక్ష్మీకాంతమ్మ మొదటి నలుగురి కవితల మాత్రము సమీక్షించినది. శిష్టలయిన కిరి వ్యక్తుల కవితలనె యుట్ట-కించినది. కొంతగనె కైత యల్లినను, శ్రీ లలితమ్మకు నవ్యాంధ్రకవిత్వమున ప్రతినిధిస్థాన మిచ్చిన కాంతమ్మ సౌహార్ద మభినందనీయము. “శ్రీ లలితాకవితాసమీక్ష యయిన వెనుక సవివరముగా జీవిత విశేషము వివరించుచు సమీక్షింపవలసిన కవయిత్రుల సంఖ్య ముగిసినట్లే” లక్ష్మీ కాంతమ తత్సమయమున భావించినది. విశేషము లందకపోవుట హేతువు. విస్తృతి భీతి హేతువు, నిర్ణాయకనియతి హేతువు. “ఒకానొక నిర్దిష్ట మగు ఛందమున శ్రేయస్సంపాదకము లగు కావ్యార్థముల వివరించి ప్రచలింప జేయుటయే పరాయణము” ఇది లక్ష్మీకాంతమ వికల్పము లేని సంకల్పము అది సకలముగా సఫల మయినది.

ఈ గ్రంథమున రెండువందల కవయిత్రుల నామము లుల్లిఖితములు. పెద్దవి కాని, చిన్నవి కాని వారి కావ్యములు సహస్రసంఖ్యాకములు నిర్దిష్టములు. పద్యకావ్యముల విమర్శనమె యిం దున్నది గద్యకావ్యముల గద్యరచనల పరామర్శన మిందు లేదు. ఇం దుద్దిష్ట మింత మాత్రము. కవయిత్రుల కవితల చవులు చూపుటకై 578 పద్యములను లక్ష్మీకాంతమ కూర్చినది, సమీక్షించినది. సహృదయవ్యక్తుల కర్పించినది.

శ్రీసారస్వతము నభినందించు శ్రీ రిత్త యాభిమానికవారు లాడ వచ్చును. పురుషులకు పురుషులందువలె మహిళలకు మహిళలయం దనూయాగ్రహిత, యీర్ష్యాశుత, యన్యాయము లనిపింప వచ్చును. అట్టి వానిని నే నీ గ్రంథమున జూడను ఆమాయముగా అపక్షపాతముగా శ్రీలక్ష్మీకాంతమ విమర్శ యొనర్చినది. విమర్శనమున కాలరుచి ననుసరించి చేర్పులు రావలెనని కావలెనని లోకము కోరును. లోకకాంక్ష లన్నియు నేకత్ర సిద్ధములు కావు. ఒక్కొక్కచో నొక్కొక్క

పభము కాంక్షాగమ్యమున కగును. లక్ష్మీకాంతమ యొక రమ్యపథ మనుసరించినది. అది యభినంద్య మని నేను భావించును.

‘తెలుగుభాషా సమితి’ ‘ఆంధ్ర కవయిత్రులు’ వెలువడుటకు హేతువు. ఇది యిట్టి మోద మాధానించును. ఇది హిందీలో ననూదితము కావలెను. పరిసరభాష లలో పరిపక్వము పొందవలెను. ఆంగ్లమున ననువాదము పొందవలెను. పరీక్షల పాశ్యము కావలెను. తెలుగునా డంతట వ్యాపింపవలెను. ఆ ట్లగు నని నేను సంభావించును. “అస్తు”

“నమసే దేశనాసక్త చిత్స్య కాశిప్రదాయినే
విమర్శారూఢతపసే భావానందవిభూతయే”

“భద్రం తే భద్రమాచక్ష్య! భద్రాం వాచ ముదాహర!
భద్రయా భద్రభారత్యా భద్రంభావముపాహర!”

“ఆత్మన్! స్వాత్మసమీక్షార్థం ఆత్మానాత్మ విమర్శినీం
వాచమాత్కళ్య భద్రాం మే రసీభూతాయ తే నమః.”

నందన-శివరాత్రి

12 ఫిబ్రవరి, 1958.

మలికూర్పు మనవి

తెలుగుభాషా సమితివారి పోటీపిలుపున కాకర్షింపబడి 'ఆంధ్ర కవయిత్రులు' గ్రంథాన్ని రచించి సుమారు 20 సంవత్సరాలు గడచిపోయినవి. ఆది 1953 వ సంవత్సరంలో గెలుపొందడమూ, దేశమంతా ఆవిజయానికి బ్రహ్మరథముపట్టి, జయకేతనాలు ఎత్తడమూ, పత్రికలన్నీ పతాకశీర్షికలతో ప్రశంసించడమూ, వెంటనే ఆ ప్రప్రథమాంధ్ర కవయిత్రీ చరిత్ర గ్రంథాన్ని నేను ప్రచురించడమూ, ప్రచురించిన 2,3 సంవత్సరాలకే ప్రతులన్నీ ఖర్చు కావడమూ, అంతా తలచు కొంటే, అదేదో ఒక అపూర్వమైన మధురస్మృతిగా నాహృదయంలో మెదుల్తు, అపూర్వానందానుభవాన్ని అతిశయంగా అందిస్తునే ఉంటుంది.

అంతేకాదు. ఒక తపస్సుగా అప్పట్లో నేను ఆ రచనను సాగించానంటే అతిశయోక్తి కాదేమో! అనిదంపూర్వ రమణీయమైన అనితర సాధ్యమైన, ఆ శైలి నాకెట్లా అలవడిందో! మఱి! ఇప్పుడా శైలిచూస్తూంటే షష్ఠీనేను ఆ శైలిని చేపట్టి, ఏదైనా గ్రంథ రచనను కొవసాగించగలనా అనిపిస్తుంది !

దానికి కారణాలు రెండు ! ఇప్పుడు దేశంలో విద్య, భాష, పాండిత్యముల పట్ల ఉన్న అభిప్రాయాలు, రెండవది రచన పట్ల నాకుగల దీక్ష !

నేను ఆ గ్రంథ రచన చేసిన రోజులలో పాండిత్యానికి చాలా గౌరవం ఉండేది ! పట్టుమని నాలుగు పూర్వకావ్యాలు చదివిన వారంటేనే దేశంలో గౌరవం ఉండేది !

కాని యిప్పటి పరిస్థితి అంతా తలక్రిందులై పోయినది ! ఏ సమస్యపట్లా, ఏ రంగలోనూ, ముఖ్యంగా విద్యారంగంలో, ప్రామాణికత్వమే పూర్తిగా నశించి పోయింది. దానితో నైతిక విలువలు పోవడమూ, మంచి Set-up Upset యై పోవడమూ మనంచూస్తూనే ఉన్నాంకదా ! ఆకారణంగానూ, అంత రచన

చేయగల ఓపిక, తీరిక, సాలో సన్నగిల్లడం వలనను, అట్టి గ్రంథరచనను. నేను ఇప్పట్లో చేయలేనేమో అనిపిస్తుంది. ఏదియేమైనా, కారణాలేమైనా, ఆ వాఙ్మయ శాఖలో ఇట్టి గ్రంథం మళ్ళీ రానేలేదు ! ఆ కారణంగా, 'ఆంధ్రకవయిత్రులు' గ్రంథం అప్పటికీ, ఇప్పటికీ ఆంధ్రవాఙ్మయంలో ఆదికావ్యమూ, అద్వితీయ కావ్యమూ అనే ప్రఖ్యాతినీ యశస్సునూ సుస్థిరంగా ఆర్జించుకొన్నది.

అది నా భాగ్యం !

అంతేకాదు ! ఆంధ్రలోకం నాపై చూపిన అద్వితీయమైన అనితరదుర్లభమైన మహాదరం !

నా యీ భాగ్యానికి గర్విస్తూ ఆంధ్రమహాజనుల ఆదరానికి, వారికి కృతజ్ఞతా పూర్వకమైన నాదోయినిని సమర్పించుకొంటూ ఉన్నాను.

ఈ గ్రంథ విషయం ఇంత విలువైనది కావడం వలన, సుమారు పదినెలలపాటు చాలామంది సాహిత్యవేత్తలు, సహృదయులూ ఈ గ్రంథానికి అద్వితీయ ముద్రణ తీసికొని రమ్మని నన్ను ప్రబోధిస్తూనే ఉన్నారు.

కానీ, నేను కేవలం భాషా సరస్వతిని ఆరాధించే సామాన్య వ్యక్తి నేకాని ధనవంతులను కాకపోవడంవలన, పలు రంగాలలో దేశసేవకు నన్ను నేను అంకితం చేసుకొంటూ నిర్విరామంగా పాటుపడ్తూ ఉండడం వలనను, నేను ఈ మలికూర్పు మాటను మనస్సులో తలచుకోవడానికే భయపడ్డాను.

కానీ ఈ మధ్య పెద్దలు, పూజ్యులు, సాహిత్యారాధకులు, స్వయం సాహిత్యజ్యోతియైన సోదరులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు "ఆంధ్రకవయిత్రులు గ్రంథానికి దేశంలో మంచి విలువ ఉన్నదమ్మా, మీరు కష్టపడియైనా అద్వితీయ ముద్రణం చేయించాలి. తప్ప"దని నన్ను ప్రోత్సహించడం వలనను, వేయిరెట్లుగా కాగితపుధరా, ముద్రణవ్యయమూ పెరిగిపోయిన సందర్భములో ఆర్థిక సహాయానికి నాచేత ప్రభుత్వానికి అర్జీలు పెట్టించి కొందఱు పెద్దలు సాయంచేయడం వలనను, కాగితంకూడా Concession రేటులో రావడానికి సాయపడిన, శ్రీయుత I.J. నాయుడుగారి సహాయంవలనను, సోదరులు డా॥ అంతటి నరసింహం గారి సహాయం వలనను నేను ఈ ఆంధ్రకవయిత్రుల అద్వితీయ ముద్రణానికి

సాహసించగల్గాను. ఇంతమంది పెద్దలు, ఇన్ని విధాల సహాయంచేసినా నాబోటి అల్పవ్యక్తికి ఇదంతా కొండంత భారమే అయి కూర్చున్నది. అయినా రోటిలో తలపెట్టడం జరిగింది కనుక రోకటి పోట్లను తప్పించుకోవడం జరిగేపని కాదు ! ఈ గ్రంథాన్నే కాదు ! నా యితర రచనలనన్నింటినీ, సుమారు పది కావ్యాలను ధరలు చుక్కలనంటే, ముట్టుకొంటే వ్రేళ్లు కాలిపోయే. ఈ విపరీత, విపత్కర కాలంలోనే నేను ప్రచురించడం మొదలుపెట్టాను.

ఏమైనా, నా ఆంధ్రదేశం ఉన్నది ! నిత్య సాహితీ సేవా వ్రతంతో, నిరంతర దేశ సేవాదీక్షతో సతమతమైపోయి ఎందరో ఎన్నిరచనలనో ప్రచురించి ప్రబలంగా సాహిత్యానికి సేవచేస్తూంటే. నిస్సహాయంగా, నిట్టూర్పులతో, అనుకూల సమయానికి నిరీక్ష సల్పుతూ, తుదకు తెగించి ముద్రణకు పూనుకొని ఆర్థిక దుర్భిక్ష ప్రభావంతో అల్లలాడిపోతూ ఉన్న నేనే ఉన్నాను !

నా ఆంధ్రసోదరులు నన్ను అగాధంలోకి త్రోసివేయరనే నా ఆత్మ విశ్వాస మే నన్నీపనికి పురికొల్పింది ! వారి ఆశీస్సులతో ఆశాఽహమైన భవిష్యత్తు నూహించుకొంటూ వారికంజలి సమర్పిస్తూ ఉన్నాను.

సాహిత్య విషయంలో నేను ఆంధ్ర కవయిత్రులు రచించిన కాలానికీ ఆధునిక కాలానికీ చాలా భేదం కనబడ్తూ ఉన్నది

ఆనాడు పద్యకవిత్వానికి ఆదరం ఉన్నది. ఈనాడు కవితా విషయంగా గేయ కవిత, వచన కవిత మినీ కవితలకు బహుశతర ప్రచారం ఉన్నది.

ఇక ప్రఖ్యాత ప్రక్రియలైన, కథ, కథానిక, నవలలకు కల గిరాకీ విషయమై చెప్పనక్కరలేదు. ఆ ప్రక్రియలలో కూడా కథ, అప్పుడే కొంత తెరమరు గవుతుఉన్నది.

ఈమాసం 'వనిత' పత్రికలో రచయిత్రులతో జరిపిన ఇంటర్వ్యూలను పరిశీలించుచూస్తే ఈనాటి సాహిత్యసృష్టిలో వాసికంటె, రాసి యెక్కువౌతూ ఉన్నదనీ, సాహిత్యం ప్రయోజనాత్మకం కావడమే అభిలషణీయమనీ, ఆధునిక రచయిత్రులే భావించే రోజులు మళ్ళీ రావడం దేశ ప్రజలకు చాలా శ్రేయోదాయకం. ప్రసిద్ధరచయిత్రు

శ్రీ. లత, రామలక్ష్మి, శారదాదేవి, ఉషాభాటియా, కృష్ణకుమారి, సీతాదేవి
మున్నగు సోదరీమణు లీవిధమైన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తీకరించడం ముదావహం

ఆధునికయుగంలో శ్రీమతులు చోడవరపు సత్యవతీదేవి, దర్బా
వాళ్లమ్మ, నాయని కృష్ణకుమారి, వేదుల మీనాక్షి, కొలకలూరి స్వరూపరాణి
కొత్తపేట వాస్తవ్యురాలు), శ్రీమతి లక్ష్మి సరస్వతి, జె. వి. సుబ్బలక్ష్మి,
రామేశ్వరి. ఆదవికొలను పార్వతీ, నేను. ఇంకా కొందఱు ప్రసిద్ధంగా పద్యరచనచేస్తూ
ఉపకం ప్రశంసనీయం.

సేయ వచన కవితల విషయంలో, శ్రీమతులు, టి. వాణి రంగారావు,
శారదా శోకవర్ధన్, నాయని కృష్ణకుమారి, వాసా ప్రభావతి, వాసిరెడ్డి సీతాదేవి.
లత, లక్ష్మి కమణి, జ్యోతిర్మయి, డి. సుజాత, బుద్ధిరాజు సులోచన, ఉడత్తు
చిత్రసావిత్రీ, మంటసాల నిర్మల, కొండేపూడి నిర్మల, షహిజాదాబేగం కొలకలూరి
స్వరూపరాణి, తురగా జానకిరాణి, దుర్గం తారాబాయి, గోపరాజు హేమలత,
శ్రీరామకర్త ఆనందారామం, పి. యశోవారెడ్డి, చిల్లర భవాని, రామినేని
సుబ్బలక్ష్మి, నేను ఇంకా లెక్కకు మిక్కిలియైన రచయిత్రులు సృజనాత్మకమైన
పద్య కావ్యాలను ప్రచలంగా ప్రచురిస్తూ ఉన్నారు.

ఆంధ్రసాహిత్య రంగంలో ఇది యెంతో శుభావహమైన పరిణామం! ఈ
సోదరీమణులందఱకు నా వందనాలు!

ఇంక ఈ రెండవ ముద్రణలో పూర్తి గ్రంథమును 1500 ప్రతులు
ముద్రించి, 2000 ప్రతులు నాలుగవ తరము వఱకు పరిమితము చేసి
ప్రచురించుట జరిగినది.

ఈకారణముగా సమీక్షలో కొందరిపేర్లు ప్రథమప్రచురణలోనివి ఒకటి
రెండు కనుపింపవచ్చును. ఈ పొరపాటునకు పాఠకులు మన్నింతురుగాక!

"ఆంధ్రకవయిత్రులు" రెండవముద్రణకు ఆర్థికసహాయ మందించిన

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమునకు

2. శ్రీ కన్యకాపరమేశ్వరీ ఆర్య వైశ్య సంఘము, నరసరావుపేట

3. డి. వెస్ట్ గోదావరి ఫెడరేషన్ ఆఫ్ టాంబర్స్ ఆఫ్ కామర్సు, & ఇండస్ట్రీస్,
వీరూరుకు అనేక రన్యవాదాలు

సోదరులు డా॥ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారు, సాహిత్యరంగమున సుగృహీత నామదేయులు యువభారతి అధ్యక్షులుగా పెక్కుసాహిత్యసంస్థల సభ్యులుగా, ఆంధ్రసాహితికి పూజారులైన ధన్యజీవులు.

ఇట్లపూర్వ మహనీయమైన వారి సాహిత్యసేవయే నేడీ నాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమి, కార్యదర్శిత్యపదవిగా ఆకృతిపొంది వారి నాశ్రయించినది! సుహృదయులు, సుభగంభావుకులూ, అయిన వారినేతృత్వంలో సాహిత్య అకాడమి చల్లని నీడపట్టున ఉల్లాసముగా, తన చరిత్రమున ఉత్సాహాంకములను అలహాకగా పుటలు పుటలుగా త్రిప్పి వేస్తూ ఉన్నది.

అట్టి రసజ్ఞులు, యువసాహితీపరుడు డా॥ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి సోదరులు నా“ ఆంధ్రకవయిత్రులకు ఆప్తవాక్యము వ్రాయుట కంగీకరించుట నాభాగ్యమని భావిస్తూ, వారికి కృతజ్ఞతాంజలు లర్పించుచున్నాను.

అద్వితీయగ్రంథరాజమైన ఈ“ఆంధ్ర కవయిత్రులు” గ్రంథమునకు మలికూర్పు ప్రచురించుటలో నాకు ప్రోత్సాహమొసగిన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు సోదరులకు, డా॥ అంతటి నరసింహం సోదరులకు, ముద్రణ దోషములను సరిచూచుటకు సహకరించిన పెద్దలు శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు (సంగ్రాహకుడు, తెలుగువిజ్ఞాన సర్వస్వము) గారికి, ముద్రణకార్యభారమును వహించి తోడ్పడిన శ్రీ పాండురంగయ్య గారికి, అందముగా ముద్రించి యిచ్చిన శ్రీ S. బడేశాపేబ్ (పార్టనర్, శివాజీ ప్రెస్సు) గారికి నా ధన్యవాదములు. ఈగ్రంథముద్రణకు చౌకధరలో కాగితము ఇచ్చిన ప్రభుత్వమువారికి అనేకధన్యవాదాలు.

బాపట్ల
27.9.1980

డి. లక్ష్మీకాంతమ్మ

మనవి మాటలు

“గృహిణీ గృహ ముచ్యతే” అన్నారు పెద్దలు. “కవిః కావ్య ముచ్యతే” అంటాను నేను. “ఇల్లు జూచిన దెలియు నిల్లాలి శుభవృత్తి”. అట్లే, కావ్యమును గాంచి తెలియనొ కవులు హృదయు. ఇల్లు లేకున్నను నిల్లా లుండ నగును. కాని కావ్యం లేక కవులు ఉండరు. కమ్మని కవితాత్మతో శోభించే కావ్యప్రసూనాల కున్న విలువ ఇంతనికివెలగట్టడానికి వీలుపడనిది. అట్లా సుకుమార మైన విరులతో దండ ప్రుచ్ఛడం సుకుమారహృదయ లైన కోమలాంగులకు చేతకాదనే కొందఱపలుకు ఇంకా ఈ రోజుల్లో కూడా పలుకుబడిలో ఉండడం కొంతమందికి ములుకువలె నాటుకొంటూనే ఉన్నది. వనితకు సరియైన అవకాశమా ఇయ్యరు; పైన బహిరంగంగా కార్యకల్పనాప్రమాణాన్నీ, కావ్యరచనా చణత్వాన్నీ తీవ్రంగా చర్చించేటప్పుడు “స్త్రీలలో సరియైన రచయితలు కవయిత్రులు లే రని చెప్పడానికి విచారీస్తూ ఉన్నాము.” అని అలవోకగా బాధ్యతారహితంగా వేదికలమీద పిడిగ్రుద్దలతో వాదనలను సిద్ధాంతీకరించడానికి వెనుకంజ వెయ్యరు. ఔను! స్త్రీల కున్న అవకాశానవకాశాలను గుఱుతించి సత్యంగా మాట్లాడి సరియైన సిద్ధాంతం చెయ్యడానికి వారికి గల బాధ్యత యే మున్నది? “ఏమి! యిట్లా మాట్లాడతారు?” అని నిలదీసి అడిగే దెవరు? ఒక్క భవభూతి గ్రహించాడు స్త్రీలగోడు! “యథా వాచాం తథాస్త్రీణాం సాధుత్వే దుర్జనోజనః” అని నిజం వ్రాశాడు. పాపం! యావత్ స్రైణం అతా ఆ మహాకవికి చెయ్యెత్తి నమస్కారం చేసినా ఋణం తీరదు. రాను రాను ఈ ప్రథ పిల్లికి చెర్లాట, ఎలుకకు ప్రాణసంకటముగా పరిణమించినది.

ఎన్నో కవిచరిత్రలూ, మఱింకెన్నో వాఙ్మయచరితములూ అప్పుడూ ఇప్పుడూ వెలసినవీ, వెలుస్తూన్నవీ చాలానే ఉన్నాయి. కాని, కవయిత్రీ జీవితాలకు కవయిత్రీ రచనలకూ కూడా సర్వసామాన్యంగా చేసే ఆ రచనలలో నిష్పాక్షిక స్థానమూ, ప్రవేశ ప్రాధాన్యాలూ ఇచ్చిన గ్రంథాలెన్ని అంటే, అల్లాంటివాటి

సంఖ్య వ్రేళ్ళమీద మడచి చూపడానికి కూడా ఏమీ లేవు. ఎవరో కొందఱు శ్రీ వీరేశలింగం పంతులు, శ్రీగురజాడ శ్రీరాములుపంతులు, కవిత్వవేది వంటి మహానుభావులు కవుల అందఱు చరిత్రలూ సవిమర్శంగా వివరిస్తూ, ఏదో కన్నీళ్ళు తుడిచినట్లు మొల్ల ముద్దుపళని, తరికుండ వెంకమాంబలను మాత్రం పేర్కొంటూ వచ్చారు. శ్రీ వేటూరివారి పుణ్యమా అంటూ తిమ్మక్కను వారు వెలుగులోకి తీసికొనివచ్చారు.

భారతీయ స్త్రీసాహిత్యచరిత్రను ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తూ, అందులో ఒక్క ఆంధ్రీకి కూడా రావలసిన స్థానం ఇయ్యకపోయినారు. ఆధునికులలో కొందఱు శ్రీ మధునాపంతులవంటి సాహితీవేత్తలు వ్రాసిన 'ఆంధ్రరచయితలు' లాంటి సాహిత్యవిమర్శనలలో కూడా మచ్చునకైన ఒక్క కవయిత్రిపేరు పేర్కొనలేక పోతే ఏ సారస్వతేయులకూ చీమ కుట్టలేదు. ఇది నిజంగా మిక్కిలి శోచనీయమైన విషయం. అంతేకాదు-ఆడువారితో బాటే జమకట్టా రేమో శ్రీ మధునాపంతులవారు; శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు, శ్రీ నాశము కృష్ణరావు ప్రభృతులే అధమపక్షం రచయితల పట్టికలలోకి కూడా చేరలేకపోయారు దానికి వారు రూపించుకొన్న కారణాలు కేవలమూ క్షంతవ్యాలు కానివే అని వ్రాయడానికి సాహసిస్తూ ఉన్నందుకు సహృదయులు నొచ్చుకో రని నాకు తెలుసును.

ఇట్లా మహిళావాఙ్మయానికి తీరని అపచారం జరిగిపోయింది. ఈ నాటికీనాడు మన మద్రాసుప్రభుత్వంవారు తెలుగుభాషా సమితి రూపంతో ప్రత్యేక శ్రద్ధ తీసికొని యీ విషయానికి ప్రాధాన్యం ఇయ్యడం నిజంగా స్తుతిపాత్రమైన అపూర్వ విషయం.

“ఇంతకూ— ఏరమ్మా పట్టుమని పదిమంది ఉన్నారా పసగల కావ్యాలు సృజించిన కవయిత్రులు? ఎందుకు ఇలా ఊరికే చరిత్రకారులమీద రవాళిస్తావు?” అని అంటారేమో. ఇది చదివిన ఏ కొందరైనా, ముమారు శతాధికసంఖ్య కలిగిన యీ కవయిత్రీ మధురవాఙ్మయ సమీక్షలో నామాటవిలువను, చరిత్రకారుల అపచారాన్ని రుజువు పఱచుకొనగలరు. ‘ముంజేతి కంకణానికి ఆద్దం ఎందుకూ?’ ‘తినబోతూ రుచు లడగడం దేనికి?’ ఐతే శ్రీ చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదు గారు భారతిలో కొన్నాళ్ళుగా “ఆంధ్రవాఙ్మయము- స్త్రీలు” అన్న శీర్షికతో వ్రాసి ప్రచురించిన వ్యాసావళి, శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారి “ఆంధ్రవిదుషీమణులు”

'అంధకరపక్షిమలు' అన్న గ్రంథాలూ, శ్రీ వాఙ్మయసౌధాని కెత్తిన కరదీపి కలు. ఇంకా అక్కడా అక్కడా చెదురువాటుగా కొందఱ కవయిత్రుల కావ్యాలపై చాసి దృక్పథ తావ్యవిమర్శనలు పత్రికలలో అడపాదడపా దృష్టిపథాన పడక పోలేదు. ఇంకా వారూ వారూ కొందఱిట్టి అభిమానాన్ని శ్రీవాఙ్మయంపై చూపి తమ మహా కవయిత్రుల చూపినవారు లేకపోలేదు. కాని అది యేమంత చాలినంత అంధకరపక్షి కాదని అందఱూ ఎఱుగుదురు.

ఇట్లాంటి దృష్టితో మన ప్రభుత్వంవారి దృష్టి యిటువైపు ప్రసారితం కావకం వంత జనదే. దీనికి ప్రభుత్వమువారి నభినందించక తప్పదు.

ఈ నా రచనాద్యోగానికి ముందు నన్ను ప్రోత్సహించినవారు నా సోదరుడు బొమ్మ వాడుపల్లె వురుషోత్తముగారు ఆవెనుక విషయం తెలిసికొని ఈ ఈ గాళ్ళలాళ్ళం నీవు చేయక తప్పదని నన్ను పురికొల్పిన వారు శ్రీ నా పరిచేవులు. నా పతిదేవుల సహకారమూ, ప్రోత్సాహము లేకపోతే, ఈ దృశ్యాన్ని కవితేరేదే కాదు. నిజంగా వారి కీ విషయంలో నేను చాలా అనుభవం ఉన్నా ననే చెప్పాలి.

ఈవార ఈ రచనావిషయంలో పూజ్యసోదరులు శ్రీ బొమ్మ బాపిరాజుగారు చేసిన సహాయం ఇంకా అంతా అని విలువ కట్టడానికి వీలైనదికాదు. తెలంగాణా కవయిత్రులు గూర్చి తెల్పిన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు, గ్రంథరచన మొదటినుండి చివరవఱకూ వలసినసలహా లన్నీ ఇచ్చి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చి తోడ్పడిన శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు చేసిన సహాయం ఇంకా అంతా కాదు. వీరంతా నాకు అన్నగార్లు. నేను వారికి తోబుట్టువను. ఏరీతిగా ప్రతి వారి ముఠం తీరదు. కృతజ్ఞతాస్మేరభావంతో వందించడం తప్ప-

ఈ నారచనకు శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారివీ, శ్రీ చిరుమామిళ్ళ వారివీ ముఠా ఇంకా ఇతరులవ్యాసాలూ బాగా ఉపకరించాయి.

వేటపాలెం గ్రంథభాండాగారం, శ్రీ సారస్వతనికేతనంవారు చేసిన సహాయం నిజంగా అమూల్యం. భారతి, గృహలక్ష్మి, ఆంధ్ర మహిళ, ఆంధ్ర జ్యోతి, హిందూసుందరి, ఆనసూయ, ప్రతిభ- ఆంధ్ర వారపత్రికలూ ఒక ఒకటి అన్నీనుంచికూ నేను ఏది కోరితే అదీ, ఎన్ని కోరితే అన్నీ

ఆసంఖ్యాకంగా నాకు ఇంటికి కూడా ఇచ్చి, వారు తోడ్పడంలో ఎంతో ఔదార్యం చూపినారు. వారికి ఒక్క నమస్కారం చెయ్యడం తప్ప నేను ఇయ్యగలిగిన ప్రతిఫల మేమీ లేదు కదా !

ఒక శుద్ధప్రతి నేను వ్రాసి యిస్తే దానికి ప్రతులు తీసి యియ్యడమే కాక, నా పూనిక విని నన్ను అనేకవిధాల ప్రోత్సహించిన సోదరులు శ్రీ పిల్లుట్ల తిలక్, శ్రీ A. S. ప్రకాశరావు, శ్రీ నాగేశ్వరరావు, శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము, శ్రీకోనా సుబ్బారావుగార్లకు నా కృతజ్ఞతాభివందనాలు.

శ్రీవాఙ్మయ పోషకులుగా ప్రభుధర్మాన్ని నిర్వహించిన శ్రీ కేసరిగారి గృహలక్ష్మిపత్రికలన్నీ నా కెంతో తోడ్పడ్డాయి. దానికి వారికి నా ధన్యవాదాలు !

ఇక చెప్పకోదగిన ఘనసహాయం ఒకటి మిగిలి ఉన్నది- అది యేమిటంటే మా కవయిత్రీసోదరీమణు లొనర్చినది- అడిగినదే తడవుగా తమతమ కావ్యాలూ, రచనలూ పంపి నన్ను బాగా ప్రోత్సహించారు. ఆ నా సోదరీమణులను నే నీ శుభసమయంలో స్మరించక తప్పదు.

ఇక కడపటకు మిగిలిన విషయం- నా రచనోద్యోగం. అది చాలా అవ్యవధికంగా జరిగింది. కేవలమూ ఒక నెలకంటే హెచ్చుగా నేను ఈ రచనకు కాలము వినియోగించలేకపోయినాను. అందుచేత యీ రచనలో ఎన్నో స్థాలిత్యాలు దొరలి ఉండవచ్చును. కేవలమూ సహృదయ వాఙ్మయ విమర్శన చేయడం తప్ప, ఏ వ్యక్తి గౌరవాన్నీ క్రిందుమీదులు చేయడం నా ఉద్దేశం కాదు. కాని విమర్శకుని పని కత్తిమీద సామువంటిది. 'పట్టబోతే కప్పకు కోపం, విడువ బోతే పాముకు కోపం' అన్నట్లుంటుంది-నా ధర్మనిర్వహణం నే నెట్లా చేశానో, ఆ మంచి చెడ్డలు సుహృదయుల హృదయరాగంమీద అధారపడి ఉంటివి.

మఱొక్క విషయం చెప్పడం మఱచాను ఇట్టి ఉద్గ్రంథరచనకు పూనుకొన్నా నని తెలియగానే, ఎన్నో పుస్తకాలు తెచ్చి యిచ్చి, పోస్టులో ఎడతెరపి లేకుండా పంపి అనేకవిధాల మానాయన శ్రీ కృష్ణారావుగారు, మా గురుపాదులు శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారు ఎనలేని సాయం చేశారు.

ప్రకాశిస్తాన్ని గూర్చి ఎక్కడా ఇంతవరకూ ప్రస్తావన జరిగి ఉండకపోవ
 వలననే నా మనస్సునకు ఏమాత్రం ఇంపుగా ఉన్నా, కొద్ది పద్యాలు వ్రాసిన
 వాటిని నావ కవయిత్రిలలిస్తులో చేర్చాను. ఇంకా అందఱనూ చేరిస్తే ఘమారు
 బి. మంది కవయిత్రులు కాగలరు. భవిష్యత్తులో ఇంకొకరు చరిత్ర వ్రాయడాని
 కై నా ముగ్రంభం ఆధారంగా ఉండా లనే తలంపే ఇట్లా చేర్చడానికి హేతువు.
 కా. మం కేమీ లేదు

— కట్టకడపట ఒక్క ప్రార్థన—

ఆత్మతమం మైన హృదయభావంతో దీనిని చదవం ఉని మాత్రం
 హేతువున వదేపదే అంజలిస్తూ విరమిస్తూ ఉన్నాను.

బాపల్లె

24-6-68.

కీ. లక్ష్మీకాంతమ్మ

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఆముఖము

భరతవర్షము రత్నగర్భ. ఆ జనని కడుపార కని పెంచిన శతసహస్ర చిరత్నరత్నములలో మెరుగు మాయక తరతరాలకు వెలుగుదారులు వెలయించినవి కవిరత్నములు. అవి జాతికి వేగుజుక్కలు. దేశమునకు కీర్తిపతాకలు. తత్కావ్య సందేశములు మానవ లోకమునకు మంగళాశాసనములు.

భారతవధూటి యితరరంగములతో పాటుగా కవితారంగమునఁ గూడ పవడపు కోళ్ళ పసిడిగద్దె నెక్కి తన పలుకుబడి చెల్లించుకోగల్గినది. కన్నతల్లిగ, వలపు ప్రేయూరాలిగ, చిన్నారిబిడ్డగ, ఊకొట్టించు నేరుపామె కనభ్యస్తసంప్రాప్తము. సకలకళారసస్వరూప మగు నామె జీవితమే యొక మధురకావ్య మనినచో, సాహిత్యజగమున చంద్రవంకలై కవితామృతస్రోతస్వినుల బంగారు పంటల పండించి నేల నాలుగు చెరగులకు పంచిపెట్టిన మహాకవయిత్రులకు, రసభావబంధురములగు కావ్యవిపంచికల మ్రోయించి విశ్వమానవహృదయ ప్రతిస్పందనములతో చిరజీవనలై న కవితాసరస్వతులకు నీ సీమ లోటు లేదనుట అతిశయోక్తి కాజాలదు.

విజ్ఞానధనులైన పురుషులతో సమముగా పరిషత్తులలో పాల్గొనుచు ధర్మా ధర్మ నిర్ణయములలోను విజ్ఞానవిశేషచర్చలలోను, ములుసూపిన తమ వివేకముతో వ్రేల్మడిపించుకున్న విదుషీమణులు అపాల, విశ్వవార, శశ్వతి. గార్గి, సులభ, మైత్రేయి వేదవాఙ్మయమున లబ్ధప్రతిఫలు.

'వికటనితంబ' యను సరసపద్రయోగమున తన కదె బిరుదనామమై, చివరకు వ్యవహారసిద్ధ మయిన వికటనితంబ, శ్యామలాంగి యగు సరస్వతి యని దండికవిచే మెప్పులుబడసిన నీలాభట్టారిక యను నామాంతరము కల విజ్ఞిక, కవికుల

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

పోషకురాలగు సామ్రాజ్యేశ్వరిగా నెగడొందిన ఇందుబాల మున్నగు కవయిత్రులు, గీర్వాణకవితాకాశమున నిశ్చలసౌదామినులు. పద్మావతి చరణచారణచక్రవర్తులను సృష్టించ గలిగిన పద్మావతీ సదృశులును చాటుశ్లోకములతో రసికజన రసనాగ్ర జీవనలైన కవితాశాలిను లింక నెందరెందరో యెడనెడ నీ సంస్కృత వాఙ్మయ మున నెదురుపడుచునే యుందురు.

ప్రాకృత కవితాకాసారమున గూడ రమణీయ కూజితముల రంజించు రాయంచ లెందఱో కలరు. హాలుడు సంతరించిన గాథాసప్తశతిలో చేవ మీరిన సీమంతినీరత్నములు రేవా, రోహా, పహాయీ, పద్మానహీ, అణులచ్చి, ససిప్పహా, అసులద్దీ, మాధవీనాధ మున్నగు వారలీనాటికిని రసగుళికల వంటి తమ గాథలతో కళాప్రియుల మానసముల సుమాళించుచునే యున్నారు. కావ్యమీమాంసాకారు డైన పతిదేవుడు రాజశేఖరుడు మాటికిమాటికిని పాండిత్య ప్రమాణములు ప్రశంసించు నట్లు విదగ్ధభంగీఫణితి, ఉక్తివక్రత మున్నగు విషయములపై స్వకీయము లగు లాక్షణికప్రమాణములను సృష్టించి నిల్పిన మహామతి అవంతిసుందరి, విద్యత్క వికుల సామ్రాజ్య పోషకుడుగా, రసికావంతస మగు ప్రభురత్నముగా వెలసిన భోజమహారాజు పట్టమహిషియైన లీలావతి యు నేటికిని స్పృహణీయలే కదా. సమనుపలబ్ధములైన వీరి కావ్యములవలెనె, యశ్రుత కవితాచారిత్రలైన కవయిత్రు లెందరో యెవరు చెప్పగలరు?

అన్యసారస్వతేయుల నటుంచినను, మన యాంధ్రసాహిత్య ప్రపంచము నందును, సముచితస్థాన మాక్రమించిన కవయిత్రులు శతాధికముగ నున్నారు. వీరి నాయా కాలవిభాగము ననుసరించి నాల్గుతరములుగ పేర్కొనవచ్చును.

ఇంచుమించు పదమూడవ శతాబ్దిపూర్వార్థమున తిక్కనార్యుని గృహ ప్రదీపములైన చానమ, ప్రోలమలతో, నిజవల్లభుని విజయవంశావతారవర్ణనల తేజోలేఖినిం దీర్చి సాహిత్యమున కోజస్సు కూర్చిన గంగాదేవితో, పదునేనవ శతాబ్ది పదకవితాపితామహుడైన తాళ్ళపాక అన్నమయ్య సతీమణి సంగీత సాహిత్య విశారద తాళ్ళపాక తిమ్మక్కతో మన మహిళాసారస్వత మహనీయచరిత్రము మొనసూపుచున్నది. 13వ శతాబ్దిమునకు పూర్వము కవయిత్రులు కలరేమో కాని, వారి చరిత్రలు కాని రచనలు కాని కాలదక్షములై కానరాకున్నవి.

భారతరచనా నిర్వహణమున నాదికవి నన్నపాఠ్యునకు దోడైన నారాయణ భట్టు కుమార్తె కుప్పమ్మ ఉన్నత కవితావిజ్ఞాన సంస్కారములు కల మసీషి యని వెలసిన దొక ప్రథ కలదు.

స్వాదుకవితారసవిశేషములు జీవనవిభూతులుగా నివేదించి సుమారు ఏడు వందల యేండ్లుగా ఆంధ్రకవయిత్రులు సాగించిన సారస్వతసేవ తద్దులు గుఱుతింపక పోరని యాశించుచు, నాదికవయిత్రులు చానమ, ప్రోలమలను పరి తలకు పరిచయము చేయుచున్నాను.

— ఇది ప్రస్తావన —

—

ప్రాచీనాంధ్రకవిత్వము—తొలితరము

చానము, ప్రోలము

మధురాతిమధుర మగు ఆంధ్రసారస్వత వాహినిని కమ్మని కవితా మరందములు చిందించిన కవయిత్రులు పూచిన పొందమ్ములై పరిమళించుచున్నారు.

ఆమె నలువరాణికి తెలుగుచానలు ఉపాయనముగ పచరించిన తొలి పూజాపద్మము.

ఆమె భారతీసతి మంజులపదరాజీవములకడ మోకరిలిన మొదటి పూజారిణి.

ఆమె వాగ్దేవీసంసద్భవనమున ఆంధ్రకవయిత్రీ ప్రాతినిధ్యము నంగీకరించిన ప్రథమాస్థాని.

ఆమె సుందరాంధ్ర మహిళావాఙ్మయాంబరమున నుదయించిన తొలితార. ఆ పూజ్యురాలు చానమాంబ- అది పదుమాడవ శతాబ్దము.

పూజ్యుడు నన్నపార్కుడు బీజావాప మొనర్చి, కవిబ్రహ్మ తిక్కనార్కుడు ప్రోది సేసి తెలుగుసారస్వతశాఖిని ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లు అమృత ఫలములు గాయించినాడు. కవిలోకమున కాతడు నిజముగ విధాతయె. విధాత్య నిర్మాణరహస్య మేమో, మహిళాలోకమునను ఆ కవివర్కుని కుటుంబముననే ప్రథమముగ చానలమోమున సరస్వతి యావిర్భవించినది.

చానము రణతిక్కన చుని రాణకెక్కిన ఖడ్గతిక్కనార్కుని కులకాంత. తెలుగుల కవిబ్రహ్మకు వావికి వదినగారు. కరుణామయి దృశ్యముచే కంపితమై కఱగిపోయిన ఆదికవి వాల్మీకిఋషిని త్తముని హృదయ సాగరమునుండి పొంగులు వారుచు కవితాతరంగములు కురంగలించినట్లై, రణక్షేత్రమునుండి పరీభూతుడై పగరకు వెన్నిచ్చి పారివచ్చిన పతిని గాంచి వచ్చినతోడనె, ఉమ్మలికము చెందిన వీరపత్ని చావమాంబాహృదయాంతరాళమునుండి పై కుబికిన శౌర్యాగ్నివిస్ఫులింగ

ములో యచునట్లు, చటులార్చటితో సరస్వతి చానమాంబా ముఖకందమునుండి వెడలి చర్రున సాక్షాత్కరించినది.

ఆ కందమె స్త్రీసారస్వతస్పృష్టికి మూలకంద మయినది.
 పగరకు వెన్నిచ్చినచో,
 నగరే నిను మగతనంపునాయకు లెందు ?
 ముగు రాడువార మైతిమి;
 వగ పేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్ ?

ఓహో ! ఏమి యా వాగ్దేవివీరరసావతరణ ప్రాభవము ! మచ్చునకై నను వ్యర్థపదము కానరాదు. భావనకై యగచాట్లుగాని, పదములకై తడబాట్లు గాని, యతిప్రాసలకొరకై మతిమాలిన యవస్థలు కాని యేమియు గానంబడవు. అవ మానముచేతను, ఆక్రోశముచేతను ఉత్తప్తమైన హృదయమునుండి నూటిగ వెల్వడిన కైత యిట్లుండక ఎట్లుండును ? అగును. మఱి నాధుడు విజయలక్ష్మి సనాధుడై నేత్రపర్వముగ దిరిగి వచ్చినచో, ఆంధ్రలక్ష్మికిని, విజయతేజోవిరాజ మాన మగు నాధుని ముఖలక్ష్మికిని, నిండుగరువమున నివాళి యొసంగుద మను భావావేశమును మది పదిలపఱచుకొని యా పుణ్యముహూర్త మెపుడెపుడా యని యెదురుచూచుచున్నసతి యెదకు, భండనమునుండి పారివచ్చిన పతిదేవుని ప్రాణ ములతీపి సహ్యామాన మగునా ? ఆ యావేశమె ఉత్తాలతాలతరంగితమై కట్టలు త్రెంచుకొని హృదయపుటంచులు దాటి పెల్లుబికి వెల్లి విరిసినది.

చానమాంబ చక్కని కవితాత్మ గల కాంత యని యా కందమె చాటు చున్నది. ఆమె కావ్యసూనముల గ్రుచ్చి వాగ్దేవి కంఠహారముగ నలంకరించు నవకాశమె యుండిన, మనమును మేరలు లేని కావ్యపఠనానందము నొందగల మహాభాగ్యము నందియుండుము. కాని యేమి లాభము ? అట్టి నోము నోచమైతిమి.

ఇంతియె కాదు - 'ఇదం బ్రాహ్మ్యం, ఇదం షాత్రిం' అన్నట్లు, కవితాత్మ నను, ఖడ్గత్మత్మనను, తెనుగుప్రజకు కాన్కలిచ్చిన ముదుసలి ప్రోలమ కడుపెంత బంగారపు గనియొ కాంచితిరా ? ఒకవంక వీరరస తరంగిత మహాసాగర మాతల్లి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గర్భసీమ. ఆ గర్భశుక్తిముక్తాఫలమె రణ తిక్కన ! ఒకవంక గమ్మన వలచు కవితా కర్పూర సౌరభ్యసంవాసిత మా చల్లనితల్లి గర్భసీమ. ఆ తల్లికడుపు పొందమ్మిని పొటమరించిన మరందబిందువే కవితిక్కన.

ఒకపరి శౌర్యరసము చేపి చన్గుడిపిన వీరప్రసవ యామె. ఒకపరి పౌత్తిళ్ళ పసిబాలునకు కవితారసామృతము పాలిచ్చి పెంచిన దా తెల్లల భాగ్యరాశి. తిరిగి వచ్చిన సుతుం గాంచి యామె ఏ మన్నదో చూడుడు.

“అసదృశముగ నరివీరుల
పస మీరగ గెలువలేక పందక్రియ, నీ
వసివైచి తిరిగి వచ్చిన
పసులున్ విరిగినవి తిక్క పాలున్ విరిగెన్.”

పటుకులా యివి ! గరళపుములుకులు గాని ! ఆ కుటుంబ మెంత గౌరవార్థమో ! అత్త కవయిత్రి ! కోడలు కవయిత్రి! కుమారుడు కవిబ్రహ్మ ! యింకేమి కావలయును ఆ కుటుంబమునకు, అట్టి కుటుంబమును గన్న తెల్లధాత్రికిని ?

ఈ యాడువారి ప్రతాపాగ్నిచ్చటలధాటి కోహటింబ లేకయే కదా, ఖడ్గ తిక్కన రణసీమకు మగుడి వెడలి యద్భుతముగ నరివీరుల కసిమసంగి విజయ లక్ష్మిని చేపట్టినాడు !

స్వదేశమునకు సమరవిజయమును సముపార్జించిన యా కవయిత్రుల తేజో లేఖిని యాంధ్రదేశమున నేటికిని నజరామరకీర్తులతో శోభిల్లుచున్నది.

ఇది శ్రీ వాఙ్మయరంగాలంకరణము సవరించిన ప్రారంభయుగము.

— ఇది ప్రారంభము —

3. గంగాదేవి - మధురా విజయము

విద్యానగరసామ్రాజ్య మహాపీఠమును మలిచిన మహాశిల్పులు సంగవంశజుల శక్తిసామర్థ్యముల నేల నాలుగుదెసలకును సారించిన స్వర్ణయుగ మది ! అందు 1370 సంవత్సరప్రాంతమున రాజ్య మేలిన మూడవరాజు కంపరాయలు పుట్టువు తోడనే స్వీయ ప్రతాపమున పరిపంథుల నాసాంతము కంపింపజేయు సార్థకనాము డని దేవేరి గంగాదేవిచే సంస్కృతకావ్యమున ప్రాభవవర్ణనము లొందిన వసివాళ్ళా డని వన్నెకాడు.

గంగాదేవి విద్యానగర సామ్రాజ్యమునకె కాదు, విద్యాప్రాజ్య సామ్రాజ్య మునకును పట్టమహిషియె. కపికులగురువగు కాళిదాసంతటి వాని నాదర్శముగ గైకొని, ఒక్కొక్కచో నాతని కవి తలకును మెఱుగులు దిద్దజాలిన మెలకువ గల మెలత యామె. చిత్తగించెవరా ? యామె యుపమాచిత్రణము :—

సనయన్ మహతీం సేనాం
వ్యరుచ ద్వీరకుంజరః
పయోదమాలా మాకర్షన్
పౌరస్య ఇవ మారుతః॥

[వీరకుంజరుడైన ఆ కంపభూధవుడు మేఘమాలను గొనిపోవు తూరువు పయ్యెరవలె గొప్ప సేనను వెంట నిడికొని పోవుచున్నాడు] అని వర్ణించినది. ఈమె యీ శ్లోకమునకు ఆధారభూత మగు కాళిదాస శ్లోక మీ విధముగ నున్నది :

స సేనాం మహతీం కర్షన్
పూర్వసాగరగామినీమ్
బభౌ హరజటాభష్టాం
గంగామివ భగీరథః॥

(తూర్పు సముద్రమువరకు వ్యాపించియున్న తనసేనను హరజటా జూటమునుండి “భ్రష్ట” యగు గంగను గొనిపోవు భగీరథునివలె రఘుమహారాజు

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

తీసికొనిపోవుచుండెను.) కాళిదాసు ఈ శ్లోకమున రఘువంతుని సేనను భ్రష్టయైన గంగతో ('భ్రష్ట' పదము నుపయోగించి) ఉపమించెను. ఈ వర్ణనము కును, మన గంగాదేవియుపమకును భేద మారసితరా? ఆమె యెంత లలిత మగు ఉపమ నుపయోగించి విధేయివస్తువున కెంత సురుచిరత్వము నాపాదించినదో! శ్రీహృదయ సౌకుమార్య మట్టిదే కదా! ఇదియే కాదు - ఈమె ఉపమ లన్నియు నిట్లు విశిష్టములై నవే. ప్రకృతిమనోహరత్వ మీమెకావ్యమునం దెల్లెడను పాదుకొని యున్నది.

ఉన్నత మైన ఈ రమణీయ భావకల్పనతో పరిచయపడిన గంగాదేవి కవితానిస్తులసంపదకు హృదయసీమల నెంత యున్నతస్థాన మిత్తురో చదువరులు! కావ్యరచనము ఆద్యభాష యగు సంస్కృతము! కావ్యవస్తువు వలచి వలపించు కున్న వల్లభుని విజయ యాత్రాభివర్ణనము!! నిర్వహణము అష్టాదశవర్ణనా లక్షణలక్షితమగు మహాకావ్యము!! శైలి సులభసుందరమగు ద్రాక్షాపాకము!! ఆదర్శము మహాకవికావ్యార్థ నిస్తులసంపద!! ఇక కావ్యము గుణవత్తరము, రసోదంచితము ననుటకు సందియ మేమి ?

మన కావ్యవస్తువును ఖ్యాతము, కల్పితము, ఉభయము నని ముత్యైగుల విభజింపవచ్చును. అందీ కావ్యవస్తువు ఖ్యాతము. సాధారణముగ మన సంస్కృతాంధ్ర కావ్యములకు పురాణాదులనుండి యితివృత్తము గైకొని దానిని స్వకపోలకల్పనముతో పెంపొందించి ప్రబంధము గావింతురు. కాని ఉపజ్ఞామహిత యగు గంగాదేవి మాత్ర మట్లుగాక, తన జీవనప్రభుని వీరగాథలె కావ్యవస్తువుగా గొని క్రొత్తబాట వెలయించి, కవిపుంగవులకును నాదర్శము చూపినది. రైవప్రార్థనతో కావ్యారంభము, కవిస్తుతి, కుకవినింద, విద్యానగరవర్ణనములను గావించినది. బుక్కరాయల దేవేరి "దేవాయి". ఆ దంపతులకు 'కంపన, సంగన, కుమారకంప' లను మువ్వరు కొడుకులు. అందు కడకొట్టువాడు కుమారకంపన మన కావ్యనేత. మొదట సమ స్తవస్తుసంపూర్ణయు, నిర్మల సరఃపరిపూతయు, రమణీయ సౌధ సముత్తుంగ మదగజ సంశోభితయు, దక్షిణాశాసరోజాక్షి ఫాలలీలాలలాటికను బోలినదియు, తుంగభద్రాతీరస్థ మయినదియు నగు విద్యానగరాభివర్ణనము, తర్వాత రాయల దక్షిణ దిగ్విజయాభివర్ణనము, కాంచీపురరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనము, రాయల విశ్రాంతిసమయ విలాసజీవనము, యుద్ధకాలాటోపజీవనము, కావ్యగీతిప్రియత్వము,

భార్య యగు గంగతోడి సరససాహిత్యగోష్ఠీభాషణము అనునవి యీ కావ్యమునం దాయా సర్గలలో వర్ణింపబడినవి.

సర్గమున కొక ఛందమును వాడి, యీమె తన ఛందశ్శాస్త్ర పారంగత్యమును కూడా ప్రదర్శించినది. దేవతాప్రార్థనము, కవిస్తుతి చాలా క్రొత్తపద్ధతులలో నొనరించినది.

తన కవితా సాంప్రదాయమునకు కులదేవత యగు కాళిదాసు నెంత మహియసముగ వర్ణించినదో చూడుడు.

“దాసతాం కాళీదాసస్య కవయః కే నభిభ్రతి
ఇదానీ మపి తస్యార్థా నుపజీవ త్యమీయతః.”

ఇట్లే, భట్టభాణుడు, మయూరుడు మున్నగు సంస్కృతకవుల నందరను వేర్వేర 16 శ్లోకములలో వర్ణించినది. తిక్కయజ్ఞ స్తుతి మఱింత మనోహరముగ నున్నది.

“తిక్కయజ్ఞకవేస్సూక్తిః కౌముదీవ కలానిధేః
సత్యజ్ఞైః కవిభిస్సైస్వరం చకోరై రివ సేవ్యతే.”

ఇక అర్థము, శబ్దము, భాషము, రసము మున్నగువాని నిబంధనతో గూడిన రసభావమహిత మగు కావ్యము దుర్లభ మని మొదలిడి సంపూర్ణముగ కావ్య లక్షణముల వాకొన్నది. కావ్యమున నీషడ్దోష మున్నను, ఆది పరిత్యాజ్యమే యన్నది. కావ్యమున స్వతంత్రతయే ప్రస్తూయమాన మన్నది. కావ్యలక్షణముల వర్ణించిన యీ సామాన్య ఘట్టములను గూడ సిద్ధహస్త యగు నీమె యెంతో మనోహరముగ వర్ణించినది.

ఈ రాజవంశము శైవమతానుయాయి. క్రియాశక్తి వీరిగురువు. ఈమె పేర్కొనుట బట్టి విశ్వనాథకవి యీమెకు కవిత్వగురువుగా కన్పట్టుచున్నాడు. రాజవంశము శైవమతప్రవిష్ట మగుట, నీమెయుపమ లన్నియు శైవసంబంధములై యున్నవి. బుక్కరాయలకు పట్టమహిషి దేవాయి. దీని నామె చెప్పినవిధము. “దేవాయీనామ తస్యాసీత్ శంకరస్యేవ పార్వతీ” “త్రిలోచనామివా పరం...”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“పశుపతిరివ నేత్రైస్త్రీభి రపి...తై స్తనూజై రభాసీత్.”...“మాలా స్త్ర్యంబక పాదుకాం భూషా మమంస్త.....” “దేవీమహాసేన మివేందు మాలేః” అను నీ యుపమ లన్నియు శివసంబంధములే.

కంపభూజానికి మహమ్మదీయులకు జరిగిన యుద్ధము లిం దుత్సాహముతో వర్ణింపబడినవి. “అంధ్రాంధకారక్షయతిగృభాసో బాణాన్ము ముంచద్యవనేనరేంద్రః” ఇందు తెలుగుజాతి పణ్యయాభిదము, “అంధ్ర” పదము ఆది హ్రస్వపూర్వకము గానే పరిగ్రహింపబడు టీమెయభీష్టము.

స్త్రీ యగుట కాబోలు, గర్భమును, గర్భదోహృదమును చిత్రముగా చిత్రించి నది. రోమరాజి గర్భస్థశిశుసంరక్షణార్థ మేతెంచిన కాలోరగిగా వర్ణింపబడినది. కావ్యమునం దెల్లెడను నిసర్గమనోహరములగు ఉపమలు కుప్పలు తిప్పలుగ కన బడుచుండును. “అంతర్బింబిత చరిపేంద్రో కంపస్యాసిపుత్రికా ఆప్సరోభ్యః పతిం దాతుం అంతర్వత్నీ కిలాభవత్” ఇట్టి మహితోపమానము కావ్యప్రపంచమున మరల గానరా దేమో ?

“అవపత్కిల కాలకర్షక స్తిమిరాంఛః కలుషే నభస్థలే విమలా ముడుబీజ మండలీం నవచంద్రాతపస్య సిద్ధయే.” నక్షత్రవర్ణనమందలి ఈ మహీయసకల్పన కానందించు భాగ్యమును సహృదయలోక మేమి వెల యిచ్చి విలుచుకొనవలసి యున్నదో? .....వీరవసర్గయందలి భార్యతోడి సంభాషణము, చంద్ర చంద్రికా వర్ణనము నీ కావ్యమున ప్రత్యేకస్తుతి పాత్రములు. చంద్రునికళంకము నామె యెన్నో విధముల సంభావించినది. అం దీ క్రింది రెండుకల్పనలు మరింత మనో జ్ఞము లైనవి, “రాజు కావున హృదయస్వభావమో అనియు” “తమతమ భాగము లలో వ్యత్యాసములు రాకుండ తీసుకొనుటకై యమృతాంధసు లగు దేవతలు తమ తమ భోజనపాత్ర యగు చంద్రునియం దుంచిన మిళ్ళిగరిటె యేమో” యనియు, ఇందలి గృహణీస్వభావధర్మ విశేషములను చంద్రుని కళంకముతో ముడివెట్టిన యీమె యపూర్వకల్పనకు ముగ్ధులై రసోచితముగ తల యూచనివా రుందురా ? ఇట్లె యీమె యుపమ లన్నియు, ఈమె కావ్యవస్తువువలెనే స్వతంత్రములు, ప్రకృతి తంత్రములు.

ఈమెరచనమునందు కాళిదాసున కెన్నో అనుకరణములు కలవు. రాఘవేంద్రవిజయ మను సంస్కృతకావ్యమున కనుకరణములును నటనట కనబడుచున్నవి. అయినను నవి కావ్యగుణమునకు అపకర్ష కలిగించునవి కావు.

గంగాదేవి హృదయమువలెనే కవిత్వమును మిగుల సరళముగను మృదుమధురముగ నున్నది. ఇంతయుపజ్ఞ కల యీమె తన్ను గూర్చి కాని, తన పుట్టింటివంశమును గూర్చి కాని యంతగా చెప్పుకొనలేదు. ఈమెరచనలో వ్యర్థపదములు కనపడవు. శైలి అంతటను సద్యోర్థ స్ఫోరకమైన ద్రాక్షాపాకము. ఎక్కడో “సమస్తసామస్తమస్తకన్యస్త శాసనః” అను మాత్రపు సమాసములు కనబడును. రాజవంశసంజాతయై, పట్టమహిషియై, సారస్వతవ్యాసంగమున దవిలియుండుటే యరుదు. అందును చతురకావ్య నిర్మాణము చేయగలిగిన ప్రజ్ఞామతి యగుట యింకను నబ్బురము ! ఇట్లు రాజపత్నులై కావ్యనిర్మాణము చేసినవారు సంస్కృతవాఙ్మయమున మఱికొందఱు కనబడుచున్నారు. వారిలో రాజశేఖరుని పత్ని అవంతిసుందరిని, భోజునిపత్ని లీలావతిని నిట ప్రశంసింపవచ్చును. కల్పణుని రాజతరంగిణి, బాణుని హర్షచరిత్రల వలెనే యిది సంస్కృతమున కావ్య పద్ధతిని వ్రాయబడిన చారిత్రక గ్రంథము. గంగాదేవి మధురావిజయము ఎందఱు చరిత్రకారులకో ఆధారభూత మయినది.

తెలుగునాట ఎఱ్ఱాపెగడ, నాచన సోమనాధుడు, రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు, కాటయవేమారెడ్డి, రేచర్ల సర్వజ్ఞ సింగభూపతి, కుమారగిరి వసంతరాయలు అను కవివరు లీమెసమకాలికులు కావచ్చును.

ఈ కావ్యమునకు తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రిగారు తెలుగున ననువాదము కూడ పొసగించిరి. వీరకంపరాయ విజయచరిత్రా ప్రత్యాభిషేకము కల “మధురావిజయ” మను మహాకావ్య నిర్మాణ మొనర్చి ప్రధితి కెక్కిన ప్రథమాంధ్రస్త్రీ గంగాదేవి స్త్రీజనమూర్ధన్య.

ఈ గ్రంథము ద్వితీయ ముద్రణమందుచున్న యీ సమయమున నింకొక విశేషము పేర్కొనదగినది కలదు.

ఆంధ్ర కవయితులు

ఇటీవల తెనాలి పురవాస్తవ్యులు, మహాపండిత కవీశ్వరులు, బహుగ్రంథ రచనా ధురీణులు నైన శ్రీపోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రివరేణ్యులీ మహాకావ్యము నకు సమగ్రవ్యాఖ్యను రచించుచేకాక 'గంగాదేవి' యను నవలను కూడ విరచించిరి.

---

4. తాళ్ళపాక తిమ్మక్క - సుభద్రా కళ్యాణము

ఇంతవరకును వాఙ్మయచరిత్రలు వ్రాసిన వారందరును రామాయణ కావ్యకర్తరిణి యైన మొల్లను ప్రథమాంధకవయిత్రిగా పేర్కొనినారు. కాని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశ్రమ ఫలితముగా మొల్లకంటెను మున్ముందు జన్మించి తన మంజుల కవితాగానముతో ప్రజల కొసరి కొసరి మెప్పించిన యింకొక సాధ్వీమణి కావ్యము సరికొత్తగా ప్రపంచపువెల్గు చూచినది.

ఆ భవ్యచరిత నామధేయము 'తిమ్మక్క'. ఇంటిపేరు తాళ్ళపాకవారు. ఆ నూత్నప్రకాశిత కావ్యము సుభద్రాకళ్యాణము.

తాళ్ళపాకవారి వంశము కూడ తిక్కనార్యుని కుటుంబమువలెనే పండిత కుటుంబము. ఈ పూజ్యురాలు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుని పెద్ద భార్య. అన్నమాచార్యుని గొప్ప సంగీతప్రబంధకర్తగా, శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారు బహుశముగ పరిశ్రమించి లోకమునకు పరిచయము చేసినారు. వీరివంశమువాడే చిన్నన్న 'అష్టమహిషీ కళ్యాణమును' రచించి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమునం దుండెను. ద్వీపదకును గేయమునకును వీరియిల్లు పుట్టిల్లు. "చిన్నన్న ద్వీపద కెరగును, పన్నుగ పెదతిరుమలన్న పదమున కెరగున్" అను చాటూక్తి దీనిని ధ్రువపాఠము చున్నది.

అన్నమాచార్యుడు 1424 - 1503 లోనివాడుగా శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి నిరూపణము. అగుట, శ్రీమతి తిమ్మక్కయు నప్పటిదే.

తిమ్మక్కరచన మంజురీద్వీపద. ఇది గేయవాఙ్మయమునకు మిక్కిలి సన్నిహితమై పాటగా పాడుకొన దగియున్నది. నిజమునకు ద్వీపదయంతటి మనోహరచ్ఛందము మఱియింకొకటి లేదేమో! వివిధములగు జాత్యుపజాతి ఛందోభేదములతో కావ్యమును రచించుటకంటె ఏదియో యొక్క నిర్దిష్టచ్ఛందముననే

ఇంద్ర కవయిత్రులు

రచన మొనర్చిన చదువరుల కేకతానత నించును. కావుననే వాల్మీకి రామాయణ మంతపెద్దవగు కావ్యమును ఒకే అనుష్టుప్ చందమున సాగించియున్నాడు. అంతేకాక, ప్రసిద్ధి పొందిన కొన్ని సంస్కృతకావ్యములలో ఒక్కొక్క సర్గకు ఒక్కొక్క పుత్రము వాడుట గమనింపదగినది. కాని, తెలుగు గ్రంథములు మాత్ర మట్లు కాక, వివిధవృత్తముల కలపోతగానే ఆడినుండియు ఆరంభింపబడినవి. దేశీయచ్ఛందస్సులతో ద్విపదకావ్యములు మాత్రము ప్రత్యేకవిశిష్టములై మాధుర్యమునకును, లాలిత్యమునకును పేరు గాంచిన ఆంధ్రకి వ్యక్తిగత స్వభావనిరూపణములుగా వాఙ్మయమున నిలిచిపోయినవి. ఇంకను చెప్పవలె ననిన, సుకుమార హృదయయగు శ్రీ హృదయవ్యక్తికిని నివి చెప్పక చెప్పిన సాక్ష్యనిరూపణములే. ఇందు, జాను తెలుగు జాలువారుచు రచన మింపులు గులుకుచున్నది; మూడు ఇంద్రగణములును ఒక సూర్యగణమును కలిసి యొకపాద మగును. ప్రాసనియమము మొదట పాఠింపబడినది. తరువాత నేలనో విడువబడినది. ఆసాంతము ప్రాసనియమము పాఠింప బడిననే బాగుండు ననిపించినది.

“శ్రీరమావల్లభులు శ్రీకృష్ణు లెలమి
 ద్వారకాపట్టణము తమ రేలుచుండ
 శ్రీకాంతపతికృపను జెలగి పాండవులు
 ప్రాకటంబుగ ద్రౌపదిని బెండ్లాడి.....”

ఇట్లుగా కావ్య ముపక్రాంతమైనది. “ఆశీర్వామస్కీయా వస్తునిర్దేశో బాహి” అను కావ్యలక్షణమునుబట్టి యిది ద్విపదకావ్య మైనను, నెత్తుగడయే వస్తు నిర్దేశముతో జరిగింది. శైలి యొక్కడను ఒడిదుడుకులు లేక చక్కని యొదుగుతో, ఒయ్యారపు నడకలతో, కలస్వనములతో కదలిపోవు చిన్ని సెలయేరువలె మనోహరత నిందినది.

ద్రుపదాత్మజ పెండ్లి, నారదుడు వచ్చి యేవురకు ఒక్కొక్క యేడు ఆమె భాష్యగా గుండునమయ మాదేశించుట, సమయభంగ మొనర్చిన వారికి ఒక యేడు శూపదక్షిణ మను శిక్ష యేర్పరచుట, ఒకప్పుడు బ్రాహ్మణగోరక్షణార్థమయి తప్పనిసరి యయి నవ్యసాచి వ్రతభంగ మొనర్చుట... మొదలుగా గల మామూలు

కథయే యిందును ప్రస్తరింపబడి కు స్తరింపబడినది. కాని, యంత్యమున నిందలి కథకును సామాన్యకథకును గొలదిగ భేద మగుపడుచున్నది. “సుభద్ర కుహ నాయతి యగు నరునకు అన్నయాజ్ఞపై పరిచర్యలు చేయుచుండుచు. శ్రీకృష్ణుని చనవు నండజూచుకొని యర్జును డామెతో శృంగారభాషణమునకు దిగును. అత డెవరో తెలియక అతని యా వింతప్రవర్తనమును గూర్చి సుభద్ర శ్రీకృష్ణున కెఱిగించును. కృష్ణుడును సర్వమును తెలిసినవా డగుట, నవ్వి ‘అమ్మా ! నేను అతని మందలించెదను, ఎప్పటియట్ల నీవు పౌ’మ్మని మరల పంపును.” ఈ మార్పుచే సుభద్రసౌశీల్యమునకు కవయిత్రి మించుదనము నాపాదించిన దనియే చెప్పవచ్చును.

తన్ను దరిసి సిగ్గున తలవంచియున్న చెలియలి నెన్ని విధముల కృష్ణుడు సంబోధించెనో:—

“శిరసు వంచుకయున్న చెల్లెలిని జూచి
దయతోడ బిలిచె నా త్రైలోక్యపతియు
అమ్మ రా ముద్దులగుమ్మ రావమ్మ
కొమ్మ రా నవకంపుబొమ్మ రావమ్మ
ముత్యాలసరమ రా ముద్దరాలా రా
చి త్తజుబాణమా చెలియ రావమ్మ
చిలుకలకొలికి రా శృంగారకన్య రా
తొలకరిమెఱుప రా తోయజగంధీ
పండువెన్నెల రావె భాగీ_రి రావె
మచ్చెకంటి రావె మాధవశీ రావె
అమృతంపు తెప్ప రా అరవిరిమొగ్గ
బంగారుపెట్టె రా భాగ్యాలభరిణె
వెలయ ముజ్జగముల వింత యైనట్టి
శ్రీ కలా బిరుదుల చెలియ రావమ్మ”

ఇందలి ‘భాగీ_రి’ ‘మాధవశీ’ యను పదముల యర్థము విచార్యము. ఇన్ని విధముల సంబోధించియు దనివిసనక కడపటికి శ్రీ కలా బిరుదుల చెలియ అనెను.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అనగా 'సంపత్క-రమైన బిరుదులన్నియు కలదానా !' యని యర్థమేమో - ఎ
ప్రేమయో చూచితిరా ! శిరసు వంచుక.....అనుచో క్రీగీత గలచోట కొ
దాతుక్తార్థమునకు. 'క' అని వాడుట అప్పటికే యున్నది కాబోలు. ఇట్టివి కొ
చూచియే కావచ్చును - వెంకటకవి గూడ నిశ్శంకముగ "ఊదుకపోవు శంఖ
నహో గళరేఖ" అని వాడియున్నాడు !

ఇందలి ముద్దులు గులుకు రచనా సంవిధానమునకు మోజుపడి, వేమకూ
వెంకటకవి యీ కవయిత్రి వాడిన కొన్ని పాదములు పాదములే తన విజం
విలాస ప్రబంధమున సంతరించినాడు:

“ఎగుభుజమ్ములవాడు మృగరాజునడుము
నడచివుచ్చుకొను నెన్నడుము గలవాడు
గరగరనివాడు, చక్కనివాడు, నతడు
గొప్పకనులవాడు, కోదండగుణకి
ణాంకంబులౌ బాహు లమరినవాడు.
వెన్నున మచ్చ కల విభవంబువాడు
బవిరిగడ్డమువాడు, పన్నిదం బిడిన
వెన్ను పగడసాల వెస నాడవచ్చు...”.

అను నీ తిమ్మక్క పాదములనే వెంకటకవి యథాతథముగ తన ప్రబంధ
మున నెట్లు పఠరించెనో పరికింపుడు:—

“ఎగుభుజమ్ములవాడు మృగరాజు మధ్యంబు
వుడిచి వుచ్చుకొను నెన్నడుమువాడు,
నెజీవెండ్రుకలవాడు, నీలంపు నీకరంపు
మెఱుగు జామనచాయమేనివాడు,
గొప్పకన్నులవాడు, కోదండగుణకిణాం
కము లైన ముంజేతు లమరువాడు,
బవిరిగడ్డమువాడు పన్నిదం బిడి డాగ
వచ్చు నందపు వెన్నుమచ్చవాడు,
గరగరనివాడు, నవ్వుమొగంబువాడు ..”

అంతే కాదు - సుభద్ర కపటయతిని గాంచి, “తీర్థయాత్రాపరుడగు అర్జును డెక్కడ నుండెను ? అతనిని మీ రెందైన మీ తీర్థయాత్రలలో గాంచితిరా?” అని యడిగినపుడు, అర్జునుడు ద్వంద్వార్థముగ బల్కిన శ్లోషోక్తికి కూడ నీ సౌభాగ్యవతి యుక్తిచాతుర్యమే మూలకందమైనది.

“అమరగా బలికెను అతివతో నపుడు
కోమలి యిద్దరము గోకర్ణమందు
కూడియే యుంటిమి కొన్నాళ్ళు లచట
భోజనమ్ములు శయనము లొకచోట
చెలియ యుంటిమి మేము చెలికాండ్రవలెను;
అతనికి నాకును నరమర లేదు,
అతనికి నా కైక్య మతివరో వినవె.”

అను పద్యపాదములనే పెంచి

“కోమలి యీగతిన్ మది దగుల్వడ బల్కిన నవ్వి నిర్జర
గ్రామణి సూను మీ రెచట గంటిరొ యంటివి ! కన్నమాత్రమే
యే మని చెప్పవచ్చు నొక యించుక భేదము లేక యాయనే
మేమయి యున్నవారము సుమీ వికచాంబుజపత్రలోచనా !”

“తీర్థములను గ్రుంకి దేవతాసేవలు
చేసికొనుచు బెక్కువాసరములు
కూడి యతడు మేము గోకర్ణమునయందు
నుంటి మనిన.....”

ఇంతే కాదు - వేంకటకవి పడకటింటివర్ణనలయందును దిమ్మక్క వర్ణనల ననుగమించినాడు. ఇది కేవలము కాకతాళీయ మేమో యనుటకు వీలులేదు.

పద్యపాదములు పాదములు ఎటులుండెనో, అటులే వాడుకొనుటచే నది కావలయునని చేసినపనియే యనదగును.

రసోదంచిత మగు కవిత్వములు గాంచినపుడు, మనసుపడి వాని ననుస రించుట కవిలోకమున ననూచానముగ వర్తిల్లుచు వచ్చుచున్న ప్రాతయాచరమే.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇంత కమ్మని కవితామృతము అప్రయత్న లబ్ధముగ నందుచుండ, నా కవయిత్రీ మణి కావ్యమునకు ప్రశస్తి హెచ్చింపజేయుటకును, నా కవయిత్రిపై గల తన ఆదరభావమును ప్రస్ఫుట మొనర్చుటకును, తన కావ్యమున కిమ్మడి యగు శోభ కల్గుటకును వేంకటకవి యట్టానర్చెను గాభోలు !

వేంకటకవి యంతటివానికిని రచనా సౌందర్య సామాగ్రిని బదు లిడిన తిమ్మక్క సామర్థ్యమును నైపుణియు ప్రశంసనీయములు. కావ్యము మొత్తముపై పైకొన్న నిసర్గ మనోహరధారాప్రవాహ సన్నిభ మగు శైలి పరితను లోగానుట కేమియు శ్రమ తీసికొనదు.

నీలాలవంటి వా నెలతనెటికురులు
వాలారుకొనగోళ్ళ వడి చిక్కుదీసె
చుబుకంబు పైకెత్తి చూచి యోదార్చి
మక్కువనె యలరించె మగువనెమ్మోము

అను పాదము లెంత మనోహరముగా నున్నవో రసలోకమే ఎఱుంగును. వేంకటకవి యనుకరణమును బట్టి గ్రంథము వేంకటకవి కాలమువరకు అనగా 18 వ శతాబ్దమువరకు ప్రకాశమానస్థితి లోనే యున్నదని చెప్పనగును. ఈ నడుమ కాల మెట్లు కనుమఱు గైనదో ? ఇప్పటి కైన నాండ్రుల యదృష్టవిశేషమున దొరకినందులకు సంతోషింపవలసియున్నది. ఈమె మహాకవులు శ్రీనాథ, పోత నాదుల సమకాలీన గౌరవము నందినది.

పస మీరి రుచులీను కవితామృతమును దెనుగువారికి జుబ్బిన చూరలుగ గ్రోలనిచ్చిన తొలి తెలుగు కవయిత్రీ ! నీ కివే మా జోబిళ్ళు !

5. మహాకావ్య నిర్మాత, ఆతుకూరి మొల్ల రామాయణ మహా కావ్యము

“సుడిగొని రాముపాదములు సోకిన దూళి వహించి రాయి యే
ర్పడ నొకకాంత యయ్యె నట; పన్నుగ నీతని పాదరేణు వి
య్యెడ వడి నోడ సోక యిది యే మగునో యని సంశయాత్ముడై
కడిగె గుహుండు రాము పదకంజయుగమ్ము భయమ్ము పెంపునన్.”

అను పద్యరత్నముతో సారస్వతేయుల హృదయపీఠముపై భద్రాసనము
గొన్న మొల్ల రామాయణ మహాకావ్య నిర్మాణము గావించిన చదురాలు,

తెలుగు తరుణియై తరుణులలో ప్రథమముగా తెలుగుబాసను మహాకావ్య
నిర్మాణము గావించిన ఘనత యీకాంతకు నాటికి నేటికిని నచ్చే నిలిచియున్నది.
మొల్ల కుమ్మరికులజాత. ఆతుకూరి కేసనపెట్టి యీమెతండ్రి. బాలవితంతు వగుట,
గ్రంథమునం దెచ్చటను భర్తృవంశ కథనము కనబడదు. ఈమె ఆంధ్రభోజుడు
శ్రీకృష్ణరాయల సమకాలీన యందురు. అనగా 1525 సంవత్సర ప్రాంతము
నాటిది. కాని, యేలనో యామెను గూర్చి యాకాలమువా రెవరు ప్రస్తావింపరై రి.
దానికి కారణము ఆమె స్త్రీ యగుటయు, కుమ్మరికులజ యగుటయు నేమో ?
రాయల యట్టి రసికప్రభు విట్టి దురాచారముల మన్నించునా ! కాకున్న నిట్టి కవ
యిత్రిని మన్నింపక ఏల విడిచెను ? ఈమె తెలుగునాడున నే మండలమున నుండె
డిదో ? ఈమె నెల్లూరు మండలవాసిని యని యొకప్రతీతి. రాయల కీమెయునికి
తెలియ దేమో ? కాని యీమె జీవితమును గూర్చి కొన్ని గాథలు కలవు.
వికటకవి యగు తెనాలిరామకృష్ణు డీమెను గూడ ఒకప్పుడు తన హాస్యకాలక్షేప
మునకు బాత్రముగా జేసి వినోదించె నని ఐతిహ్యములు కలవు. అట్టియెడ రాయ
లీమె నెరుంగ డన్న నెట్లు విశ్వసించ దగును ? మొల్ల యను నీమె నామమును
గూర్చియు, నీమె శీలమును, స్వభావమును గూర్చియు నధిక్షేపించు గాథలెన్నో
ఆంధ్రదేశమున నల్లుకొని యున్నవి. కాని అవి యన్నియు నిట నప్రస్తుతము.

ఆంధ్ర కవయిత్రిలు

ఏమో యీ గాథలే యసత్యప్రవాదములో? ఏమైనను రామనామస్మరణముతో, రామాయణకావ్య నిర్మాణముతో చల్లగా కాలము గడపి ధన్యురాలైన సాధ్వి మొల్ల యని మనము తెలుసుకొనిన జాలును. తెలుగున రామాయణ సంగ్రహరచన చేసినవారిలో నీమె యొకర్తుక. తిక్కన నిర్వచనోత్త రామాయణము, అయ్యల రాజు రామభద్రుడు రామాభ్యుదయమును రచించిరి. కాని విచుర్మకులు కవిత్వశిల్పమున మొల్లకే యనూన గౌరవము నూల్కొలుపజేసిరి.

ఆరు కాండములలో సుమారు 900 పద్యములు కలవు. మొదటి మూడు కాండములకంటె తుదల మూడుకాండములు మరింత మురువు గూర్చినవి. సుందర కాండము మొదలు మొల్ల పరవశత్వము జెంది రామాయణ రచనము గావించినదా యని యనిపించును. యుద్ధవర్ణముల పట్ల నీమె నిజముగ యుద్ధములు చూచెను కాబోలు ననిపించును. గ్రంథము “నగర్త్వి నశశి.....” వర్ణనాదులతో మహా కావ్య లక్షణలక్షితమై యున్నది. దేశీయ మగు తెలుగురచనపై నామెకు మిక్కిలి మక్కువ. కావ్యరచనకు వలయు లక్షణములు దా నేమియు నెఱుగ ననియు, గోపవరపు శ్రీకంఠమల్లేశు కృపను కవిత్వము చెప్పితి ననియు నామె వ్రాసికొన్నది.

“కందువమాటల సామెత

లందముగా గూర్చి చెప్ప నది, తెలుగునకున్

బొందై రుచియై వీనుల

విందై కానుపించు విబుధులమదికిన్”

అను పద్యమును, మఱియు, ‘వలిపపు సన్నపయ్యెద..... పొంద గునే పటహాది శబ్దముల్’ అనుపద్యమును బట్టియు, నామె రచనాపద్ధతి హృదయ పద్ధతి తేట యైన దని మనము తెలియ గలము.

ఈమె రచనయందు అటనట పోతనార్యుని ప్రభావము గానబడుచుండును.

“పలికెడిది భాగవత మట, పలికించెడు వాడు రామభద్రుం డట”

అను పోతనార్యుని యాదర్శమునే తిరిగి మొల్ల యూది పల్కినది.

“చెప్పు మని రామచంద్రుడు

చెప్పించిన పలుకుమీద జెప్పెద నే నె

ల్లప్పుడు నిహపరసాధన

మిప్పుణ్యచరిత్ర, తప్పు లెంచకుడు కవుల్.”

అంతే కాదు - కథాంశములలో, వర్ణనాంశముల పట్టునను అంత్యపదనియ మములలో పోతనార్యు ననుగమించిన పట్టు గలవు. కావ్యవస్తు వగు రామగాథను గూర్చి పరితలకు వేర దెలుపవలసిన దేమి ?

కావ్య విమర్శనకు పనివిందము :- మొల్లకవిత్వము కేవల ముబుసుపోక కేవేవో యొండు రెండు పద్యము లల్లిసది కాదు. ఆమె గొప్ప పండితురాలు. సందర్భము ఔచిత్యము నెరిగిన యతివమిన్న. మిక్కిలి కష్టము లగు నర్థాలంకార ములను శబ్దాలంకారములను వాడినది. పండితులును సరిగా నిర్వహింపలేని విరోధాభాసాద్యలంకారములను గూడ నిర్వహించినది.

“ప్రకటానురాగసంపన్ను లౌదురు కాని
రమణీయ రుక్మకార్ముకులు గారు.”

“మదనాగయాధసమగ్రదేశము గాని
కుటిలవర్తనశేషకులము గాదు”

అనునవి దీని కుదాహరణములు.

“రాజులు కాంతియందు, రతిరాజులు రూపమునందు, వాహినీ
రాజులు దానమందు, మృగరాజులు విక్రమ కేళియందు, గో
రాజులు భోగమందు, దినరాజులు సంతతతేజమందు, రా
రాజులు మానమందు నగరమ్మున రాజకుమారు లందరున్.”

ఇట్టి వామెపాండిత్యమున కుదాహరణములే గాక, భట్టుమూర్తి, అడిదము సూరకవి యంతటివారికి సహితము లోభనీయములై యనుకరణీయములై నవన, యాయమ పలుకుబడి పసదనమున కేమైన పసదనము లీయ వచ్చును.

స్వభావోక్తి చాతుర్యముతో వర్ణ్యాంశమును పరితకన్నులయెదుట నిల్పు శక్తి మొల్ల యందతిమాత్రముగా నున్నది.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“సాలముపొంత నిల్చి, రఘుసత్తము డ మ్మరివోసి శబ్దవి
న్మూలముగాగ ఓల్ దివిచి, దృష్టియు ముష్టియు గూర్చి, గోత్రభృ
త్కూలము వజ్రపాతహతి గూలు విధంబున గూల నేసె న
వ్యాలి బ్రతాపశాలి మృడవందనశీలి సురాలి మెచ్చగన్.”

ఇందలి స్వభావోక్తియే గాక, అంత్యపద నియమమును గాంచుడు. అంతే
కాక, యీ పద్యమున ధనువు నాకర్ణాంతములాగి విడుచునపుడు, ధన్వి నిలుచుండ
వలసిన భంగిమము, ఆ ధనువునం దుంచవలసిన శ్రద్ధాదృష్టియు, నారిని దిగుచు
నప్పటి విన్యాసమును మూర్తిమంతములుగా రూపింపబడినవి - చూడు డీక్రింది
పద్యమును అట్టిదే.

మొగము బిగించి, పాదముల మొత్తముగా నట నూది త్రొక్కి, నీ
టుగ మొగ మెత్తి, భీకరకఠోరరవంబున నార్చి, బాహు ల
త్తగణితలీల జాచి, వలయంబుగ వాలము ద్రిప్పి వ్రేగునన్
నగము సగంబు క్రుంక కపినాథుడు నింగికి దాటె రివ్వనన్,

అన్నింటిని మించి యందగించిన స్వభావోక్తి :—

పతి బాసినట్టి యాపదకంటె బలుమారు

వివిధమాయలచేత వేగి వేగి

విరదానవకోటి వికృతవేషంబులు

కనుగొని చిత్తంబు క్రాగి క్రాగి

తనదిక్కు లేమికై తల్లడిల్లుచు నాత్మ

లోపల మిక్కిలి లోగి లోగి

కర్ణకఠోరముగానాడు మాటల

దొరగెడి కన్నీట దోగి దోగి

రాము దలచుకొంచు, రాముని బేర్కొంచు,

రామరామ యనుచు, రమణి పలుక,

కపివరుండు సూచి కామినీరత్నంబు
సీత యంచు బొంగె చిత్తమందు.

అయోధ్యాకాండాంతర్గత జ్యోత్స్నానుభవ మొకింత తలపున బాఠనిండు.

“వెన్నెలతీగలన్ గొనల వేడుక ముక్కుల ద్రుంచి తెచ్చి, దా
రొక్కన్న బ్రియాంగనాతతికి కూరిమి నోరికి నిచ్చి, కేళికిన్
సన్నపు కంఠనాళముల సన్నలు జేసి సుఖించె నింపుగన్
దిన్నని బంద్రకాంతముల తిన్నెలమీద చకోరదంపతుల్.

ఉచిత శృంగారరసానుప్రాణితమైన యీ పద్యము విరిసియు విరియని
తామరవలె, లలితంపు వలపుల జిలికియు జిలుకని లేగులాబి కన్నెవలె నతి
సుకుమారమై యొప్పుచుండలేదా? చిఱుతపద్ధెములలో, ఆలతిపొలతి పదములలో
నెంతో రసభావములను ఒప్పించు శక్తియు దీర్ఘ కథావృత్తముల నలవోకగా,
సులలితముగ జొప్పించు శక్తియు కలదు. చిన్నపద్యమున హెచ్చుభావము
జొప్పించుటకు,

బడలు ధరియించి తపసుల చందమునను,
దమ్ముడును దాను ఘోరదుర్గమ్ములందు
కూరగాయలు కూడుగా కుడుచునట్టి
రాము డేరీతి లంకకు రాగలండు,

సానలు దీర్చిన జాతిరతనములవోలె ప్రకాశించు నిట్టి చిన్ని గీతము
లెన్నైన గలవు.

ఇంక నొక ముఖ్యవిషయమును దడవి మొల్లకడ సెలవు గైకొందము.
బాచితీవిచారమున మొల్ల కడు దిట్ట యని మన్నె పేర్కొంటిమికదా! “శింశు
పాశ్రిత యగు సీతామతల్లిం గని.... దనుజకాంత లంతంత నెడబాసి నిదుర
వోయి రంత...యదరి సీత తనకు దిక్కులేమి తలపోసి దుఃఖింప పవనసుతుడు
మనుజభాష పలికె.....”

అంధ్ర కవయిత్రులు

ఉన్నాడు లెస్స రాఘవు,
డున్నా డిదె కవుల గూడి యురుగతి రానై
యున్నాడు, నిన్ను గొనిపో
నున్నా డిది నిజము నమ్ము ముర్వీతవయా.

జానకి నిస్సృహమై తన రాము డేనాటి కైన వచ్చు నను ఆశయు నుజ్జ
గించి తన దిక్కులేమి తలపోసి దుఃఖించు సమయమున, నామెలో పోయిన
ఆశను పొటమరింపజేయ పవనసుతుఁడు “ఉన్నాడు లెస్స రాఘవు డున్నాడు”
ఆని నొక్కి పలికినాడు. క్రియావాచకము మొదలుగా ప్రారంభించిన ఈ పద్య
మున మొల్ల ‘హృదయ మొల్లములో’ యీ భావమొల్ల దోబూచులాడి యుండవచ్చును.
చికిలి చేసిన చిన్ని తుటారిశ త్తియ వోలె చెన్నుమీరిన యీ చిన్నిగీతము సీతాసంశ
యచ్చిన్నము చేసిన దనుటలో సందియ మేమి ? ఇట్టిదె యింకొకపద్యము గలదు:

“కంటిన్ జానకి బూర్ణచంద్రవదనన్ గల్యాణి నా లంకలో
గంటిన్ మీ పదపంకజంబులును నే గౌతూహలం బొప్పగా
గంటిన్ మీ కరుణావలోకనము విఖ్యాతంబుగా గీర్తులన్
గంటిన్ మా కపివీరబృందములలో గాంభీర్యవారాన్నిధి”

వీనులవిందై, అమృతపుసోనల పొందై యీ పదబంధము రాఘవునకే కాక
మనకు నానందదాయి యైనది.

అయ్యలరాజు తన రామాయణమున శబరివృత్తాంతము నుజ్జగించి, కబంధవృత్త
మును కడు పెంచినాడు. మొల్ల యట్లు కాక, శ్రీరామచంద్రుని దీక్షాసాహసత్వము
నకు వట్టువ పారువయై నెగడిన శబరిగాథను పెంచి కబంధవధను త్రుంచినది.

“కూరాటితేరులు, కావేటిగుర్రములు, పూటగా భారపడంగ జాలుదు,
కంటిలో నెరసుచందమున, చెవినిట్లు కట్టుకొని” మున్నగు జాతీయములు, నుడికార
ములు నెన్నో గలవు. పనయ్యనేని, పట్టుక, కోసుక యిత్యాది ప్రయోగములు
నటనట గలవు. అయ్యవి రసపుష్టిని జెఱచునంతటి శక్తిమంతములు కానేరక
పోయినవి.

భాస్కరరామాయణము ననుకరించిన ఘట్టము లెన్నియున్నవో దానికి మెఱుగులు దిద్దిన సందర్భము లన్నియున్నవి.

అదభ్రశుభ్రరుచితో నాచంద్రార్కము తులలేని మానికమైన జీవత్కావ్య రత్నమును సారస్వతమున కమూల్యాభరణముగ ప్రసాదించిన మొల్ల యనల్ప ధిషణావిభవము సభిసందింతము !

ఈ ద్వితీయ ముద్రణయందు మొల్లకాలమును గూర్చి కొంత మార్చితిని. మహాకవయిత్రయగు మొల్ల కాలమును గూర్చి నేను ప్రథమ ముద్రణమున మొల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయల సమకాలీనయే యైయుండునను పూర్వవాదమునే యనుసరించితిని-

కాని ప్రతాప చరిత్ర వ్రాసిన ఏకామ్రనాథుడు కుమ్మరిమొల్ల రామాయణం బను వచనకావ్యము వ్రాసి ప్రతాపరుద్రున కంకితము సేయనుద్మక్తురాలైనదని వ్రాసి యున్నాడు - అంతేకాక మొల్ల రచించిన కృత్యాది పద్యములలో “సుర సన్నత జ్ఞాను సువివేకి వాల్మీకి నఖిల వేదాగమాభ్యాసు, వ్యాసు” అను పద్యమున నానాటికి గల కవులుగా శ్రీనాథ, రంగనాథులను మాత్రమే పేర్కొని యున్నది.

ఈ రెండు కారణములచేత, మొల్ల శ్రీనాథుని ప్రౌఢవయః పరిపాక కాల మున కౌమారావస్థయందున్న కవయిత్రిగా - అనగా 1320 నుండి, 1400, లేక 1405 ప్రాంతమువఱకు జీవించి యున్నదని యూహింప వచ్చును.

ఈ విషయమై నేను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఏకాడమీ వారి ప్రచురణయైన మొల్లరామాయణమునకు వ్రాసిన పీఠిక యందు వివరముగా చర్చించి యుంటిని - అందుగాననగును.

6. మోహనాంగి - మరీచీ పరిణయకర్త

కవులపాలిటి కొంగుబంగారమై, సామ్రాజ్యాధినేతయై, స్వయముగ సారస్వతస్రవ్యయై, ఆంధ్రభోజు డనబరగిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొమరిత యనబడు మోహనాంగి యొక్కతె వాఙ్మయరంగమున మినుకు మినుకు మనుచున్నది, ఈమె రాయలతనయ యను బెంత నిశ్చయమో, యీమె కావ్యము మాత్ర మంత యదృష్టము. సాహితీవేత్తలకును, చరిత్ర పరిశోధకులకును నశ్రుతపూర్వమైవ యీమె కావ్యమునందలి దని చెప్పబడు పద్యము నొకదాని నిట చూపుదును.

“ఒత్తుకొనివచ్చు కటికుచోద్యోత్తి చూచి
తరుణితనుమధ్య మెచటికో తలగిపోయె;
సుండెనేనియు గనుపడకున్నె ? యహహా !
యుద్ధతులమధ్య పేదల కుండ దరమె ?

ఇది మోహనాంగి కావ్యమునందలి పద్య మని యొకవాడుక యుండగా, నట్లు కా దనియు, నిది సంకుపాల నృసింహకవి పద్య మనియు నొక వాదము కలదు. ఆ కథ ముందు వివరింతును. దొరకిన పద్య మిట్లున్నది. కావ్యము పూర్ణముగ లభ్యపూర్వమైన నెట్లుండెడిదో ? కాని యీమె గొప్ప రసగ్రహణపారీణ యనియు, రాయల యంతటి వానితో హేలావీలాసముగ చతురంగక్రీడ సలుపు చతురమతి యనియు గాథలు కలవు.

అర్థిజన కల్పభూజమును.. కవిజనాశ్రయముడును సంతతకావ్యరసాస్వాదనాయ త్తచిత్తుండు నైన కృష్ణభూజాని యాస్థానమున కేతెంచి, యాతని కర్ణరసాయన మొనర్చి మెప్పొందవలెనని తలంచినసంకుసాల నృసింహకవి ‘కవికర్ణరసాయన’ మొనర్చి తెచ్చి విద్యానగరమున పీఠము వేసెను. ఆ భువనవిజయస్థానములోనికి బోయి రాయలదర్శనము నొందవలెనన్న మాటలా ? అందులకై ఆతడు ముందు పెద్దన నాశ్రయించి యతనికడ పడిగాపులు పడియుండె. కాని పెద్దన నృసింహకవి యంతటి ప్రతిభశాలి రాయలకంటబడిన తనబ్రతుకు పదునుసెడు నని యెన్నాళ్ళకు నతనికి రాయలదర్శనము కల్గింపకపోయెను. లక్ష్మికిని, లక్ష్మికోడలికిని

బొత్తు దూరము కదా ! సరస్వతీవుత్రుడైన సంకుసాల నృసింహకవి పాపము - లక్ష్మీకాపురమైన యాపురమున నిత్యదరిద్రము వెళ్ళబోయుచు నిరాహారియై దినములు గడుపవలసిన యవస్థ యేర్పడెను. ఇక నట్టి దుర్భరస్థితికి దాళజాలక యాయన తనకావ్యమగు కవికర్ణరసాయనమందలి పద్యములు విక్రయించి తత్ప్రధానమున జీవిక నెట్టెట్టులో నెట్టుచుండెను. ఒకనా డంతిపురిలోని సౌధా గ్రమునుండి మోహనాంగి యీ పద్యవిక్రయము నెఱింగి యీ పద్యములు మిగుల రసవత్తవరము లగుట, కోరిన వెల యిచ్చి విలిచి పుచ్చుకొనెను.

పద్యములను గ్రహించుటతోబాటే యీ కవిదుస్థితిని గ్రహించి యద నెఱింగి తన తండ్రిదర్శనము వారికి గల్గించవలెనని వేచియుండెను. ఒకనాటి చతురంగక్రీడలలో తనబంటు తండ్రి రెండు ఏనుగులనడుమ చిక్కుకొని చీకాకు పడుచుండగా నామె “ఉద్ధతులమధ్య పేదల కుండ దరమె ?” యని నృసింహకవి పద్యపాదమును సమయోచితముగ చదివెను, అంత రసికుడగు నాప్రభువరేణ్యుడు ఆ పద్య మెచ్చటిదో కనుకొని, నృసింహకవి దీనావస్థను నాతని కవితా సామర్థ్యమును గుర్తించి యంతిపురి కాతని రావించి సంఖావించి తన తప్పిదమును మన్నింప బ్రార్థించి యాస్థానకవిగ స్వీకరించెను. కథానకము నిజమో కాదో కాని, మోహనాంగి రసజ్ఞ, గుణగ్రహణపాధీణ, యాచిత్య మెరిగిన యతివ యని తెలియుచున్నది.

ఆమె తన కావ్యమున నెట్టి గుణములు కుప్పలు వోసి తండ్రియగు రాయలచే మెప్పులు గొన్నదో !

ఇంతవఱకు రచించినది ప్రథమ ముద్రణ మందలి రచన. ఈ క్రింది భాగము ఈ ద్వితీయముద్రణ రచన.

ఇటీవల నెల్లూరు వాస్తవ్యులైన శ్రీ కావుటూరు వేంకట రామచంద్రరావు M A., Ph.D. గారు, శ్రీ నవులూరు మాలకొండయ్య పంతులుగారు సమదర్శిని పత్రికయొక్క శిథిల ప్రతులనుండి సంపాదించి యిచ్చిన మోహనాంగి మరీచీ పరిణయ కావ్యమున కుపలబ్ధమైన 99 పద్యములుగల, షష్ఠ్యంతములతో కూడిన,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అవతారికను ప్రచురించి యుండిరి. తరువాత కావ్యమంతయు సముపలబ్ధము కామింజేసి, చతుర్థాశ్వాసమున దొఱకిన యంతవఱకు రెండు పద్యములను, రెండు వచనములను ప్రచురించి యుండిరి.

కాని దొఱకిన యవతారిక మాత్రము ఆంధ్ర సాహిత్య ప్రేయులకు మిగుల ఉపయోగకరమైనది. సాహితీ సమరాంగణ చక్రవర్తియు, నాంధ్రభోజుడనైన శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు పదునారవ శతాబ్దము వాడేయైనను నా మహానుభావుని చరిత్ర విషయమున, చారిత్రకు లిదమిత్థమ్మని నిర్ణయింప ననువుపడని సందేహములు కుప్పలు తిప్పలుగా గలవు.

ఇన్నాళ్ళకు లభించిన మోహనాంగి యొక్క మరీచీపరిణయ కావ్యావతారికవలన చారిత్రకుల సందేహములు చాలావఱకు సమసిపోయినట్టే.

ముఖ్యంగా శ్రీకృష్ణదేవరాయల విషయమున ప్రముఖ చారిత్రక పరిశోధకులకు గల భిన్నాభిప్రాయములను మోహనాంగి తాను తెల్పిన తన పితృపాదుల జన్మాబ్ధముతో సమయింప జేసినది.

“నాగాంబా నరసింహ పుత్రుడయి జన్మంబందె, నాజన్మ స
ద్యోగంబుల్, తనరం ద్రిరత్నగుణచంద్రుల్ కల్గశాకాబ్ధముల్
కాగన్, నిర్వికృతిత్వమౌ, వికృతి రాగం బుష్యమందునన్
సగంబేగన్ ద్వాదశి శుక్రవాసరమునం గృష్ణావసీంద్రుండిలన్”॥

మోహనాంగి తన మరీచీ పరిణయ కావ్యావతారిక యందు రచించిన ఈ పద్యమువలన శకాబ్దములు 1393 కు సరియైన వికృతి నామ సంవత్సర పుష్యబహుళ ద్వాదశి శుక్రవాసరమున శ్రీకృష్ణదేవరాయలు జన్మించెనని వాదమే సరియైనదని యిప్పుడు చారిత్రకులు సిద్ధాంతీకరించినారు. దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది 17-1-1471 అగుచున్నది.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల తల్లి నాగాంబ భోగకాంతయను నప్రపథ ఇంకొకటి కలదు. అదియును నీ క్రింది మోహనాంగి పద్యముచే పరాస్తమగును.

“శ్రీవరసింహుడు తిప్పాం

బా నాగాంబా రమణుల బరిణయ మయ్యోన్...”

అను పద్యమున రాయలతల్లి నాగాంబ శ్రీవరసింహ విభునిచే పరణీత యగు కులవధువు అని తేలిపోయినది. ఇంకొక ముఖ్యమైన నందేహము; మోహనాంగి కృష్ణదేవరాయల తనయయేచా ? అనుసది !

“తిర్మల దేవికే పొడమితిం గనుకన్ మును ‘తిర్మలాంబయం’
చర్మిలిపేరు నాకిడియు నట్లుగదా బిలువంగరామి, నన్
గూర్మిని మోహనాంగి యను క్రొత్త సమాఖ్యను బిల్చు తండ్రికిన్
జర్మము కోసియిచ్చినను జాలదుగాదె ఋణంబు తీర్చగన్”

అను నీ పద్యము వలన మోహనాంగి శ్రీకృష్ణదేవరాయల పుత్రికయే యను నంశము సత్యసమ్మతమై భాసించినది.

తర్వాత తన “మగని ముచ్చోస నిల్పి నమస్కరింతు” నని నీస పద్యాం తమున ఎత్తుగీతి చివరి పాదమున భర్తకు నమస్కరించినది. తనభర్త “అళియ రామరాజని-

“రాఘవా, మహాపుత్రికా రమణ, రావ
ణారి, జుహురాణ తనయావనా, యన బ్రథ
మాక్షరావళి, యే ఘను నాఖ్య యౌనా
యట్టి మత్పతి దైవంచె యగును నాకు”

అను నీ పద్యమున జెప్పినది.

అంతేగాదు - తనతండ్రి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తాను కావ్యరచనారంభము చేయుటకై సముద్యోగము సల్పినాటికి అపుత్రకుడు - ఈ విషయము నీమె తాను కావ్యరచనా ప్రయత్నము సేయనెడ, తనను ప్రోత్సహించుచు తండ్రి తనతో బల్కిన వల్కులలోని దగు

“పుత్రిక తొల్ల బుట్టు టతి పుణ్యకరంబని, నేనెఱింగి యుం
బుత్తుడు నాకొకండయిన బుట్టమి, రాజ్యమునెల్ల నేల, దౌ
హిత్రుడె, నాకు దొల్ల జనియింపగ గోరెద, గాన గబ్బపుం
బుత్రిక నీవు కాంచునెడ, బుణ్యమునుం, బురుషార్థముం జుమీ”

ఈ పద్యమును బట్టి మోహనాంగి కావ్యరచనోద్యోగ ప్రయత్నము చేయుసరికి రాయలకు పుత్రసంతానము లేదు. కాని మరీచీ పరిణయ చతుర్ధాశ్వాస రచనా ప్రారంభము చేయునాటికి రాయలు “సుపుత్రలాభప్రా”ప్తుండై నాడు. తన ముద్దుతమ్ము గుఱ్ఱ నామధేయము ‘సదాశివరాయలు’ అని కూడా ఆమె ఈ చతుర్ధాశ్వాస ప్రారంభమున “మార్కండేయ చిరాయువున్.....” అను పద్యమున పేర్కొనినది. శ్రీకృష్ణరాయల పుత్రుడు “తిరుమలరాయ’డని ఇంతవఱకు చరిత్ర పరిశోధకు లాహించిరి.

ఇంకొక ముఖ్యాంశ మేమన :- తన తండ్రి కొలువున, పెద్దన, తిమ్మన, పాండురంగకవి, ధూర్జటికవి, మాదయగారి మల్లన, మున్నగు నష్ట దిగ్గజంబులను కవులు గలరనియు, తనతండ్రి పెద్దనాదుల రచనా గతిం బదక్రమము గల్గు కవిత్వముతోడ విష్ణుచిత్తుకథ రచించుచున్నాడనియు అవతారిక యందలి తొమ్మిది యవ, ఎనుబది యెనిమిదవ పద్యమున పేర్కొనినది.

ఇట్టి ఆనాటి తనతండ్రికి సంబంధించిన చారిత్రక సత్యములనేకములు ఈ మోహనాంగి కావ్యరచనమున ప్రకాశితములై చరిత్రపరిశోధకులు నిర్ణయములు తీసుకొనుటకు సులభసాధ్యములై నవి.

ఈ యన్ని విషయములను మించి యందములు చిందిన మోహనాంగి రచన; రసిక ప్రభుడగు తనతండ్రి కృష్ణదేవరాయలకుమ, దనకును ఈకావ్యరచనా సందర్భముగ జరిగిన సంభాషణము ! ఒకనాడు రాయలు అంతిపురమున నున్న కుమార్తె కడ కేగునప్పటికి ఆమె ఆలోచనాధీన మనస్కయై యుండుట కనిపెట్టి రాయలు

“కన్నుబొమ్మల పైకెగసి యిటున్న వేల

.....
 .....

పట్టి ! యెట్టి గట్టి సమస్య పట్టుకొంటి”

వని యడుగగా మోహనాంగి-

“తండ్రి సమస్యపూర్తికి నెదం దలచోయుట లేదు, మీరలే
 మండ్రో, మదీయ సాహసము నారసి, కావ్యమొనర్చబూసితిన్
 “వీండ్రకు బాకముండగ, గొప్పిచ్చ బాకమునేల ?” యంచు ని
 ల్లాండ్రను గేలిసేయు జనులందఱు మెచ్చెడు నట్టి శైలితో”

నని బదులిడగా, రాయలు

“అన విని యె డైటూ పలుకవమ్మ మఱొక్కతఱిం బ్రబంధ మీ
 వొనరుప నింతకాలమున కూహయొనర్చితె ? యెంత చెప్పినన్
 వికనయ యుంటి విందనుక వీనుల విందుగ నీదుకబ్బ మో
 తనయ, వినంగ నబ్బును కదాయని, నిత్యమపేక్ష చేయుదున్”

చదువుల సరస్వతివి, నీ
 మృదు కవితాశైలి స్త్రీలకే యననేలా
 తుదకుం గొమ్ములు తిరిగిన
 మదవత్కవి పుంగవులకు మహినిగలుగునే.

స్త్రీలన్నంతనె చుల్క చేయుటకు కుమారీ మౌఢ్యమే సుమ్మునా
 రీలోకంబున శేముషీయుతలు లేరే, పూర్వమింతేటికిన్...”

అని మహిళా రచనలపై తనకు గల యభిమానమును తేట పఱచుటయేకాక,
 ఆ కావ్యమునకు తాను కృతిపతిత్వము నంగీకరింతుననికూడ ఎన్నియో చమత్కార
 ములతో జెప్పెను.

మోహనాంగి తనతండ్రి తనపై గనబఱచు అత్యంత ప్రేమమును వెల్లడి
 సేయుచు-

“చతురంగ బలయుత నై న్యముల్ నడపెడు
నతడు నాతో జతురంగ మాడు
గంగార్భటిని నాకుకవిత చెప్పునతండు
నా సమస్మాపూర్తి కాసచెందు
దిక్కుడ్యములను సత్కీర్తి జిత్రించు నా
తండు నారాయు చిత్రముల మెచ్చు
రాగ సంభరితాంగుడౌ నతడు నే
రాగ మాలాపింప రక్తి గాంచు
నన్ను మన్నాఢు నింట మన్ననల తోడ
గన్నులంగప్పుకొని ప్రోచెగాదె యట్టి
పిత, మహాకావ్యకర్త, నన్ గృతిని గోరె
నాదు భాగ్యంబు వర్ణింపగా దరంబె.

రచించిన పై సీసము ఎంతో సుందరముగా నుండుటయేకాక, మోహనాంగి సంగీత,
చిత్రలేఖన, కావ్యరచనా కళలలో ప్రవీణురాలని తెల్పుచున్నది.

కాని యీయవతారిక యందెచ్చటను ‘‘ఉద్ధతుల మధ్య పేదలకుండదరమె’’
యను పద్యము యొక్క కాని, ఆగాథయొక్కగాని ప్రస్తావనయే లేకుండుట
గమనీయము.

7. తుక్కాదేవి - తుక్కాపంచకము

దక్షిణనాయకుడైన శ్రీకృష్ణరాయని దేవేరులలో నీమె నొకరుగా చరిత్ర కారులు పేర్కొందురు. ఈమె ఒక మహారాజుకడుపునఁ బుట్టి, యొక మహా చక్రవర్తి కరమును పట్టినది. శ్రీకృష్ణరాయలు కటకమునకుఁ బోయి, ఓడ్రప్రభుఁ డగు గజపతిని జయించి, యాతని సుతయగు యీ తుక్కాంబను బెండ్లాడెను. ఈమెపేరు చిన్నాదేవి యని కొందఱమతము.

రాయలసలు చిన్నాదేవిసౌందర్యము నాకర్షించి యామెకొఱకే కర్నాటక్షితి పాలునితో బవరము సల్పెను. రాయల ఓడ్రప్రభుని రాజ్యముతోఁ బాటు కుమార్తెను గూడ పరిగ్రహించెను. కాని అభిమానమునకు నా యోడ్రప్రభువుల కిది యోర్వరానిదై, మ్రింగరాని పిండ మాయెను. అగుట, చిన్నాదేవిని బోలిన చిన్నాదేవియన్నకు చిన్నాదేవివేషమును, విక్రమధనులగు వేయిమంది వీరులకు చెలికత్తెల వేషమును వేసి పట్టాకత్తులుగా మొలనూళ్ళు పదిలపరచి రాయలపడక టింటికి బంపిరి. రాయలయందు నిజముగ ననురక్తయైన “చిన్న” —

“పడకటింటను నోప్రభూ ! పాన్పు వెలితి,
పేరటాండ్రు నారులు గారు, వీరకులము;
తొందరించిన పను లెల్ల తోన చెడును
సావధానత నే హాని జరుగబోదు.”

అని యొకపద్యమునందు ముందే రాయలకు దనవారి యత్నముల దెల్పుచు నొక కమ్మ వ్రాసి బుత్తెంచెను. తిమ్మరసది యారసి, రాయలను సైన్యమును దగు భద్రతలో నుంచెను. రాయలు పడకటిల్లు సేరగానె పాన్పు దట్టి చూచెను. వెంటనే సమలంకృత మైన యా మంచము అమాంతముగ రెండు నిల్వులగోతి యందు కూలిపోయెను. రాయలుగ్రుడై కత్తి బెరకెను. చిన్నాదేవివేషమున నున్న రాజపుత్రుడును, పేరటాండ్ర వేషమున నున్న తక్కిన వీర కులమును కత్తులు దూసిరి. ఇంతలో రాయల సేనావారమును చుట్టుముట్టెను. సంకు లసమరము జరి గెను. పర్యవసానము- రాయల లిట్టివారితో పొత్తు కుదరదని వారిని సకుటుంబముగా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సాగనంపెను. మొలనూలు పట్టాక త్రితో భవనప్రవేశము చేసినది చిన్నాదేవియే యనియు, అర్ధరాత్రియందు రాయల జంపబోవ, సమయమునకు రాయలు మేల్కొని యాపదనుండి తప్పించుకొనె ననియు కథా న్తరము. ఆట్లు రాయలచే వెనుకకు పంపబడిన చిన్నాదేవి తనపుట్టింటికి బోనొల్లక, రాయలసీమలోనే నల్లమల ప్రాంతమున సఖీద్వితీయయై నిలచిపోయి, యచట దానధర్మములు చేయుచు, నచటి ప్రజల యవసరము దీర్చుచు, నచటనే యొక పెద్దచెఱువు త్రవ్వించి, రాయల యనుగ్రహము ప్రతీక్షించుచుండెను. కొన్నినాళ్ళకు 'చిన్న' తపస్సు పండి రాయలనుగ్రహించెను అని కథ.

చిన్నా దేవియు, తుక్కాదేవియు నొకరు కారని యొకరివాదము.

ఏది యె డ్దైనను, ఒకటి మాత్రము నిశ్చయము. రాయలను మగనిగా వరించిన యే మగువయో యాతనిచే విప్రోషితయై విరహియై కుండిన యొకనాయిక భృంగవ్యపదేశముగా నా భూజానికి పంపిన అయిదు శ్లోకములకే తుక్కాపంచక మనియు భృంగపంచక మనియు పేరు.

“చరన్వనాంతే నవమంజరీషు న షట్పదోగంధవలీ మజిప్రుత్
సా కిం న రమ్యా స చ కిం న రంతా బలీయసీ కేవల మీశ్వరాజ్ఞా.”

“మా కింశుక ప్రకట యాత్మ నిమేషమాత్రం
మన్మస్త కే విహర తీతి మధువ్రతోయమ్
కిం మాలతీ విరహవేదనయా త్యదీయమ్
దృష్ట్వా ప్రసూన మచిరా దనలభ్రమేణ”

“భ్రమర భ్రమతా దిగంతరాశే
క్వచి దాస్యాదిత మీక్షితం శ్రుతంవా
వద సత్య మపాస్య పక్షపాతం
యది జాతీకుసుమానుకారి పుష్పమ్”

“కుసుమాని లిఖంతే నామ చిత్రే
కతిచి త్కారువిశేషరూఢ శిష్యాః
సురభిత్వ మమూని కిం న లభన్తే
కిముచై తేషు రసం పిబన్తి భృంగాః

కిం మాలతీం మాయసి మాం విహాయ
చుచుంబ తుంబీకుసుమం షడంప్రమిః
లోకే చతుర్భి శ్చరణైః పశు స్సాస్యత్
స షడ్భి రత్యన్త పశు ర్నకింస్యాత్.”

ధ్వన్యాత్మకము లగు నీ యైదును తుక్కాపంచక మందురు. ఇందు మొదటి మూడును మిక్కిలి రసవత్తరములు.

వీనినిగూర్చి విమర్శింపవలె నన్న నెంతేని చేతినిండ పని కలుగగలదు. కాని యివన్నియు తుక్కాదేవీకృతములు కావనియు, రెండు వల్లభదేవుని సుభాషితావళియందును, ఒకటి ముకుళభట్టు అభిధావృత్తి మాతృక యందును (తత్పూర్వగ్రంథములందె) కనబడుచున్న వనియు శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు తమ ఆంధ్రవిదుషీమణులలో బయల్పరచిరి. ఇక రెండు మిగిలినవి. శ్రీకర్తృకము లగునో కాదో యని సందియమున కెడమిచ్చిన వీని విమర్శనకె కాలము వ్యయింప నేల ? ఎప్పటికైన కాలము నిర్ణయించు నని యోపిక వహింతము.

8. తిరుమలాంబ - వరదాంబికాపరిణయము

వరదాంబికాపరిణయ గ్రంథకర్త్రీ యగు తిరుమలాంబను పలుకరించుటతో రాయల యుగమును సంభావించినట్లే. గంగాదేవి, మోహనాంగి, తుక్కాదేవి, తిరుమలాంబలతో వీరు విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు చెందిన కవయిత్రి చతుష్టయ మైనారు. మఱి అన్నమయసతి తిమ్మక్క కూడా విద్యానగర సామ్రాజ్యమునకు జెందినదేనా ?

శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు బిదప నాతని సవతితమ్ముడు అచ్యుతదేవరాయలు రాజ్యమేలెను. వరదాంబిక యతని పట్టపురాణి. ఈమె సలకరాజనందన. అచ్యుతరాయల మంత్రి లగు సలకము పెదతిరుమల దేవుడు, చినతిరుమల దేవుడు అను వారికి సోదరి. కంభము నందలి పెద్దచెఱువును త్రవ్వించిన దీ వరదాంబయే అందురు కాని యిది నిజము కాదు. రాయలచే పరిత్యక్త యైన చిన్నాదేవియే కంభము చెరువు గట్టించినది. ఆ గాథ ప్రసక్తపూర్వమే. ఆ చిన్నాదేవికి అన్నపూర్ణ యనియు, వరదరాజేశ్వరి యనియు, రుచీదేవి యనియు ననేకనామాంతరములు గలవు. ఈ రుచీదేవిగాథ యెంద రెందరో కవికుమారులకు రుచిర మగు రచనావస్తువుగ కూడ నుపకరించినది.

ఈ గాథ యిట్లుండ, కంబముతటాకము కట్టించినది అచ్యుతదేవరాయల సతి యను శ్రుతి యెట్లు కలిగెనో విచార్యము.

ఏమైనను కృష్ణరాయల పత్ని వరదరాజేశ్వరి బిరుదాంచితురాలు వేరు, అచ్యుతరాయల దేవేరి వరదాంబిక వేరు. ఇంతవట్టు సత్యము. ఈ వరదాంబికకును, అచ్యుతరాయలకును జరిగిన పరిణయగాథను చిత్రించినదే వరదాంబికాపరిణయము. పేరున కిట్లున్నను, కావ్యమున ముందువెనుకల గాథను తెగసాగించి, అసలు, పరిణయగాథను అతి స్వల్పముగ వర్ణించినది.

ఇక నాయకురా లైన వరదాంబిక రాజ్యవ్యవహారములలో జోక్యము పుచ్చుకొన్న నిపుణురాలు. విద్యానగరమునకు సమీపమున 'వరదరాజమ్మపేట' యను జనపదమును నిర్మించిన కీర్తిశాలిని. కంచి వరదరాజస్వామి ఆలయమున పతితో

సుతునితో తులాభారము తూగి భూరిదానములు వెలయించినది. తన పతి యచ్యుత రాయల యనంతరము పుత్రుని రాజ్యస్థిరత్వము నాసించి బీజపురసుల్తాను ఇబ్రహీం ఆనిల్ శాహాతో రాయభారములు జరపినది. వరదాంబ నింత రాజకీయవ్యవహార నిపుణగా తిరుమలాంబ తన కావ్యమున వర్ణించినది.

తిరుమలాంబ రచించిన యీ వరదాంబికాపరిణయము కూడ గంగాదేవి మధురా విజయమువలెనే కేవలకావ్యముగానేకాక, చారిత్రక గ్రంథముగాగూడ ఉపయోగించినది.

ఈ కావ్యరచనకు దలపడిన విదుషీ తిరుమలాంబ గద్యమున దన్ను గూర్చి యిట్లు వ్రాసికొన్నది.

“ఏకచావాకర్ణసమాత్ర ధృఢావతారితనవ్యకావ్యనాటకాలంకార పురాణా గమరహస్యస్వారస్యానుబంధ సమీధన స్వాభావిక ప్రతిభావయా, విద్యావిశేష నిరవద్య విద్వద్వర సకలకవికుల శ్రవణానంద చింతితాభీష్ట ఫలాశ్రయణ, విశ్రాణ కావ్యగవీభవదశేష భాషావిషయ సవిశేషోన్మేష చతురిమగర్భిత సరసప్రబంధ సందర్భయా, వివిధవిద్యాప్రగల్భ రాజాధిరాజాచ్యుతరాయసార్వభౌమప్రేమ...సర్వ స్వవిశ్వాసఘనా నిరుపాధికతా మహోపకారనిర్మాణ ధర్మనిర్మలహృదయయా, విరించి చంచలనయనా నఖాచలసమువంచిత విపంచీప్రపంచిత పంచమమధురిమో దంచన వికస్వరకంతస్వరయా, విపులతలాల వినోదసాకారావ తీర్ణ శతపత్రా ససవరవర్ణినీ మతనిర్మాయకయా, నానాదేశప్రతిష్ఠిత విరచిత వాజపేయ పౌండరీక సర్వతోముఖ మహోద్వర ద్విజవర వితీర్యమాణాశీర్విశేష పరితోషిత భాగ్య సౌభాగ్యయా, నియతతక్షత.....? ...కవికుటుంబయా, తిరుమలాంబయా విర్మిత వరదాంబికాపరిణయ చంపూకావ్య మాచంద్రర్క మభివర్ణతాం.”

ఒక్కపర్యాయము వినగానే, నవ్యకావ్యముల నర్థము చేసికొనగలది. నాటకాలంకారపురాణాగమాదు లను బాగుగ నెఱిగినది. కవి పండితులను పోషించుట యందు నిండారు కుతుకము గలది. సరసకావ్య నిర్మాణము చేయగలది. అచ్యుత రాయల ప్రేమను సర్వవిధముల పొందినది. అనేక భాషాలిపులను చదువను వ్రాయును నేర్చినది. వీణారాదమువలె సౌంపగు కంతస్వరము కలది. భూలోకసర స్వతి యనదగిన దని యామె వ్రాసికొనినదానింబట్టి యామె ఎంతో ప్రజ్ఞాశాలినిగ

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

కనబడుచున్నది. “ఆచ్యుతరాయల ప్రేమను పొందిన”దను వాక్యముచే నీ యమ ఆచ్యుతరాయల అంతఃపురవాసినియే కాక, తదీయహృదయాంతఃపురవాసినియు నని వ్యతీయమాన మగుచున్నది. తంజాపురీనాయకరాజులకు పూర్వము రాజుల భోగపత్నులగు విదుషీమణు లా విషయమును లోకమున కంతగా వివరింప లేక పోయినారేమో? కాని నాయకరాజుల కాలమునుండి రామభద్రాంబాదులు ప్రకాశముగ తమ ప్రణయభాగస్వాములగు రాజుల నాత్మస్వాములుగ వాకొనినారు. అసలు కావ్యమునకు సంబంధించిన వర్ణ్యాంశమును బరికింపుడు:—

“ప్రవిశ్య తస్మిన్ ప్రమనా నృపాలః
తాం రాజకన్యాం విధినోపయేమ్యా
శ్రియం పయోధేరివ శేషశాయీ
సమాసయత్తాం సదనం స్వకీయం.”

కవిత్వ మంతయు సామాన్యముగ నిట్లే యున్నది. గద్యయందు చెప్పుకొన్న పాటవము ప్రబంధమున నగపడదు. ఏమైనను సంస్కృత కావ్యరచనకు పూనుకొనిన యీమె యుద్యమము సామాన్యమనదగునా?

ఈమె 1530 ప్రాంతమున నున్నట్లు వేరుగ వ్రాయ నక్కరలేదు. 1527 ప్రాంతమున సువర్ణమేరుదానసందర్భమున వీరప్రతాప ఆచ్యుతదేవషహారాజు హంపియందలి విఠలస్వామి దక్షిణగోపుర ద్వారము చెంత వేయించిన శాసన మొకటి కలదు. అది ఓద్ర సంస్కృత భాషలలో వేయించినది. అందలి ఒక సంస్కృతశ్లోకమునకు “ఓదువ తిరుమలాంబ” యను నామె యొకరు కర్త్రిగా పేర్కొనబడినది. ‘ఓదువ’ పదము ‘చదువరి’ యను నర్థమిచ్చు ఓద్రభాషాపదము. దానింబట్టి ఆ శ్లోకకర్త్రి ఓద్రదేశస్థ యనియు, ఆ తిరుమలాంబయు వరదాంబికా పరిణయగ్రంథకర్త్రి యగు తిరుమలాంబయు నొకరే యనియు కొందఱ వాదము. అది ‘ఓదువ’ కాదనియు ‘ఓడూరు’ అను గృహనామ మనియు, యీ ఓడూరు తిరుమలాంబయు, కావ్యకర్త్రిణి యగు తిరుమలాంబయు నొకరే యనియు మరి కొందఱ పూర్వపక్షము. కేవలము ‘ఓదువ’ పదము చేతనే ఓద్రస్త్రీ యన జెల్లదు. “తిమ్మరుసు, అళియరామరాయలు” అను పేరులయందలి ‘అరుసు, అళియ’ పదములు ఓద్రదేశీయములే. ఐనను అంతమాత్రాన ప్రథిత విద్యానగర సామ్రాజ్య

మహాప్రధాని యగు తిమ్మరుసును ఓధ్రు డందుమా ! అరుసు పదము కన్నడ దేశమునందును కాననగుచున్నది. నాగరికతాసంకలనమున నయ్యై దేశీయము లెన్నెన్నియో యన్యభాషల జేరుచున్నవి. కావున దానశాసన శ్లోకరచయితయు, కావ్యరచయితయు నొకరే యైనను, నామె యాధ్ర స్త్రీ యని సంశయింప బని లే దని కొందఱ సిద్ధాంతము.

చూడగా, నా కీ సిద్ధాంతమే యుక్తిసహముగా నుండి సత్యసమీపముగా నున్నట్లు తోచినది. అంతే కాక, గ్రంథాంతమున ఆంధ్రదైవతమగు తిరుమల స్వామిని గీర్తించినది.

గ్రంథాంతమున వెంకటేశ్వర స్తవ మొనరించిన తిరుమలాంబ ఆంధ్రీయే.

9. నాచి - నాచీవిజయనాటకకర్తి

చిత్రకవోపాఖ్యానుల పుత్రక యగు 'నాచి' యను నామె 'నాచీవిజయ' మను నాటకమును రచించి కనబడుచున్నది. నాచి గొప్పవిదుషి. నానారాజన్య సాహిత్యమున వర్ణనలకు వాదముల నోడించిన 'వాచాహ్లావి'. ఇట్టి యీమెకు మునుపటి 'చిత్రకవోపాఖ్యానుడును సామాన్యుడు కాడు. ఆతడును వేద విద్యాలోపితుడు. సంస్కృతాంధ్రసాహితీనిష్ఠాత. జ్యోతిషమునందు పారము ముఖ్యుడు. తెలుగుబ్రాహ్మణులలోని నాడుభేదముల నేర్పరచినవాడితడే.

ఈ చిత్రకవోపాఖ్యానుడు గుంటూరుమండల మందలి పల్నాడుతాలూకాకు సరి పోయిన గుమ్మ నాడుకక్షేత్రసమీప మందలి కృష్ణవేణీనది కప్పలితీరమున నున్న వసుదేవస్వామివారి ఆది దక్షిణకాశి యని నుతింపబడిన క్షేత్రరాజము. ఈతడు వాచాహ్లావి కామునాటివాడని కొందఱుమతము. క్రీస్తుశకము ఏడవ శతాబ్దియం దీతడు జీవించియుండెనని శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు వ్రాసిరి.

అతడు చిత్రకవిజయ మనుకావ్యమును, స్మృతిదర్పణ మను పేర గౌతమ గుర్జరీ బ్యాభ్యు కరచించెను.

నాచీకి వాక్యముననే దుర్బరవైధవ్యము సంప్రాప్తించినది. జ్యోతిషము విజయము నదికాలము భూమిపై ఆయుష్మతియై మనవలసిన తన గారాబుపట్టి యిట్టి విద్యలక్షీకర యగు టాతనికి మిక్కిలి దుస్సహవేదన యైనది. కాగా తన పుత్రుల పండితురాలి నొనర్చినచో, సద్గ్రంథ కాలక్షేపమున నాయమ సార్థకజన్మ ముందరి ఆశించి, పండితుడు తనకడ నున్న అసంఖ్యాక శిష్యులతో బాటు తన పుత్రులను గూడ విద్యురాలి నొనర్చి విద్యల చెప్ప దొడంగెను. కాని సహజముగ మునుపట్టియున్న నాచి శ్రీమంగతిని తండ్రి ననుసరింపలేకపోయినది. కాని తానును పండితురాలి కావలెనను ఉత్కంఠమాత్రము ఆమెకు మిగులగ మిగిలియుండెను.

ఇంతలో తండ్రి తనకడ నధ్యయనము సేయు శిష్యులలో మందులగు నాచీకి జ్యోతిష్మతీకసము త్రావనిచ్చుటయు, నదిరకాలముననే మూడు లగు వార పేయపేదానంపట్టు లగుటయు కన్నులార గాంచిన నాచి తండ్రికి తెలియకుండగనే యొకవారి మాజ్యోతిష్మతీకసమును గుప్పె యెత్తి మోలాదుకు మించి గడగడ

త్రాగివైచెను. అది విషమించి అధికతాపము పెంచి గంగవెర్రు లెత్తించగా, నాచి భరింపజాలక పెరటిలోని నూతియందు దుమికెను. నూయియు లోతు తక్కువ దగుటచే, నాచి యందు నిలువబడి యుండిపోయెను. ఉపాధ్యాయుడును నాచికొఱ కూరంతయు వెదకి యెందును గానక, నాచీ! నాచీ! యని అఅచుచు, నూతికడ కేతెంచెను. అప్పుడు నూతిలో నున్న నాచి తండ్రికేక విని మారుపలికి తండ్రి కంతయు నివేదించెను. నూతియందలి శీతజలసంగతిచే తాపము తగ్గి యొకింత సేద దేరిన నాచిని గాంచి యుపాధ్యాయు డింకొక కొంతసేపందే యుంచి పైకితీసెను.

జ్యోతిష్మతీప్రభావమున నాచి యపారశేముషీధురంధరురాలై, తండ్రికడ సకలవిద్యలు సకలశాస్త్రములను గ్రహించి వికసించిన పద్మమువలె ప్రకాశించెను.

తాతపాదునికడ యధ్యయన మంతమొందిక వెనుక, నామె తండ్రి యను మతి బడసి కాశీయాత్రకని యిలువెడలి, మధ్యేమార్గమునందలి కవి పండితుల నెల్ల గెలిచి, తండ్రికి మించిన యశ మార్జించి తిరిగి వచ్చెను. అట్లు దిగ్విజయ మొనర్చి తిరిగి వచ్చిన కూతును గాంచి యుపాధ్యాయు డామెయే తనకు కుమారుడై పితృణ మీగె నని యానందించెను.

ఆమె యటుతర్వాత తన వృత్తాంతమునే “నాచీవిజయ” మను పేర నాటక ముగా రచించెను. ఈ సంస్కృత నాటకమునందలి శ్లోక మొక్కటి యైనను, మచ్చున కైన గానరాకుండుట శోక హేతువే.

జన్మతః అబలయై స్త్రీప్రజ్ఞకు మించిన పాండితీగరిమము సంపాదించి కవి పండితుల నోడించిన మేటి ప్రజ్ఞాధురీణ యని బిరుదంచె సుస్మరణీయ యైన నాచి చుభినందనార్హయే.

10. లీలావతి - గణితశాస్త్రకావ్యకర్త

నాచియట్టెదే లీలావతియు. గణితశాస్త్రపండితుడైన భాస్కరాచార్యుని తమాజ; లీలావతియు గణితశాస్త్ర పండితయే.

లీలావతికి వైధవ్యము సంప్రాప్తించునని ముందే యారసి, భాస్కరాచార్యుడు దీర్ఘాయు వగు వరుని వెదకి వెదకి యొక బలమైన సుముహూర్తమున లగ్నము నిర్ణయించెను. పూర్వము చిన్న రంధ్రములు కల లక్కపుటికలో నీరు నించి యొక్కొక్క బొట్టుగా నా జలము క్రింద పాత్రయందు పడుచుండ క్రింది ప్లాత పూర్తి కాగానే, గంట యైనదని కాలము నిర్ణయించెడువారు. అట్లే శుభ ముహూర్తమున కొక వేళ పూర్తికాగానే గంట కాగలదని కాలము నిర్ణయించి, యా వేళ కందలును నిరీక్షించుచుండిరి.

ఇంతలో మౌక్తికాదిహారములతో సింగారింపబడిన యా హేలావతి లీలగా నా మదికాయంత్రమునందు వంగి చూచెను. ఆ చూచు సమయమున, నామె కంఠ మందలి ముక్తాహారము తెగి యొక ముత్య మా యంత్రమున బడి యా రంధ్ర మును చూసివైచెను. ఇది ఎవరును గమనింపరైరి. ఎంతసేపటికిని సుముహూర్త మును దెలుపు కాలమును సూచింప దేమి యీ యంత్ర ! మని కొంతవడి నిరీక్షించి భాస్కరాచార్యులు చూచును - గదా ! యే మున్నది ? ముక్తచే రంధ్రము నిరోధింపబడుటయు లగ్నకాల మతిక్రమించుటయు జరిగిపోయినది. తా నెంత ప్రయత్నించినను బలీయ మగు దైవ విధి యనుల్లంఘనీయ మగుట కాచార్యుడు విచారించి తనయకు బెండిలి చేసెను. అనుకొన్నట్లుగానే జసపు పూయుటయు, ముసుగు వేయుటయు తుదకు తప్పినది కాదు. ఇట్లు వర్ణ్యజీవన యైన లీలావతి నుద్ధరించుటకై మూర్ఖులు శ్రమించి యామెను గణితశాస్త్రమున ప్రవీణగా శిక్షించెను.

ఆమె వివేకమహితయై, సంస్కృతమున శ్లోకములతో గణితశాస్త్రమును వదిలెను.

“బారే బారకురంగనయనే లీలావతీ ప్రోచ్యతాం,
అయే బారే లీలావతీ మతిమతి బ్రూహి ...”

అని యున్న వాక్యములచే తండ్రియే రచించి తనయ పేరిడె నని యీ నడుమ కొందఱొకవాదము లేవదీసిరి. కాని నామతమున నది సరికాదు. బాలే యను సంబోధము శాస్త్రాధ్యయనము చేయు బాలల నుద్దేశించినది కావచ్చును, “ఇక లీలావతి యను సంబుద్ధి ఆత్మసంబోధమే కావచ్చును. ఈనడుమ “సత సయి” అను గ్రంథమును రచించుచు, స్థానావతి రుక్మిణమ్మగారు తమ గ్రంథమున తమ్ము తామే సంబోధించుకొంచు వ్రాసిరి. ఇంకను నెందఱో అట్లు వ్రాయుచున్నారు. అంతమాత్రమున గ్రంథమే తత్కర్తృకము కాదనరాదు. అంతయననేల వేమన తన శతకమున “విసుర వేమ” యను మకుటముతో తన్ను దాను సంబోధించు కొన లేదా.

తెలుగున పావులూరి మల్లన యొకడు నన్నయకు బిదప 11 వ శతాబ్దిని గణితశాస్త్రమును కావ్యముగా రచించెను. ఆతడును నీమెయు సమకాలీను లేమో ! ఈమెయు 11, 12 శతాబ్దులలోని దందురు.

ఇప్పుడు సూచితమైన కాలపరిగణనమును బట్టి నాచీ, లీలావతుల చరిత్రలే ప్రథమతః ఉల్లేఖింప దగినవి. కాని యింతవఱకు వారి కాలములను గూర్చి అదియేమో, ఇదియేమో అనుటయే కాని యిదమిత్థ మగు నిర్ణయము జరుగనందున, వారిని గూర్చి ప్రప్రథమమున ప్రస్తావించుచేల యని యట్లు సేచు నైతిని.

ఇం దీమె శ్లోకములు మహాపటిష్ఠములుగా నుండును. ఇందలి గణితములు మహాపండితులకే దుర్గ్రహముగా నుండునట. ఈమె కావ్యమును పరాసు, ఆంగ్లము మున్నగు భాషలలోనికి కూడా అనువదించిరి. లీలావతిశ్లోక మొకటి గాంచుడు.

“అ స్తి స్తంభతలే తదుపరి క్రీడాశిఖండీస్థితః
స్తంభే హ స్తనవోచ్ఛిత్రే త్రిగుణిత స్తంభ ప్రమాణా న్తరే
దృష్ట్యాహిం బిల మావ్రజన్త మపతతి ర్మృకృతస్యోపరి
క్షిప్రం బ్రూహి తయో ర్భలా త్కృతికరై స్యామ్యన్యగత్యో ర్యుతిః”

శారద - త్రివేణి

“గద్య పద్య ప్రబంధానాం, పఞ్చాక్షరీష్టదశనాటకైః,
సాకం ప్రాకృతకావ్యాభ్యాం, సాహిత్యం వ్యధాత్.”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అని డిండిమ కవిచక్రవర్తియగు నరుణగిరినాధునిచే బొగడ గన్న యీ శారదాదేవి దేవరాయల ఆస్థాని యట. కాని కావ్యము లేవియు కానబడవు. యీ దేవరాయ లెప్పటివాడో?

శ్రీరంగాభ్యుదయ మను చంపువును రచించిన త్రివేణి యను నామె యింకొకతె యగపడుచున్నది. ఈమె కాలముగాని, దేశము గాని, యావాసము గాని యేమియు దెలియకున్నవి. ఈమె దనబడు నాశ్వాసాస్త శ్లోకమిది యొకటి.

“త్వద్గంగాజ్జతరజ్గ పజ్జి విలసద్భంత్తప్రాకృత్స్వవా
గ్గుంభో నస్తవిరస్త్య సూతతనయాం యోఽసౌ, త్రివేణ్యా
శ్రీరంగాభ్యుదయే త్వయా విరచితే సద్భృందవన్ద్యే మహా
కావ్యేఽసౌ దశమస్సుధాకృతసఖ స్సర్గ స్సృమాధుర్యకృతః.”

ఇట్టి వారిని గూర్చి యిట్లే చరిత్ర గ్రంథములలో పేర్లు దడవుచు దడవుచు రాగా, ఎప్పటి కైన నెవ్వరికైన నుత్సుకత బొడమి వీరిని గూర్చి శోధించి ప్రకాశముగ వెలయింతు రేమో !

13. రామభద్రాంబ - రఘునాథాభ్యుదయము

'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యని విద్వత్పభుడైన రాయలచే సమ్మానము బడసిన తెలుగుభాష రాయల యనంతరము విద్యానగర సామ్రాజ్య విభవాభిశేషమువలెనే తంజావూరి పాలకులగు నాయకరాజుల నాశ్రయించినది. రసికవతంసుడు కవితాప్రావీణ్యఫణిశుడైన రాయలు 1530 సంవత్సరమున కాలగతి నందెను. పిమ్మట ఒక నూరు సంవత్సరముల వరకు పౌలఠులయం దంతగా సారస్వతపు పౌలఠువలు గానరావు.

దక్షిణ దేశమున నాంధ్ర రాజ్యరమను వెలయించిన వారిలో మూడవ నాయకరాజగు రఘునాథభూషుడు విద్యావినోదియు, గానకళా ప్రేయుండును, అఖిలకళా పోషకుండునై ఖ్యాతి గాంచెను. రాయలవలె ఆతడును స్వయముగ కవిశ్రేష్ఠుడు. రాయల భువనవిజయము కవిపుంగవుల కాటప డైనట్లే, యాతని లక్ష్మీవిజయ సంసర్చవనము కవయిత్రీమణులకు కాణాచియై విరాజిల్లినది. ఇది యీ సుశ్లోకుడు వెలయించిన క్రొత్తబాట. అట్లాస్థానకవయిత్రులుగా పేరు పొందిన వారిలో రామభద్రాంబ యొకతె. ఈమె వారాంగన యని ప్రతీతి. తన కావ్యమున "నాథో మమ రఘునాథః నేతా" యని వ్రాసినది. కాని కావ్యాంతర్గతముగా రఘునాథుని భార్యలను పేర్కొనుచు దన నామము నుల్లేఖింపలేక పోయినది. చారిత్రకపరిశోధకు లింతవఱ కీమెను ఉపకాంతగనే పరిగ్రహించిరి. ఈమె కాలము 1633.

గంగాదేవీ తిరుమలాంబలవలె నీమెయు వీర్యవిక్రమాటోప స్ఫూర్తియగు తత్కాల చక్రవర్తిని రఘునాథుని నాయకునిగ నెన్నుకొని, యాతని జీవితవృత్తమునే యాద్యభాషను ద్వాదశస్సర్గసంభృతమగు కావ్యముగా గానము చేసెను.

ఏలనో అప్పటికాలపు స్త్రీలందరు (మొల్ల తక్క) గీర్వాణమున కావోత్పత్తి కావించినవారే.

ఇతి శ్రీ రామభద్ర కరుణా కటాక్ష లబ్ధ సారస్వత ప్రవర్ణమాన శతలేఖీ సమసమయలేఖినీ యాష్టభాషాకల్పిత చతుర్విధ కవితానుప్రాణిత సాహ సామ్రాజ్యభద్రపీఠారూఢ....."

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇట్లుగా నున్న యీ కావ్యసర్గాంతగద్యల వలన నీమె యుపజ్ఞ స్పష్టమగు చున్నది.

రాజగోపాలవిలాసము మున్నగు బహుశాంధ్రకావ్యనిర్మాత యగు 'చెంగల్వ కాళ' యీమె కవితాగురువు. ద్వాదశసర్గలు కల యీ మహా కావ్యమున 900 శ్లోకములు స్థానము బడసినవి. రఘువంశమువలె అటనట వాడిన శార్దూల, మాలినీ స్రగ్ధరావృత్తములు దక్క తక్కిన కావ్యమంతయు నొకేభందము.

చోళదేశవర్ణనము - తంజావూరువర్ణనము, రఘునాథనాయక వర్ణనము. రఘునాథుని దినచర్య, కమలావిలాసము. సభావర్ణనము, రఘునాథునివంశావళి, యువరాజ వివాహము, తుండీరదేశ జయము, చోళంగజయము, నేపాళ (జాఫ్నా) జయము, పాండ్యరాజుల జయములు 10 సర్గలలోను, 11, 12 సర్గలలో ఆకాలమునాటి స్త్రీవిద్య. స్త్రీలసంస్కారము, సంగీతవిద్య, రావణ హస్తము, నాటకరచనము, గాన నృత్య విశేషములును చెప్పబడినవి.

రఘునాథుని కథావృత్తాంతమే కావ్యారంభము. అతని విజయాదికములను రామభద్రాంబ ఉత్సాహతరంగితయై కీర్తించినది. అతని కావ్యగీతీప్రియత్వమును, అతని కళాపోషకత్వము, కవిపండితగోష్ఠులను సరస సల్లాపములతో శ్రావ్యముగ వర్ణించినది.

అతడు సహజముగానే కవిరాజు, రాజకవియును. అంతే కాక, సంగీత సాహితీప్రౌఢ లగు యువతీసహస్రము కల సభాస్థానమును ఆమోదముతోను, ఆనందముతోడను తన ప్రాభవమునకు హెచ్చు గర్వ కారణముగను స్వయశోభి వృద్ధికరముగను పోషించి మంతున కెక్కినాడు. రామభద్రాంబ ప్రథమసర్గముననే వర్ణించినట్లు:—

“చింతా సమస్యాశత మేకరైన తత్కిర్తివారా నహి వర్ణనీయా
అశేషలోకాశ్రయ వృత్తభేద ప్రస్తార విద్యాప్రథితస్య యస్య
అన్తపురాన్తర్హరిణేక్షణాసు త్రిహాయణీ రపి దీప్యమానాన్
విలోక్య విద్యావిభవా నజస్రం వశంవదాం యస్యవదంతి వాణీ”

అతడు వశంవద యైన వాణితో విరాజిల్లుచుండునట ఇందు “త్రిహాయణీ రపి దీప్యమానాన్” అనుచో, మూడేళ్ళ బాలిక కూడ కవిత్వము చెప్పినదే అనుచో, తెలుగుల యింటి వ్యవహారము స్వభావసిద్ధముగ నచ్చువడినది.

సంగరరంగమునుండి విజయలక్ష్మీసమేతుడై మగుడి రాగా, ఆ లక్ష్మీ విలాసము నందలి కవయిత్రు లందఱు నతని వీర్యవిక్రమముల ప్రస్తావించు చుండగా, నాత డాస్థానప్రవేశ మొనర్చెను. అంత అపరసరస్వతులైన యా విద్వాంసురాండ్రా ప్రతాపాధికుని శౌర్యమును సానందముగా సమీక్షించి రను నర్థము వచ్చు నీ క్రింది శ్లోకముల గాంచుడు.

విలాసినీ లాస్య విలాస లాలసమ్,
 మృదంగ సంగీత నినాదమేదురమ్
 అధేందిరామందిర మాసద న్ముదా,
 మహీశ్వర స్సంతత మంగలాస్పదమ్.
 సుగంధిచూ డార్పితసూనమాలికా
 వలీమిలిందారవ వన్ది నిస్వనః,
 విశా మధీశో విజయో త్తరం తతః
 ప్రమోదమానో భవనమ్ సమాసదత్ ..

తరువాత, నా ప్రభుఁ డా మహిశాసదస్సున గావించిన విద్యావినోదముల నొక దీర్ఘవృత్తమాలికలను వర్ణించినది. సద్యస్సంఘటితమాన విజయలక్ష్మీ కరగ్రహణోత్సవానంద పరవశుండైన యా మహానాయకు డీ మహిశాసదస్సు నందలి మహితగౌరవములకు మఱింత ముదితుడై, వారందఱుకు కనకాభిషేకము గావించె నట.

ఇందలి శైలి ధారావాహికముగ నుండును. అబల యైనను యుద్ధవర్జనలను చక్కగా నొనర్చినది. ఈ కవయిత్రి కల్పనాచాతుర్యమునకు ఈ క్రింది శ్లోకమును గాంచుడు:—

“వేలాపథే తస్య విభో ర్గజానాం
 కర్ణాని వై కేతకిగర్స రేణుః

అంధ్ర కవయిత్రులు

ప్రసారిత స్తత్ర పయః పయోధిం
అకల్పయన్ తం లవణాంబురాశిం”

(సాగరతీరమున నడయాడుచున్న యా మహారాజు నేనుగుల కర్ణానిలము కేత ప్రదారితములై సారితములైన కేతకీగర్భ రేణువులు పాలసముద్రమును సుప్యసముద్రముగా జేయుచున్నవి.)

యౌర్ధవర్ణనములు:—

“అయోమయాభి ర్నవికావళీభిః అపాంగకోజై రపి శోషజైః
అవాకిరం స్వగ్నికణాన్విపజాః భూపాలసైన్యేషు పురస్థితేషు
సంగ్రామాంతస్పాదివర్ణేన క్లప్తాః కాంభోజానాం మండలాకార రేఖా
సాదాశీవా మచ్యుతజ్మాపసూనోః ప్రాకారో భూ ద్దురీక్ష్యం విపక్షైః”

శైలికి మరొక్కటి:—

“దశత్రు సూనాంకితదామ సౌరభీ
ర్షిశన్మిశిందారవమేదురోదరామ్,
సలీలరాస్యాక్రమచంక్రమోచిత
.....పరాగభూసురామ్.”

ఇందు తెలుగుకవిత్వమునందు వలె యతి ప్రాసలు గమనింపబడినవి. గమనించితే యుందురు.

ఇట్టి లృహత్ప్రయత్నమునఁ దవకుఁ దోడుపడిన రఘునాథుని కృతజ్ఞతతో ఆమె స్మరించినది.

“శక్తార్థయో ర్మర్మసమప్రధానాం
వశవదాం యస్య వదంతి సర్వే
కృతీ స యేవా త్ర కృతౌ సహాయా
వాకో మమ క్షీరమునాతనేతా.”

రఘునాథుని ఆస్థానకవయిత్రు లష్టభాషావిశారద లను మాట కేవల మహాకవిత్వం కాదు. ఒకానొకప్పుడు రామభద్రాంబ ప్రాస్తావికముగ పూరించిన ఈ క్రింది పాశ్చాత్యమనుష్యులు గమనింపుడు:—

పరిపుష్ట కళా హిసోహమాణో అహాయం సక్కుశణిచ్చ సెప్వమాణో
 సహా వి (స?) చెందిఆవో రహుణాహఖ్కితిచందిరో విహాయి
 పరిపూర్ణ కళాభి శోభమానః అభితస్సత్కుల నిత్యసేవ్యమానః
 సఖియ (శః!) చంద్రికాఢ్యో రఘునాథక్షితిచంద్రో విభాతి.

ఈమె పూరించిన తెలుగు సమస్య:—

వరీ నీ సరిరాజులు ?

భూరమణులు నిన్ను జాల బొగడుదురు భళి!

స్వారా జని రేరా జని

రారా జని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథన్మపా.

సంస్కృతసారస్వతమున కజరామర మగు సేవ లౌవర్పి తన యమూల్య
 కావ్యరచనముచే సరస్వతికి హరువు గూర్చిన ఈ కవిగ్రామణికిర్తు లమలమూర్తు
 లగు గాక!

14. మధురవాణి - రామాయణ సారకావ్య తిలకము

రామభద్రద్రాంబను గూర్చియు, నాయమ కావ్యమును గూర్చియు ముచ్చటించుకొంటిమి. ఇంక నారాజన్యచూడామణి సంసద్భవనముననే యింకొక కవయిత్రి మతల్లిని గూర్చి యెఱుకపడయుదము. ఈ యమయు సంస్కృతకావ్య గ్రథనమున గణుతి కెక్కినదే. ఈమె రఘునాథ భూపునిచే స్వయంరచితమగు నాంధ్ర రామాయణము నాతని యనుమతిని సంస్కృతము చేసినది. ఆ రాజదేవేంద్రునంతటి వాని కృతిని సంస్కృతీకరించు మహాభాగ్యమబ్బిన బిబ్బోకవతి మధురవాణి నిజముగ మహిళాలోకమునకే యనూనగౌరవ మాకల్పించిన దనవచ్చును.

మధురవాణి సామాన్యురాలు కాదు. కవితల్లజులను, పండిత ప్రకాండులను తనమతివిలసనముచే దలఁ దన్నినది.

మహామతి యగు నీమెకు:—

“చతురమధురవాణీం సమ్యక్ గాకర్ష్య యస్యా
స్పదసి మధురవాణీ నామ ద త్తం త్వ యైవ
సరసకృతివిభాయాం సాధు మేధావిశేషా
స్వధికపటువిశేషా స్వంబు జాక్షిషు సై షా.”

ఇట్టి దానినిగా గురుతించి, యా మహాభాగుడే ‘మధురవాణి’ యని సంభావించెను. అదియే యామెకు స్థిరనామ మైనది. కాని, యామె నిజ నామ మేమో యామె నిజవృత్త మేమో యింఁచుకయుఁ దెలియదు. తన కుటుంబము విద్యతుక్కుటంబు మనియును, దాను పండితవంశమున నవతరించితి నని మాత్రము.

“విద్యాన్యవాయే నిహితావతారా
సుశిక్షితాసౌ విదుషా త్వ యైవ
విద్యాపరీక్షా సమయే విశేషాత్
ప్రకాశమాన ప్రతిభానుభావా.”

అని చెప్పుకొన్నది.

ఈమె రామాయణసారకావ్యమునే గాక, కుమారసంభవమును, నైషధమును గూడ రచించినానని ఆశ్వాసాస్తశ్లోకములలో చెప్పినది. ఆ కబ్బము లింకను సారస్వతేయుల కండ్ల బడలేదు. ఈ రామాయణమైనను, ఇంతదనుక ముద్రణాభాగ్యము నందలేదు. ఈ కావ్యపు దాశపత్ర ప్రతి యొకటి యెట్లో తంజపురిని వీడి బెంగుళూరులోని మల్లేశ్వరమునందలి వేదవేదాంగమందిర గ్రంథాలయమును జేరినది. అది యైనను సమగ్రముగ లేదు. 115 వ తాళపత్రమునకు బిమ్మట గ్రంథపాతము కన్పట్టుచున్నది. ఉపలబ్ధ మైనంతవరకు వివిధచందములకు జెందిన శ్లోకములు 1500 వరకు నుండి సుందరాకాండమువరకు కథ గనబడుచున్నది.

ఈ నాయకుని యాస్థానమును తేనెటీగలవలె నాక్రమించి, కవితాగానముతో జుమ్మని రొద సేయుచు, జుంటితేనె పెరలవంటి కావ్యముల రచించుచు కవయిత్రీ సహస్ర మెప్పుడు నలంకరించి యుండెడివారట.

“రసోత్తరం రామకథానుబంధం

కావ్యం మయా కల్పిత మాంధ్రవాణ్యాం

కార్యం త్వయా సంస్కృతవాగ్భి రేతత్

ఇ త్యేష చిత్తే గణయ న్న వాత్సీత్.

“ఆజహ దలంకృతిక్రమ మనేకరసోల్లసితం

సరసపదార్థసంగతిసమగ్రగుణాసుగుణం

రఘురమణప్రబంధతిలకమ్ రసికాభిమతం,

సుదతి విధీయతా మితి సుధీ రగదీ న్నృపతిః.”

ఇట్లు నాయకునిచే నాజ్ఞాపితయై యాతనికృతిని సంస్కృతీకరించినది. రఘునాథుడును సంస్కృతాంధ్రములఁ గవనము చెప్పగల చతురుడేకదా. అట్టి యెడ, నిట్టి మహత్కావ్యనిర్మాణమునకు మధురవాణి నేల పూన్చెనో! కేవల మాతని స్త్రీవిర్యాభిమానమే యట్లొనర్పజేసిన దనవలెను. ఇంతకును నీమె రచించిన సంస్కృతకావ్యమునకును, నాయకుని కృతికి నించుకంతయు పోలిక లేదు. మఱి యీమె రామాయణరచనకు మూలమైన రామాయణ మింకొకటి రఘునాథకృతము కలదేమో !

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

మరురవాణి మాఘునివలె మిక్కిలి మూలప్రయోగములను “రాజనీతి రహస్యశా” యనునట్టివి, చేయగల పాండిత్యమును సంపాదించినది. ఆమెనుగూర్చి యామె చెప్పుకొన్న సర్గాన్తశ్లోకము లొక్కొక్కటి యొక్కొక్క యామె ప్రతిభను గూర్చి యూఁది పలుకుచున్నవి.

ఇట్లనేకవిధ విశేషణములతో, దన ప్రాగల్భ్యము చెప్పుకొన్నది. ఈమెకును, నాయకుఁడు స్వర్ణాభిషేకము గావించెను.

“కథా గ్రంథనసంవిధానములో కళావైదగ్యములలో నీకావ్య ముత్తమకావ్యమై రఘువంశ, కుమారసంభవాదుల యంత ఉత్తమముగా నున్నది. శబ్దములయందలి యవ్యక్తమధురమైన నాదవిశేష మీమెకు బాగుగా తెలియును. పేశలమృదూక్తుల కీమెకావ్యము పెట్టినది పేరు. భాష యీ భాషాసరస్వతికి బాగుగా వశవర్తిని. కల్పనాశక్తి యప్రతిమానము” అని కురుగంటి సీతారామయ్య గారీమె కవిత్రయమును ప్రశంసించిరి.

కల్పనకై యీమె కావ్యమునుండి యుదంచితము లగు నిదర్శనములను బహుశముగా పఠరింపవచ్చును. తన పోషకుడైన రఘునాథ భూపుని వర్ణించిన యివివిదిశ్లోకములు ప్రత్యేకస్తుతిపాత్రములుగ నున్నవి. ఉజ్జ్వలములై రసోల్పణములైన యివియే ప్రత్యేక కావ్యమన్నను దోషము లేదు.

“య దన్తరావర్తితనర్తనానాం
సీమన్తినీనాం శ్రమ మాక్షిపన్తి
పర్కన్తయన్త ప్రతిమా కరాగ్ర
ప్రకీర్ణజాతాః పవమానపోతాః.

ఈ శ్లోకమువలన నాకాలముననే యన్త్రపాలికలచే మనుష్య ప్రయన్నము లేకయే వీవంబుడు వీవన లున్న వని తెలియుచున్నది.

“హేమ్నా కృతం యత్ర మహాకటాహం
హిరణ్యగర్భాండ మివ ప్రతిమ్నః
తతానచేత్ కింతు తదీయగర్భే
భూయాంసి నిత్యం భువనానిసంతి.

హారణ్యగర్భాండ బ్రహ్మాండముతో సాటివచ్చు స్వర్ణమయములగు జల కటాహములు ఆతని యాస్థానమున గలవు. అవి బ్రహ్మాండకల్పములు, గానిచో వానియందు భువనము (నీరు) లేల ఉండును? అతిభూమంగళమైన యీ ఉదార రమణీయ భావనకు మధురవాణి ప్రశంసార్హయే.

“బస్తికృతా యేన పరక్షితీశమహా
మణీమందో కీర్తికన్యాః
పరార్థ్యదన్తప్రతిమానిభేన స్తంభం
సమాలంబ్య చిరం వసన్తి”

ఓహో ! యీ మధురకల్పనకు మధురవాణి కే మిచ్చిన యర్హమగునో ?

“రంభాశ్శతం రఘుశుచీసహస్రం గాః
ప్రావ్య లక్ష్యం హరిణీశ్చకోటిమ్
స భూరితారోల్లసనం సదా యత్పటమ్
బలారే ర్పహుధా తిశేతే”

“నిశమ్య దంతాత్మని భద్రపీఠే నిషణ్ణ
మర్దే రఘునాథభూపమ్
తస్మిన్ జనం పుష్పక మావసన్త
మమన్యతా ద్యం రఘునాథ మేవ”

మధురవాణిచే నిట్లు మంజులపదశింజాన శోభిత రమ్యశ్లోకమున నుపలాలితుడై నందుల కా మహీధవు డెంత యలరెనో!

ఇంతే కాక, “కస్తూరికాచందన కుంకుమాదులచే నుద్వర్జితయైన యువతి వలె, తన కావ్యము సంఖ్యావంతులును సర్వపథీన బుద్ధిశాలురు నగు పండితులచే పరిష్కరింపబడినదని చెప్పుకొన్నది.

ఇక కావ్యాంతర్గత విషయపరామర్శము గావించెను:—

విభాండకునికడ వేశ్యాచేష్టితములు:—

“శ్రుతిహృద్య ముదారభక్తి గానం
సుదృశాం తత్ర సుతో విభాండకస్య

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నిరవద్య మసౌ నిశమ్య హర్షం

సమధత్తా త్మని సామగానబుద్ధ్యా”

ఇందు విభాండకపుత్రుని అలౌకికము ఉదారముగా పోషింపఁ బడినది;

“ఆతిదూర మాగతవతః శ్రమచ్చిదే

నిజకామిగీమణీ జన స్వయం భృతః

పటవాసపాంసురివ కేతకీరజ

స్తటసీమని స్ఫురతి వాసయన్ మహీం”

“తట ఏకస్పృశనూతనకేతకీపతిత పాంసుపరీతనిజాన్తరం

స్ఫురతి యన్య వురారితనుః పయస్ససితభాసితభాసితభాషవ”

“శ శూన్ జేతుం శాతశాతా మతన్వన్

నాశీకానాం పాశికా రాజహంసాః

ప్రత్యగ్గాణాం ప్రాప్నోవన్

స ప్రశంసా నాశికానా... ..”

కారద, రాజహంస, కేతకులను వర్ణించిన యిట్టి సుందరవర్ణన లెన్నో కావ్యమునఁ గలవు. ఇందలి శబ్దశ్రేష్యము, శబ్దాలంకారములును, గమనార్థములు-

సీతామహాసాధ్వికి శ్రీరామచంద్రుని యంగుళీయకము సమర్పించుచు, వాయునందను డాడిన పల్కులు మిక్కిలి భావస్ఫోరకములుగానున్నవి.

“ఆయాత మాత్ర రమువీరకరావమర్కం

త్యక్త్యైతి రాగభర మాత్మని మాకృధా న్త్వమ్

రత్నాంగుళీయక, వితర్కయ రత్నగార్భా”

గర్భోదయా త్వహజరాగ మమాన మేవ”

సీతమ్మ యా యంగుళిని గ్రహించి యాడిన పల్కు లింకను హృద యంగమములై రసప్రసన్నములై యున్నవి. ఇచట సీతాశోకము విరహము పతి దేవుని వస్తువును దా నిప్పటికి చూడగల్గుటలోని యౌత్సుక్యానందములు శబలిత భావములై వ్యంగ్యముగా మాత్రమే పోషింపబడినవి. ఇదియే కదా, మహాకావ్య లక్షణము !

“భవ్యం విహాయ భరతో మణిముద్రికే త్యాం
సామ్రాజ్యపాలనసమంజసతాప్రకారే
‘పాదూర్వయం రఘుపతిం ప్రణయా ద్యయాచే
కిం ను స్తవా మ్యహహ త త్కలితోపకారం.’”

ఉత్సుకత రేపి కుతుకము బెంచు నిట్టి రచనలు కండచక్కెర వంటివై
పఠితల నూరింపజేయును.

“తా వల్లకీ మజ్జితలే నిధాయ”

అను శ్లోకముతో నారంభించి 39 శ్లోకములలో వర్ణించిన కుశలవుల సంగీత
శిక్షయం దీమె సంగీతశాస్త్రప్రావీణ్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

రఘునాథుని ఏల్బడిని గూర్చి—

“కంజాతసూతిప్రమదాంఘ్రి భూషా

శింజారవోదారవచస్సరోజా

పుంజా నమూల్యాన్ దధతిం మణీనాం

తంజాపురీం శాస్తి తరంగితౌజాః.”

ఎంత రమ్యముగ వర్ణించినతో గాంచితిరా! తెలుగునందువలె ప్రాసనియ
మమును, ఇందలి శబ్దాలంకార సామంజస్యమును జూడుడు. ఆవధానవిద్యయందును
అశుకవిత్వమునందును నోపతిభురాలు.

“కతికతినః క్షితిపతయః కిం తే రఘునాథనాయకాయస్తే

భువి బహవః కీలతరవః కింతే సంతాన సాదపాయస్తే.”

క్రీ గీత గల సమస్యను రఘునాథు డీయగా, వెంటనే యింత చక్కగా
పూరించెనట.

ఈమె పూరించిన ప్రాకృత సమస్య ఇంకొకటి:—

“తెక్కొక్కెక్కసుహోవహ సుహాయర వియ్యయరాహవం సఇణం

దెఠ్ఠాణ ణియతణుయం వడ్డయి రహణాహరాయపాహోహి.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

త్రైలోక్యక సుఖావహా శుభకర విజయరాఘవం శశినం
దృష్ట్యా నిజతనూజం వర్ణతే రఘునాథరాజపాఠోధి.

సంగీతసాహిత్యముల సమగ్రజ్ఞానము కల ప్రభుడు రఘునాథు డేదేని నూత్న విచూత్న రాగ తాళాదులను సృష్టించి ప్రస్తరించి యాలాపన సేయుచుండ, వాని నా యాలాపన మధ్యమందే యందుకొని పూర్వపరిచితరాగమువలె నీమె యాలాపన సేసి ముగించెడిదట.

ఈమెయును రామభద్రాంబయును నాంధ్రకవిత్వమునకు వలె సంస్కృత కవిత్వమున గూడ కొన్ని చోట్ల యతి ప్రాసల నుంచిరి. ఈయమె రామాయణ మునకు మూల మని చెప్పబడు రఘునాథరామాయణము మిక్కిలి సుగమముగ నున్నది. ఇయ్యది కొద్ది కష్టనియములతో పండిరంజకముగ నున్నది. ఒకప్పు డీమె కావ్యసమీక్ష గావించిన శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు “పాఠకులు కాల క్రమమున ఆవ్యుత్పన్నులుగా బుట్ట బోవుదురని కాబోలు, గొన్ని శ్లోకములకు మధురవాణియే స్వయముగ వ్యాఖ్య రచించెను” అని వ్రాసిరి. దీనివలన నీమె పాండిత్య ప్రభ సుస్యక్తము కాగలదు.

మధురవాణి మతివిలసనము దెల్పు నింకొకగాథ కలదు. ప్రస్తుతము తంజా పురియందు సుప్రతిష్ఠితముగా నున్న ‘సరస్వతీభవనము’ మధురయం దుండెడి దట. దాని నచటి పండితులతో వాదమున గెలిచి తంజాపురికి దెచ్చి, ప్రభునకు సంతోషము మదింపఁ జేసె నట. ఇది నిజమో, కాదో కాని, మధురవాణి ప్రతిభకు మాత్ర మిది సత్యానువాకమే యగును. సంస్కృతభాషావాఙ్మయమున నుత్తమకావ్యములు రచించి మించిన కవయిత్రులలో గంగాదేవీ, మధురవాణు లుత్తమ శ్రేణికి జెందినవారు. అందు గంగాదేవి కవిత్వము సరళమై యుపమా ద్యులంకార సంశోభితమై యున్నది. మధురవాణి కవిత్వము కదళీపాకమై పండిత మాత్రజ్ఞేయముగా నున్నది. కూచిమంచి తిమ్మకవి, అడిదము సూరకవి, చేమ కూర వెంకటకవి మున్నగువారు ఈమె సమకాలీనగౌరవము నొందిరని చెప్పవచ్చును.

ఈమె కావ్యమునందలి సర్గాంతముల శ్లోకములు సంస్కృత కావ్యములలో విశిష్టములై, ప్రత్యేక గమనార్హములై యున్నవి.

తత్రాదృక్ ఘటితార్థ నిర్మిత శత
 శ్లోకీ ఫణీగ్రామణీ
 వాణీ ప్రాకృతశాస్త్రనైపుణ్యసము
 న్మీల ద్యశశ్శ్రీజుషా
 దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవా
 ణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
 శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే
 సర్గస్తుతీయోఽభవేత్ ॥
 ప్రస్తారాభినవాత్త వృత్త కవితా
 ధాటి కథాశుక్రియా
 షడ్భాషారచనావిశేషబహుధా
 విఖ్యాతకీర్తిశియా
 దీవ్యోద్యన్మతి.....సర్గస్తురీయోఽగమత్ ॥
 వీణావాదనకళావినోదసమయే
 ధృత్వా సమస్యా శ్కతం
 సద్యస్సంసది సాధుపూరయతి యా
 దత్తా కవీంద్రైస్తయా
 దీవ్యోద్యన్మతి.....సర్గోఽభవత్ప్రచమః॥
 ప్రఖాంతార్జవయా పదార్థగమక
 వ్యాఖ్యాన పక్షాన్వయ
 ప్రాగత్యాస్పద నైషధప్రతివిధా
 సానంద సూరీంద్రయా
 దీవ్యోద్యన్మతి... ..సర్గోఽత్ర షష్ఠోఽభవత్ ॥
 సద్యో విస్మయకృన్నిరోష్ఠ్యకవితా
 సందర్భధారా సుధా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సారోర్మి పరిపూరిత శ్రుతిసుధీ
 సంభావితాభిఖ్యయా
 దీవ్యోద్యన్మతి.....సర్గో ఒజనిష్టాష్టమః॥
 మాధుర్యాతి దురంధరాంధ్రకవితా
 నిర్మాణసమ్మాన్యయా
 దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవా
 ణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
 శ్రీ రామాయణసారనామని మహా
 కావ్యేతి భవ్యే సుధీ
 వర్గోల్లాస విశేషధామ్ని నవమ
 స్సర్గో మనోజ్ఞో ఒభవత్॥
 సూరిస్తవ్య కుమారసంభవమహా
 కావ్య ప్రతిగ్రన్థన
 ప్రాగల్యప్రకడశ్రియా పదనదః
 ప్రఖ్యాత నై దుష్యయా
 దీవ్యోద్యన్మతి.....దశమ స్సర్గో ఒత్ర కావ్యే ఒభవత్॥
 ప్రౌఢశ్రీ రఘునాథనాయక కృత
 స్వర్ణాభిషేకక్రియా
 దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్య యా మధురవా
 ణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
 శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే
 సర్గస్త దైకాదశః॥

ఇంతటి మహామతికి మధురవాణికి ఆంధ్రులచరిత్రయందు తమ కాలము నొక తేజోవంతమైన యధ్యాయముగ దిద్ది ఆ చరిత్రకు నాయకమణి యైనవాడును, పెక్కులగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు స్వయముగ రచించి రచింపజేసిన వాడును, చోళ, పాండ్య, తుండీరా ద్యనేక క్షేత్రముల దేవతా విమానముల నెక్కొల్పినవాడును, ఎంత వీరుడో యంత రసికు డనిపించుకొన్నవాడును,

ఆస్వీక్షక్యాది రాజతంత్రముల నెంత సమర్థుడో సర్వసంగీతసాహిత్యతంత్రముల నంత కుశలుడైన వాడును, జాప్నాకు నౌకలతో వారధి గట్టిన మేటియు, సంగీత సుధాది శాస్త్రగ్రంథముల రచించియు జయంతసేన రామానందాది నూత్నరాగ తాళములను వెలయించిన ప్రోడయు, అవక్ర విక్రమమునకును అదభ్రకీర్తికిని తంజాపురిని విహారభూమినిగా జేసి శూద్రక, వాసుదేన, విక్రమార్క, భోజ, కృష్ణదేవరాయాదుల పరిపాలన దలంపునకు దెచ్చిన వాడును, సర్వమతసహిష్టువై ప్రజల కన్న బిడ్డలవలె కాపాడినవాడును, తంజాపురిని లక్ష్మీసరస్వతులకు నర్తనశాలగా నొనర్చినవాడు నైన రఘునాథ భూపుడు స్వర్ణాభిషేక మొనర్చె నన్ను, నది యామె ప్రజ్ఞ కర్త బహుమానమే. మధురవాణి యట్టి మహాకవయిత్రిని పోదరిగా గాంచిన యాంధ్రమహాజనుల భాగ్యమే భాగ్య మనవలెను.

15. కృష్ణాజమ్మ - 16. రంగాజమ్మ

ఉషాపరిణయప్రబంధ, మన్నారుదాసవిలాసములు

అత్యధికై శ్వర్యమును అమితం బగు భోగంబును అనుభవించి రమణీయార్థ కావ్యసృష్టితో రసప్రపంచమును రాగిలజేసిన నాయకరాజులలో కడపటివాడు విజయరామనాయకుడు. ఈతడు రఘునాథుని కుమారుడు. “తండ్రి యంతటి వాడు దాను పో దనయుండు” అను నంత ప్రశస్తి గాంచినవాడు.

“ఏ వనితల్ మముం దలప నేమి పనో? తమ రాడువారుగా రో? వలపించు నే ర్పెఱుగరో? తమ కౌగిట లోన నుండగా, రా వది యేమిరా విజయరామ యటం చిలుదూరి బల్మిమై తీవరకత్తెనై పెనగి తీసుకవచ్చితినా? తలోదరీ!”

అను ఉక్తివిశేషముతో వాఙ్మయ ప్రపంచమున విశిష్టస్థానము సృష్టించు కొన్న రంగాజి యీ విజయరాముని యాస్థానకవయిత్రియే.

విజయరామవు నాస్థానము నలంకరించిన పెక్కండ్లు రమణీమణులలో కృష్ణాజి, రంగాజి యనువారలు ప్రధానలు. వీ రిద్దరును అప్ప చెల్లెండ్లు కారు: కృష్ణాజి యను నామె వేరనియు, ఆమెకు కృష్ణాంబ యని పేరుగలదనియు, ఆమె తండ్రి రావినూతల తిరుమలయ్య అనియు కొంద అందురు. విజయరామవుని పరిషత్తున ‘కృష్ణాంబ’ యను నొక కవయిత్రి గలదు. కావ్యము కానంబడదు. కృష్ణాజియు కృష్ణాంబయు నొకరే యని నా యూహ. సమకాలీన యగు నామెను గూర్చి రంగాజీ పల్కిన “సరసగుణనిష్ఠాత కృష్ణాజమాంబ” యను వాక్యముచే కృష్ణాజమ్మకే ‘అంబ’ ను చేర్చి రన్నమాట తేలిపోవుచున్నది.

“ఇరువదారును ఛందంబు లెఱిగి యిట్లు
కవిత చెప్పినవారు లోకమున గలరె?
యని వినుతింప వినుతించి మనత గాంచె
గీర్తనీయ గుణాలంబ కృష్ణమాంబ”

ఈమెను గూర్చి యీ యొక్క పద్యము తక్క యిక నేమియువివరములు తెలియకున్నవి.

ఇక రెండవది యగు రంగాజమ్మ బహుళోక్తిమయ కావ్య ప్రపంచమునకు స్రష్ట. విజయరాఘవనాయకునకు కడు గూర్పు ప్రేయసి. మొదటినుండి వచ్చు చున్న యాచారము ప్రకారము, ఈమె కూడ తన్ను నాయకునకు భార్యగనే తన ఉషాపరిణయ ప్రబంధమున వ్రాసికొన్నది. ఇట్టి వారిని ఉపకాంతలని పేర్కొను టపచారముగా కూడ నాకు తోచుచున్నది. వీరిని కులకాలతలనియే వాకొనదగును.

“అని సబహుమానంబుగ తాంబూల జాంబూనదాంబర మాల్యాభరణాదు లొసంగిన, నేనును బరమానందము నొందుచు బతియును గతియును గులదైవంబు నైన నీదు పాదారవిందబులు....”

అని...ఇంతియే కాక, రాజగురు వగు తాతాచార్యులు కూడ “చతురాస్యం డగు నీపతి యిటు గారవించి బహుమతి దోపన్ కృతి రచియింపు మనెన్ భారతికిన్ బ్రతి వత్తు వమ్మ రంగాజమ్మా” అని ప్రశంసించెను. ఇందలి భారతీచతురాస్యం ల యౌపమ్య మును గమనింపుడు. ఈమె కావ్యము లీక్రింది విధమున నున్నవి: —

1. రామాయణకథాసంగ్రహము.
2. భారతకథాసంగ్రహము.
3. భాగవతకథాసంగ్రహము.
4. మన్నారుదాసవిలాసము (ప్రబంధము).
5. మన్నారుదాసవిలాసము. (నాటకము) యక్షగానము.
6. ఉషాపరిణయప్రబంధము.

“రాణింప రచియించి రామాయణంబును
భాగవతంబును భారతంబును

.....

సంగ్రహంబుగ రచియించి సరసరీతి..”

అను పద్యపాదమును బట్టి వ్యక్త మగుచున్న యీ కావ్యములలో మొదటి మూడును నిపు డెచటను కానబడకున్నవి. మన్నారుదాస విలాస యక్షగానమే

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

యిప్పుడు ముద్రణాసౌభాగ్యము నందినది. ఉషాపరిణయము జీర్ణమై శిథిలబంధ . మయిపోయినను మూడాశ్వాసములై నను దొఱకలేదు.

ఈమె రచనలలో ఉత్తరోత్తరము రసోత్తరముగా కనబడుచున్నది. కథా సంవిధానమునను, కవితాపటిమ యందును ఈమె రచనలలో మిన్నయైన ఉషా పరిణయము - పూర్వకవుల రీతుల స్ఫురింపజేయు నుత్తమకావ్యముగా నున్నది. సమకాలీను డగు కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుని అనిరుద్ధచరిత్రము కంటె నిదియే గుణోత్తరముగ నున్న దని రసజ్ఞులు నిర్వచించిరి.

ఉషాపరిణయమందలి యొక పద్యము:—

“అంత కోపము రెట్టింప అంతకోప
మాకృతిని వైష్ణవజ్వరం బావహిల్ల,
మస్తకంబులు నిజఘోరహస్తములను
చదిపి మోదుచు మఱియు వక్షంబు నడచె.”

ఈమె రామభద్రాంబ, మధురవాణి మున్నగువారివలె కాక తన గ్రంథాంత గద్యలో తన కులగోత్రము లన్నియు నుపలక్షితము గావించినది:— “సార సారస్వతధురీణయు విచిత్రతరపత్రికాశతలిఖిత వాచకార్థానగాహన ప్రవీణయు, శృంగారరస తరంగిత పదకవిత్వ మహనీయ మతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్టభాషా కవితా సర్వంకష మనీషావిశేష విశారదయు, రాజనీతివిశారదయు, విజయరాఘవ మహీపాల విరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవిజన స్తవనీయవివేకయు, మహనీయ మహాభారత భాగవత రామాయణకథాసంగ్రహణ విచక్షణయు, పసుపులేటి వెంకటాద్రిబహుజన్మతపఃఫలంబును, మంగమాంబాగర్భశుక్తి ముక్తాఫలంబును” అని తన వుట్టుపూర్వోత్తరములను సమగ్రముగా వర్ణించినది.

ఈమె మన్నారుదాసవిలాస యక్షగానము:—

ఇది 1926 లో కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ముద్రించిరి. విజయ రాఘవునకు కాంతిమతికిని జరిగిన వివాహాదికమే యిందు విషయము.

ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు, చూర్ణికలు నున్నవి. అట నట పైశాచి, మాగధి, శౌరసేని, అపభ్రంశభాషావాక్యము లున్నవి. విజయరాఘవుని యాస్థాన

పరివారమున కొందఱు తమిళము మాట్లాడువారున్నారని కూడా తెలియుచున్నది. నాటకలక్షణము లంతగా సమగ్రముగా దీని కన్వయించుట లేదు. వ్యాకరణవిరుద్ధ ప్రయోగము లున్నవి. ఇదంతయు ద్రాక్షాపాకమున నున్నది.

తావి జగజంపు సిలపూవుల సరుల్

తళుకుమోవి పలుగెంపు బురుసావలువ సొంపుల్

రీవి తులకింప నొకతావి చుఱుకున్నరుతు

మావి వయినెక్కి పురిలో వెడలి రాగా

నీ పగలు చూచి చెలి రేవగలు చొక్కుచును

బూవుజముదాడి దొరహావడికి జిక్కెన్

మా వెలది నేలుకొన రావలదె నీవు దయతో

విజయరాఘవ మహివర పరాకా.

ఇది యిటు లున్నది.

ఈమె ప్రబంధములలోని వనబడు ననేక పద్యములను వరుసగా శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య గారు తమ తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజుల చరిత్రయం దుదహరించిరి. ఈ మువ్వరకావ్యములు చారిత్రక ప్రమాణమున నమూల్యమైన గ్రంథములని వారి సందర్భమునఁ బ్రశంసించిరి.

ఈమె మన్నారుదాసవిలాస ప్రబంధరచన కొక ప్రబలకారణము కల దందురు: — రంగాజమ్మ! విజయరాఘవి యువపత్ని యందురు. విజయరాఘవుడు పరిణీతుడై, పట్టాభిషిక్తుడైన ప్రథమరాత్రముననే రంగాజియు, కృష్ణాజియు నాస్థానమున గజ్జెకట్టి నాట్యము చేసిరి. అతిలోకసుందరియగు రంగాజియొక్క అపరంజి యట్టి తనకాంతి, రసికు డగు విజయరాఘవు నప్రయత్నముగ నాకర్షించి నది. ఆకర్షించుచే తడవుగ, నిటు లంతిపురమునకు వెడలవలసిన రాజకుమారు డటు వేశ్యాగృహమునకు దారితీసెను. అంతటనుండి మహారాజునకు రంగాజి యిట్లే అంతిపురమా యెను; రచ్చణాపడి ఆయెను; కొలువుకూట మాయెను. సర్వము నాయెను. తాళి కట్టిన తరుణియు తరుణకాంతిరూపసమంచితయే. ఐన నేమి? కాంతు డటు జూచిన గదా!

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అంతిపురమున సతులును, నాస్థానమున సచివులును ప్రభుని వింతవర్తనము నుండి మరల్చుటకై సర్వశక్తులును ధారవోసిరి. కాని, రంగాజి నునువెచ్చని కౌగిటల దనుపాడు ప్రభునకు, ఆమె రంగారుప్రేమామృతము నింపారగ్రోలుచు, సొక్కిసోలిన సొగసుకానికి, వారాంగనా పవిత్రప్రణయశీలమునకు పాతివ్రత్యమునకు నిచ్చమెచ్చి బరాబరులు సల్పు ప్రభుసత్తమునకు నివి యన్నియు బట్టవాయెను.

రాణి ప్రభుని చిత్రపటము తెప్పించి రంగాజీ యింటికి చేటికచే బంపి పతి భిక్షయిడుమని ప్రార్థించినదట. పతిప్రణయగర్విత యయి వయసుపరువమున నున్న రంగాజమ్మ వెంటనే

“ఏ వనితల్ మముం దలంప నేమి పనో? తమ రాడువారు గా
రో? వలపించు నే ర్పెఱుగరో? తమ కౌగిట లోననుండగా;
రా వది యేమిరా విజయరామ యటం చిలు దూరి బల్మిమై
దీవరకతై నై పెనగి తీసుకవచ్చితి నా తలోదరీ.”

అని, యా చిత్రపటము వెనుకనే వ్రాసి దూతికను వచ్చిన దానినే వెనుకకు పంపినది.

రాజగృహమున కల్లోలము రేగినది. రాజపత్ని యొక గడువు బెట్టి, యా గడువులోపల మహారాజు అంతిపురి జేరకున్న, దా ననువుల బాసెద నని శపథము పట్టినది. రంధ్రము రోయుచు రాజపరివార మంతయు గలగుండు వడుచున్నది.

ఆ నాడు రాణి యిడిన గడువు ముగియు దినము. రంగాజీప్రేమ నుండి యచంచలు డైన రాజును మఱల్చుట కే యుపాయమును బనిచేయకపోయినది. రాజగురు వగు తాతాచార్యుడు విదూషకుని చెవిలో నేమియో చెప్పి పంపివైచెను అది సాయంతనము, సకలజనాహ్లాదకరుడగు చంద్రభగవాను డింకను రాజ్యపాలనకై గగనసింహాసనము నధిరోహింపలేదు. ప్రభుప్రేయసి రంగాజమ్మ అంత ర్యత్ని యైనట్లు రాజున కానాడే కబురు తెలిసినది. అతిశయించిన యానందముతో అధిపుడు రంగాజి యంతఃపురమున కరుగవలె నని సింగారించుకొని సిద్ధ మాయెను.

ఇంతలో విదూషకు డేతెంచి రాజు నా వ్యవసాయమునుండి మరల్పుటకై బహుభంగుల బ్రతిమిలాడెను, కడకు భంగపడెను కాని ప్రభునికడ నది యంతయు, బూదినిఁ బోసిన పన్నీ రాయెను. రంగాజీ సందర్శనవ్యక్తుడైన మహారాజు తలంచకుండ నడుమ జరిగిన యీ విఘాతమునకు మహోద్రగ్గుడై మహోద్రగ్గుతతో విదూషకుని విడిపించుకొని, వడి రంగాజీ యుద్ధానమును దరిసెను. అంతతోఁ బోక విదూషకుఁడు తానును రాజును వెంబడించి రంగాజీ యభ్యంతరగృహ ప్రాంగణమున కాలిడిన ప్రభుని చెవులో నేమో గుసగుస లాడెను. అంతే. ఇంతలో నంతయు దల్లక్రిందులై పోయినది. అటు వైచిన కాలిటు తిరిగినది. మహారాజు మోము వివర్ణమై వింతచెలువుదోప తన చెవులఁ బడిన రహస్యము నిజమగునా, “ఇంతకాలము తాను తన కులగురువగు తాతాచార్యుని భోగపుత్రిని, తనసోదరినా, కామించి ప్రేమించినది ?” అని వితర్కించినాడు ; విదూషకుడు నిజము నిజమని రెట్టించి పలుకగా, విశ్వసించి “ఛీ!” యని రోసినాడు. తన యవివేకమునకు పశ్చాత్తప్తుడైనాడు. ధర్మగ్ధానికి పరదేవతలను మన్నింపుడని వేడుకొన్నాడు. వెనుదిరిగి హుటాహుటి నిజాంతఃపురము సమీపించినాడు. రంగాజి జీవితము వలవంతల బడి మంటలపాలై ప్రుగ్గిపోయినది. రాణి జీవితము ఫలవంతమై వలపు పంట బండించినది. ఉరికై కంఠమున తగిలించిన త్రాడు కాంతునిచే కళ్యాణదామముగ గళసీమ నలంకరింప బడినది. పరమాభిమాన యగు రంగాజీ కత మెఱుగక కొన్నాళ్ళు గగ్గోలుపడినది. కాని రా జెన్నాళ్ళకు అనుగ్రహింప డాయె. అభిమాన ధన యగు నామె రాజునకు కబురుపంపుటకు సైతము ప్రయత్నింపలేదు. వెన్నెల వెనుక చీకటి యుండుట సాజ మని సమాధానము చెప్పుకొని సమాశ్వాసము వడసినది.

కాని, పతిగతప్రాణయు, పవిత్రప్రణయశీలయు నైన యా మెకు పతివిరహ మోర్వరాని దై నది. నిద్రాహారములు వర్జించి కేవలము గర్భగత శిశుసంరక్షణార్థము ఓగిర మారగించెడిది. ఆక్క- యగు కృష్ణాజియు, తల్లి యగు మంగమాంబికయు నిది వేశ్యాధర్మమునకు విరుద్ధ మనియు, వేరొకని వరించి సుఖ ముండు మనియు వేనోళ్ళ నుపదేశించిరి. కాని యా పతిప్రాణ యట్టి యవినీతిని జెవి నిడక నిరాకరించినది. ప్రసవదినము సమీపించినది. లావణ్యరేఖామాత్రశేషిత రూపోద్ధీప్తయగు

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నామె పూర్ణ చంద్రతేజోవిరాజమాను డగు కుమారుని బ్రసవించినది. విజయ రాఘవనకు బుత్రునికొక కై న యొకపరి రమ్మని దూత్య మంపినది.

పట్టమహిషీయు, ప్రభుండును రంగాజి నగరునకు విచ్చేసిరి. ఆ పసినిను గును ప్రభుని చేతుల నిడినది. ధర్మము విర్వర్తించి విధినిర్వహణము గావించితి నను తృప్తభావ మొకటి గన్నుల తేజోరూపమున నలమికొన్నది. శరీరము శుష్క మైనది. గండ్లులు తేజోవంతములై మిలమిలలాడ, టెప్ప లల్లనఁ ద్రోచి స్వామి నొకపరి తేరిపారఁ జూచి యాయనపాదముల కడ వంగి ప్రణమిల్లినది. శరీరాంత ర్గత మగు జీవజ్యోతి యట్లే యెగిరి మహాపథమున విలీన మైనది. రాఘవుఁడును, రాజీయును కన్నులు చెమ్మగిల్ల నార్ద్రహృదయముతో నా పూతచరిత్రకు మొక్కి ఋణము దీర్చుకొనిరి.

ఈ రమణీయగాథా వర్ణనమే మన్నా రుదాసవిలాస ప్రబంధేతివృత్తము. ఇంతే గాక, చాటువుగ జెప్పిన పద్యము లెన్నో గలవు.

రాజనీతివిశారదయై, కవిత్వకళాప్రౌఢి మెరసి, అన్నింటిని మించి ముగ్ధ ప్రణయతపస్వినియై, నాధుని హృదయవర్తన మెఱిగి నర్తించు ననుర క్తయై యా రసరాట్టహృదయము లోఁగొనిన యీ రసరాజ్ణి క్షేత్రయ సమకాలిని.

జీవితేశ్వరుని తోడిద లోక మని కులకాంతలకును రూపించిన రంగాజి వెలకాంతయని ఎవ్వరన సాహసింపఁ గల్గుదురు? ఆమె నిజమగు కులకాంతయనియే మనము గౌరవించుము గాక !

కులకేని వెలలేని ప్రణయభావమును, తరుఁగని విరుఁగని కావ్యప్రాభవము చార్జించిన 'రంగాజి' నాటికిని, నేటికిని నేనాటికిని 'ఇంతుల మేల్బంతియే.'

*రంగాజీ ఉషాపరిణయ ప్రబంధము ఇటీవల ముద్రితమైనది.

17. ముద్దుపళని - రాధికాసాంత్వనము

కవయిత్రీమండలముగ కంతకును నేకైకశృంగారప్రబంధకర్త్రీణి ముద్దు పళనియే. అప్పటికిని నిప్పటికిని మఱల నట్టి శృంగారకర్త్రీణి వెలయలేదు. 18 వ శతాబ్దమధ్యభాగమున నున్న యీమె సేనాధిపతులును, రాయల కోశాధ్యక్షులు నైన విశ్వనాథ నాగమ నాయకులచే ప్రతిష్ఠాపితమైన రాజ్యభాగమున బ్రచలితము లగు శృంగారభావములచే ప్రభావితయై, యిట్టి రచన చేసిన దనిన, నది యీ యుగలక్షణప్రభావము కాని, వేరొండు కాదు. ఆమె ఆ కాలమునాటి దక్షిణాపథప్రభుడగు “ప్రతాపహేళిభోసలతాళరాజన్మణిసుత ప్రతావసింహేంద్రమౌళి”కి వలపు నేస్తమట ! తనకును, తన ప్రభునకును, తన సపత్నులకును నడుమ నడచిన శృంగారమును ఏ చాటును, మాటును లేకుండ, జంకును గొంకును లేకుండ వర్ణించినది. దీనినే లలితలలితముగా “ఈమె తన జీవితములోని మధురమట్టముల ఛాయలను ఇంకా నాలుగుమెట్లు పైకి ప్రస్తరించి ఇళా రాధాకృష్ణుల ప్రణయసన్నివేశచిత్రణముగా రూపొందించి ఆ చిత్రణములో అప్రతిమ ప్రతిభ చూపినది. స్వీయజీవితము ఒక రసామృతభాండము కాగా, లలిత సకలకళాప్రౌఢిమ మెఱయు కావ్యముగా వెలయింప జేసుకొన్న పళని మేలిలేఖినిలో కళాదేవత లాస్యము చేసింది—” అని యిటీవలి విమర్శకు లొక రనిరి. కాని నలుగురొక చోట కూడి సారస్వతపిపాసతో గ్రంథసమీక్ష చేయుద మన్నను, మనసు నీయని పచ్చి శృంగార మది.

ఇందులకై పూర్తిగా దోషము నంతను పళనిపై పులుముట తగదేమో యనిపించును. ఏ మందురా-మధురా తంజాపురులలో రాయల సేనాధిపతులును, కోశాధ్యక్షులు నగు విశ్వనాథ నాగమ నాయకులచే రాజ్యప్రతిష్ఠాపనము గావింప బడినది. ‘మిలిటరీ’ అధిపతుల రాజ్యపాలనా సమయమున నెట్టి ధర్మపారీణత పాలకపాలితాదర్శమగునో అందఱు నెఱుంగుదురు కదా. అంతియ కాక, ముద్దు పళని జీవించిన కాల మొక అరాచక మన దగిన కాలము. ఆమె బాహిరశృంగార వర్ణనమున కిది యొక హేతువు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇంతే కాక, నిప్పటికిని ఉత్తరదేశమున ఆరాధ్యమానమగు మధురభావము నందు పరకీయయే నాయికాప్రాధాన్యము వహించుచుండుట మనము గాంచుచునే యున్నాము. పరకీయ నాయిక యైనపుడే, యీ రసభావప్రచారము ప్రపూర్ణ మగును. వారి వాఙ్మయమున, రచనా సౌష్ఠ్యమున మేరుశిఖరప్రతిష్ఠ నందుకొన్న బిహారీ సతసయి విద్యావతి పదము లిందులకు తార్కాణములు. మీరాబాయి యొక్క భక్తిపరతంత్రతయు శృంగారరసపరముగ చూచినచో, పరకీయా ప్రాధాన్యము కల మధురభావములోనికే చేరును.

అంతే కాక, భోజదేవుని శృంగారప్రకాశికలోని రీతీరమ్యతలు, అను రాగభేదములు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంభాదుల విస్తారత, పరకీయా భావప్రకృష్టత అనన్యములు; ఆద్యుతములు. దక్షిణాదియందు మాత్రమే లభించు ముద్దుపళని గ్రంథము దీనికి లక్ష్య మనదగియున్నది. చేమకూర యంతటి వాడే భోజునిపద్ధతి నవలంబించి తనగ్రంథములలో వర్ణయోజనము చేయవలెనని యత్నించుచు సఫలుడు కాకపోయెను. శ్రీ యగుట పళని అనుభవసహజముగా వర్ణించి కృతకృత్య యైనది.

ఆదికాలము నుండియు నద్యతనకాలమువఱకు ఆధ్యాత్మిక దృష్టితోడను, కావ్య దృష్టితోడను కళాదృష్టితోడను చెలులు సరస్వతీసేవ గావించిరి. కాని, ముద్దుపళని మార్గమనుసరించినవారెవ్వరును గానరారు- “తనచేతం బొనరించు సృష్టి తక్కురుల చేతం గాని” య, ట్లామె తా నొక వివిక్తపథమును నిర్ణయించుకొన్నది. దీనికి కారణము మున్నే చెప్పియుంటిని. ఇది లలనలకు కీర్త్యాపాదకమా, కాదా ! యనిన, నిరుతెఱగులను నభిప్రాయ మియ్యవచ్చును. రతి స్థాయీభావము గాగల అచ్చ మగు పచ్చిశృంగారము ప్రధానమై వర్ణ్యాంశ మెల్ల నావరించి యుంట వెగటని పించినది. చక్క నగు జాతీయములు జాలువారునట్లు రచింపబడిన దగుట. సగటున మేలొహో యనిపించినది.

కృష్ణునకు పిన్నవయసువనే మేనమామకూతురు ఇళతో వివాహమైనది. ఆమె మేనత్త యశోద యింటనే గోముగా రాధచే పెంచబడినది. బాల్యము తీరు నంతవఱకు ఇళ కెపుడు బాల్యము దాటునాయని రాధ తపస్సు చేసినది. ఇళ

‘ఆక్రాంతయౌవన యైన వెనుక, తన కృష్ణుని తనకు గాకుండ చేయుచున్నదని
 “యామె కెందులకు యౌవనము ప్రాప్తించినదా!” యని యక్కసు పుట్టినది.
 ఇశాకృష్ణులకేకాంతమ్మును గూర్చినది. ఆవెనుక తన విభుడు ఇళ కమ్ముడు
 వోయెనే యని యుమ్మలికము చెందినది. ఇళతో బాటు ఇళపుట్టింటికి వెడలిన
 కృష్ణుని విరహమున కతిమాత్రముగ వగల బొగిలినది. కడకు విరహ మోర్వలేక
 చిలుకచే దూత్య మంపి కృష్ణుని రావించికొని యాతనితో సుఖించినది. పంతము
 నెగ్గించుకొని సంతసించినది. ఇది కథా వస్తువుగా గల యీప్రబంధము 585
 గిద్య పద్యములతో నాలుగాశ్వాసములతో కూడియున్నది. అంగాంగవర్ణనలును
 అధిక సంభోగశృంగారములును బలిసియున్నవి.

ఇక నీ విషయము నింతతో నాపి, యామె ప్రత్యేకించి చూపిన భావసౌకు
 మార్కమును, భాషాసౌందర్యమును బరిశీలించు.

మగని కింకొక పెండ్లి యని మక్కువపడుటే కాని, సవతి యననేమో అను
 భవము లేకపోయినది రాధకు- అది తెలిసినంతనే రాధ పడిన బాధ చెప్పనలవి
 కానిది. ఈ బాధ తెలియనంతవఱకు రాధ ఇళను ప్రేమించిన తీరు వేరు. బాల్యము
 మండియు చాలా గారాబముగా పెంచి ముద్దుమురిపెముల దీర్చినది.

“పాడించు నొకవేళ బహు దేశ్యరాగముల్
 సారించు నొకవేళ జంత్రవాద్య
 మెఱిగించు నొకవేళ భరతశాస్త్రప్రౌఢి
 బట్టించు నొకవేళ భావరసము
 నెగడించు నొకవేళ నెఱి కావ్యసంగతుల్
 గసెపించు నొకవేళ కవనరీతి
 బోధించు నొకవేళ పూవిల్లుశాస్త్రమ్ము
 చదివించు నొకవేళ శయ్య లోలి
 నూరిపోయును నొకవేళ నారజంబు
 వచ్చె ననిపించు నొకవేళ వాద్యవిధము
 ఎవుడు చూతునొ యిక శౌరి నెనయ ననుచు
 దయ నవుడు పొంగి యిళకు రాధాలతాంగి.”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“నలు గలదు, జలక మార్చును,
వలువలు గట్టించు, షడ్రసాన్నము లుంచున్,
దెలనాకుమడుపు లిచ్చును,
కలికీ రమ్మనుచు దీసి కౌగిటఁ జేర్చున్.”

“సతి నిటు రాధికామణి । సతతము కసుగందనీక చనువున మనిచెన్.”
అంతే కాక,

“నగలు గై సేసి చెలి యుండ సొగసు జూచి
దృష్టి పై దృష్టి తీసుక తెఱవ నాదు
సవతి వొదువే యని చెక్కు జఱచి మోము
మోమున గదించి నూరార్లు ముద్దు లిడును ”

ఇంత తెలిసియు ఇళా కృష్ణులు శయ్యాగృహమున కేగగనే, రాధ భోరు మని యేడ్చి తన సొమ్మంతయు పోయినట్లును, తన పతిని తనకు దానై ఎవరో సవతుల కప్పగించినట్లును బాధపడినది.

‘సొమ్ము నియ్యవచ్చు సొమ్మంద నియ్యవచ్చు
నియ్యరాని ప్రాణ మియ్యవచ్చు
తనదు విభుని వేరు తరుణి చేతికి నిచ్చి
తాళ వశమె యెట్టి దాని కైన.’”

ఇట్లన్నినాళ్లు తనకు తెలియకుండగనే తన యంతరంగమున గూడు కట్టు కొన్న ఈర్ష్య యిట్టొక్కమారు అగ్నిపర్వతమువలె భళ్ళు మనినది. ఈ స్వభావ చిత్రణ మతిలోక మైనది. ఇదే కాదు, రేఖామాత్రముగ లోని సూక్ష్మభావముల నతి నేర్పుగను నతిలలితముగను చిత్రించు ఘట్టము లీయమ కావ్యమున నెన్నో కలవు.

మఱియొకప్పుడు, గోపీసహస్రనాథుండైన కృష్ణునితో ఇళాపక్షమున వాదించు నట్లుగా మాటలాడి, తన భావము నెంత సుకుమారముగ ప్రకటించెనో చూడుడు.

“అకట మగలకు తమ యక్కరైన జాలు
నబల లా గెంచి లాలించి రనుచు నిళకు
వగచుగతి” నన్యాపదేశముగా తన గోడు వెళ్ళబోసికొన్నది.

ఇంకొక సున్నిత మైన సన్నివేశము కలదు. అది కుంభకుడు అల్లని కూతును తన యింటికి గొంపోవు పుట్టము. రాధ కది గొంతు కొట్టెనది. కృష్ణుని కుంభకునితో పంపననుటకు వీలులేదు. పంపి తా నుండుటకు వీలు లేదు. ఈ రెండుభావముల నడుమ రాధ యిరుకున బడియు లోకగౌరవము పొటించి సరితె మ్మన్నది. అనినదే కాని, వెంటనే యామె పడిన ఆరాట మింతింత కాదు.

‘పగిలి గుండియ వకావకలు కాగ,’ మురవైరి ముచ్చట లెంచుకొన్నది. ‘సోకిన నెమ్మేను రుమ్మని సొమ్మసిల్ల’ హరిభోగ్యవస్తువులు దాకి విరవిరలాడినది. ఒకవద్దతి కాదు - ఒకబాధ కాదు - మగనాలైన పట్టు వగలానదు. ఏమిభాష ! ఎన్నిజాతీయములు ! విచారమును గుప్పించి విరహమును మెప్పించినది.

అంతయు నైనది. కృష్ణుడు తిరిగి వచ్చినాడు. ఇన్నినాళ్ళ విరహమే మైనదో - ఒక్కమారు విరోధ మెత్తి వచ్చినది. పగబట్టిన పామువలె బుస్సు మన్నది. కస్సు మన్నది.

‘మనసున పట్టరాని కినుక పొడమి—

‘మానమె ధనమును గేహము

మానమె సర్వంబు చూడ మానవతులకున్

మానము పోయిన వెనుకన్

బ్రాణముతో నుండనగునె పద్మదళాక్షా.”

“వనజాక్ష ఇంత చేయగ

మన సొప్పెనె? యింత చాలు, మానముకన్నన్

విను ప్రాణ మేమి మన మగు”నని విసవిస లాడినది.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“అల్లందుకొన్నను నీ
బెల్లింపుల బడిన మొదలు పెనుబాములకే
యి లైతి నరసి చూడగ
గొల్లనితో పొందు చెలికి కొదువే కొదువల్.”

అని అల్లరి చేసినది. ఐనను అంతర్గత మైన అనురాగము, అపేక్ష ప్రతి పదమునందు తొంగిచూచుచునే యున్నవి. పరకీయ యైన రాధ యొక్క యిట్టి నయగారపు పచరింపులు స్వకీయకు వలె చెల్లించి రసతోకమున ప్రస్తుతి గొన్నది పశని—

ఇక ప్రత్యేకించి ముద్దుపశని వర్ణనాప్రాగల్భ్యమును పరికింతము:—

“పడతి గప్పిన కాంచనాంబరము తనరె
నంబుజాక్షుని స్వచ్ఛ దేహంబుమీద
అతని యెద నిండి తగు నా దయారసంబు
పయిని తా నిట్టులను గానవచ్చె ననగ”
“నిర్దపుటద్దము జూపిన
ముద్దియ తగె నబ్ధిమధ్యమున బింబితయై
ముద్దులు గులికెడు కలుముల
ముద్దులగు మృనగ భువనమోహిని యగుచున్”

ఇట్లున్నవి- రాధ మనోవికారమును గూర్చి చెప్పిన యీ పద్దియము నిసర్గ మనోహరము.

“ఉలుకును, వెచ్చనూర్చు, గడు నుస్సు రనున్, దలయాచు, లేచు, తో
గలగబడున్, దిగుల్పడును. గానిపను ల్లలపోయు, వేసరున్,
గళవళ మందు, గన్గొను, వికావిక నవ్వు, భయంబు నొందు, గ
న్గొలకుల నీరు నించు, మఱి కొంకు, దలంకు, వడంకు నెంతయున్”

ఇందలి ల, శ ప్రాసమును గమనించియుందురు.

ఇంతే కాక, పశనియొక్క “మురవైరినెమ్మోము” అను సీసము చేమ కూరకవియొక్క “తరుణి నూగారు సరి యెందు లే” దని అను పద్యమును పోలి యున్నది. ఇట్టి వింకను కలవు.

ఇట్టి లలితసుకుమార భావముల కీమె కావ్యము పుట్టినిల్లగుచే కాదు, అది యొక సామెతల బుంగ. జాతీయముల దుత్త! “వ్రేలు వాచిన రోలంత విరివియైన, రోలు వాచిన నది యెంత బోలు గాదు.” “చల్లకై వచ్చి ముంత దాచంగనేల” “కుట్ట దేలును కుట్టకున్న కుమ్మర పుర్వును” “అల్పునకు కల్మి వచ్చిన నర్ధరాత్రి గొడుగు దెమ్మన్న కథగా” “వెన్నకు బండ్లు వచ్చు విత మాయె గదే” “ఎల్ల వారికి శకునము లెల్ల బలికి, బల్లితాబోయి తొట్టెలో బడిన యట్లు” ఇట్టి వెన్నో! ఇంకెన్నో.....

సజీవ మైన చక్కని హాస్యములయందును నీమె సిద్ధహస్తురాలే. అ త్తింటి నుండి రాధకొఱకై యాతురముగ తిరిగివచ్చిన కృష్ణుని జూచి రాధామణి చేతిచిలుక కూడా ఏ మన్నదో చూడుడు:—

“గోపాలసామిగారా ?

కాపుర మేపురము? చాలకాలమున కహా! !

ఘీ పాదయుగము గంటిమి

చాపల్యము పేర నున్న శాంతము దీరెన్”

అట నట కొన్ని వ్యాకరణాప్రయోగములును, లక్షణవిరుద్ధ ప్రయోగ ములును గలవు.

ఇట్లు సురుచిరార్థసృష్టి చేసిన ముద్దుపళని సప్తపదు లను పేర ద్రావిడ పాశురములను దెలిగించినది. ఇందు తేట తెలుగు తియ్యందనమును, పాట కమ్మం దనమును దరులొరసి పారుచున్నవి. దీనిని వేంకటకృష్ణప్ప వ్రాసి యీమెపేరు పెట్టె నందురు. కాని, శై లీభేద మట్లు కాదని చెయ్యె త్తి చెప్పుచున్నది.

రుచిరభావమనోజ్ఞమును, మృదుమధురభాషావిలసితము నగు కావ్యరచన చేసిన ముద్దుపళని—

“పున్నమ చందమామ కెనబోలు ముఖంబు, ముఖానురూపమౌ

తిన్నని పల్కు, పల్కులను దేరిన సద్దయ, సద్దయారసో

త్పన్నపు జూపు. చూపున ధృవం బగు నీవియు సొమ్ము లౌచు మే

నన్నలు వొంద నరనాధులు మెచ్చునట్టి”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సౌందర్యమును, సౌగుణ్యమును తనకు పెట్టని సౌములుగా,

“ఘటియింప నేర్తువు కవనజాతు లెఱిగి

పలుకులకలికి నే ర్పెలలుబార —

నఱియింపనేర్తువు నవరసంబుల నంటి

తగ రంభ యనిమిషత్వము వహింప”

నని ప్రభునిచే మెప్పులుగొన్న ప్రతిభావంతురాలు. రచనలో శబ్దాలంకారములు హెచ్చుగనున్న వనుట కీ పద్య మొక మేలి యుదాహరణము—

ప్రబంధముపద్ధతి ప్రాతదే యైనను, భాషామార్దవము పఠితలను మంత్రముగ్ధుల నొనర్చినది. దీనికి తోడు, పాకము ముదిరిన యాశ్చంగారమును దగ్గించి రాధాకృష్ణుల శృంగారప్రకృతీరహస్యమును పవిత్ర ప్రణయభావమును దన మధుర రచనాపద్ధతితో పొదిగి యందించిన నది జాతిరతనములు పొదిగిన స్వర్ణాభరణము వలె ప్రకాశించియుండెడిది. మఱి యిపు డన్ననో, ఇమిటేషన్ రాళ్ళుదాపిన నకిలి బంగారునగయై పోయినది.

ఏమైనను, శృంగారకథాకథనమునందును రసావిష్కారమునందును, శృంగార రసానుకూల మైన రసప్రసన్న మధురరచనామర్యాదల యందును తనకు తానే సాటి యైన మేటి యని యనిపించుకొన్న ఈయమకాలము 1740-1780. ఈమెతండ్రి ముత్యాలు. అవ్వ, తాతలు అవ్వయ్య, చెంగాతి యను వారలు !!

ఉనికి దక్షిణాపథాన ! మనికి మధురాపురిని ప్రభుప్రతాపుని కేళీమందిరాన !!

18. మదిన సుభద్రమ్మ, 19. బండి బాపమ్మ,

20. రత్నాంబ, 21. చెలికాని చెల్లాయమ్మ

ముద్దుపళనితో రాజుల యాశ్రయమున గవిరాజులు కవితా సామ్రాజ్య మేలు కాలము పడట గలిసిపోయినది.

గంగాదేవి మొదలు ముద్దుపళని వఱకు కవయిత్రులైన కాంత లందఱు-
ఒక్కమొల్లతక్క - రాజాశ్రయము, రాజసంబంధము, రాజ బంధుత్వమును
వీడో రీతిగా గల్గినవారే. నాయకరాజుల కాలమున కావ్యము
లల్లిన శ్రీలందఱును ఇంచుమించు ప్రభువుల ఉపకాంతలే యట. ఐననేమి ? కావ్య
సూనముల గ్రుచ్చి గీర్వాణిని పూజింప దగరా ? “గుణిషు నచ లింగం నచ
వయః” అన్నట్లు, జన్మకు గణికాత్వ మేమైన కొద్దిపాటితనమును చేకూర్చునా ?
రమణి రంగాజి యెంత రమ్యజీవితము గడిపినది?

“పురుషవ ద్యోషి తోపి కవీ భవేయః

సంస్కారో హ్యోత్మని సమవైతి నస్సౌత్రిణం పౌరుషం వా

విభాగ మపేక్షతే భూయస్తే దృశ్యం తేపి చ రాజ

పుత్రికా మహాహత్య దుహితరో గణికాః కౌతకి

భార్యా శ్చ శాస్త్రప్రహతబుద్ధయః కవయశ్చ.”

అని రాజశేఖరు డాడిన మాట యవితథ మగునా ? వారు జన్మ కెవరై నను,
గవిత్యవిషయమున పురుషులకంటె నౌచిత్యము పాటించిరన వలెను. శ్రీకృష్ణదేవ
రాయల కాలమునుండి యనౌచిత్యమునకు బాలుపడి పాల్పడి “.....పోపో
నీళ్ళకుం బల్పనై” అని సారంగు తమ్మయ నుడివినట్లు, కావ్యాత్మ, కావ్యవస్తువు
గూడ మిక్కిలి హౌన్యమునకు బాల్పడి, ఆంధ్రవాఙ్మయగౌరవమునకు భంగము
వాటిలఁ జేసినవి. అట్టి సమయమున గూడ, ఒక్క ముద్దుపళని తప్ప తక్కిన
కవయిత్రు లెవరును నట్టి నైచ్యమునకు దమరచనలలోఁ దా వీయలేదు. కడకు
యుగలక్షణ ధర్మమంతయు నాగలేక మిన్నువిరిగి మీద పడినట్లు ముద్దుపళనిపై
పులుముకొన్నది. మధురవాణ్యాదులు కావ్యగానముచే వంద్యలే యైనారు.

ఆంధ్ర కవయితులు

ఇక ప్రజాజీవనమున నతి సామాన్యముగ బ్రదుకు గడిపిన నల్లరు కవయితులను పేర్కొనుటతో నీతరము ముగియును.

షట్కర్మయుక్త యగు కులధర్మపత్నిని, గూర్చినది మదిన సుభద్రమ్మ దని చెప్పబడు నీ క్రింది పద్యమును గృహలక్ష్మినుండి సంతరించితిని:—

ఘనపరిచర్యలందు, దగుకార్యములందును, ధర్మసంగరం
బున, శయనించు వేళలను, భోజనకాలమునందున నీ క్షమా
గుణమున దాసి, మంత్రియును, కూలియు, రంభయు, దల్లి, ధాత్రీలా
గునఁ జరియించు భార్య కులగోత్రములెంతయు నుద్ధరించెడున్.

వే రొకటి యందే గాంచినది:—

కాశ్యసేద్ధి క్రమము:—

తనియఁ బండక యుండ మును గోసి భక్షణ

గావించగా చవి గల్గకుండు

సుత్తమతర మైన వి త్తనంబులకును

సత్తువ తప్పును సదమలముగ

సురుచిర లీలను పరిపక్వమై యున్న

ఫలములు ఫలమిచ్చు బంధురముగ

కీజముల్ ధాత్రీని బెంపార హత్తింప

వృక్షములై సౌంపు వెలయుచుండు

కాశ్యసేద్ధి క్రమం బిది ఘనుల కైన

కొన్ని రయంబున కావింపఁ దిన్నఁ బడవు

సింహగిరెభూష నిర్మలాంచితమనీష

మధురసంభాష హర్యక్ష మనుజువేష...

ఈమె రామవరామ, రమురామ, కేశవరామ శతకముల రచించిన దఁట!
పుస్తకముల నెందును గానము.

మీనాక్షీశతకకర్త్రీణి బండి బాపమ్మ యొక్క కవయిత్రిగా కవిచరిత్రల
కెక్కినది. గ్రంథము మృగ్యము.

‘వేంకటరమణశతకకర్త్రీ’ రత్నాంబ యొక రిట్టివారే.

చెలికాని చెల్లాయమ్మ యను నింకొకరు “జానకీశతకము” “పార్థసారథి
శతకము” రచించి రట. వీరందఱ కావ్యము లెందు దాగినవో?

22. కుప్పమ్మ

1230, 40 వ సంవత్సరప్రారంభమున బుద్ధరాజు కుమార్తె కుప్పమ్మ యనునామె యొకతె కవయిత్రిగా కనబడుచున్నది. నన్నయ కాలమందు పేర్కొనబడిన కుప్పమ్మ వేరు, ఈమె వేరు. ఈమె రంగనాధునకు ఆతని ద్విపదరామాయణరచనమునందు తోడుపడిన దట. ఇంతేకాక, బాలవితంతు వగు ఈమె తన దుస్థితిని వినువారి హృదయము కరిగిపోవునట్లు రచించిన దట. వానిని ఆయ్యల రాజు రామభద్రుడు తన సకలకథాసారసంగ్రహమున జేర్చుకొనె నట.

ఆంగ్లకవివరుని భావసౌహార్ద మిందుల కుపబలముగ నున్నది:—

Full many a gem of purest ray serene
The dark unfathomed caves of ocean bear
Full many a flower is born to blush unseen
and waste its sweetness in the desert air.

“విమలమౌక్తిక సద్రత్నవితతు లెన్నో
ఉదధిగర్భాన విలయమ్ము నొంద లేదె?
గుమగుమ వలచు సుందరకుసుమచయము
రాలి నీల్గవె నిర్జనారణ్యసీమ ?”

‘అశ్రుతర్పణము’ నుండి

23. బాల పాపాంబ అక్కమహాదేవి యక్షగానము

కాలజ్ఞానము మొదలగు శైవ గ్రంథములయందు వీరభోగ వసంతరాయ డుగా పేర్కొనబడి, క్రీ. శ 1565 లో జన్మించి, 1664 లో లింగైక్యము చెంది నట్లుగా చరిత్రకులచే పేర్కొనబడుచున్న వీరవసంత వసుమతీశుని పుత్రిక బాల పాపాంబ కుదురైన శైవ సాహిత్య రచయిత్రి.

ఈమె కాలమును క్రీ. శ 1600 గా పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి.

ఈ ద్వితీయ ముద్రణ సందర్భముగా నీమె రచనను గూర్చియొకింత వ్రాయగల్గుట భాగ్యమే యనవలెను —

వీర శైవమత ప్రవర్తకులైన బసవేశ్వరునకు, అల్లమ ప్రభువునకు సమకాలీనురాలై, మహా శివభక్తురాలుగా ఖ్యాతి గనిన అక్కమహాదేవి చరిత్రమును బాల పాపాంబ యక్షగానముగా రచియించెను. అక్కమహాదేవి చరిత్రమును యక్ష గానారంభమున నీ కవయిత్రి

“అష్టయోగాది విద్యా ప్రవీణుడగు
వీరవసంత వసుమతీశునకు
ప్రథమ పుత్రిక బాల పాపాంబ యనగ
నధిక తేజంబున నపుడుద్భవించిన
సంగీత సాహిత్య సరస లక్షణల
రంగు మించిన యట్టి రమణీదానగుచు
నల భద్రకాళి నా యాత్మలోపలను
పలికించె నేరీతిఁ బలికెదననుచు
నవనిలో యక్షగానావళికెల్ల
రవళిమించిన శిరోరత్నమో యనగ

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

మంగళప్రదమగు మహాదేవి చరిత
యింగిత జ్ఞానియై యీ కృతి జేసె”

వ్రాసిన యీద్విపద పంక్తులను బట్టి యీమె వీరవసంత వసుమతీశుని తనయ
యనియు, భద్రకాళి భక్తురానియు, అక్కమహాదేవి చరిత్రరచించెననియు తెల్లముగా
దెలియుచున్నది. కావ్యాంతమున తన తండ్రికి మంగళాశాసనముగా చెప్పిన:—

“ఇమ్ముగ భోజుండిమ్మున నెపుడు
కొమ్మని వరములు నెమ్మది నొసగు
అష్ట భోగములు ఆయుర్వృద్ధిగను
ఇష్ట భోజునకు నిరవుగ నొసగున్...

ఇత్యాదిగాగల యీపై పంక్తుల వలన వీరవసంత వసుమతీశునకు వీర
భోజుడు అను పేరుకూడా కలదని తెలియుచున్నది.

అక్కమహాదేవి చరిత్రము మిక్కిలి పవిత్రమైనది. తఱికుండ వెంగమాంబ
వలె నీమెయు యోగీశ్వరురాలు !

తన్ను కామించి వచ్చిన జై నప్రభువునకు పరీక్షనిడి, ఆ పరీక్షలో నాతనిని
శై వము స్వీకరింపవలసినదిగా కోరెను. ఆతడద్దానిని తిరస్కరించినందున మొదటి
ఒప్పందము ప్రకారము, ఆతనితో పెండ్లికి రోసి తపస్సునకు బోయెను. తరువాత
మఱల బసవేశ్వరుని, అల్లమప్రభుని వెదకుచు తన పట్నమునకు వచ్చెను—
మిక్కిలి సౌందర్యవతియైన ఆమె తపోభరమున మిగులడస్సి, జటలు గట్టి
శిరోభారముతో నుండుట జూచి అందఱు నవ్విరి. అంతనచ్చట నుండ నోపక కళ్యాణ
పురము ప్రవేశించెను. ఆపురమున నల్లమప్రభు, బసవేశ్వరు లామెకు మంచి
స్వాగతము పల్కిరి.

కాని అల్లమ ప్రభు వామెను ఈ చింపిరి వేషమేలయని ప్రశ్నింప

“పరతత్త్వ విధియైన, పరమేశ్వరుని సతికి
మఱి కోకలేల, పల్మఱునెంచి చూడన్
తను మాన ధనము, సంగతము విడచిన నాకు

మనసిజునితోటి మొగమాట యేమిటికి
 అకలంక తేజుడగు సకలేశ్వరుని భక్తు
 లకు నేల, నన్ను నొకలాగు చూడగనూ
 సుకృత దుష్కృతములకు చొరక నిర్గుణ వ్యక్తి
 వికృతి బొందిన నాకు వేషమేమిటికి ?

అని సాగదీసి చెంపకాయ కొట్టినట్లు జవాబిచ్చినది. ఈ ప్రత్యుత్తరమునకు సంతోషించి, అల్లమప్రభు వామెకు పరతత్వోపదేశ మీరీతిగా నొనర్చెను.

“తొమ్మిది త్రోవలు తొడరి బంధించి । యిమ్ముగా బ్రహ్మాండ మింతయు నాత్మలో నుండ జూచుచులూనత లేక । మానకంతట పరమానందమునను నొగినిష్ఠ ప్రాణసంయుక్తి షడంగ । మగునందు లింగైక్య మారూఢి దెలిసి స్థిరమైన హంసను, జీవుని బట్టి । మఱి మనస్సున నన్ని మారుతములను వెడలించి సమరస విధినిచేయించి.....కనుబొమల్ ముడివడగాను భ్రూమధ్య । ద్విదశంబు నడుమ దేదీప్యబ్రహ్మాంబు సదమలోక్తిని గని..... సదమలోంకారంబు కర్ణాంతరంబున వినబడు । .. ..” నని యిట్లు యోగసమాధిని దెలిపి । వనజాయతాక్షిని వదలక పిలిచి సిద్ధాసనంబున స్థిరముగ నిలిపి । హస్తమస్తక యోగమలవడజేసె.

ఈ యుపదేశానంతరమక్కమహాదేవి తపస్సొనరించి శివైక్యమొందెను. అక్కమహాదేవి ఘన మహిమను గూర్చి కర్ణాటక దేశమున నెక్కువ ప్రసిద్ధి కలదు. శ్రీశైల పర్వత ప్రాంతములలో అక్కమహాదేవి తపస్సు చేసిన గుహ కలదు.

వెంగమాంబ కంటె ముందుగానె యిట్టి యుజ్వల రచన చేసిన బాలపాపాంబ మంగళారతులను గూడ రచించెను.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“పసిడి పళ్ళెరములో పంచదళ పద్మమున
పంచరత్న ప్రభలు భాసిల్లగా
విశదముగ బాడెదరు విశ్వస్వనంబుచే
శశివదన మహాదేవి నరసి చెలగి

జయమంగళం సదాశుభమంగళం

ఈమె కవిత మిక్కిలి ధారాశుద్ధముగ నుండును. ఈమె రచించిన యక్షగానములో
జంపెలు, రచ్చరేకులు, ఏకతాళి మొదలగు దేశిపదములు, జోలపాటలు,
మంగళారతులు గలవు.

24. దార్ల సుందరీమణి - భావలింగశతకము

శాలివాహన శక సంవత్సరములు 1755కి సరియైన క్రీస్తు శకము 1833వ సంవత్సరమున 'భావలింగ' శతకమును రచించిన దార్లసుందరీమణి గొప్పవేదాంతి. తనయనుభవమున బాగుగా గుర్తైన పరమాత్మతత్వమును సహజ సుందరముగా, సరళ గంభీరముగా, చాలా మనోహరముగా-ఆమెయే వాకొనినట్లు "నూట యిరువదొకటి యాటవెలందుల నాటలాడు" కొనుచు-పరతత్వమును 'అనుభవము' కొలది సూటిజూచినట్టి సుందరమ్మయగు నీమె భావలింగ శతకముగా రచించిన మహాకవయిత్రి యీమె !

ఈ కావ్యమును తొలుత ముద్రించి నాకు పంపినవారు, కవిశేఖరులు శ్రీ కొండవీటి వెంకటకవిగారు ! తరువాత "వీవర్స్ వెల్ ఫేరుట్రస్టు" ప్రచురణగా వెలసిన వెనుక ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ సహసభ్యులైన శ్రీ సుబ్బన్న శతావధానిగారు పంపినారు.

ఇది చదువగల్గిన భాగ్యమబ్బిన నాడు ఇంత మహావైదాంతిక కవయిత్రి యొకరు, తెలుగు దేశమున నుద్భవించి యిన్నాళ్లు మఱుగున పడిపోయెనే యని యాశ్చర్యమందుచే కాక ఇన్నినాళ్లు ఈ శతక కావ్యమును జదివెడి భాగ్యము లభింపనందుకు చాల బాధపడితిని. ఈ మహాకావ్యమును నాకు పంపిన ప్రయోజన ముండునని తలంచి, లెస్సగా నాపని చేసిన కవిమిత్రులు శ్రీ కొండవీటి వెంకట కవి గారికిని శ్రీ సుబ్బన్న శతావధానిగారికిని కృతజ్ఞురాలను.

ఇందలి ప్రతి ఆటవెలదీయు సుందరీమణికి గల్గిన పరమాత్మ సాక్షాత్కారానుభవానందమున పారవశ్య నాట్య మొనర్చుచు, పఠితలకు నట్టి యానందము హృదయమున గాటుగా నాటుకొనునట్లు చిందులు వేసి, వేయించినదే! అగుట ఈ కవయిత్రిమణికి గల పరమాద్భుత వైదాంతిక పరిజ్ఞానము, దానికి తగిన కవిత్వ శిల్ప పాండితియు ననన్యసాధ్యములని ఈ భావలింగశతకము వేయినోళ్ల చాటి చెప్పుచున్నది.

ఆంధ్ర కవయితులు

గంజి వంశజుండు ఘనుడు శ్రీరాములు
తండ్రి, నాగమాంబ తల్లియయ్యె
గుదురుకొంటి జెర్లగుడిపాడునందేను
పాపభయ విభంగ భావలింగ !

అను 117 వ పద్యము మొదలు 122 పద్యముల వఱకు చెప్పిన తుది పద్యములలో నీమె తన తండ్రి గంజి శ్రీ రాములు, తల్లి నాగమాంబ “దార్ల వంశజుండు, తగ శేషయాఖ్యుండు తాళిగట్టి నట్టి ధవు” డనియు. గురువు వుద్దెమఱ్ఱి వేంకట రాయడనియు, తాను సాలెవంశజురాలననియు శాలివాహనశకము 1755 లో విజయ వత్సర నిజచైత్ర పౌర్ణమి ఈ మహా కావ్యరచనా కాలమనియు, భావి చారిత్రక పరిశోధకులకు నెట్టి సందియమును గలుగకుండ స్పష్టముగ జెప్పివైచినది.

తన యోగసాధన యందలి పరిణామ క్రమమును ఎంత చిన్న పదములలో ఎంత విశదముగా వివరించినదో గాంచుడు:—

మ్రొక్కి, మ్రొక్కి, నొసట మోరుండగట్టెను
దిక్కులేక పోయె దేవుడెవడో !
మ్రొక్కు నొసటిలోన మురిసితి నిను జూచి ॥పాప॥

ఎంతగనో కుదురు వడిన చిక్కని జ్ఞానసంపత్తి కలవారు తప్ప ఇంత సూటిగా తమ అనుభవమును వాకొనలేరు !

“మఱచినట్టి సొమ్ము గురునిచే దొరకెను
ఎఱుకయైన సొమ్ము మఱువబడియె
మాటలేల ? చాలు ! మనకిద్దఱకు నింక ॥పాప॥
ఏభయంబును లేక, యే చింతయును లేక
విమలనగుచు నెల్ల విడచియుంటి
నిదియె కాదె నిన్ను నెఱిగినందుకు సాక్షి ॥పాప॥

పరమేశ్వర సాక్షాత్కారమును కాని, భగవదనుభవమును గాని పొందిన వారెంత నిర్భయమైన, నిర్మలమైన నిశ్చింతతో కూడిన ప్రవర్తనతో నుందురో,

ఆ విషయమును నిజమగు భగవదనుభవజ్ఞానము కలదగుట సూటిగా చెప్పగల్గినది !
ఆ చెప్పినతీరు నందలి, నిర్భయత్వము, నిర్మలత్వము కూడ కవిత్వశిల్ప విజ్ఞాన
శేముషికలవారికే వశంవద మగుననుట కూడ తెల్లమే.

అంతేకాదు, ప్రాణిహింసతోగూడిన యజ్ఞయాగాదులకు పరమేశ్వర ప్రీతి
ప్రదములని బిరుదు తగిలించుటకీ మహాసిద్ధురాలి మనసొప్పలేదు ! చూడుడు:—

“కటికవానికైన గాల్ మ్రొక్కవచ్చును
సోమయాజి ముఖము చూడరాదు
పాఱుడైన వాడు పశుపులఁ జంపునా ||పాప||

అను పద్యమున నెంత తేలిక పదములతో పశుహింసాకరములగు యజ్ఞ
యాగాదులను, వాని నొనర్చు పాఱులను నిరాస మొనర్చినదో !

ఏమి లేదటంచు నెందఱో చెప్పంగ
వేయి విద్యలేల వెచ్చెఁ జదువ !
యేమి లేనివాని నెఱిగిన జాలదా ||పాప||

ఇట్టి పారమార్థిక భావములు ఈ శతక కావ్యమున నెన్నియోగలవు !

అంతేకాదు. కులము గొప్పగాదు. గుణము గొప్పయనుచు జెప్పిన ఈదిగువ
పద్యమును గాంచుడు:—

గొప్పకులముగాదు, గొప్ప ధనముగాదు
గొప్ప విద్యకాదు కోటి యేల ?
మాట నిల్పేనేని మాదిగైనను గొప్ప ||పాప||

పరతత్వ భావనారూఢ ప్రజ్ఞయేకాక లౌకిక భావనారూఢ స్థితినికూడ నొంద
జాలిన సిద్ధురాలని ఈ పద్యము తేటపఱచుచున్నది—

వేపచెట్ల లేదు వెదకిన దీయాకు
మాటలందు లేదు మంచిమాట
అట్టి చెడ్డమాటలాడి చింతిలనేల ? ||పాప||

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

'జాతి' అను పదమును వాడి స్థిరత్వము నందినవారికెట్టి భంగపాటును గలుగదను ధృనితో 6, 7 పద్యములను జెప్పినది-

జాల నమ్మిసురలు రమ్యపదవులంద
వారి నమ్మనేల? వ్యర్థబుద్ధి!
మాకు జాళ్లు కఱవె? మనసార బూజింప ॥పాప॥
శివుడనంగఱాయి జీవుడన జలమ్ము
మాయయనగ దనువు. మఱుగి కేల,

.....

కట్టుపతి పద్యమును, ప్రతిపదమును ఆ మహానుభావురాలి అనుభవై క సారామృత స్థితి సార్థకతను భజించి, అంధకారమున కాంతిపుంజముల వెదజల్లినది!

ఎన్నని యుదాహరింపను? ఆమె నుడివిన నుడువులన్నియు జాతి రత్నములే, భారతీయ సంస్కృతీ కాంతి పుంజముల వెలార్చు మహానర్థ రత్నములే. ఒక్క వ్యర్థపదములేదు. భావములకొఱకు తడవులాటలేదు. మేలిమి బంగారమును కమ్మచ్చున లాగి విడిచినట్లు విభుద్ధమైన, విశదమైన భావసంస్కారము, పద ప్రయోగనైపుణ్యము, రచనా శుద్ధి, ధారావేగమును పోటీపడి పరువులెత్తినవి!

ఇట్టింత ఓజుః పూర్ణమైన రచన గావించినవారు ప్రపంచ వాఙ్మయముననె. అరుదని వాకొన్నను అతిశయోక్తి కానేరదు-

ఆసదై, ఆసద్యశమైన ఇట్టి రచనలో ఈమెకు దీటుగా నిలుచువారు ఇరువురు, ముప్పురే మనకు లభింతురు. వారు స్త్రీలలో ఆవ్వైయార్, లల్ల, తఱి కుండ వెంగమాంబ, కన్నడ వాఙ్మయమున ఒకరిద్దఱు కాననగుదురు-

వేకునయోగి ఈశ్రేణికవితలో గురుప్రాయుడు!

ఈమె పోతులూరి వీరబ్రహ్మాంగారి శిష్య, ప్రశిష్య పరంపరకు చెందిన దందురు!

మహాయోగినీ మఠల్లియై, మించిన వైదాంతిక అమృత కవితావేశమును పతితలకు పురిసిక్లుగాద్రావ నిచ్చిన దార్ల సుందరీమణికి వేనవేలుగ జోబిక్లు!

25. తఱికుండ వేంకమాంబ

ఆంధ్రసాహిత్య డేత్రమున వీను మిగిలిన విదుషిగా, కవయిత్రిగా పేరొందిన తరికుండ వేంకమాంబ 19 వ శతాబ్ద మధ్యభాగమున జీవించి యున్నట్లు పరిశోధకుల నుడి. 1840 పాఠమున నామె జీవించియున్నట్లు బ్రౌనుదొర తన నిఘంటువునఁ బేర్కొనెను.

ఈమె బాలవితంతువు. విశేషించి కృష్ణభక్తురాలు. వేంకటాచలపతి యీమె యిష్టదైవము. ఇష్టదైవమే మాత్ర మేమి ? పతిడేవుడు కూడ నాతడే. బాల్యము నుండియు నాధ్యాత్మిక, వైదాంతికచింతల తో జీవనము గడపినపుణ్యురాలు. ఈమె తన ద్విపదభాగవతమున దన్నుగూర్చిన వివ రములను సాకల్యముగ నీట్లు వివరించిరి.

‘ ధరపైని వెలయు నందవరాహ్వయుండు
గురుతర సువసిష్ఠగోత్ర సఁభవుడు
కానాలివంశ సాగరహిమాంశుండు
నైన కృష్ణార్జున కతిభక్తితోడ
నంగన యగు మంగమాంబ గర్భమున
సంగతి కృష్ణుండు సైదోడు గాగ
వెంగమాంబిక ప్రభవించి లింగాంగ
భంగంబుకొఱకు సుబ్రహ్మణ్యగురుని
చరణాబ్జయుగళి హృజ్జలజమం దుంచి
యరసి పూజించి తదనుమతి వడసి.”

దీనిని బట్టి, తండ్రి కానాలి కృష్ణార్జుండు, తల్లి మంగమాంబ, సోదరుడు కృష్ణుండు. గురువరుండు సుబ్రహ్మణ్య దేశికులు. వారు వేదాంతోపదేశికులు కూడ నని తెలియుచున్నది.

ద్విపద భాగవతముననే ఒక్కచో మాత్రము భర్తపేరు స్మరించినది, శ్రీవత్సగోత్రుండు నుంజేటి తిమ్మయాగ్రణి పుత్రుండు వేంకటాచలపతి పాదపద్మ ములను మనసునం దుంచుకొని యీ కావ్యము రచించుచున్నా నని అందుల్లే ఖించినది:—

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“వరుసగా నుంజేటి వంశభూషణుడు
గురుతర శ్రీవత్స గోత్రసంభవుడు
మను దైన తిమ్మయాగ్రణి పుత్రుఁ డనగ
జను లెన్న వేంకటాచలపతి పాద
వసజయ్యుగ్మంబు భావంబునం గుంచి.”

కాచి, యామె జీవితకథను బరికించినను, నింక యితరరచనలను బరికించి నను, భర్త్యునామస్మృతి చిహ్నముగ నొక కావ్యము రచింపవలెనను కోరిక కూడ నీమెకు కలదా యని యనిపించును. ఈమె బాల వితంతు వని ముందే పేర్కొని యుంటిమి. తండ్రి యగు కృష్ణార్జును బిడ్డలు లేక, కనబడిన దేవతల కెల్లఱకు మ్రొక్కి తుడకు వేంకటేశ్వరుని కృపావిశేషమున నీమెను బిడ్డగా బడసెను. లేక లేక కల్గిన తనయ యగుటచే, నీమె నతిగారాబముగా బెంచి ఏయే వయస్సులలో నేయే విద్య యచితమో, ఆయా విద్యల నేర్చుచుండెను. ఈ బిడ్డయు నతిసునిశిత మేధాసంపత్తి కలదై, విద్యల నన్నిటిని చిఱుతప్రాయముననే గ్రహించి అపరసరస్వతియో యనునట్లు, తలిదండ్రులకును జూచుచారలకును సత్యాశ్చర్యము కలుగ జేయుచుండెను. అంతియ కాక-యా బాలిక దేవీవర ప్రసాదిని యగుట, మిగుల సుందరాంగియై ‘జనముద్దు’ బిడ్డయై గోమున బెరుగుచుండెను. ఇట్లామెకు 7, 8 ఏండ్లవయస్సు వచ్చునప్పటికి లౌకిక విద్యలను విసర్జించి, ఆధ్యాత్మిక విద్యావిజ్ఞానతంత్రములలో విదుషియై, సంతత కృష్ణనామస్మరణంబున మేను మఱచి, చుక్కము నొల్లని పరమభక్తురా లాయెను. బిడ్డ కలుగుట తోడ నేయా బిడ్డ ముచ్చటలతో దన బాము ధన్య మగు ననియు, దన వంశము పున్నామనరకబాధల నుండి విముక్తమై ఉత్తరగతులు పొందు ననియు, నామెపై పుట్టెడాసలు పెట్టుకొనియున్న తండ్రి కీ బిడ్డయొక్క యీ లౌకిక విముఖతయు, భగవద్ధ్యానపరతయు నసహ్యము లాయెను. అంత నాతఁడు తన పుత్రి కనేక విధముల లోకతంత్ర ముపదేశింప సాగెను. కాని యామె యవి యన్నియు బెడచెవినిబెట్టి కృష్ణస్మరణముననే నిమగ్న కాఁ జొచ్చెను. అంతఁ దండ్రి తనయాశ లన్నియు నిరాశలు కాఁగా, మిగుల కుపితుఁడై యుంతవఱకు చెప్పించిన విద్యలే యిట్టింత కొంప ముంచెను, ఇంకను విద్యలేల? యని చెప్పించుచున్న చదువులను గూడ మాన్పించి, మున్ను హిరణ్యకశిపుడు

ప్రహ్లాదుని హింసించినట్లు హరిచింత మానుమని యనేక బాధల బెట్టెను. చక్కని సౌందర్యముగల యాబాలిక తనసహజశిక్షవలన వచ్చినసంగీతజ్ఞానముతో కంఠమెత్తి కోయిలవలె హరినామ సంకీర్తన చేయుచుండ, నటు చేయుట మానుదువా, లేదా యని మూతిపై వాతలు బెట్టెను. ఇట్లు కొన్నాళ్లు గడచినవెనుక, పెండ్లిచేసిన నీ పిచ్చితలంపులు మాని, యామె సాధారణ సంసారజీవితమం దనురక్తయగు నని తలంచి, ఒక చక్కని కుట్టవానిని చూచి పెండ్లి చేసెను. పెండ్లితో ఆమెబుద్ధి సంసారానురక్త మగుటకు బదులు, మఱింత విరక్త మాయెను. ఆమె తన్ను భర్త దరియబోవునప్పటికి, 'వేంకటాచలపతియే నాకు పతి, నీవు నాకు భర్తవు కావు. పొమ్ము— బలవంతముగా నన్ను పొంద దలచితివేని, నీతల వేయి వ్రక్కలగును జాగ్రత్త' యని హుంకరించెను. దానితో నాతడు బెగడు గుడిచి మంచ మెక్కి ఆరునెలలకు "ఆదుగో దెయ్యము ! ఆదుగో దెయ్యము—అమ్మో ! నిన్ను ముట్టబోను, నా ణోలికి రాకు" మనుచునే చనిపోయెను. తరువాత నామెను జగద్గురు శంకరాచార్యులు ఎన్నో విధముల పరీక్షించి మహాభక్తురాలని మ్రొక్కు లిడెను. ఇట్లే ఆమెజీవితము మహామహిమలు గల మానిసీజీవితముగా 'శ్రీ వేంకటేశ్వర భక్తవిజయము'న చిత్రింపబడినది. ఇది యీమె కథలోని ప్రథమ ప్రకరణము. భర్తృవిషయమున నీమెవిరక్తి యిటు లుండ, నీమె తన భర్త స్మృతిచిహ్నముగ కావ్యము వ్రాయుటెట్లు సంభవించెనా యని యనుమానము. ఆయితే యింకొకవిధముగ దీని నన్వయింపవచ్చును. వేంకటాచలపతి యనగా, శేషగిరింద్రాధిపతియు తన యిష్టదైవము నైన వేంకటేశ్వరుని పేరుమీదుగా తన భర్త పేరును నేదో ఉబుసుపోకకై తోకమర్యాదకై కావ్యమున నిల్పిన దేమో ?

ఇంక నీమెరచనలును చాల గలవు. ఈమెను గూర్చిన గాథలును చాల గలవు. ముందు రచనల నొప్పరికింతము. ఆమెరచనలలో బహుశః ద్వీపద భాగవతము కడపటిది కావచ్చును. అందే యీమె తన రచనల నన్నిటిని సమగ్రముగ నుటంకించినది

“నా చిన్ననాట నోనమాల నైన
నాచార్యు లెవరు నా కానతీలేదు
ఇక నేను చెప్పుదు నెట్టులో వాణి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నకలంకుడై జిహ్వాయం దుంచె గురుడు
 ఆటు గాన నారసింహాంకిత శతక
 మటమీద నారసింహవిలాసకథయు
 ఆట శివనాటకం, బదియును గాక,
 ఆట రాజయోగసారాఖ్య మౌ ద్విపద,
 ఆట కృష్ణనాటకం, బదియును గాక
 యట పారిజాతాపహరణసత్కృతియు,
 ఆట రమాపరిణయం బను పెండ్లిపాట,
 యట చెంచునాటకంబను నొక్క కథయు,
 మఱియు శ్రీకృష్ణమంజరి, యవల
 నిరుపమ శ్రీ రుక్మిణీనాటకంబు,
 వికచించి భక్తితో వేంకట శైల
 పతికిచ్చి.....

ఇట్లు వ్రాసియున్న యీ పంతులనుబట్టి యీయమ గ్రంథముల నీదిగువ వరుసగా నిట్లు పేర్కొనవచ్చును.

(1) నరసింహశతకము, (2) నరసింహ విలాసకథ, (3) శివనాటకము,
 (4) పారిజాతాపహరణసత్కృతి యక్షగానము, (5) రాజయోగపారము, (6) కృష్ణ
 నాటకము, (7) రమాపరిణయమును పెండ్లిపాట, (8) చెంచునాటక మను
 నొకకథ. (9) కృష్ణమంజరి-ద్విపద, (10) శ్రీ రుక్మిణీనాటకము, (11) గోపికా
 నాటకము- అనునవి- ఇం దింకను భాగవతము చేరలేదు. దానితో పండ్రెండైనవి.
 ఇందు పేర్కొనబడిన పన్నియు నిపుడు మనకు లభ్యములు కావు. అంతియకాక,
 మనకు దొరకిన వేంకటాచలమాహాత్యము ప్రబంధము ఇందు గైకొనబడనే లే
 డెందువలననో? లేక పేరు మార్చి యందె చెప్పినదో? ఇంకను ఈమెదిగా చెప్ప
 బడు ముక్తికాంతావిలాస మింకొకటి కలదు-ఇట్లు రమారమి యీమె రచనలు
 పదునై దువఱకు నున్నవి. కాని, ఇందు ప్రస్తుతము దొరకునవి రాజయోగసారము,
 వేంకటాచలమాహాత్యము, విష్ణు పారిజాత యక్షగానము. భాగవతము మాత్రమే.

తక్కిన వన్నియు నే మైనవో ? ఇవియే కాక, ప్రాసంగికముగా తిరుమల వేంకట రమణునిపై వ్రాసిన పాట లెన్నో కలవు.

కవిలునకును దేవహూతికిని జరిగిన తాత్వికసంభాషణము వస్తువుగా గల రాజయోగసార మీమె ప్రాథమికరచన. మిగుల సామాన్యమైన శైలిలో పామరుల కును దెలియునట్లు రచింపబడినది. పిండోత్పత్తి ఘట్టము, పంచకోశప్రభావము అనువానిని కవిలు డిందు తల్లియైన దేవహూతికి బోధించెను.

“సంపద గల్గిన సామర్థ్య మనుచు
సొంపు మీరగ తుచ్చసుఖ మిచ్చయించి
కామాంధులై తమ గతి గానలేక
భామలయొడిలోన బడి లేవలేక
తరుగని యీషణత్రయవార్ధిలోన
మఱిమఱి మునుగుచు మమత రెట్టింప
నాలుబిడ్డల కని యర్థంబు గూర్చి
కాలంబు నూరకే గడపుచునుండి
.....
వుట్టుచు గిట్టుచు దొరలుచుండెదరు”

శైలి యాద్యంతము నిట్లే యుండును- కాని, ధార మొదటి ప్రకరణము నందు కంటె రెండవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తి విచారమునుండి విశుద్ధమై చదు వరులకు హాయి గొల్పినది. ఇందలి కుహనా యతినిరాసము బాగుగ నున్నది.

“ఖండవిద్యలు నేర్చి గర్వంబు మించి
స్తంభనమోహనోచ్ఛాటన మంత్ర
జృంభణమ్ములు చూపి చెలగెడువారు
.....
కడుపు నిండుగ నుదకంబును బీల్చి
కడుపులో మల మెల్ల గడిగి శోధించి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

యది యాత్మసిద్ధి యౌ నని నిశ్చయించి
ముద మొంది తమలోన మురిసేటివారు...

ఇట్లుగా నున్నది. “హయక, నెఱిగింతు, పట్టుగా, వినుము, వరుసగా, నెదియును, వాసి, నిర్మితము, కొమరొప్ప, సరవితో, క్రమమొప్ప” మొదలగు పడికట్టురాళ్లును, ‘ఓ సారసాక్షిది’ అనుచో సంబుద్ధి ‘ఇ’త్వముపై సంధి, “తరుచైన హంకారతత్వముల్” అనుచో, అదంతంబైన ధాతుజ విశేషణమున సంధి కార్కము మున్నగు వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములును ఇందు విరివిగా నున్నవి. అంతియ కాక, “విమలపాన్పు, నభపథము, కళ్యాణపాటలు, వరసీల మౌక్తిక వజ్రచప్పరములు” మున్నగు అప్రయోగములు, దుష్టసమాసములు, ఛందో భంగములును పెక్కు గలవు. వీనినిబట్టి చూడ, సీమెకు, తన అనేక గ్రంథములలో చెప్పుకొన్నట్లు క్రమశిక్షణాయుత విద్యాసంస్కారము తరుగనియు. పెక్కుమారు లామె పేర్కొనినట్టు దేవునిమహిమవలననే కవిత్వ మబ్బియుండవచ్చు ననియు తోచుచున్నది- ఈ విషయ మామె యీ గ్రంథాదినే యిట్లు వ్రాసియున్నది.

“వినరయ్య కవులార ! విద్వాంసులార !
వినరయ్య మీరెల్ల విమలాత్ము లార !
ఘన యతిప్రాససంగతులు నే నెఱుగ
వరుస నాక్షేపింపవలదు సత్కృపను.”

‘కవిత్వమునం దల్పదోషము లున్నను, కవన మతిమనోహరమైన’ దని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగా రీమెకు యోగ్యతాపత్ర మిచ్చియున్నారు.

భాగవతద్విపద మాత్రము చాలా ధారాశుద్ధి కల శైలితో నడచినది.

‘నిలు నిలు మర్జున ! నీ విపు డతని
చలముపెంపున నేల చంప బూనెదవు ?
పదటుచనముస నీ పాపాత్ము డకట
చెదరక నిదురించు శిశువులను జంపె
నట్టి క్రూరుని విప్రు డనుచు నీ కింత

పట్టి చంపుట గాదు .....

.....

ఇనతేజులార ! ఇక ఈ మాట లేల ?

సహదేవు నిచట రాజ్యంబునం దుంచి

రహి మీరగా నల్గురము వనంబునకు

బోద మటన్న, నపు డా సహదేవు

డా దీనమందారు డగు హరి జూచి

వీరి వాక్యంబులు వింటివే కృష్ణ—”

ఇందలి శైలి యంతయు నిట్లే ప్రవాహసన్నిభమై యింపు నింపినది. రాజయోగసారమునందు వలె నిం దంతగా వ్యర్థపదములు, అపసంధులు గానంబడవు.

ఈ భాగవతము చాలదినములవరకు మన కందుబాటులో లేకనే యుండిపోయినది- కాని, శ్రీ కేశరిగా రెక్కడ సంపాదించిరో - 1931 వ సంవత్సరమందలి మార్చి, ఏప్రిల్ గృహలక్ష్మి సంచికలలో దీనిని బ్రచురించిరి.

ఇక నీమెరచనలలో వేంకటాచలమాహాత్మ్యము మిగిలి యున్నది. ఇది ఆరాశ్వాసముల కావ్యము- శైలి మిక్కిలి చక్కగా నుండి, పూర్వకృతులను దలపించుచున్నది- కావ్యము చదువుచున్నపుడిది రాజయోగసారమును రచించిన వేంగమాంబ కృతియేనా ? యని అనిపించును.

‘తొలుత హిరణ్యాక్షుఁడు భూమిని హరించి పాతాళమున డాగఁగా, హరి ఆదివరాహరూపమున ధరిత్రి నుద్ధరించి, యది మొదలు వైకుంఠ మొల్లక భువినే నిలువ నెంచి గరుడునిచే దన, క్రీడాద్రిని భువికి రప్పించెను. అదియే భూమిపై వేంకటగిర్యాఖ్య బరగినది. భువి నిలిచిన యా పద్మావతీ మనోహరుని యొక్కయు, నాతని యావాసస్థాన మైన వేంకటాద్రి యొక్కయు మాహాత్మ్య కథావర్ణనమే యీ కావ్యవస్తువు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇందు ఆశ్వాసాది శ్లోకములు గూడ కాన్పించుచున్నవి. సంస్కృత భాషను గూడ తరువాత సాధించెను. ఔను- భగవద్భక్తురాలి కసాధ్యమెందు గలదు ?

గ్రంథమున శృంగారఘట్టములు వ్రాయవలసివచ్చుచో, వితంతువైన తన కారచన యనుభవసిద్ధము కానిదగుట నలవి కామి, దన స్వామి యగు కృష్ణుడే యా ఘట్టమును వ్రాసి తనకు తోడుపడె నని యీమె వ్రాసిన—

“శృంగారాకృతితోడ వచ్చి పదముల్ గూడంబుగా...”

అను నీ పద్య మంధ్ర దేశమునందలి సారస్వతాభిరతు లందఱకును

దెలిసినదే—

ఈ కావ్యమునందలి శైలి :--

‘శరదభ్రశుభ్రభాస్వర శరీరంబునందు । శ్వేతప్రకాశవిభూతి మెఱయ
ధవళ సంపూర్ణచంద్రకళంక మనగ । నైల్యవత్కృష్ణాజినంబు మెఱయ
సురుచిరారుణ జటాజూటంబు శిరమున । దపనబింబమునందమున(దోప’
గా రమణీయమై యున్నది.

విటకాని వేషము ధరించిన హరిసౌబగును వర్ణించిన,
“మేఘంబుపై వెల్గు మెఱపుదీగలవలె
దగిన బంగరు జన్నిదంబు మెఱయ”

అను పద్యము బాగుగ నున్నది. ఇట్టి యుపమ లటనట గలవు. అంతే కాక, ఉపమాలంకారములో తన సొంతదనము గనబఱచిన స్థలములు కొన్ని కలవు. అందీక్రింది దొకటి :—

అబ్జబాంధవు డిట్టు లపరాభిఁ గ్రుంకంగ
నపు డహిగిరి నుండినట్టి లక్ష్మి
మొదలైన సతులను ముచ్చటగా చూడ
హేమాంబరము ధరియించి పద్మ

రాగభూషణములు రక్తచందనమును
 బసుపుకుంకుమఁ దాల్చి భక్తి మెఱయ
 పశ్చిమాశాకాంత పయనమై వచ్చెనో
 యనగ సంధ్యారాగ మతిశయిల్లె

నందుచే బార్వతీ ప్రముఖాబ్జముఖుల
 మణివిభూషణముల రక్తి మములు మించె
 పక్షులా రత్నములు చూచి ఫలము లనుచు
 మెక్కుటకు బొంచుగతిఁ జెట్లమీద వ్రాలె”

ఇందలి భావార్థముల సంగతి పాఠకులకే వదలితిని.

కురవక మను నూరిలోని భీమన్న యను కుమ్మరిభక్తుని కథావర్ణన
 పద్ధతి బాగుగ నున్నది.

వరాహావతారుడైన హరి భూమిని గామించి వైకుంఠమునకుఁ బోనొల్లక,
 గరుడునితో నే మనుచున్నాడో చూడుఁడు :

ధారుణి నీటన్ మునిగిన
 కారణమున దాని నెత్తు కార్యంబున నీ
 ఘోరాకారము దాల్చితి,
 నా రూపము చూచి లక్ష్మి నగదె ఖగేంద్రా.
 ఆ వైకుంఠపురమ్మున
 కేవిధమున వత్తు ? లక్ష్మి యెకసక్కెముగా
 నీ వెవ్వడ వంచు నడిగిన
 శ్రీవిష్ణుం డనఁగ నాకు సిగ్గగు గురుడా”

అని తన వ్యామోహమును దన వికృతాకారము మీదుగా దాచి సమర్థనగా
 చమత్కరముగా గరుడునితో సంభాషించిన యీ ఘటమును మనోజ్ఞముగా
 నున్నది.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గ్రంథాదిని పఠించిన -

“విప్రమాతృకలకు వెలిపట్టు తెల్లకలువలు గంధమాక్తికములు నొసఁగి
రాజమాతృకలకు రహిని గావులు.....
వైశ్యమాతృకలకు.....
శూద్రమాతృకలకు.....

‘ఆనవాల్ తేనెయు నాసవమును,
బొసగ నర్పించి కృతులు సెప్పుదురు కవులు;
నేర నొక్కటి తరికుండ సృహరికృపను
భక్తి మ్రొక్కెద మాతృకాశక్తులకును.’”

అను పద్యమునుబట్టి యా కాలము కవులు మాతృకా శక్తుల నుపాసించెడు వారని తెలియుచున్నది. ఈ మాతృకాశక్తులపాసనను గూర్చి అప్పకవి కూడ ప్రస్తావించెను. ఇట్లు పెక్కు తావులలో నామె తన ప్రతిభ క్రమశిక్షవలన జచ్చినది కాదనియు, దైవకృపచే లభించిన దనియు వ్రాసియున్నది. ముక్తికాంతా విలాస ము యక్షగానము వ్రాసినట్లు వేంకటేశ్వరమాహాత్యమున పేర్కొన్నది.

ఈమెయింటిపేరు ‘తరిగొండ’ యని ప్రకృత వ్యవహారమున సిద్ధము. కాని, నిజమున కది ‘తరికుండ’ కాని, తరిగొండ కాదు. పూర్వము రాయదుర్గ నివాసు లగు ప్రజలు అచట తీరని ఊమము సంభవింపగా, నా గ్రామమున నుండ నోపక ఊడనిచారిరి. మార్గమధ్యమునఁ బ్రతిమిట్ట యనుగ్రామమునఁ గొన్నినాళ్ళు నిల్చిరి. అచట నొక స్త్రీ మామూలువలె నొక ప్రాతఃకాలమున మజ్జిగ తఱచు చుండగా, కుండయం దేదో రాయివలె నడ్డుపడినది. అంత ఏమా - యీ ప్రతిబంధ కము? అని లోపల చెయి బెట్టి చూడగా, నా కుండక్రింది భాగమున శిలారూప మున నృసింహదేవుడు వెలసియుండెను. అంత నా జనులందఱు జూడఁబోయిన దైవ మెదు రై నట్లు, చాల సంతసించి యా పరదైవమునకు మ్రొక్కులిడిరి. అంత నా శిల ఊణఊణములో పెరిగి వారి నాదరించి ‘నే నీ స్థలరక్షకుఁడ నైన దేవుండను, మిమ్మునుగ్రహించుటకై యిచట వెలసితిని. మీరందఱీతావుననే తిరముగ

నెలకొని నా కాలయము గట్టించి భక్తితోఁ బూజాదికము లొనర్చుఁడు' అని యాన తిచ్చెను. మజ్జిగ తఱచు కుండయందు భగవానుడు వెలయుటచే, నా గ్రామము 'తఱికుండ' యైనది. ఆ గ్రామవాసులగు వేంకమాంబగారి పుట్టింటివారి పేరును 'తఱికుండ'యే కాని, తరిగొండ కాదు. ఇట్లనియే పెక్కురు పరిశోధకులు వాకొనిరి. ఇది కడపమండలమందలి చాయల్పాడు గ్రామమునకు నాలుగుమైళ్ళ దూరమున నున్నది.

ఈమె భక్తిమాహాత్మ్యములు దెల్పు కథానకము లెన్నో దేశమునందు విచిత్రముగ నల్లుకొని యున్నవి. బాలవితంతు వగుట, బందుగులంద టీమెపై లేనిపోని దూరులు వెలయించి బాధింప దొడఁగిరి. ప్రాయము వచ్చినవెనుక వేంక మాంబకు కేశవపనము చేయించుటకై యుద్యమించిరి. కాని, యాపని యామెకు రుచింపక తన బంధుజనుల నా పనినుండి విరమింప జేయదలచినది. వారును విడువక చలమూని బలవంతముగా నామె కేశకలాపమును దీయించివేసిరి. అంత నామె మిక్కిలి విచారించి తన యిష్టదైవమును బ్రార్థించి యొక సరసున మునిగెను. వెంటనే యెప్పటి యట్లామెకు కచపాశము తిరిగి కన్పట్టెను. బంధువు లామె భక్తి మాహాత్మ్యమునకు వెఱగంది లెంపలు వైచుకొని చేయునది లేక సద్దుమణఁగిరి.

కాని, తుంటరు లగు గ్రామవాసులు కొంద ఱామెను హింసించుట మాన లేదు. నిర్మలభక్తిపరతంత్రురా లగు నామెభక్తిని కపట తంత్ర మని వారు ప్రచారము చేయుచు నామెను బహుభంగుల బాధించిరి. ఆ బాధలను పడలేక యామె తిరుమల జేరి యట వేంకటాచలపతిని సేవించుచు, నా దేవదేవునిఁ మ్రోల ఘహితకవితాగాన మొనర్చుచు, దక్కుంగల జీవితవిశేషము నా స్వామి సన్నిధినే కడపి తన ఎనుబదవయేట కాలము చేసినది.

వేంకటేశ్వరునికడ నుండగా, నామె ప్రదర్శించిన అతిమామష మహిమ లనేకములుగా వేంకటేశ్వర భక్తవిజయమున గల యీమె చరిత్రమునఁ జేర్కొనఁ బడినవి. అచట నుండగా, నామె ప్రాసంగికముగా రచించిన గీతము లింకెన్నో యున్నవి. వేంకటాచలపతి యామెకు ప్రత్యక్ష దైవము కాగా, నా దేవునే పతి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

దేవునిగా భావించి నలుగుపాటలు, సింగారింపుపాటలు, బువ్వంబంతిపాటలు, అలకదీర్చుపాటలు, ఆరగింపుపాటలు, నిదురబుచ్చుపాటలు, హారతిపాటలు నింకెన్నో సమయానుకూలముగా రచించిన వెన్నో కలవు. మచ్చునకు రెండు పాటలనుండి రెండు చరణములు చూడుడు:—

విందునకు బిలుచు పాట

రాగం సావేరి - తాళం అట.

ప॥ శ్రీలక్ష్మీస్థితాంగచిద్రూప చిన్మయా శివనుత శుభాంగ రావయ్యా
అ॥ ప॥ మేలై నభక్ష్మిముల్ చాలతెచ్చినాను, నీలవర్ణ తిని పోషయ్యా,
శ్రీవేంకటేశ్వర రావయ్యా, బ్రహ్మాండచాయక రావయ్య !

స్త్రీయై, బాలవితంతువై, అభిమానధన యగుట, గ్రామస్థుల తిరస్కృతికి గుఱియై యేకాంతవాస మంగీకరించియు, గాలము వృథసేయక భగవదేకాంత భక్తురాలై, యిట్టి మాననీయ గ్రంథశ్రేణి నుత్పాదించి మెఱసిన దన్న, నామె కీ మానవాతీత దైవశక్తియే తోడుపడిన దని తలంచవలెను.

పుణ్యకవితాతపస్విని యైన తరికుండ వేంకమాంబను దర్శించిన భక్తి భావముతో ముందుకు సాగిపోవుదము.

తఱికుండ వేంకమాంబను గూర్చియు, నామె రచనలను గూర్చియు ప్రథమ ముద్రణమున గావించిన ప్రస్తుతము మీరు పరికించియే యున్నారు—

ఈ ద్వితీయ ముద్రణావసరమున నామె విష్ణుపారిజాత యక్షగాన విషయమై లభించిన విశేషవిషయము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

1965లో అఖిలభారత రచయిత్రుల మహాసభలను నేను భాగ్యనగరమున నాంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ఆధ్వర్యమున జరిపిన సందర్భమున నాచే సంపాదించబడి ఆంధ్రప్రదేశ్ అకాడమీచే ప్రచురింపబడిన తఱికుండ వేంగమాంబా రచితమగు విష్ణు పారిజాత యక్షగానమును గూర్చి యొండు రెండు మాటలను ఈ ద్వితీయముద్రణావసరమున ప్రస్తావించుటచితము.

వేంగమాంబ రచించిన కావ్యములలో విష్ణు పారిజాత యక్షగానము ఒక మేలి ముత్యము. ఇది శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామ కొఱకు దివినుండి భువికి పారిజాత తరువును తెచ్చిన గాథ ! సహజముగనే సౌందర్యము చిప్పిలు నట్టి యీగాథ పరమ భక్తాగ్రగణ్యయైన వేంగమాంబ హృదయనైర్మల్య సరసియే, యిట్లు కవితారస సౌందర్య సింధువై, వెల్లివిరిసినదా యనిపించును.

కావుననే ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్రను రచించిన శ్రీ యస్వీ జోగా రావుగారు తమ యక్షగాన చరిత్రలో “ఆమెవలె నిన్ని యక్షగానము లింత సమర్థవంతముగా రచించిన కవయిత్రులులేరు- సరికదా కవులును లేరు” అనివాసి యుండిరి.

26. అమ్మా జీ

త్యాగరాయల శిష్య ప్రశిష్యకోటికి జెంది సంగీత వాఙ్మయకర్త్రీణిగా పేరొందిన అమ్మాజి యను నామె యే కాలమునాటిదో, కులగోత్రము లేవియో యెఱుకబడవు.

ఇంతటితో విపులకావ్యశ్రేణిని నిర్మించి కాలగర్భమున విలీనలై చారిత్రక ప్రసిద్ధి గాంచిన తొలితరము తొయ్యలుల కావ్యములు సమీక్షించుట పూర్తియైనది.

రాయలయుగము, నాయకరాజుల యుగమును నిందు ముఖ్యముగ. కవయిత్రులకు గాణాచులై నవి. ఇంతటితో నీతరము తెర మరుగున కేగినట్టే.

— ఇది తొలితరము —

—

27. కొటికలపూడి సీతమ్మగారు

ఆంధ్రవైభవము, ఆంధ్రసారస్వతమును ఆరాధించు కాలము కడచన్నది. నాయకరాజుల కాలములో ఆంధ్రుల వైభవకౌశల్యము తుది యూర్పుగా నొకమారు గప్పున వెలిగి, గుప్పున నారిపోయినది. ప్రభుత్వాదరణ యను సలిలసేకము చేతనే యేపుగ నభివృద్ధి నొందు సారస్వతము ఆలన పాలనలు లేక అణగారి పోయినది.

తఱికుండ వేంకమాంబకు తదుపరి సుమారు ఏబది వర్షములు సారస్వత రంగమున అంధకార మావహించిన దనవచ్చును.

కాని, పుణ్యశ్లోకుడు శ్రీ వీరేశలింగమహితుడు దేశహితార్థియై అన్ని సంస్కారములకంటె శ్రీజనసంస్కారము నెక్కుడుగ భావించి, శ్రీలలో నవిద్యాచేదన మొనర్చి పని బూనెను. ఆయన శ్రీవిద్యా ప్రచారమునకు, శ్రీ సంఘసంస్కారమునకు పడనిపాట్లు లేవు. తన యింటనే పాఠశాలలు పెట్టి శ్రీలలో విద్యా ప్రచారము కావింప మొదలిడెను. శ్రీలకొఱకు ప్రత్యేకముగ పత్రికలు పెట్టి శ్రీల యెడకావింప బడుచున్న సంఘదురాచారముల ద్రెవ్విపోసెను. ఇట్లాయన సంఘమున ఉత్తమార్థ (Better half) మగు శ్రీజనతాభ్యుదయమునకై పలు విధముల శ్రమించెను. అప్పుడు వారి నాదర్శముగా గొని వెలసినవే నరసాపురమున బుద్ధిరాజువారి యాజమాన్యమున వెలసిన విజ్ఞానచంద్రికా సమాజమును, రాజమండ్రి యందు శ్రీనాళము కృష్ణరావుగారిచే స్థాపింపబడిన శ్రీల పోటీపరీక్షల సంస్థయును. అంతే కాక, రాజమండ్రిరమున శ్రీ కృష్ణరావుగారే తమచే స్థాపింపబడిన వీరేశలింగ గ్రంథాలయము అను (సర్వజనగ్రంథ భాండాగారము - ఇదే యిప్పుడు గౌతమీ గ్రంథాలయము) గ్రంథనిలయమునుండి యింటింటికి నాడువారికి పుస్తకముల నిప్పించి విద్యాప్రబోధము చేయుచుండెడివారు.

ఇట్లు జరిగిన నిరంతర శ్రీవిద్యా ప్రచారముచే గొందఱు శ్రీలు పత్రికా నిర్వహణ మొనర్చి గలిగిన ప్రజ్ఞావతులు గూడ వెలసిరి. శ్రీమతి బాలాంత్రపు

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

శేషమ్మగారి “హిందూసుందరి” యు, పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారి “సావిత్రి” యు, వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మ గారి “అనసూయ” పత్రికయు నప్పటివే. ఇందు శ్రీమతి పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి వ్యతిరేక పక్షము వారై, ననాతన శిరోమణు లైన కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి శిష్యురాలై, వితంతు వివాహాది సంస్కార కార్యములలో శ్రీ పంతులుగారికి వ్యతిరేకవాదముతో పత్రిక నడపిరి. ఐనను స్త్రీవిద్యా ప్రచారము విషయమున మాత్రము ప్రోత్సాహభావమునే చూపిరి.

అట్టి మహనీయుగమున శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారిచే స్వయముగ దిద్దబడి వారి ఉత్తమశిష్య యని పేరు బడసిన శ్రీమతి కొటికలపూడి సీతమ్మగారితో ఈ తరమునకు శ్రీకారము చుట్టవచ్చును.

1. సాధురక్షకశతకము, 2. అహల్యాబాయి, 3. పద్యభగవద్గీత, 4. భక్తి మార్గములు, 5. సతీధర్మములు, 6. లేడి జేకేగ్రే మున్నగు కావ్య పరంపరకు జనయిత్రి యైన యీ కవయిత్రి, తెనాలి తాలూకా జెవుడుపాడు వాస్తవ్యులు శ్రీ అబ్బూరి సుబ్బారావు పంతులుగారి పుత్రిక- శ్రీ కొటికలపూడి రామారావుగారి సతి. ఉద్యోగధర్మ మందున భర్తతో చాలకాలము రాజమందిరము వాస మొనర్చి విద్యా వైదుష్యములచే విద్యల్లోకమునకు విజ్ఞాతపూర్వయైన యీ విశ్రుత కీర్తి శ్రీ పితాపురము మహారాణి చిన్నమాంబగారికి గురుపద మధిష్ఠించి విరాజిల్లి యుండిరి.

1913 వ సంవత్సరమున బాపట్లయందు జరిగిన ప్రథమాంధ్ర మహాసభ యందలి మహిళాసభకు అధ్యక్షపీఠ మలంకరించిన యార్యురాలీమె. అంతేకాక, వితంతువివాహాది విషయములలో నామె యెన్నో సభాముఖములనుండి స్త్రీణము నుద్బోధించినది. అట్టి యామె యుపన్యాసము లన్నియు “ఉపన్యాససుమమాలిక” యని వేరే యొకపొత్తముగా నచ్చొత్తించిరి. “ఉన్నతస్త్రీవిద్య” యను నింకొక వచనగ్రంథమును గూడ రచించి సంఘసేవ యొనర్చిరి. ఈ సాధుశీల సంఘ సంస్కర్త్రి, ఆస్తికభావ సంపన్నయు నై యున్నది.

ఈమె రచనములలో అహల్యాబాయియు, సాధురక్షకశతకము మాత్రమే నా కంట బడినవి. తక్కినవి సులభప్రాప్తములు కాకున్నవి.

అహల్యాబాయి :— మహారాష్ట్రజాతీయందు సాధారణ కుటుంబమున (యాదవవంశమున) బుట్టి, వివేకమహితయై, మహారాజపత్నియై, రణరంగమున భర్త గతింపగా సహగమనమున కుద్యుక్తయై, మామగారిచే వారింపబడి మామగారి యనంతరము రాణియై, కన్నసుతుడు, సుతయు గతించినను, నదైర్య మొందక యనేకయుద్ధములు జేసి, యనేకము లగు బన్నములకు పాలుపడియు, ప్రజారంజన మగు పరిపాలన గావించి, పాశ్చాత్యులచే సహితము మెప్పుబడసిన 'శ్రీ అహల్యా బాయి' మహారాజ్ఞీ చరితమే యిందలి యితివృత్తము.

“స్త్రీలు విద్య నేర్వ జెడిపోదు రనుమాట
కల్ల యనుచు దోప నెల్లరకును
విశదపరతు నొక్క విద్యావతిచరిత్ర
సంగ్రహంబు గాగ చదువుడయ్యి.”

అనియు, సాధ్యేశిరోమణి సతి యహల్యాబాయి సద్వర్తనము మన సతుల కెల్ల వినిపింప, వారు తద్విధమున వర్తింతు రను నాస కలిగి యీ వనితచరిత్ర వ్రాయబూనితి ననియు, నీమె వ్రాసిన దానినిబట్టి యోజింప నా కాలమున స్త్రీ విద్యాప్రచార మెంత కష్టతరముగా నుండెడిదో యూహింపవచ్చును.

“కవిత్వపద్ధతు లే నెఱుగ”నని యా మె వినయముకొఱకు వ్రాసిరి. కాని, యీమె కవిత్వము సరళముగ చక్కగనే యున్నది. నాయిక యగు అహల్యా బాయిపాత్ర సముచితముగ వర్ణింపబడినది. చారిత్రకగ్రంథ మైనను, అహల్యాబాయి పాత్రపోషణాదులను మిక్కిలి జాగ్రత్తగా గమనించిరి. అహల్య చేసిన భర్తృసేవ మిగుల నాదర్శప్రాయమైనది.

“క్షీరోదకములకై వడి । నారీరత్నమును విభుడు నయ మొప్పంగా
గూరిమి కలిసియునుండిరి । ధారుణిజను లెల్ల చూచి తగుననిమెచ్చన్”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అను రీతిగా ఆహార్య అత్తింట నడచుకొన్నదట. చిన్నికందముల యందును, పెద్దవృత్తములయందును, గీతములయందును వీరిశైలి యొకే విధముగ ధారా వాహికయై యలరినది. శైలికి-

“ఎంతదయావిహీను లని యెన్నగవచ్చును వీరి నయ్యయో!
సుంతయు జాలి లేక తమ శూరత పక్షులపైని జూపి నొ
ప్పింతురు జీవజంతువుల బ్రీతిని జూడక మూఢచిత్తులై,
యింతట నైన వీనిశ్రమ లెల్ల నివారణ మేను జేసెదన్.”

అని తలచి పంటచేలను

గొని పులుగులకొఱకు విడిచె గోమలి, దయ, యీ
వనితామణియై పుట్టెనొ
యని సంశయ మంది లోకు లద్భుత మందన్.”

ఇందు నాయికయొక్క గుణోత్కర్షమును గాంచుడు. అప్పటి అనసూయ పత్రికలో సీమె “ఒక మహమ్మదీయవనిత” యను శీర్షికను మన సక్కుబాయి యట్టి కష్టచరిత్రగల స్త్రీ జీవితమును ప్రచురించిరి.

భక్తురాలైన ఒక మహిళ ఆవేదనను దెల్పు ఒక పద్యము :-

ఇంటిపను లెల్ల దీరిచి యిటకు వచ్చు
సరికి నాలస్య మగుచుండె సదయహృదయ
నా మనోభావమును, మఱి నాకు గల్గు
చిక్కులను నీవెఱుంగుడు చిన్మయాత్మ.”

ఇక సాధురక్షకశతకము :- ఉత్పలమాలావృత్తము.

ఇం దీమె గావించిన యాత్మబోధ యద్భుతముగా నున్నది.

“కోపము మెండు నా కెపుడు, కుచ్చితబుద్ధి యఖండవృత్తితో
గాపుర ముండు, నామదిని గల్మష మింక నశింప దయ్యో, నా
పాపపు జితవృత్తులను భస్మము చేయగదయ్యో వేగ సం
తాపహరుండ ! భక్తవరదా, శరణాగత ! సాధురక్షకా.”

“క్రోధుడు లోభుడుం గలిసి క్రూరత నేర్చుదు రయ్య నాకు, సం
శోధన చేసి మోహుడు విశుద్ధత దాను హరింపజూచు, నే
సాధన శక్తి నైనను విచారణ చేయుచు వీని ద్రుంప స
ద్బోధ యొసంగి కావవె ప్రభూ ! శరణాగత ! .....

“తక్కిన మత్సరాదులగు తస్కరు లెల్లరు గూడి తాము పే
రెక్కిన జ్ఞానరత్నము హరింపగ జూచెద రయ్య, యింక నే
నక్కట ! యేమి చేయుదును ? హంతకు లై నటువంటి వీరినే
గ్రక్కున నొంప సాయపడరా శరణాగత.....!”

ఈ దుష్కాలమున నూటి కొక్కరైన యిట్లాత్మశోధ జేసికొన్నచో,
అమృతవ్యవసాయికులే యగుదురు.

28. భండారు అచ్చమాంబ

ఈమె కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారి (విజ్ఞానచంద్రికాగ్రంథమండలి)
సోదరి. కృష్ణామండలములోని మునగాల సంస్థానమునకు క్రీ. శ. 1880 వ సం.
ప్రాంతమువఱకు దివాన్ గిరీ చేసిన కొమఱ్ఱాజు వెంకటప్పయ్యపంతులుగారి
కుమార్తె. 1874 లో నందిగామయందు జన్మించెను. జనయిత్ర గంగమాంబ.
ఈమె తన మేనమామ భండారు మాధవరావుగారిని పరిణయ మాడినది. ఉద్యోగ
ధర్మి యగు భర్తతో కావురము సేయుచు, నాజన్మాంతము మధ్యపరగణాలలోనే
యుండిపోయినది.

పతిశీల యైన యీమె మొదట ప్రెచ్చాపరాజ్ఞులుగా నున్న తనవారిని
రుచిర మంజులభాషలతో మెల్లగా తన మాటవారినిగా గావించి, తమ్మునిసాయమున
విద్యాభ్యాసము సాగించి యందు కుశలయైనది. ఆమె పుత్రిపుత్రికాశోకసంతప్తయై
యున్న సమయమున, తమ్ముడు లక్ష్మణరావుగా రుదాహరించిన “శబ్దేందుశేఖరో
మమపుత్రః మంజూషా మమకన్యకా” యను నాగోబీభట్టు శ్లోకముచే ప్రబోధితయై,
శోక ముడిగి కన్నుదెరిచి కావ్యరచనకు గడంగినది. బాల్యమునం దంత విద్యావతి

ఆంధ్ర కవయితులు

కాకున్నను, స్వయంకృషిచే శాస్త్రములను, సంస్కృతకావ్యములను, శ్రుతిస్మృతులను గూడ నర్థముచేసికొను శక్తిని సంపాదించినది. మహారాష్ట్రాంగ్లభాషలలో కూడ పండిత యయ్యెను.

చరిత్రరచన యనిన మగవారికే మిక్కిలి కష్టతరము కదా. అట్టి యెడ, స్త్రీలలో ప్రథమముగా చరిత్రను రచించి చక్కగా రచన నిర్వహించిన దను ఖ్యాతి పొందినది. స్త్రీలలో చరిత్ర రచించిన ప్రథమ గౌరవ మీమెదే. ఈమె కృత మగు “అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల” మూడు భాగములు. పౌరాణిక స్త్రీ చరిత్రము, చారిత్రక స్త్రీ చరిత్రము, ఆంగ్లేయాది విదేశరమణీ చరిత్రము నని. ఇది కాక, యీమె యేదో శతకమునుకూడా రచించి రట. అది శ్రవణశేషము మాత్రమే.

అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాలయందలి శైలి ఆమృతప్రాయముగా నున్నది. గద్యయందు పద్యపురుచిని జూపినది. రుద్రమ్మ, అహల్యాబాయి, ఆనందీబాయి, జోశీ, నాచీ, తరిగొండ వెంకమ్మ మున్నగువారి చరిత్ర లెన్నో కలవు. ఈమె కొందఱు చరిత్రకారులవలె గాక, మన యాంధ్ర పురంధుల చరిత్రలు గూడ గ్రంథమున వెలయించినది.

ఏ చరిత్రము వ్రాసినను, నద్దాని సమర్థించు శ్రుతి స్మృతివాక్యములు, శ్లోకములు నెన్నో యీ గ్రంథమున నగపడును. ఏవాక్యము నుద్ధరించినను ప్రత్యక్షముగా పరిశీలించి కాని, సమగ్రముగా పరిశోధన చేసి కాని యుల్లేఖించెడిది కాదు.

ఈ గుణోత్తరురాలు మిగుల కరుణాశువు. సాధ్య. పేదల కెందఱకో ఆశ్రయ మిచ్చిన పెన్నిధి. విద్యార్థుల కెందఱకో కామధేనువై వెలసిన వితరణశీల.

ఇట్టి పరార్థజీవనల గడుపార గన్న దేశములు భాగ్యోపేతములన్న నతిశయ మేమి :

29. రాణి చిన్నమాంబ

ప్రఖ్యాతి బొందిన పద్మనాయకవంశమున బుట్టి, పీఠికాపుర ప్రభుని సూర్య
రాయమహిజానిని చెట్టబట్టిన దీ చిన్నమాంబ.

పీఠికాపురమహారాజైన సూర్యరావు మహిపతిని తెలియని తెలుగువా
రుండరు. వారు సారస్వతాభిమానులు, సంస్కారప్రియులు. వారి ఉదారహృదయ
మెంద రనాధలకో తలిదండ్రులు లేని లోటు తీర్చినది. వారి విజ్ఞానధనము
ఎందరు కళాపిపాసులకో ముంగొంగు పసిడి యైనది.

వీరి రాజ్ఞీమణి చిన్నమాంబయు నట్టిదే. ఆయమ పాతివ్రత్యమును గూర్చియు
పరహితత్వమును గూర్చియు, భాషాప్రియత్వమును గూర్చియు తెలుగులు కథలుగ
జెప్పుకొందురు.

మగవారు, మహారాజు లెందైన కొలువు దీర్చుటయు, కవిగాయకులతో
గోష్ఠీగానముల వినోదముల సల్పుటయు చరిత్రములలో వినియుంటిమి. ప్రత్యక్ష
ముగ కనుచుంటిమి. కాని, ఆడువారు కవయిత్రుల గారవించి విద్వద్గోష్ఠుల నెఱుపుట
యబ్బురమే. రాణి చిన్నమాంబ జీవిత గాథయే యీ ఉబుసుపోకకు తొలి యుదా
హరణము.

తనకు గురుపదమున నున్న కొటికలపూడి సీతమ్మగారిని, జూలూరి తుల
శమ్మగారిని, యింకా కొందఱు కవయిత్రులను చేర్చుకొని యీమె యిపుడపుడు
కవితాగోష్ఠీవిలాసముల ప్రౌద్ధులు పుచ్చుచుండెడి దట. సమస్యలు పూరించుట,
ఆశువుగా కవిత్యము చెప్పుట, రచించిన కావ్యముల జదివించుట, సాహిత్యవిమర్శ
నము చేయుట యనునవి యీ గోష్ఠులయందు ప్రస్తావము బడసెడివట.

ఈమె స్వయముగ “రామాయణసంగ్ర” హాదులు కొన్ని వచనగ్రంథములు
రచించిరి. ఏదో ఒక పద్యగ్రంథముగూడ వీరు రచించి రని వినికెడి. ఏమైన నేమి-
అన్నియు మనకు శ్రుతివిషయములే కాని, దృష్టిగోచరములు కావు. ఇట్టి రసికప్రభి
సాహితీక్రీడాకలాపములను, కావ్యములను చూడ నోచుకొనని ఆంధ్రులు భాగ్య
హీనులే యనవలెను.

30. కందుకూరి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు

శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి సహధర్మచారిణి శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మమ్మ గారి నెఱుంగని యాంధ్రు లుండరు. ఆమె శ్రీ పంతులుగారికి సర్వ సాంఘిక సంస్కరణోద్యములందును సహధర్మచారిణియే.

వీరు ఏకేశ్వరోపాసనాప్రార్థన లెన్నేని గేయరూపమున రచించిరి.

మచ్చున కొక మంగళహారతిలోని కొన్ని చరణములు:—

మంగళం శ్రీసృష్టిరక్షకా నీకు జయ

మంగళము శ్రీ భ క్తపాలకా । పల్లవి.

తల్లి తండ్రి వంచు నమ్మితి దేవాదిదేవ తనయను రక్షింప వేడితి

ఉల్లమందు నీదు ప్రేమ నెన్న నెవరితరము గాదు,

చల్లని కృప నాపై చల్లవె కరుణాకటాక్ష !

కనికర మెద నుంచ వేల కరుణను పరీక్షింప వేల ?

ప్రణయమునను కందుకూరి రాజ్యలక్ష్మిని నేల వేల ।

కీ ర్తనవాఙ్మయస్రష్టగా నీమెను లెక్కింపవచ్చును.

31. బుర్రా సూరమాంబగారు

“హరితసగోత్రోద్భవ సోమంచివంశరాకాసుధాకర భీమశంకర తనూభవ” ననియు, “భారద్వాజగోత్రోద్భవ శ్రీబుర్రా రాజలింగ ద్వితీయపుత్త్ర దేవేంద్రనాథ ధర్మపత్ని” ననియు, నీమె తన సావిత్రివిజయ గద్యమున తన్ను గూర్చి చెప్పు కొన్నది. ఈ బుర్రావారి కుటుంబము విద్వత్కుటుంబముగా ప్రసిద్ధికెక్కినది.

వీరిది ఆంధ్రదేశమందలి విశాఖపురీమండలాంతర్గత శ్రీకాకుళము.

సర్వధారివత్సరమున మాతామహాల యింట జననము. తండ్రిగారగు సోమంచి భీమశంకరముగారు ఏలూరున స్వగృహమున బాల్యమున వీరిని బాగుగా చదివించిరి, భారతీస్తవస్తబకము, హరినాథ, నందనారశతకము, ప్రహ్లాద నాటకము, హరనాథశతకము, శ్రీకృష్ణబోధామృతము, సావిత్రివిజయము ననునవి వీరి పౌత్రములు. శైలికి భారతీస్తవస్తబకములోనివి :

“భూరిగుణావలంబ ! సురభూరుహమా ! భవదీయసత్పదాం
భోరుహచింతనంబు దలపోయుచు నన్య మెఱుంగ, నన్ని కే
తీరున బ్రోచెదో యిపు డిదే సమయంబు సుమీ ! లతాంగి న
న్గారము సూపి నా యమితకామితసిద్ధి నొసంగు భారతీ.”

“నీ కరుణాకటాక్షమున నిచ్చలు నెవ్వని జూతు వాతడే
లోకపవిత్రు డయ్యెడు, తలోదరి ! ని న్నొగడంగ శక్యమే ?
ప్రాకటమైన విద్దెలకు పన్నుగ మూలము నీవె కావె ? ని
నా కిలవేల్పు వంచు మది నమ్మితి సుమ్ము నిజమ్ము భారతీ.”

ఇవి యిర్వదియైదు పద్యములు.

హరిశతకమునుండి యొకమచ్చు—

గిరిజాధిప ! సురవరముఖ ! యరవిందభవాది వందితాంఘ్రియుగళ ! నీ
చరణసరోజము లెదలో ! నెర నమ్మితి బ్రోతు వంచు నిరవద్య హరీ.

ఇక మిగిలినది సావిత్రివిజయము. ఇది ఒక చిన్న కావ్యముగ రచింప బడినది. రచన లలితసుందరముగ నున్నది. పతివ్రతలలో ప్రథమగణ్య యగు సావిత్రిదేవి పరమపావనచరితమే యిం దితివృత్తము.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సహజోక్తిసుందర మైన యీక్రింది వర్ణన చూడుడు.

చానకు మంగళస్నానంబు గావించి,
చెలగి రాసుతునకు జలకమార్చి,
జిలుగు బంగరువన్నె చీనిచీనాంబ్రముల్
సరిగపూలతల వస్త్రములు గట్టి,
ఘనసారమిళిత చందనలేపన మొనర్చి,
గిరిజకు మ్రొక్కింప సురుచిరముగ,
మంగళసూత్రంబు రంగారగా గట్టి,
చాల ముత్యపుదలబ్రాలు పోసి,

బంధుజనులకు నచట తాపసుల కెల్ల
వందనం బిడి వారిదీవనల నంది,
పంచబాణుని సరసను మించి వెల్గు
నల రతీసతి యన బొల్చు నవ్వెలంది.

మఱియొకచో, సావిత్రీ —

కరయుగము మోడ్చి చయ్యన । శిరమున గీలించి, పతితసేవితకరుణా
కర! దురితహరణ ! యిక నా! వరునాయువు నిమ్ము కామ్యఫలసిద్ధిప్రదా.

అనగా, నామెమాటకు సమవర్తి :—
తరుణి . విను నేటిదాక నీధరణి విగత
జీవు లెందును మఱల సజీవు లౌట
చూడలే, దిక ముందైన జూడబోము;
నీ ప్రభావ మవాచ్యమై నెగడె గాక.

ఇచ్చితి నీవరు, జాలగ । మెచ్చితి నీమహిమ కహహ । మేదినిలో నీ । కిచ్చితి
నతులితసంపద, । నిచ్చలు కై వల్యపదవి నిచ్చితి తుదకున్.

శైలి యిట్లు పూర్వకవుల దలపించుచు జాలుగా సాగిపోయినది.

తమ అరువదిమూడవయేట నీమె యిప్పుడు శ్రీకాకుళమున భర్తగారగు
దేవేంద్రనాథుగారియింట సుశ్రీవిభవమున మసలుచున్నారు.

32. వేమూరి శారదాంబగారు

నాగ్నజితీస్వయంవర, మాధవశతకకర్త్రీయగు శ్రీ వేమూరి శారదాంబ కృష్ణామండలములోని గుడివాడతాలూకా, విన్నకోట పరగణా, అల్లూరు అగ్రహార మున దాసు శ్రీరాములుగారి పుత్రికయై 3-5-1881వ తేదీనాడు జనన మందినది. సంగీత సాహిత్యములలో ఆభిరుచియు, అభినివేశము కలిగి తన ఆరవయేటనే వినిన గీతములు వినినట్లు పాడ నేర్చిన ప్రజ్ఞయు, పదనొకండవయేటనే పద్యములు వ్రాయగల్గిన ప్రతిభయు నార్జించినది,

వీరి తండ్రిగా రగు దాసు శ్రీరాములుగారు సుప్రసిద్ధకవులు. దేవీభాగ వతము మున్నగు నుత్తమరచనలు సాగించిన యుత్తములు వీరు. వీరి “తెలుగు నాడు” చక్కని ఖండకావ్యము. ఆనాటి సాంఘికజీవితమున కది తళుకుటద్దము. వారు స్వయముగ నాట్యకళాభిమానులే కాక, తానై గజ్జె కట్టిన దిట్ట. వీరివి జావ శీలు కూడ కలవు. అట్టి రసికకవిసత్తముని కడుపున పొడమి, తొమ్మిదవయేటనే గుంటూరుమండల బాపట్ల తాలూకా తహసీలుదారుగా పనిచేసిన వేమూరి కామన్న పంతులుగారి కుమారుడు రామచంద్రునిగారితో పెండ్లి గావింపబడినది.

అటనుండి ఉద్యోగిగా చెన్నపురి వెడలు భర్తతో వెడలి, యట తన సహజ పాండిత్యము కతమున పెల్లుబికిన కవితాధోరణితో నాగ్నజితీ పరిణయమును దన 11 వ యేట కూర్చినది. ఇంతియ కాక, యీమె యపుడపుడు నుడివిన పద్యములు, వ్రాసిన వ్యాసములు, జనానాపత్రిక యందును, జ్ఞానోదయపత్రికయందును ప్రచురింపబడుచుండెడివి. 1899వ సంవత్సరము లోపుగానే యిరువురు బిడ్డల గని తలిదండ్రులను, బంధు జనులను శోకసాగరమున ముంచి, రెండవ ప్రనవసమ యముననే యుసురుల బాసినది. ఇట్లు కడు బాల్యముననే అలవోకగా ప్రళయ కావ్యము రచించిన యీ ప్రజ్ఞామతి కావ్యమునకు కృష్ణుని యష్టమహిషలలో నొకతె యగు నాగ్నజితీ నాయిక. ఇది మూడాశ్వాసముల ప్రబంధము. కావ్యము పూర్వఫక్కినె యున్నను. వెట్టిమొట్టి విరహవర్ణనలును, అనుచిత స్త్రీవర్ణనలును లేవు. కాని, నాయికా నాయకులు పరస్పర గుణాకర్ణనమున ప్రేమించుకొనుట,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నాయికచేటి కుహనాయోగివేష ధారిణియై మాత్యము నడుపుట మున్నగున
వన్నియు ప్రాబద్ధతులే. ఇయ్యది చెన్నపురి పార్థసారథిదేవున కంకితము.

“మద్రపురివాసి యగుట—

“పూపనెలదారి పిళ్ళారి ప్రోచు మమ్ము” అని పిళ్ళారిపదమును సంభావించినది.

నగరవర్ణనమున :—

“వీరులు, నీతిచారులు, గభీరులు, ధీరులు, నర్థికోటిమం
దారులు, ఖడ్గధారులును, ధర్మవిచారులు, వజ్రహారులున్,
ఘోరులు, ప్రేయసీహృదయచోరులు, నింక గడు న్మనోహరా
కారులు తత్పురంబునను గల్గిన రాజకుమారు లెంతయున్.”

ఉదారులై, యమకాలంకారమున నీయమచే ప్రస్తావింపబడి మొల్లయొక్క
‘రాజులు కాంతియందు, రతిరాజుల’ స్ఫురింపజేసిరి. ఇంకను శైలికి :—

“కనలుచు నెంతయుం గినిసి కన్నులు వెఱ్ఱగ జేసి, మమ్ములన్
గని కడు నీచగోవు లయి కాననసీమల సంచరింపుచున్,
మనుజుల నెల్లరన్ భువిని భాధల బెట్టగ బుట్టు డింక మీ
రనుచు శపింప, మే మపుడు హా ! యని దీనతతోడ వేడగన్.”

ఇట్లుదారమై యున్నది.

ఆశ్వాసాంతమున :—

భాసుర మైన నీ వెడదవక్షమునందున శ్రీ వెలుంగగా,
దాసుల కే కొఱంత ? సతతమ్మును సంతసమూర్తి శోభితా
వాసులు గారె విశ్వపరిపాలన ! సుందరరామ ! శారదా
భ్రాసమకీర్తి పూరిత ! దిగంతరవైభవ ! చంద్రమాధవా.”

అను రథబంధ మగు నుత్పలమున దననాథుని నామాక్షరముల నలువరుసల
గూర్చి తన కవితాశక్తిని పతిభక్తిని వెల్లడించినది.

మాధవశతకమునం దనేకవిషయములు ప్రస్తావింపబడినవి. ముఖ్యముగ శ్రీవిద్యావిహీనతగూర్చి యొక్కవ ప్రస్తావింపబడినది.

“గొల్లది చల్ల వాడు కిడ, గోడల గీతలు గీసి లెక్కలన్
దెల్లము సేయు, జాకలిది తెచ్చిన బట్టలు వై చు బట్టలున్
బల్లవపాణి త్రాడునకు భాగుగ వైచును విప్పుముళ్ళ దా
సల్లలితంబుగా జదువజాలని చిన్నియ లెన్న మాధవా.

గోడల గీతలు గీయుట, త్రాడున ముళ్ళు వైచి విప్పుట, మొదలగు చదు వెఱుగని చానలపోకడల నింత చక్కగా వర్ణించి “యారా ! విద్యావిహీనల దుస్స్థితి” యని యొక్కపరి ముక్కుపై వ్రేలిడ జేయుచున్న దీ యమ.

“భళిరే ! యెట్టిది వింజమూరికుల తిమ్మాభిఖ్యనుం జూడ, నా
లలనారత్నము రామణీయకము డోలాయాత్ర యన్ గ్రంథ మీ
వలనే జేసె నటందురే ద్విపదలో బాండిత్య మింపార, నీ
చెలులుం దద్గతి విద్య నేరగ భువిం జేయంగదే మాధవా.’

ఈ పద్యమునం దీమె పేర్కొనిన వింజమూరి తిమ్మక్క యెవరో? ఆమె కృత మగు “డోలాయాత్ర” యెచటనో!

కడు పిన్నవయసుననే మృతిచెందియు, జాతికుచుమసౌర భమట్లు పుట్టగనే పరిమళించి, స్వచ్ఛమైన జీవితసౌందర్యరేఖతోడను, అచ్చమైన కావ్యశోభనశ్రీ తోడను, యశశ్చంద్రికల నలుగెలంకుల వెలయించిన యీమె శుభచరిత్రము ఆంధ్రులకు గర్వకారణము :

33. మావిడన్న సుభద్రమ్మగారు

అధ్యాత్మ రామాయణము-ద్విపద

ఈమె అయ్యగారి రామమూర్తి పంతులుగారి సోదరి. రామగాఢనంతను బూర్వభాగమువరకు అధ్యాత్మ రామాయణకీర్తనల ననుసరించి ద్విపదలో వ్రాసెను.

సరగ నామెకు బల్కె జానకిజాని
“భరతుడ రా జగు ! భామిని యేను
జరియింతు వనములో, జగతీధవుండు
కడకు దుఃఖించుచు కడు నజ్జురీతి
నిప్పని నాతోడ నింపుతో నిపుడు
చెప్ప సంశయ మేమి శీఘ్రమే ?”యనిన,
రాముని గనుగొని రా జిట్టు లనియె
కాముకుం డను, బ్రాంత కలుషమానసుడ,
రామ! నన్వధియించి, రాజ్యంబు గొనుము,
భూమిలో నఘము ని న్నొందదు - నిజము”
అని పల్కి భూపతి యతిదుఃఖము నను
తనయుని గన్వొని తానేడ్యె నపుడు.

ఇ ట్లున్నది. విశేషములు లేవు. వ్యర్థ పదములు మెండు

34, 35, 36, 37

సుకేశి, సుగుణహేళి యను నవలలు రచించిన

గోపినెట్టి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

సేతుపిండారి, ప్రియాన్వేషణము నను నవలలు రచించిన

శ్రీనివాసమ్మగారు

నీరజరామాశ్రమము రచించిన

చిల్లరిగె రమణమ్మగారు

సగుణమ్మ యను నవల రచించిన, 'విద్యావతి' యను పత్రిక
నడిపిన క్రీస్తువనిత

క్రపాబాయి సత్యనాథమ్మగారు

నిట స్మరణీయలే.

38. గూడపాటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

ఆనాటికి బాగుగా విరుద్ధధర్మ మైన రజస్వలానంతరకన్యను స్వయముగ
చూచి వరించి పెండ్లియాడి సంఘసంస్కారప్రియు లని యనిపించుకొన్న ఆచంట
లక్ష్మీపతిగారి వివాహగాథ 'స్వయంవరము'ను ఏకాంకికగా రచించిన గూడపాటి
లక్ష్మీనరసమ్మయు నిట లెక్కింపదగినదే.

39. గుండు అచ్చమాంబగారు

రామేశ్వరయాత్రా, కాళహస్తీశ్వర కళ్యాణ మహోత్సవము, శ్రీ పూజా విధానము, శ్యామంతకమణి యను నాటకమును రచించిన గుండు అచ్చమాంబ గారొక రా కాలమున సుప్రసిద్ధ కవయిత్రి. ఈమె పౌత్రములలో ఒక కాళహస్తీశ్వర కల్యాణోత్సవము దప్ప తక్కిన వేమియు గానరాలేదు. శార్వరినామ వత్సరమున నిది ముద్రితమైనది. అప్పుడు రిజిస్ట్రారుగా వనిచేసిన శ్రీ గుండు వాసుదేవశాస్త్రిగారి మేనగోడలీమె.

ఇది యొక 'వీధి' కావ్యము. శ్రీనాథుని క్రీడాభిరామమువలె కాళహస్తీ యందలి స్వామి కళ్యాణోత్సవమునాటి వేడుకలను, స్టేషనుచిత్రములను, స్థల మాహాత్మ్యమును వర్ణించినది. ఇందైదు ప్రకరణములు గలవు. ఆటనట పద్యములు. నున్నవి. తక్కిన రచనలలో నొకటి పద్యకావ్యము.

మీరాబాయి యను కావ్యము వ్రాసిన

40. మొసలిగంటి రామాయమ్మగారు.

మృగశృంగచరిత్ర వ్రాసిన

41 . చూడికుడుతమ్మాళ్ గారు

వీరును ఈ కాలము వారే.

42. మోదవరపు లక్ష్మీనరసమాంబగారు

వీరి పద్యము లొండు రెండు చూడుడు.

శ్రీ మీర న్ణలజంబు దాల్చి మృదులస్మేరంబుతో బృథ్విజఁ
బ్రేమ న్ణుచి భవత్క-రాక్షిపదము ల్విక్షింపగా పద్మ మిం
కేమాడ్కిఁ సరిపోలు వాని? కసుచుఁ హేలావిలాసంబుగా
వామాంకంబున సీత ముద్దుగొనె దా భద్రాచలాధీశ్వరా.”

“కాలజ్ఞానము లేని పక్షితతుల న్గల్పించి, నీ వందులో
గాలజ్ఞానము దామ్రచూడములకుఁ గల్పించుటల్ సూడగా,
నీ లీలావిభవంబు లబ్బురములో నిక్కంబుగా దెల్పుగా
బాలు న్ని ర్విభజించు హంసముపలెన్ భద్రా.....”

43. వెన్నెలగంటి హనుమాయమ్మగారు

ఈ యుగమున- అనగా సుమారు ఏబదివర్షముల క్రితము సంస్కృతమున
కవిత్వము చెప్పిన కవయిత్రి శ్రీ హనుమాయమ్మగారే కనబడుచున్నారు.

ఈమె నెల్లూరుమండల కోపూరుతాలుకా చెన్నూరు గ్రామనివాసులు
శ్రీ వెలగపూడి సుందరరామయ్యగారికి 1875 అగష్టుమాసమున జన్మించి బడినీడల
నడుగిడకయే కాలము గడపినది. వెన్నెలగంటి నదేశ మను నాతని కిచ్చి చిన్న
తనముననే వివాహ మొనర్చిరి. వివాహ మగుటయు. వితంతు నగుటయు వెంట
వెంటనే తటస్థించినవి. తమ్ముడును మేనమఱదులును చదువుకొనుచుండగా, వారితో
బాటు శ్రుతపూర్వముగా విద్యల పరిగ్రహించి రానురాసు సంస్కృతమున బలమగు
సాహిత్యజ్ఞానమును, ఛందోలంకార వ్యాకరణాది శాస్త్ర పరిచయమును బొందినది.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

బాలవితంతు వగుట, చిన్ననాటనుండియు నేర్చిన సంస్కృత కావ్యాధ్యయనముచే ఆధ్యాత్మికజ్ఞాన మతిశయించి వైరాగ్యము కుదురుకొన్నది. నిత్యము గాయత్రి ననుష్ఠించునది. ఆద్వైతానుసంధాన మీమె నియమవ్రతము. గురుదత్తాత్రేయో పాసకురాలు.

సంతరించిన సాహిత్యజ్ఞానము, శ్రుతి నించిన శ్రుతిస్మృతి పరిచయము, అనుభూత మగు ఆధ్యాత్మికచింతనము ముప్పిరియై మోసులెత్తిన యీమె కావ్య పరంపరను వీరి పితృజ్ఞాతు లగు బాపట్ల నివాసులు శ్రీ వెలగపూడి దక్షిణాయన మూర్తిపంతులుగా రచ్యోత్తించినారు. కానియీమె గ్రంథసంచయ మిపుడు గానరా కున్నది:—

గృహలక్ష్మియందు ముద్రితములైన విషయములే యాధారము. అవి యీ క్రింది విధమున నున్నవి.

(1) పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీ శ్రీ బ్రహ్మానంద సరస్వతీస్వామి వారి పాదుకాపూజనము- ఇది నిర్ణయసాగరప్రెస్సునందు ముద్రితము. అందలి యొకశ్లోకముం జూడుడు.

“నిర్ఘోషాది సమాధిసంస్థితపదం నీవారశూకోపమం
నిష్పాపం నిగమాంతవేద్యనిలయం నిర్లేపకం నిర్గుణం
నిర్బంధం నిరుప ద్రవాత్మసదనం నిర్వాణదీపం నిజం
బ్రహ్మానందసరస్వతీ గురువరం మోక్షప్రదం తం భజే.

రెండవది-దత్తపూజాకదంబకం :— ఇది యంతయు కీర్తనల రూపమున నున్నది. దీనిని బొంబాయి ప్రకాశముద్రణాలయమువారు ముద్రించిరి.

మధ్యమావతి— జంపె.

లాతీతి జగు రమర లలనా స్వాందత్త
నారద స్వైకదా శ్రీబ్రహ్మసదసి
లోహచణకా భూషణపాకపరిశీలా
అత్రిజాయా పతివ్రతేతి ప్రశసంస

ఈ పూజాగీతములలో మేలుకొలుపు మొదలుగా సమస్తోపచారములతో మంగళాచరణమువరకును గలదు. ఈ పౌత్రమును బొంబాయి కోస్తాలోని దత్తోపాసకులు బాగుగా మన్నింతురు. దీనియం దీమెసంగీత శాస్త్రజ్ఞానమును స్పష్టమగుచున్నది.

మూడవది:— శ్రీ జగద్గురు శంకరభగవత్పాదాచార్య పూజావిధి. దీనియందు ఆచార్యుల షోడశోపచారవిధి నిరూపితమైనది.

“భాష్యం వామకరే నిధాయ పరత శ్చిన్ముద్రయా బోధితం
ప్రాక్కుండివర దండశిష్యసహితం సద్మాసనస్థం ప్రభుం
ఫాలే భస్మధరం సుభాకరనిభం రుద్రాక్షహారా ద్గళే
శ్రీమచ్ఛంకరపూజ్యపాద మనిశం ధ్యాయా మ్యహం సద్గురుం?”

నాల్గవది:—శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాద సహస్రనామావళి:—

ఇందు మూడువందల యిరువది తొమ్మిది అనుష్టుప్పులు కలవు. 1021 నామములు. ఓంకారపూర్వ నమోస్తవములతో పరిగ్రహింపబడినవి. శ్రీ శంకరులు క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దము వాడని ప్రధితి. అప్పటినుండియు నాయన కిట్లు నామావళి గూర్చినవారు లేరు. ఆ భాగ్యమున కీ యాంధ్రవనితయే నోచుకొన్నది. ఈ ఈ పుస్తకము పూర్తి యయినపిదప శ్రీ బ్రహ్మానంద సరస్వతుల కందీయబడినది. దానిని వారు కాశీయందలి రామఘట్టములోని హితచింతక ముద్రణాలయమున ముద్రింపించి తాము పీఠిక వ్రాసి, యీమెను శృంగగిరిపండితులతో సమానముగ ప్రశంసించి గౌరవించిరి.

ఇంతే కాక, విశ్వామిత్రప్రోక్తమైన అధ్యాత్మరామాయణము నందలి శ్రీరామ భగవద్గీత లని ప్రసిద్ధి చెందిన శ్రీరామ లక్ష్మణ సంవాదమునకు తెలుగున టీక జేసిరి. ఇది యొకటే యీమె తెలుగుకృషి. గాయత్రీస్తవమును మహాస్రగ్ధరావృత్తమున వుష్పమాలికా బంధముగ రచించినది.

“హంసస్థాం సత్యసంధా మగజగనిగమాధారతారస్వరస్థాం
గాయత్రీం యజ్ఞయజ్ఞాం సురనరవరదాం పంకజాం కంబుకంఠీం
సావిత్రీం విద్యవిద్యాం శ్రుతి మతిగతిదాం దేవసౌవర్ణవర్ణాం
వందేహం దేవదేవీం విమలమణిమయాం కుందసౌందర్యదంతాం.”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

చూచితిరా-విషయ మెంత యాధ్యాత్మిక మైనను, రచన యెంత శివం
సుందర మైనదో : అబల పూనుకొని యిట్టి గ్రంథముల రచించుట యెట్టి
పూన్కియో సమానధర్మ లెఱుంగగలరు.

44. చోరగుడి సీతమ్మగారు

వెనుక జెప్పిన కావ్యముల నచ్చొత్తించిన శ్రీ వెలగపూడి దక్షిణాయన
మూర్తిగారి కుమారీమణి, శ్రీ వెలగపూడి సుబ్బారావు పంతులు (బావట్ల) గారి
సోదరి సీతమ్మ యను నామె ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము, మనుచరిత్రము మున్నగు
వాని వచన కావ్యములుగ రచించినారు. ఈమె చోరగుడి వేంకటాద్రిగారి సతి.
పౌత్రము లిపు డెందునుగానము. ఈమె చిరునామములు పెండ్లిపేరంటములు తట
స్థించిన నప్పటప్పటికి పాట లాశువుగ రచించి పాడెడిదట.

45. సీరము సుభద్రయాంబగారు

కవితావిశారద విశాఖపురీవాసులును, శతగ్రంథకర్తయు, కవిభూషణ బిరు
వాంచితులును, జయపురసంస్థానకవియు, జయపురాధీశ్వర విక్రమదేవవర్మ
మిత్రులును నగు శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహకవిగారి యగ్రసోదరి యీ సుభద్ర
యాంబగారు. ఈమె ధాతనామవత్సరమున జన్మించి 14-3-1947న మరణించిరి.

(1) సురుచీవిజయ మను నాటకము, (2) శిరోమణి యను నాటకము,
(3) శ్రీ వేంకటేశ్వర శతకము, (4) శ్రీరామశతకము, (5) ఉత్తరరామ చరిత్ర
యను నిర్వచనకావ్యము, (6) సుభద్రారామాయణ బృహత్కావ్యము, (7) శుకజనక

సంవాదము, (8) ఆంజనేయ స్తోత్రాష్టాదశకము, (9) వ్యాసగుచ్ఛము, (10) జాగిలము అను నవలను నింకను ఉత్తరావలాపము, రుక్మిణీసందేశము, గృహలక్ష్మి యను ఖండ కావ్యములను రచించిరి.

రామాయణమునందలి “స్వయంప్రభ, శబరి, వేదవతి” యను శీర్షికలతోడి ఘట్టములు కొన్నియును నింకను గొన్ని ఖండకావ్యములును గృహలక్ష్మి యందు, భారతీయందును ప్రచురిత మైనవి. జాగిలమును నవల ప్రాస్ననవల కనువాదము. సరస్వతీగ్రంథమండలివారిచే ముద్రితమై, ఒకప్పుడు విశ్వవిద్యాలయము వారిచే ఉన్నతతరగతులకు, పాఠ్యముగ గూడ నిర్ణయింపబడినది. ఇందు సుభద్రారామాయణ మింకను నముద్రితము. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహంగారి కుమారులును, వీరి మేనల్లుడును ప్రస్తుతము జడ్డిపదవియందున్నవారును నగు శ్రీ శివరావుగారు దీనిని ముద్రించు ప్రయత్నములు చేయుచుండుట ముదావహము. ఈ సుభద్రారామాయణ మొక్కటే సుమాదు రెండువేలకు పైగా పద్యములు కలిగియున్నది. అందు యుద్ధకాండ ముననే వెయ్యికి పైబడి పద్యములున్నవి.

ఈమె రామాయణము రచనను పౌరాణికగ్రంథమై యున్నది. అటనట స్వయంప్రభ, వేదవతి యను శీర్షికల నున్న గ్రంథభాగము లుజ్జ్వములై కావ్య పద్ధతి నున్నవి. రామాయణమందలి పద్యముల కొన్నిటిని జూడుడు.

“ఉల్లము పల్లవింప మృదులోక్తులు పల్కుచు నా సమక్షమం
దల్ల కళానిధిం దెగడు నాస్యరుచుల్ వెదజల్లి నా కనుల్
చల్లగ జేయు నా యనుగు చక్కని రాము డరణ్యసీమలో
దల్లడ మందుచుం దిరుగ, దాల్పగలాడనె మేన బ్రాణముల్ ?

దశరథుని యుల్లమునందలి తల్లడమును వర్ణించిన యీ పద్యము నందలి స్వభావోక్తియు-

ప్రాణనాథ : కంటె ! పసిఁడిలేడిహారంగు
వేడ్క నించు సొబగు వింతహూయలు,
చంద్రులోని యిట్టి జగతికి దిగియెనో ?
కాక, యిట్టి మృగము గలదె ధరణి ॥

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అన్న సీతాసతి వాక్యమందలి యుత్పేక్షయు,

వాలివలన భీతి దూలెను, కిష్కింధ
నేలు భాగ్య మొదవె, సేను భాగ్య
ళాలి, నింక నన్ను సరగున గావుము
రముకులాభిచంద్ర ! రామచంద్ర !

అను సుగ్రీవవచనమందలి ప్రసాదగుణము సంగ్రహరచనయు

రాము నే నెఱుగుదు పరంధాము డనుచు,
మహిజ లక్ష్మి యటంచును మది నెఱుగుదు,
నాదు మరణంబు రాముచే నని యెఱుగుదు
నాచరించితి నిట్లు మోక్షార్థి నగుచు॥

అనుచున్న రావణుని యర్థవ్యక్తియు,

పాలవెల్లిదోచు పద్మాలయ యనంగ
ననలునందు వెలిగె నతులకాంతి.
సీతస్పర్శవలన శీతలుడై యుండె
పావకుండు సురలు ప్రస్తుతింప॥

అను సీతాసాధ్యి అగ్ని శుద్ధియందలి యుపమయు, నామె రామాయణమున
కలంకారములై ఆమె రచనాసౌభాగ్యమును దెల్పుచున్నవి.

‘స్వయంప్రభ’ యందలి—

“వాడదు మేను సుంతయును, వన్నె తొఱంగదు మోముతేజముల్,
జూడ తరమ్ము కాదు, కడు జోద్యము ! సొక్కును స్రుక్కు లేక యీ
జూడ తపోవనక్రియలు సల్పినవారలు కానరారు, పూ
బోడులలోన నీగతి నపూర్వ మహత్వ మెటుల్ లభించెనో ?

రసప్రసన్నమును, సరసశయ్యారమణీయము నగు నిట్టి కవితాశ్రీ లభిం
చుట ప్రా క్తనజన్మ తపఃఫల మనవలెను.

‘వేదవతి’ యందలి - వేదవతిని రావణుడు ప్రశ్నించు విధము-

వనితలమిన్న ! యెవ్వతవు ? పావననిష్ఠ వనీతలంబునన్
ఘనతప మాచరించెదు, జగత్త్రయమోహనమై తనర్చు నీ
తను విటు గాసివెట్టుటకు దావకవాంఛిత మెద్ది ? జన్మపా
వన మొనరింప నెవ్వనిని భర్తగ గోరి తపంబు సల్పెదో.”

“ఈ యెలజవ్వనంపుజిగి, యీ సుకుమారత, యీ విలాస, మీ
సోయగ, మీ శరీరనవశోభ సురోరగమానవాళితో
నే యలివేణులం దయిన నే మును గాంచగ లేదు, నిక్క మీ
ప్రాయము గాయ మిట్టడవిపా లగు వెన్నెల జేయ న్యాయమే?”

అందమైన యెత్తుగడ, చక్కని నిర్వహణము, ముచ్చటగా ముగింపును
చ్చు ఈమె పద్యము, లంచనడలవలె సుందరముగా నుండి ప్రత్యేకతతో
సించును.

ఇక వీరి ఉత్తమరామచరిత్రమును మహాకవి భవభూతి గొడుగునీడల
(త్త్రాచార్యుల) లో నడిపించినది. భవభూతి “ఏకో ఏవరసః కరుణ ఏవ”
రూపించిన మహానుభాగుడు. సాధ్వి సీతమ్మ శోకమును ఆతడు వర్ణించెను
పిదపతి వజ్రస్యహృదయం అపిద్రవతి శిలాః” అని కాదా! ఆతడు వర్ణించెను..

అంత ప్రౌఢితో గాకున్నను, పీరును బాగుగనే రచించిరి.

అతిమృదులమును శీతలమై తనర్చు
నతివ ! నీ తనుస్పర్శంబు నందుకతన,
అతివిచిత్రసౌఖ్యము మేన నలమికొనుచు,
నంతరంగము హర్షాబ్ధియందు మునిగె”

అను పద్యమున శ్రీరామచంద్రుని రసచుశుకితమైన గాఢానుభూతి నిట్లు
గ వర్ణించిరి.

ఆంధ్ర కవయితులు

“ఇయంగేపే లక్ష్మీ రియ మమృతవర్తి న్నయనయోః
 ఆసావస్సాస్సర్వోవపుషి బహుశశ్చందనరసః
 ఆయంబాహుః కంఠే శిశిరమస్పృణోమౌక్తిక సరః”

ఆకు శ్లోకమునకు స్వేచ్ఛానువాద మైన

“నాదు సౌభాగ్య సుఫలంబ ! నాదు కనుల
 చ్ఛందనములవెల్లి ! జాబిల్లివెలుగ !
 నాదు సౌఖ్యంపుపెన్నిది ; నాదు జీవ
 ధనము ! ప్రియసతీ ! నా మనోధామనిలయ.”

ఆకు నీ పద్యమున నంత భావమును రాకున్నను, క్రొవ్విరుల కూర్పువంటి
 తెలుగుపదపేర్లు పనితనము ప్రశంసనీయమైనది—

వాల్మీకి యాశ్రమమున జనకుడు కుశుని కనుగొని—

“ఎవరివాడ వయ్య ? యిందేవరశ్యామ !
 సుందరుడవు, సుగుణమందిరుడవు,
 ముద్దు లొలుకుమోము, నిర్దంపుజెక్కులు”

ఆని ముద్దు ముద్దుగ ప్రశ్నించినాడు.

“ఎట్టెటు తెల్పుమా సఖుడ ! యెవ్వరితో నని సంభవించె ? నా
 చిట్టి యనుంగుతమ్మునకు జెప్పు, మరాతుల మందజేసి భూ
 మట్ట మొనర్తు భూపజనముం దగ నాశ మొనర్తు జూడ, నీ
 పట్టిన నన్మదస్త్రిబిలిపాటవముల్ గని మెచ్చ నిర్జరుల్.”

‘ఎట్టెటు తెల్పుమా’ అనే ఎత్తుగడతో, ఈ పద్యము సూటిగా వచ్చిన
 హృదయావేశమును తెల్పుచు సందర్భోచితముగ నుండుటే కాక, “భూమట్ట
 మొనర్తు” అనే పదమును వాడి, తెలుగుతనముచేత కూడ రచనను కై సేసినారు.

ఈ యుత్తరామచరిత్రమును మృతుడైన తమ పుత్తుడు సూర్యనారా
 యణగారి కంఠితము చేసినారు. అంతేకాక, తమ సోదరుని శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనర
 సింహంగారిని చాలాచోట్ల కృతజ్ఞతతో స్మరించినారు. సురుచీ విజయనాటకమున
 భర్తపేరు—

ఎవరిపేరి వ్రాలె యీ పద్యపాదాక్ష
రంబులందున నలరారునొ, మన
సెవరిగతుల కెల్ల నవనీతసమమొ, య
ట్టి భవనిభుని, నాదు విభుని దలతు.

అని భక్తిపూర్వకముగా స్మరించినారు —

రామశతకమందలి:—

నీ నామమంత్రజపమును,
పూనికతో జేసి మౌనిపుంగవు డగుచున్
తాను వెలసె వాల్మీకి జ
గాన బ్రహ్మఋషి సమాఖ్య గని శ్రీరామా.
మధురాక్షర సంయుతమై,
విధిరుద్రనిరంతర పరితవిమలతరంబై
సదమల మగు నీ నామము
మదిలో స్మరియింతు సతము మానక రామా.

ఈ పద్యము లిట్లున్నవి. గృహలక్ష్మి యను మకుటమున త్రిమూర్తుల
గృహలక్ష్మలను, హరిశ్చంద్ర సత్యవంతుల గృహలక్ష్మలను, పోషించి
వ్రాసిన పద్యములు చక్కగ నున్నవి.

“అత డల్పాయు వటం చెఱింగియును, గాసంతైన జింతింప, కే
పతిగా బొంది పతివ్రతాత్వమున దత్తాణంబులన్ బ్రోవ న
ద్యుత మైనట్టి విధంబునన్ ... ..”

ఇట్లే సురుచిరమై యున్నది. రామాయణమునందు తేటగీతలు, ఆటవెల
దులను, కందములనే వాడి, వానియందు తమకు గల ప్రత్యేక ప్రావీణ్యమును
జూపిరి.

ఇట్లే రసోదంచితములగు విపులకావ్యశ్రేణి నుత్పాదించియు, ప్రకర్ష
మనిన నొల్లక, ప్రచ్ఛన్నముగను ప్రశాంతముగానే జీవితము గడపిరి. అందుచే
వీరికి వీరి జీవితకాలమున గూడ రాదగిన పేరు రానేలేదని చెప్పనగును.

‘Poet is born, but not made’ అను నుడికి ఉదాహరణ ప్రాయలై
మహిళాజనమాణిక్యమకుటమండనం బన నిట్టివారే కదా !

46. జ్ఞానాంబగారు

రక్షిస్తే, తత్వవేత్తయై. కవీశ్వరియై, పావనకృష్ణవేణీతరంగిణీ
 నా ప్రోత్సాహమున నా ప్రోత్సాహమున పవిత్రత చేకూర్చి, యీ కలియుగమున
 రాజ్యమును ఆధార్య జీవనమాధుర్యము రుచి చూపిన సార్థక నామధేయ శ్రీ
 జ్ఞానాంబగారు. ఈమె శేషమాంబా సుబ్బరాయుల ప్రేమమల్లికా కుసుమ ముకుళమై
 ఉన్న భామసంవత్సర శైశాఖ శుద్ధ వ్యాదశీ ఆదివారము (5-5-1895) న విజయ
 వాహిక ప్రవరించింది.

జ్ఞానమాంబారికల్లి మొదట సంతానము లేక బహువిధముల కుంది,
 మొదటి ప్రాంతమున నాశ్రయించి, యాదేవివరమున పుట్టు బిడ్డకా దేవి
 నామము మొదట బాస యిడి, యొక యాడుబిడ్డను గనెను. బిడ్డ భూమిపై
 బిడ్డగనే మొట్టమొదట మఱచి యామెకు దమకిష్ట మగు నేదో పేరును బెట్టిరి.
 మొదటి పసికందు పాలు ద్రావక రోదింప మొదలిడెను. అంత అపరాధమునకు
 దెబ్బలు వైచుకొని 'కనకదుర్గా వర ప్రసాదిని' అని పేరిడిరి. అది మొదలా బాలిక
 పుట్టినప్పుడు మొదటికవలె వివాహవివాహవివృద్ధి నంది. యీడుబాలికలలో పాపటబిందువై
 చుట్టూ ప్రతిభాసంపన్న యైంది. అంతే కాదు- ఆమె శైశవచేష్టలు అతిజ్ఞాన
 యుండుటై పెద్దవారికిని సాధ్యపడనంత సుగుణసంపత్తితో మెరిసినవి. ఔను!
 శుభ్ర శుభ్రగనే పరిమళించును గదా !

పక్షి పక్షికావిషయ మగుట, నామెను విడిచి యుండనేరక, జ్ఞానమాంబను
 పక్షి పక్షి పరిపకపోయినది. తొమ్మిదిసంవత్సరముల యీడుగల బాలికయై
 యామె కష్టపడిన స్వయముగ "అమ్మా! నాకు చదువు జెప్పింపు" డని యర్థించి
 గది. అప్పుడు- భగవత్ప్రేరితుల చేష్ట లిట్టివియే. అంత నామెజనని తాను విద్యావతి
 చూడట. వాడే దిద్దను విద్యాబుద్ధుల చక్కగా దిద్దెను. అక్షరాభ్యాసమైన పదునైదు
 దినములకే యామె చక్కగా చదువను వ్రాయను నేర్చినది. చిన్నతనమునుండి
 సమాధులై న పక్షిసంభా గ్రాహిత్యము, ధారణాశక్తి, ప్రకృతిపరిశీలనము, అన్నిం
 డిని మించిన ప్రకృతిసంభావము నొంటొంట తోడుపడి క్రమముగా నేపుసెంది
 యామె పుత్రమకవయ్యి తిని జేసినవి.

ఈమె భూతదయాశుత్వమును గూరిచి ప్రత్యేకముగ గాథలుగ జెప్పుకొందురు. మొదటనుండియు జీర్ణమంగేసుభాషితమై, పూవును దావి పొదుగుకొన్న, ట్లామె నావరించియున్న పరమేశ్వరభావము క్రమక్రమముగా నభివృద్ధి గాంచుచుండ నా స్వయంవిజ్ఞానముతో దనివిసనక తన పన్నెండవయేట దైవయోగమున శ్రీ రంగావధూతగారి శిష్యులు శ్రీ సీతారామావధూతగారిని గురుదేవులుగా బడసి శుశ్రూష సలిపి, భవబంధమును రోసి, తనకు చిన్ననాటనే తలిదండ్రులు బలాత్కారముగా తగిలించిన పరిణయలౌకికబంధమును దెగగోసి సన్నుతించిరి. ఆవల కనకదుర్గకొండలలో గొన్నియేండ్లు తపస్సు చేసి, తమస్సును ద్రోసి, గుహాముఖము నుండి జ్ఞానజ్యోతియో యనునట్లు నిర్గమించి, గురుదేవులచే 'జ్ఞానాంబ' యని యన్యర్థాభిధేయమున నాశీర్వాదింపబడిరి.

ఇట్టి పూతచరిత్ర రచించిన గ్రంథములు మిక్కిలి కొలదిగనే యుండుట మన భాగ్యమో, భాగ్యహీనత్వమో?

దేవుడు, విజ్ఞానామృతము, కాశీప్రసాదిని, రంగావధూత, సత్యభు శతకము, గార్గి యనునవి వీరి రచనములు. ఇందు నాకు దొరికినంత వఱకు విమర్శింతును.

ఇందు 'దేవు' డను చిన్నిపొత్తము గీతమాలిక. దీని శక్తిప్రాభవములు వర్ణనాతీతములు. పిట్ట కొంచెమైనను కూత ఘనమనునట్లు, కొలది యిడరాని ప్రభావసంపద కల యీ సద్గ్రంథమును నాసాంతము చదివి యానందింపు డని పఠితలను హెచ్చరించుచు కావ్యవిమర్శకు పూనుకొందును.

ఇది ప్రశ్నోత్తరపూర్వకము--

“అక్కరో! దేవు డెవ? డాత డెక్క డుండు?
చేత లెట్టి? వాకార మేరీతి దమ్మ ?
తలకు నొక్కట నా దగి పలువురైన
దేవతల గొల్తు, రిం దాదిదేవు డెవడు ?

అంధ కవయిత్రులు

... ..

ప్రాణిసంఘంబు జన్మించు వానిలోనె
ప్రాణికోటులు జీవించు వానిలోనె

... ..

శ్రేష్ఠతమ మధ్యమాధమ సృష్ట లన్ని
దాడిమఫలంబులోపల దాగియుండి
పౌజలు పౌతులయరలతో వరలు బీజ
సమితిచోలా. దేవునియందె యిమిడియుండు-

... ..

దేవు డెచ్చటో కల, డదే త్రోవ నేగి
దర్శనము చేయవలె నని తలచువారు
ఆకసము నెత్తి పై నున్న దనెడివారు,
నికతల జూచినను చుట్టు నాకసంబె,
కాక, లెటుపల లోపల నాకసంబె,
లోకముల కాలవాల మా యాకసంబె,
సేతు నాకును నడుమ నయ్యాకసంబె,
కాని, మన మాకసము నెంతో, పైన నెంతో
దూరమున నొకింతేనియు జేరరాని
స్థానమున గల దని యెంతుమేని. యదియు
దేవు నెందో వెదకువారి తెరగెయగును;
కనుల కగపడని యాకార మనుజ !
కనుల కగపడకున్నను గానబడెడు
సకలవస్తులకంటె విస్పష్ట మగును?
మన మనోనేత్రమున కెప్పు గనబడెడిని
దేవదేవుని రూపంబు నీవు గనుమ
కన్నులకు గోచరము కాని దెన్నరాని
దన్న నుడి భ్రాంతిజన్యమో యనుజ వినుమ

ప్రేమ కే మైన రూపంబు పెట్టినామె ?
 ప్రేమ నెఱుగనివార లీ పృథివి గలరె !
 కన్నులకు ప్రేమ యెట్టిదో కానరాదు,
 కుక్క కూడను ప్రేమను గుఱుతుపట్టు,
 కన్నులార నీ విఁతను గాంచలేదె ?
 ప్రేమధాముని దేవు దర్శింపలేవె?

పండువెన్నెల విరిసినట్లు, బొండుమల్లెలు మెఱసినట్లున్న ఈ కావ్యపు విలువ యింత యని కొలది యిడరానిది. కావ్య మంతయు నిట్లే సలలితమై, అద్వితీయమై ధారావేగముతో విశుద్ధమై, వినువారిని కనువారిని నానందమున ముంచియెత్తును. దైవత్వమును దైవత త్వమును ఎంతో తేటమాటలతో తెలివైన యూహలతో నెవరును నా స్తికులైనను కాదనలేని వాదనాసామర్థ్యముతో ప్రతిపాదించినది.

గ్రంథమునం దింకను నిట్లే యరటిపం డొలిచి యరచేత నిండిన ట్టనేక తత్వములను తత్వార్థములను వివరించినది.

విజ్ఞానామృతము శతకమువలె రచించిరి-
 దేహ మస్థిర మని తెలుపవచ్చునుగాని,
 దేహముపయి వాంఛ త్రెంచ వశమె ?
 చెప్పవచ్చు గాని, చేత యసాధ్యమౌ
 స్థలనరహితచి త్త ! జ్ఞానమాంబ !
 సురభిశముగ నున్న సుమరసంబును గ్రోలి
 తేటి యితర మేది తిననిరీతి,
 జ్ఞాని యన్ని విడచి యానందమున నుండు
 స్థలనరహితచి త్త ! జ్ఞానమాంబ !
 ఉర్వి వి త్తనముల నుంచ నుత్పత్తియౌ
 నన్నియందు వేయ నుతరించు
 చెడుమది జెడు నీతి చెలగు మంచి మదిని ॥స్థ॥
 స్వానుభవము లేని జ్ఞానవాక్యములను

ఉత్తర కవయితులు

పలుకువలక గలుగు ఫలితములును

తిరసి ఫలము దుచిసి తెలుపునట్టి దగును ||స్థ||

ఉపమాంశారసంయుతము లగు ఆటవెలదులనోట తత్త్వబోధ చేయించిన యీ : పదమును గూర్చి వివరింపవలె నన్న వేమనశతకమును వివరించినంత గ్రంథము పొందవలెను. మూడు చిన్నపాదములలో ముక్తసరిగా నెంత గభీర తత్త్వమును తెలిపి చూపిరో వేత్తలగువారి కే యాశ్రమ యర్థమై యానందము నిండును. ఉత్తమబోధకు లగు రామకృష్ణ పరమహంసాదులవలె ఉపమసాయమున ముక్తాహ మగు తత్త్వ విషయమును సుగ్రహ మొనర్చిరి. పతితపావన మగు గంగా ప్రవాహము బోలెడ ధారతో నలరారిన నిట్టి పద్యము తెన్ని చూపినను నాకు దనివి పోదు. కాని గ్రంథ విస్తరతభీతిచే నాగవలసి వచ్చుచున్నది.

కాశీ ప్రసాదాది - ఇది కూడ శతకమే.

ఏమార్గమునందు నిడిన

రామార్గమునందె నడచి యది విడలేదా

సీ మనసు నెఱిగి నిర్మల

మౌ మార్గమునందె యుంచ దగు నో బాలా !

సీ ఛానమె నా జ్ఞానము,

సీ ఛాన మఖండజ్ఞాన నిత్యానందం

సీ ఛానమె నా సౌభ్యము

సీ ఛానమె నాకు ముక్తి నిజముగ కాశీ.

ఇందలి తొన్ని లక్షణరోషములు జూడ, యిది వీరి బాల్యరచనగా కనబడు చున్నది. ఇచ్చ నదియు తత్త్వవైషయికమే. ఇట్లు వీరు ఏమి వ్రాసినను, కోవాతో నే పుస్తకం చేసికను నందుండి క్షీరశర్కరారుల మాధుర్యము తొంగిచూచునట్లు, అది యాఞ్ఞాత్మకహృదయసంస్కారము తొంగిచూచుచు బ్రహ్మానందప్రదముగ కాన్పించును.

అట్లుంకు బోధనాపాటన ముందుట మిక్కిలి యరుదు. ఈమె యందట్లు గాని బోధనాపాటన మతివేలముగ గన్పట్టుచున్నది.

సరళవర్తనయు, మితభాషిణీయు, వినీతవేషయు, నూర్జితతేజస్వియు, నగు నీమె కమనీయభాషలతో కల్ల కపటములు లేక శ్రోతల యుల్లము రంజిల్లునట్లు హృదయపార్వణముగా భరతఖండమందలి పూర్వపు మౌనుల పద్ధతులు స్మృతిపథమున వెలయునట్లుద్బోధము సేయుచుండ చూచినవారిదే పుణ్యము; వినినవారిదే భాగ్యము. కాసి, యిపుడు వ్రాయ నలవికాదు. కడపటిరోజులలో నామె బ్రాహ్మమత ప్రవిష్టయై ౯, ౧ వర్షములకుపూర్వమే శాంతినిర్వాణము నందినది. ఆ బ్రాహ్మసామాజికమత ప్రవిష్టయైనపుడే దేవుడు, విజ్ఞానామృతము, సత్ర్పుభుశతకము ననునవి రచించిరి.

‘స్వయం తీర్త్వా పరాం స్తారయే’ త్తను నుడి బాగుగ గ్రహించి తన చుట్టును గల్మాషిత మైన ప్రజాజీవనము నుద్ధరింపవలె నని పాటుపడిన యీ పరహితమతికి జాతియంతయు యంజలి బంధించి మ్రొక్కినను ఋణ మీఁగదు.

47. కర్రా సుబ్బలక్ష్మమ్మగారు

విద్యమానకాలమున ప్రవర్తమానయై, సముద్యత్కావ్యజనయిత్రయైన శ్రీమతి గంటి కృష్ణవేణమ్మగారి కన్నతల్లి కర్రా సుబ్బలక్ష్మమ్మగారును కవయిత్రయే. కడపమండలములోని చెయ్యేటిదరి “శేషమాంబాపుర” మీ యిల్లాలి పుట్టినిల్లు. వీరి పూర్వులు సకలశాస్త్రపారంగతులు. కర్రా రామశర్మగా రీమెను పరిణయమాడిరి. వీరు తొల్తల తిరుపతిని కాపుర ముండెడివారు. తరువాత కాళహస్తికి మారిరి. ఈమెకవిత్వమున నగపడు శివకేశవాభేదమున కీ కాపురమే కారణము. తిరుపతియం దున్నప్పుడు, శ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్యగారి శిష్యత్వమున కావ్యశిల్పము నెఱిగి “చంద్రకళావిలాస” మను ప్రబంధమును రచించినది. ఆందలి శైలికి-

ఆంధ్ర కవయితులు

“హరి పలికించినంత, గురు డానతియిచ్చినయంత, బ్రాహ్మీనన్ గరుణచు గారవించి యెసకంబున వాక్కు లొసంగినంత, నే కరసి పఠించినంత, వినినంత, గనుంగొనినంత, కూర్చు నీ చరితము పొల్చు నా రవినిశాకరతారక మౌచు నిర్ధరన్.”

ఈ పద్యమునుబట్టి యీమె కడు ధీర యనియు, మంచికవిత చెప్పగలదే యైనను, తన్నుగూర్చి మించులాడ దనియు, ఒకరి మెప్పుల గోరునది కాదనియు, ఆకర్షణల నాశించ దనియు తెలియుచున్నది.

కావలె యితీవృత్తము కర్మసిద్ధాంతము. సంచితారణ్యగాములగు కర్మలవైఖరి నొందు జేర్చి యొక రాజుకథ నల్లి, ఆం దెన్నో యుపకథల జేర్చి కావ్యగౌరవము చేసిందిరారు. చదువుచున్నంతసేపు నవలవలె నింకను చదువవలయు నని యని పించును. దీనినికొంతకాలము విద్యాన్ పరీక్షకు మద్రాస్ యూనివర్సిటీవారు పాఠ్య ప్రాధికముగ నుంచెరి. ఈమె 1919 లో పుణ్యవతిగనే మరణించిరి. వీరి భర్తయగు కైలా రామశర్మగా చెప్పుడు కాళహ స్తియందు సన్న్యాసాశ్రమమున నున్నారు.

48. గ్రంథి మాణిక్యాంబగారు

రాజమండ్రిరపు నివాసులును, శైవారాధనోత్సుకులును, లింగార్చనాపరులును గగు శ్రీ పందిరి వీరన్నగారి జ్యేష్ఠపుత్రికయు, కీ. శే. గ్రంథి నాగరాజుగారి కర్మవత్సయినగు మాణిక్యాంబగారు రచించిన ‘గురుమౌళి శతకము’ అను ప్రౌత్త మొకటి కనబడుచున్నది. ఇది యంతయు శైవమత ప్రవచనముగా నున్నది.

“ధర్మార్థకామముత్తుల
మర్మంబుల యుక్తి దెలిసి మనుదురు సుజనుల్,
నిర్మలమతి గీ లెఱుగని
దుర్మార్గులు వనట బొందుదురు గురుమాళ్ళి.”
“మూలాధారమున గనక
లీల మఱి కనత్రప్త వాశలీల భ్రుకుటియం
దోలికా స్పాటికలీలున్
నీలో భావింతు నిన్ను నిజగురుమాళ్ళి.’
శతక మంతయు నిట్లే యున్నది.

(0)

49. క్లాళ్లకూరిమహాలక్ష్మి సుందరాంబగారు

M. A. (డబుల్) L. S.

సంస్కారపరాయణురాలై, శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి శిష్యకోటిలో నొకరై, హిందూసుందరిపత్రికా స్థాపకురాలై పేరొందిన శ్రీ బాలాంత్రపు శేషమ్మ గారికిని, సుందరరామయ్యగారికిని 1914 (ఆనందనామసంవత్సరము) లో మద్రాసునగరమున లేక లేక కలిగిన ఏకైకపుత్రిక.

ఈమె పేరునకు తగినట్లు మిక్కిలి సుందరి, మిక్కిలి ప్రజ్ఞావతి కూడ. ఇరువదిరెండేళ్ల వయసునకే M. A. డబుల్ కోర్సులు ద్వితీయ శ్రేణిలో పూర్తి చేసినది. పదునాలుగువత్సరముల పూపప్రాయముననే సాహిత్యశిరోమణి ఎంట్రన్స్ పరీక్షలో కృతార్థత గాంచినది. హిందీ రాష్ట్రభాషాపట్టము కూడా పొందిన దనుట ఈ ప్రాభవశాలిపట్ల యేమంత గొప్పవిషయము? 1937 సంవత్సరమున B. A.

ఆంధ్ర కవయితులు

అనర్చుకోర్పు పూర్తిచేసి మద్రాసు సెంట్ థెరస్సా హైస్కూలులో ప్రధానోపాధ్యాయులుగా పని చేసినది. 1940 లో M. A. పరీక్ష పూర్తిచేసి తనకు గురువును తన శ్రీయోభిలాషియు నగు శ్రీమతి కం. కనకమ్మగారి ప్రోత్సాహముతో ప్రయత్నించి క్లీక్ మేరీస్ కళాశాల ఆంధ్రోపన్యాసకురాలుగా కొలదిమాసములు పని చేసినది. ఈమెకు కల విద్యాభిలాష చెప్ప శక్యము కానిది. ఆజీవము నీమె వివ్వార్థిగానే యుండిపోయినది. ఇంత విద్యాభిలాషతో నితరము నొల్లక గజిబిజి పడుచున్నను, ప్రేమించి పెండ్లాడిన భర్తను బంధువులను సముచితమర్యాదల నాదరించెడిది. నిమిషములో గృహకృత్యముల నన్నిటి దీర్చుచుండెడిది. వీరిభర్త శేషయ్యగాడు, పిరి ప్రబోధసుధాకరమునకు, రచించిన పీరికవలననే యీమె గుణమహత్తము వర్ణనాతీత మని తెలియగలదు.

చిన్నతనముననే యింత బుద్ధిప్రాభవము జూపి పెద్దయైనవెనుక తల్లిగారు కాకినాడయందు స్థాపించిన సంస్థ లన్నిటిని వృద్ధికి దెచ్చి యాంధ్రదేశమున మించు భారతీ నార్జించగల వని యందఱకు నాశలు పెంచి పెంచి- తన బ్రతు కొక రసవత్కావ్యగీతిక యనునట్లు బ్రతికి- హఠాత్తుగ నీ సుందరమ్మ తన 25వ యేట సుందర యాసలు ద్రుంచి పరలోక మేగినది.

ఈమె చిన్నప్పటినుండి ఆలవోకగా సంస్కృతమున శ్లోకములు చెప్పెడిది.. ఆంగ్లమున కూడ మనోహర మగు కవిత్వము చెప్పెడిది. ఆంగ్లోపన్యాసములు సంస్కృతోపన్యాసము లన్న నీమెకు మంచిసీళ్ళ ప్రాయమే. ఎన్నియో వ్యాసము. అను వ్రాసి యెన్నియో పత్రికలలో ప్రచురించినది. శ్రీమతి కంచనపల్లి కనకమ్మగారి హంసవిజయమును సంస్కృతీకరించినది. కాని యింకను నిది యముద్రితమే. శంకరభగవత్పాద విరచిత మగు 'ప్రబోధసుధాకరము' ను ఆంధ్రమున వచన గ్రంథముగ జేసిరి. 'మహిళామర్యాద' యని సంస్కృతమున గొన్ని శ్లోకములు రచించిరి. ఆంగ్లమున "Danger Zones of young woman" అను గ్రంథమును రచించిరి.

ఇంకను నామెను భగవంతుడు చిరాయుష్మతిగ దీవించియున్నచో, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములలో నెట్టి యద్వితీయ కావ్యశ్రేణిని వెలయించి యుండెడిదో? ఈమె

చనిపోయినప్పుడు తెలుగుదేశమందలి యెందఱెందఱో గాఢ మగు ననుతాపమును వెలిబుచ్చియుండిరి. ఇంక ఈమెకు కడు గూర్చువారగు శ్రీమతి కనకాంబగారి శోక విషయము చెప్పనక్కఱయే లేదు.

మహిళామర్యాద:—

లీలాకప జగజ్జాలే బాలే । బాలార్క-భాసురే

అంబ తే పదమాలంబే । పుల్లాంభోరుహలోచనే—

జ్ఞానాంబాలతికాలంబం । సచ్చిదానందకల్పకం
మామకం దేశికం వందే । సందేహధ్వాన్త భాస్కరం॥

మర్యాదా ప్రోచ్యతే స్త్రీణాం । మాయామోహిభచేతనం
మహాలక్ష్మ్యమయాసద్యః । ప్రబోధాయ యథావిధి॥

మర్యాదాహేతవోనార్యః । భారతే ధర్మసేతవః
కులసంరక్షకానూనం । కాంత సంతాన శిక్షకం॥

ఇట్లు సుగమములై సురుచిరములై యున్న వీ శ్లోకములు. అమృతానంద నాథ జయంతియం దొనర్చిన త్రిలింగపీఠ ప్రస్తావము—

“సువర్ణపుష్పగ్రధనే ప్రవీణామ్
శ్రీజీవయాత్రాదిక కావ్యకర్త్రీమ్
దిగంతయశోవిశాలామ్
తాం నౌమి వాణీం మనుమంత్రమూర్తిమ్.

కారుణ్యపూర్ణాం మృదువాక్రప్రవీణామ్
త్రిలింగపీఠార్చిత పాదపద్మామ్
శ్రీసచ్చిదానంద గురుస్వరూపామ్
నమామి దేవీం త్రిపురాం హృదిస్థామ్.

విదుషా మర్చనే సక్తాన్ । గురుపాదార్చనే రతాన్
భక్తచిత్తారవిందానాం । మిత్రభూతాన్నమామ్యహం
కృష్ణవేణీతపేహాతే । స్వర్ణదుర్గాపదాంతికే
మహావిద్యాభ్యుపీఠో యం । త్రిలింగేషు ప్రవర్ధతామ్.

—: కీ. శే. మాడభూషి చూడమాంబా ప్రశస్తి :—

భీమాకారాహృదయసదనాక్రాంత మాకాంతకాంతా
రౌద్రీమూర్తిః పరహితపరా సాత్వికీ లోకమాతా
కాలేచాలాసంసృతి స్తోత్ర సంపూరితాస్యా
చూడారత్నం సకలగణితం కాకినాడేందిరాయాః.
పరోపకారాయపరాపవాదం
వపుర్వహంతీ గురుకార్య సిద్ధ్యై
కృతీసతీ స్మాత్మపదం ప్రపేదే
నిమిత్తజన్మా భలు చూడమామ్భా.

ఇక వీరి ఆంగ్లకవిత్వము:—

Flower Garland

(From the T elugu Flower Garland of Kavitalaka
K. Kanakamba Garu)
By the Late

Mrs. K. Ma halakshmi Sundaramma, M.A.L.T.

The Hot Western Gale

Lo! the gale of the west is laden with dust,
Even the eyes of the wise cannot see the ways;
At every step there is a false step,
With his back to the East and face to the west,
The pilgrim advancing against the wind
Cannot catch the voices behind;
The heart is dried and the face is fried,
Dragging along the weary way,
Sin or merit he spends the day.
Not a drop the tongue to wet
Not a tree the head to protect.

The Tree

The Tree stands bare ;
The leaves are rare
Worms unseen eat the roots,
Shrivelled up are the off-shoots
Fruit unripe the monkeys pluck.
Tanks and wells sunrays suck
The trunk is swinging,
The whirlwind singing,
Here and there is blossoming
A flower with sweet aroma quickening
Pilgrim ! take the perfume,
To all quarters, to every home.

50. వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారు

సుప్రసిద్ధకవులు శ్రీ వింజమూరి లక్ష్మీనరసింహంగారిసతి, సుప్రశస్త కవి శేఖరులు దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి సోదరియైన శ్రీమతి వింజమూరి వెంకట రత్నమ్మగారు 1889వ సంవత్సరమున పితాపురమందు శ్రీ దేవులపల్లి తమ్మన్న శాస్త్రిగారి కుమార్తెగా జన్మించిరి. ఈ తమ్మన్నశాస్త్రిగారు పీఠికాపురాస్థానకవి వరేణ్యులు; నయనోల్లాసాద్యనేక గ్రంథకర్తలు.

వెంకటరత్నమ్మగారు 1914 నుండి 1920 సంవత్సరమువఱకు 'అన సూయ' అను పత్రికను నడిపి సంఘసేవ యొనర్చిరి. అనేకపత్రికలలో కథలు, వ్యాసములు, పద్యములు ప్రచురించియుండిరి. వీరు చిన్నతనమున నరసాపురం

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ప్రోగ్రెసివ్ యూనియన్ వారి విజ్ఞానచంద్రికామండలివారి పరీక్షలలో నెగ్గి ఘనముగా బహుకరింపబడిరి. కాకినాడలోని శ్రీసమాజ, శ్రీప్రార్థనాసమాజాలకు కార్యదర్శినిగా చాలకాలము పనిచేసిరి. పుట్టినది పూర్వార్చారపరాయణ కుటుంబమైనను, ఆధునిక విజ్ఞాన సంస్కారస్రవంతిని జీవనము మలపిన మాననీయ.

వీరి నివాసము మొదట పితాపురము, తరువాత కాకినాడ. ఈ నడుమ వీరు సకుటుంబముగా మద్రపురియం దుండుచున్నారు. వీరి పుత్రులు శ్రీమతులు సీతా అనసూయలు జగ మెటిగిన ఉత్తమ గాయకురాండ్రు. మంచి విద్యావతులు. ఈనడుమ వీరు మఱల కొన్నినాళ్ళు అనసూయపుత్రులను నడిపి మానివై చిరి.

వీరి రచన లెన్నో గృహలక్ష్మీయందు ప్రచురితము లగుచుండెడివి. అందుండి యొకటి యుద్ధరింతును.

ఉదయకాలమందు ధరణీయు జలనిధియు
నిసునికాంతికి ప్రతిఫల మిచ్చునపుడు,
ఇలువిడిచి కడు నుత్సాహహృదయ నగుచు
బ్రేమరాజ్యము న్వేదుకంగ వెడలియుంటి.
కవివరు తొకండు దారిలో గానుపింప
నచ్చటికి నడ్డుదారి యే దని యడిగితి.
రమ్మ నావెంట కొలదికాలములోన
కాంతు వద్దాని సౌధశిఖరము గాంతు,
వసుచు నతడు ప్రత్యుత్తర మప్పు డిచ్చె.
అంతలో దవ్వనం దొక వింతపురము
తోచె మిఱుమిట్లు గొల్పెడు ద్యుతులతోడ.
“అదుగో నీవు గోరున” దంచు నతడు పల్కె
కాని, యది స్వప్నముల రాజధాని యగుట
నామది చివుక్కు మనె, నాశ నాశ మయ్యెః
ఇట్లు లెంతయో తిరిగి .....

కడ కొక గుడిసె చూచి నే వెడలి సుంద
రాంగి నొకతె గాంచి యడుగ, ననియె నిట్లు,

“దానిగూర్చియు నే వింటి గాని, నా ప
దములు గృహరాజ్యసీమ వదలవు గాన
దాని కేగు మార్గ మేదియు నే నెఱుంగ”
అనుచు నిట్టూర్పు విడిచె నా యతివమిన్న,
ఏను తత్కుటీరము గంటి నెంతౌ శాంతి,
అ యువతిమోము కలకల నాడుచుండె,
గొప్పవెల్లు నాయాత్మకు గోచరించె.
ఇల్లె ప్రేమరాజ్యమున కిక్క యంటి.

నిరాభరణభూషి యగు సహజసుందరివలె నున్నది వీరి కవిత్వము. పీఠ
1950 ఆగష్టు 24 వ తేదినాడు మద్రాసులో తమ్ముడు కృష్ణశాస్త్రిగారి యింట
చనిపోయిరి.

51. అచంట సత్యవతమ్మగారు

గృహలక్ష్మి ముఖ్యరచయితలలో శ్రీమతి అచంట సత్యవతమ్మగారొకరు. నిజముగ నాధునిక కాలమున శ్రీ కేసరిగారి గృహలక్ష్మిపత్రిక స్త్రీలోకమున కెంత జీవమును జవమును నిచ్చినదో వాకొన్న దీరదు. అది కేవల పత్రిక కాదు, మహిళలపాలిటి కేవల కల్పపత్రికయే. ఆ పత్రిక నాలంబముగా జేసికొని యెందఱో అక్షరపరిచయము లేని ఆడువారు సహితము క్రమక్రమముగా సాధన చేసి కవనము చెప్పనంతటివారైరి. విడువక గృహలక్ష్మిని చదువుచో, నిట్టి క్రమపరిణామము పొందినవారెందఱో కాననగుదురు.

శ్రీమతి సత్యవతమ్మగారు గృహలక్ష్మి చిరకాల రచయితలలో నొకరు.

ఆంధ్ర కవయితులు

వీరు సునందిని యను నవల రచించిరి. పత్రికాముఖమున నెన్నో కథలు, వ్యాసములు, పద్యములును ప్రచురించియున్నారు. వీరి పద్యములలో కొన్ని ముచ్చగకు —

“అష్టాశమాసంబు అల్లునకు ప్రీతి;
 శ్రావణమాసంబు చానలకు ప్రీతి.
 అల్లుళ్ళ లాంఛనము లలివి లే వెన్న;
 ఆవపిల్లంబారు హత మగునట్టి
 జామాత బహుమతులు చాలగా గలవు;
 తారకావళుల్ మేన ధరియించి జగతి
 శోభస్కరంబుగ సొంపారు ప్రకృతి
 శ్రావణంబు వచ్చె చాన లందఱకు
 బూజు బుట్ట మలిపి వూయింతు వెల్ల—”

ఈ విధముగా వీరి పద్యము లతిసామాన్యముగా నున్నవి. అయితే, యేదో ఒక ఆంశముకు తీసికొని గృహలక్ష్మిలో వీరు పద్యము వ్యాసము వ్రాయని మాసము లేదు. అంత ఓర్పుతో సాగించిన వీరి రచనాచోద్యోగము అభినందింప వలసినదే.

52. అ. రాజాంబగారు

సంస్కృతమున పద్యగద్యములలో ‘చంద్రమాళి’ యను పౌత్రమును ‘చంపకమాతని’ యను తెలుగునవలను రచించిరి. వీరి చంద్రమాళి బాగుగ నున్నది. లోకానుభవజ్ఞానము, అనేక శాస్త్రపరిజ్ఞానము, నాగరికతాదోషగుణము, నవీన సంస్కారప్రభావము, మూఢాచారవిలాసముతో గ్రంథము కల్పితేతివృత్తమై యున్నది.

కవనము దివిజగంగాప్రవాహ మని, శైలి సర్వజనహృదయంగమ మని విమర్శకులు ప్రశంసించిరి. ఈమె కర్ణాటభాషలో కూడ గ్రంథములు రచించిరి.

53. పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు

శ్రీ వీరేశలింగముగారి ప్రతికక్షి యగు శ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి శిష్యురాలు. సావిత్రి పత్రికా సంపాదకురాలు. సంఘసంస్కారమున శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారికి వ్యతిరేకపక్షమునా రైనను, శ్రీవిద్యాప్రచారమున వీరును నిరుపమాన సేవ చేసియుండిరి. వీరు కాకినాడ వాస్తవ్యులు. ప్రమాదినామ సంవత్సరమున (1878) జన్మించిరి. శ్రీచింతలపూడి నీలాచలంగారు తండ్రిగారు. తల్లి అగ్గమాంబగారు. వీరి మాతామహి పితామహవంశములు రెండును కవిపండితభక్తవంశములు. వీరిపితామహులు కవీశ్వరులై, యోగీశ్వరులై సిద్ధిపొందిరి. వీరిమాతామహులు నడుకుడుటి రామన్నకవిగారు ప్రసిద్ధకవులు. 'వీరమణి' మున్నగు పద్యకావ్యములు రచించియు, వివర్ణకాగ్రేసరు లని పేరుపొంది సుప్రసిద్ధులైన శ్రీనడకుడుటి వీరరాజు పంతులుగారు వీరి మేనమామలు. శ్రీవిద్యాభిమాను లగు పులుగుర్త వెంకటరత్నం పంతులుగారు వీరిని పెండ్లియాడిరి.

ఇట్టి వాతావరణమున పెరిగిన శ్రీమతిగారు బాల్యమునుండియు పాఠశాలల కేగకున్నను, మంచి సాంప్రదాయిక మగు విద్యావిజ్ఞానముల నార్జించి తమ పదునేనవయేటికే "మహిళాకళాబోధిని" యను కావ్యమును రచించిరి. ఇంకను జనానా పత్రికయందును, హిందూసుందరిపత్రిక యందును అప్పటప్పట వ్యాసములు వ్రాయుచుండెడివారు. వీరు హిందీ వంగభాషలయందును పాండిత్యము కలిగి ఆ భాషలనుండి కూడ పౌత్రముల ననువదించిరి. అనేకసభల కగ్రాసనాధిపత్యము వహించుచుండెడివారు. ఆంధ్రదేశముందలి ప్రథమ శ్రీసమాజమును "విద్యార్థినీ" సమాజ మను పేరున కాకినాడయందు స్థాపించినట్లు వీరువ్రాసిరి. తరువాత దానిని శ్రీ బాలాంత్రపు శేషమ్మగారు పాలించిరి. తరువాత 1904 సం॥న 'సావిత్రి' యను పత్రికను స్థాపించి ఏడెన్నిది సంవత్సరములు సమర్థతతో నడిపిరి. ప్రస్తుతం వీరి డెబ్బదిమూడువర్షముల ప్రాయమున కాకినాడలో ఈశ్వరధ్యానముతో విశ్రాంతి గైకొను చుండిరి.

వీరి రచనలు బహుశములు — (1) యోగీశ్వరి రెండుభాగములు, (2) అన్నపూర్ణ (యోగీశ్వరి అనుబంధము) రెండుభాగములు, (3) వామనపురాణము (ఇదివీరిమేనమామగారి పురాణమాలా గ్రంథమాలలో ప్రచురితమైనది), (4) మహిళా కళాబోధిని, ఇవి పద్యకావ్యములు. (5) మంగళహారతుల శతకము (కీర్తనలు), (6) సుభద్ర, (7) చైతన్యస్వామి, (8) సత్కథావల్లరి, (9) అమరవిజయము, (10) కమలాకుమారి, (11) తోకబాంధవి, (12) కామమంజరి అనునవి గద్యములు. ఇందు నవలలు, చరిత్రలు, కథలు కలవు.

ఇంకను పద్యగ్రంథము లీరీతిగా నున్నవి —

(13) శ్రీనీతిగీతములు, (14) సతీధర్మములు, (15) నీతిపదములు, (16) అమూల్యము-మధుపద్యయము, సుజ్ఞాన నవరత్నములు, సరస్వతీ పరిదేవనము అను పద్యకావ్యముల సంపుటి - ఇందు ద్విపదలు పద్యములు కలవు. ఇవికాక, ఇంక నెన్నో ప్రస్తావికముగ వ్రాసినవి వీరి సావిత్రియందు దొరకును.

కాని వీరివగ్గరి కూడ అన్ని పుస్తకములు లభింపకున్నవి. కవిచరిత్రవ్రాసి, కవుల జీవితములు లభించుటకు సుస్పష్ట మగు నాధారములు లేవని కటకటంబడిన శ్రీ పంతులుగారియుగమున ప్రవర్తిల్లిన యీ మహిళామతల్లులలో చాలమంది గ్రంథములు ఒక ఏబదివర్షముల పిమ్మట. ఇప్పుడే కండ్లబడకుండుట శోచనీయాంశము. అది ముద్రణాసౌకర్యము గలుగుటవలని అపచారమో, స్త్రీల కవిత్వము లగుట ఉపేక్షయో?

ఇంత సుప్రసిద్ధ కవయిత్రి గ్రంథమును సమీక్షింపవలె నని గంపెదాస కల్గియుంటిని. కాని లాభమేమి? వీరి పద్యకావ్యములో 'నీతిపదములు' అను ద్విపద మాత్రము దొరకినది. అది యీ క్రింద నుదాహరింతును.

“శ్రీపరాత్పరు నిత్యసేవలు సేయ
నోపి పుట్టువు సార్థ మొనరింపవలయు;
నాణెంపుబల్కులే రాణ దనర్చు
నాణిముత్యపుగోవ లందురు బుధులు,
మంచి యొనర్చుటే మనపని కాని,

యెంచ దత్పలము నాసించుట గాదు;
 నింద సేయుట కొక్క నిముసంబె చాలు,
 నింద వాపికొనంగ నేర మెన్నటికి;
 చెట్టు నెక్కించి నిచ్చెన దీయువాడ
 ఎట్టివాడో చెప్ప నెవ్వరి తరము?
 సంతోస మెంతైన సుంతగా దోచు;
 వంత సుంతైన గొండంతగా దోచు,
 ధీరత్వ మెడలిన దేలి కౌ నరుడు
 నీరెండు కొలనులోని ఝషంబు మాడ్కి;
 నూరు దారులు ద్రొక్కువార లెప్పుడును
 నూరు కష్టంబు లొందువారలే సుమ్మి;
 ఆలతికి నధికార మబ్బు టెన్నంగ

పులికి టెక్కలు వచ్చు పోలికి సుమ్ము” —

పొత్తము చిన్నదైనను గుణముల మొత్తము పెద్దది. ఇట్టి భాషాపోషకు
 రాలికి మా యభివందనములు.

54. జూలూరి తులశమ్మగారు

శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి ప్రబోధామృతముచే విజ్ఞానము నొంది
 యుత్తమ గ్రంథ రచన చేయుచు నిప్పటికిని విద్యమాన లగు శ్రీ రత్నములలో
 శ్రీమతి జూలూరి తులశమ్మగా రొకరు. పుష్పలీలావతీ నామాంతరము కల ఏతత్క
 వయిత్రీ కృత మగు గులేబకావలి నాటకము చాలా బాగుగ నున్నది. వీరు పీఠి
 కాపుర వాసినులు. శ్రీమతి రాణీ చిన్నమాంబాదేవిగారి గురుపరంపరలోని వారు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

వారి సమకాలీన భాగ్యము బడసినవారు. వీరిచే వ్రాయబడినపౌత్రములు—
 1. పద్మావతీ విజయము, 2. సుమతిచరిత్ర (హిందూసుందరియందు ప్రచురితములు),
 3. రాజీభవాన, 1,2 భాగములు, 4. భారతేతిహాసములు, 1,2 భాగములు (ఆంధ్ర
 ప్రచారిణీవారివి), 5. ధర్మవిజయము, 6. గులేబకావళి, 7. ఉపనిషత్ శ్రీలు అను
 నవి- ఇంతే కాక, అపుడపుడు గృహలక్ష్మి పత్రికయందు ప్రచురించిన పద్య
 ములును ఆగపడుచున్నవి.

వీరి గులేబకావళి నాటకము పద్యములు, కీర్తనలతో ధర్మవరంవారి నాటక
 ములతో సాటివచ్చునదిగా నున్నది.

అందలి ఒకరాజు పంచమపుత్రుండైన పరాక్రమకేతుడు తన తండ్రి
 యంభత్తము బాపుటకై గులేబకావళి యను గంధర్వకన్య యుద్యానమందలి
 పుష్పము కావలసినవాడై యది వోయుచు నేగుటయు, మధ్యమార్గమున మణిమాల
 యను మదవతిని నోడించి తన యన్నల విడిపించుటయు, కడకు గులేబకావళి
 యుద్యానము కేగి కార్యసిద్ధితోబాటు ఆ గంధర్వకామినీ కరగ్రహణసిద్ధిని గూడ
 పొందుటయు ననునది యిందలి యితివృత్తము.

తన్ను వలచి తనచేయి పట్టుకొని బ్రతిమలాడిన మణిమాలకు రాజపుత్రుని
 కిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము: --

చక్కదనమును, ధనమును, సరసవచన
 రచనయును గల్గి సద్గుణరాశి యగునె ?
 కాంతి, యందంబు, మృదుతయు గలుగు పూవు
 సౌరభము గల్గి సుమముతో సాటి యగునె?

ఆని శీలము లేని సౌందర్యమును, సౌరభము లేని ప్రసూనమును దెగడిన
 పద్మమును, పరాక్రమకేతుడు గులేబకావళిం గాంచి ....

“మరు తరిమురి నేయ గఱకుటమ్మును దూయ
 జారిన యారవ సాయకంబొ?
 మేఘపటలములో మెరసి నిల్చినయట్టి
 విద్యుల్లతావళి విలసనంబొ?”

నాదు ప్రాకృల మిట్టు నవ్యమై ఫలియించి
కళల నొప్పెడి రత్నకందుకంబో?

దేవకాంతల నెల్ల ధిక్కరించెడునట్టి
సొంపు గల్గిన తనుసుందరంబో?

గాక యుండిన, వింతలౌ కళలు గల్గి
చూడ కన్నులు మిరుమిట్టు చొప్పడంగ
స్వప్న జాగరముల రెంటి జాడ గనక
యంద మైమఱపుం గూర్చ నాప గలనె ?

అను పద్యము; నట్లే కొన్నిపద్యములును బాగుగా నున్నవి. 'పులికి పుట్టు
మచ్చయును, నక్కకు పెట్టుమచ్చయును' వంటి జాతీయములు గలవు.

శంకరాచార్యుల శ్లోకముల కనువాదముగ జేసిన ఆపరోక్షానుభూతి:--

నిత్యమై నిర్మలం బయి నెగడు నాత్మ,
దృశ్య మగుచున్న జగమెల్ల వశ్య మగును,
ఎటను పరవస్తుత త్వంబు తేటపడునొ,
అదియె సమ్యగ్వివేకం బటండ్రు బుధులు;
సర్వవిధ వాసనావళి సమయజేయు
టదియె శమ మని వచియింతు రార్యు లెలమి;
బాహ్యవృత్తుల నిగ్రహపాటవంబె
దమ మటంచును మదిలోన దలపు మయ్య."

శైలీపరిణామ మిందు కాననగును—

మోతీలాలు నెహ్రూ కీర్తిశేషు డై నవు, డీమె వ్రాసిన పద్యములు చాలా
బాగుగా నున్నవి.

కట్టా! డైవమ! మోతీలాల్ నెహ్రూయే గన్పించెనే? నీ కిసీ !
పట్టె భారతజాతి కెల్ల శుభసంపాద్యంబె గావించువా,
డెట్టే పొట్టను పెట్టుకొంటి వయయో? యీనింద పో దింక, నీ
కెట్టెనక భువి కీర్తిమాయు జుమి, నిన్నే మందునే రక్కసి ?

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గుండె లవిసెను నీ పోకగూర్చి వినిన,
నట్టుడికినట్టు లుడికిపోనయ్యె జగము,
కీర్తిగాకింక లేదె నీ మూర్తి గనగః
వెన్న పడవైచి, వ్రేల్పాకు విధము గాదె ?

వృద్ధురాలై వీరింకను నిప్పటికిని గ్రంథవ్యవసాయము సేయుచున్నారన,
నెంత చక్కని యోషికయో యాలోచింపుడు.

వీరిని విమర్శించుటతో శ్రీ పంతులుగారి తరగతి ముగిసినట్లే యెంచ
వచ్చును — కేవలము గ్రంథనామము, గ్రంథకర్తనామము మాత్రము తెలిసిన
పట్టిక పరశ్శతముగ నున్నది. వానిని యీ సమీక్ష కనుబంధముగ తుదిని చేర్చి
చూపుదును.

55. దొంతి రాజరత్నమ్మగారు

1934 వ సంవత్సరప్రాంతమున ప్రకటింపబడిన జనార్దనశతక మొకటి
వీరిరచన కానవచ్చుచున్నది. వీరు హేలాపురీ వాస్తవ్యురాలు !

పద్యరచనమున చేయి తిరిగిన వీరి వ్యవసాయము ఒక్క శతకముతోనే
ఆగిపోయినది. నిత్య మనారోగ్యముతో బాధపడు నీమెను భగవానుడు త్వరలో
తనకడకు గొనిపోయెను.

“ఎందఱో పుట్టుచుండదు, ధర నెందరో గిట్టుచునుండు రయ్య! నే
నందఱ జూచుచుండియు లయం బగు నీ తను వంచు నెంచి, నీ
యందు మనంబు నిల్పి యికనైన భవాంబుధి పాలు గాని యా
చంద మెఱింగి నిన్గొలువజాల విచిత్రము శ్రీజనార్దనా!”

“నీరధికన్యకారమణ! నీ విమలాంఘ్రిసరోజయుగ్మముం
గోరి భజింత మన్న, బెనుగోతివిధంబున నా మనంబు తా
బారును వేఱుత్రోవలకు బాపురె ! యీ భవతారణం బికే
తీరున నాకు జేకుఱునొ దివ్యకళానిధి! శ్రీజనార్దనా.”

సుభగభావబంధురములు కాకున్నను, సుందరతరధారాసమంచితము లైన
వీరికవనరీతులు చదుపుకొలంది చదువ మన సగుచున్నవి.

కొన్ని పద్యముల ఎత్తుగడలు పఠితలను పిలిచి పలుకరించునవిగా నున్నవి.

“చిక్కి కరీంద్రు డా మకరిచే శ్రమ జెంది సహింపలేక, ‘నీ
వెక్కడ నుంటి వయ్య జగదీశ్వర! కావవె? శ్రీహరీ!’ యటం
చొక్క నిమేషమాత్రమె యసూనవిధి న్నిను వేడ, నాతని
గ్రక్కున బ్రోవవే ప్రణతకల్పకసన్నిభ! శ్రీజనార్దనా.”

“గట్టిగ గట్టినాడ వట కంకణ మార్తుల బ్రోతు నంచు, నీ
పట్టన దెన్ను గానని యపాయములో బడి పొక్కుచున్న నీ
పట్టిని గావలే దనెడు పల్కును మాయమ లచ్చి విన్నచో,
గట్టదె తాటియాకులను గర్జయుగంబున శ్రీజనార్దనా!”

చక్కని యెత్తుగడలతో నారంభించి చమత్కారముగ పద్యము నంతటిని
నడిపించువారు పద్యవిద్యారహస్యము తెలిసినవారే యనవలెను,

అట్టి విద్య నిట్టివారు పుట్టి నేర్తురో, పుట్టకయే నేర్తురో? ఇంక నీ యుగము
నకు జెందినవారే బంకుపల్లి వేంకటరత్ననూంబగారు. వారిని గూర్చిమున్ముందు
ప్రస్తావింతును.

వాఙ్మయలక్షణమున సంధియుగ మనదగిన నీ యుగ మింతటితో
ముగిసినట్లే.

— మలితరము —

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

—●—
మూడవ తరము

—: ❧ :—

ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయము

56. కాంచనపల్లి కనకాంబగారు [కవితా విశారద]

దేశోద్ధారకులు, వాఙ్మయపోషకులు, సంఘసంస్కారులు, సరస్వతీసేవకులైన, పూజ్యులు శ్రీ కంచుకూరి వీరేశలింగము పంతులు గారి వ్రాసిన వ్రాసిన జరిగిన శ్రీజనతాభ్యుదయబంధురప్రణాళికలో పాలు పంచుకొని, స్వయముగా కావ్యరచనలు చేసి పత్రికలు స్థాపించి, నంస్థలు నడిపి బ్రహ్మరథమును పట్టెడి నుపాసకులు కూడ నా నాడాయుద్యమ నిర్వాహకులై నారు. అప్పుడు జరిగిన సారస్వత కృషిలోని కవయిత్రీమణుల సమీక్షించినాము.

ఆ నాదీనుండి నేటికిని సారస్వత సేవ యొనర్చుచు, చిరయశస్వినులైన కవయిత్రీమణులతో నీతరము నుపక్రమింతుము.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయరంగమునకు నాందీప్రస్తావము పచరించి అగ్రతాంబూల మందిన గౌరవము శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకాంబగారిదే.

“చదివిన పండితు లగుదురు,

విదితము గాకున్న యపుడు వెఱ్ఱులె పురుషుల్;

చదివిన జడువక యున్నా,

ముదితలు విద్వాంసురాండ్రు పుట్టువుచేతన్.”

అను మహాసత్యమును ప్రపంచమున కెలుగెత్తి చాటిన ఆధునిక కవయిత్రీ మండలచక్రవర్తిని యగు నీ శ్రీమతిని గూర్చి ముచ్చటించుటకు ముందుగ, ఈ యుగవాఙ్మయలక్షణము నొకింత పరామర్శింపవలసియున్నది

ఆంధ్రవాఙ్మయోద్ధారకుడు రాజరాజనరేంద్రుని నాటగుండి మొదలిడిన ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రలో అనువాదసాహిత్యము మున్నుండు ముదలకొన్నది. అటు వెనుక పొడసూపిన ఆంధ్రప్రబంధముల కన్నింటికిని ఒకచే కావ్యాత్మ. ఏవో కళాపూర్ణోదయాదు లొండు రెండు భావిమార్గమునకు ముల్లు సూపినను, కడమవి యిల్లుగట్టి నిలువబడినవి కావు.

సుమారు 8 శతాబ్దము లవ్యాహతముగ దరు లొరసి పారిన ఆంధ్రసార స్వత సంస్కృత మహాప్రవాహమునకు నాయకరాజుల యనంతరము మంచిబాట లును నానకట్టలును నిర్మించబడినవి. రాజాదరణ లేకయు, మహమ్మదీయ, ఆంగ్లే యుల పరిపాలనవలన గల్గిన అల్లకల్లోలములవలన శాంతికి భంగము వాటిలియు, భారతీయుల జీవితము నిరుపద్రవముకాకపోయినది. నిస్తులార్థప్రతిపన్నములగు కావ్య శ్రేణి నుత్పాదించు కవికులము కానబడకపోయినది. అటుపై కలిగిన అనేకములగు మార్పులతో బాటు మహిళాసంఘమునను వృద్ధిక్షయములు కలిగినవి. పురుషులతో బాటు కష్టములే కాక, మహమ్మదీయ పరిపాలనలో మతాంతర మానభంగాదులకు లోనుగావలసిన యవస్థల పాలుబడిన మహిళాలోకమున విజ్ఞానచైతన్యములు కొఱగానివైనవి.

కాని 19 వ శతాబ్దిని సంఘసంస్కర్త గా నవతరించిన ఘనుడు శ్రీ వీరేశ లింగముపంతులు పుణ్యమా యని వనితాలోకమున గలిగిన చైతన్యము నూతగాగొని, కొందరు గరిట బట్టిన చేతనే నూతనముగా కలము బట్టి కావ్యసంతతి నుత్పాదించి వాఙ్మయోద్యానమున సుంగధపరీవాహమును నల్దెసల గ్రమ్మించివేయగల మన సారమతులైరి. శ్రీ పంతులుగారు వెలయింపజేసిన గద్యరచనము, నాటకరచనము, నైతికోద్బోధము లగు ప్రబోధములు, సంఘసంస్కారపరము లగు వ్యాఖ్యాన ములు, ఉపన్యాసములు, కథానికారచనములు, శ్రీ గురుజ్ఞాడవారి ననుసరించి దేశ భక్తిప్రబోధము పెల్లుబికినవి. ఇవి యన్నియు గడచినతరమునందే ఆరంభింప బడియు నీ యుగమున బహుశవ్యాప్తి నందినవి.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇవియే కాక, శ్రీ రాయప్రోలు మున్నగువారి ఆచార్యకర్తవ్యమువ వలసిన జాతీయకవిత్వము, రాష్ట్రోద్బోధము, భావకవిత్వము పేరిట ఖండకావ్యములు. హెచ్చుగ నీ కాలమునుండి కాంచగలము.

ఇట్లు వైవిధ్యముతో విస్తృతి నందిన కావ్యప్రపంచమున మహిళలెట్లు పాలు పంచుకొనిరో పరికింతురు గాక !

ఇక ప్రస్తుతము ప్రస్తావింపబడిన

శ్రీమతి కనకాంబగారు- బహుగ్రంథకర్త్రి

బహుబిరుదసంధర్త్రి. ఆమె కడు పిన్నవయస్సునుండియు మనోహరమగు కవనము చెప్పగల్గినది. తన బాల్యమున వారి వారికి వ్రాయు లేఖలు కూడా పద్యా త్మకములే. ఈమె శైశవమందలి కవితావ్యాసంగమును జూడ కవిత్వ మీమెకు తోడబుట్టు వేమో యనిపించును. “ప్రపేదిరే ప్రా క్తనజన్మవిద్యా” యన్నట్లు, ప్రా క్తనజన్మసంస్కారబలమున నీయమ కవయిత్రీమణిగా జన్మించె ననవచ్చును.

పల్నాడుసీమలోని మర్రి గ్రామమున విజయసంవత్సర శ్రావణ శుద్ధాష్టమి ఆదివారమున (9-9-1893) జన్మించిరి. తండ్రి రంగారావుగారు. తల్లి రంగమ్మ గారు. వారి యింటిపేరును కాంచనపల్లివారే. బాలవితంతు వగుట, నీ శ్రీమతియు దండ్రియింటిపేరునే తనకును ఇంటి పేరుగ గైకొనిరి.

బాల్యముననే తండ్రి గతించుటచే, తల్లి రంగమ్మగారు కొలది యేండ్లు కను విప్పని పసిపాపలతో గుంటూరు చేరి యట నొంటరితనమున పలుబాధలు పడిరి. 1908లో నెల్లూరునందలి వారి ఆత్తబంధువు లగు మంగు రామానుజముపంతులు గారును, పంగనామాల వెంకటరంగారావుగారును ఆదరించి ఆహ్వానించుటచే, నా పసికూనలతో నచటకు తరలి యచటనే జీవితశేషము గడపిరి.

బాల్యమునుండియు నిరుపమానప్రతిభాప్రపత్తులు గనబడుచుచు, అసాధారణ ధారా విశేషముతో తోడిచెలులతో గూడ కవిత్వపద్ధతిని సంభాషించు నీయమ ప్రజ్ఞా విశేషముల జూచి యట్టి ధీమానిత జీవితము వ్యర్థ మగుటకు విచారించి, వీరి పెద తండ్రిగారగు మంగు రామానుజము పంతులుగారు ఈమెతనువు సార్థక మగునట్లు

విద్యాబుద్ధుల తీర్చి దిద్దిరి. అప్పటినుండి స్వయముగ కృషి చేసి యెన్నో పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణురాలై, యెన్నో పదవులను బొందుచు, నెన్నో సన్మానముల బడయుచు, మెల్లగ నున్నతవిద్యకై మద్రాసు చేరిరి. అచ్చట కూడ విద్యాపరీక్షలో కృతార్థురాలై ఆంగ్లభాషయందు B. A. పరీక్షలో విజయము పొంది, సాటివారిలో మేటియయి క్రమక్రమముగ క్వీనుమేరీ కళాశాలా ఆంధ్రోపన్యాసపదవిని వన్నెకెక్కిరి. ఆనితరసులభము లగు సమ్మానము లందిరి. మాక్మిలకంపెనీ వంటి ఆంగ్లవిద్యాసంస్థలకు ఆంధ్రగ్రంథములు వ్రాసి యిచ్చిరి. మద్రాసు యూనివర్సిటీ పరీక్షాధికారిపదవులను, తెలుగు పాఠ్యగ్రంథ నిర్ణాయకసంఘ సభ్యత్వమును పొందిరి. శ్రీ కేశరిగారిచే స్వర్ణకంకణ బహూకరణము నందిరి. ఇట్లు వన్నెయు వాసియు నొంది, బాల్యమునుండి యంతరంగమున ప్రగాఢముగా ప్రవర్ణమాన మగుచున్న ఆధ్యాత్మికచింతనాబలమున చెన్నపురియందు ఉద్యోగవిరమణము చేయగనె, విజయవాడకు వదాన్యచక్రవర్తులని పేరుగాంచిన శ్రీ చుండూరి వెంకటరెడ్డి గారిచే నాహూతలై వచ్చి, తమ గురుదేవు లగు శ్రీ అమృతానందస్వామి ఆదేశానుసారము త్రిలింగవిద్యామహాపీఠము నెలకొల్పిరి. అచట తెలుగుకవిపండితులను మన్నన సేయుచు, విద్వద్వరులచే దాను మన్నన వడయుచు, ఘను లగువారిచే బరాబరుల నందుకొనుచు, అబలల కిట్టి అచితసత్కారము లరుదు గదా యని యెల్లరు నబ్బుర మందునట్లు సార్థక మగు మనికి గడుపుచున్న సాధ్వీలలామ యీమె.

శ్రీమతి కనకమ్మగారిని గూర్చి వ్రాయ దొరకొనినంతనే నాచి, మొల్ల, తరికుండ వెంకమాంబలు స్మృతికి వచ్చుచున్నారు. వారివలె బాలవితంతు వగుట, తండ్రిగృహనామముననే తనవ్యవహారమును సలుపుట, దైవచింతనతో తనువు గడుపుట, తాత్త్వికాధ్యాత్మిక వైదాంతిక భక్తి విషయములపై చవులూరు కబ్బములు చెప్పుట, మున్నగున వన్నియు వారికి నీమెకును సమానధర్మములే. కాని, శ్రీమతి కనకమ్మగారికి వారందఱకంటె విశేషప్రాముఖ్యము లింకెన్నో కలవు.

ఆమె పట్టి విడువని సారస్వతశాఖ లేదు, చేసి విడువని కావ్యభేదము లేదు. అనుభవింపక వదలిన గౌరవపదవి లేదు. ఆహరింపక వదలిన అధికపదము లేదు. అతిగంభీరముగ పండితులకు సహితము కొరుకుబడని పరమాద్వైతభావమును

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

చిత్రించిన లేఖనితోనే, అతిసులభధోరణిని తౌకికకథానకాప్రస్తావములను హాస్య రసానుప్రాణితముగా రచించి మెప్పించగల మనీషి.

ఔను. సిద్ధహస్తుల కృతీసౌభాగ్యము లిట్టివే కదా !

ఇంక నీమె రచనల పేర్కొందును:--

1. 1905 లో అనగా ఆమె పండ్రెండవయేటనే సింహపురీనాథుడు రంగభర్తపై జెప్పిన రంగశతకము. ఇది యామె తొలియత్నము.
2. 1907 లో అమృతవల్లి యను నవల. కీ. శే. పండిత నరేశనుశాస్త్రిగారి “దిక్కొటయిరుకోళందై గళ్” అను తమిళకథానకమున కిది యనువృత్తము. దీనినే మఱల ‘రాధ’ యను పేరున పునర్ముద్రణము గావించిరి.
3. గౌతమబుద్ధచరిత్రము
4. పాండవోదంతము
5. 1912 లో కాశీయాత్రా చరిత్రము.
6. 1919 లో జీవయాత్ర; ఆధ్యాత్మికకావ్యము.
7. ‘మహావిద్యానాటక మను నామాంతరము కల హంసవిజయము’ అను వైదాంతికనాటకము.
8. 1927. పద్యముక్తావళి.
9. 1928. కాళిదాస కృతి కనువాదముగ శాకుంతలనాటకము.
10. 1931. రామాయణకథాసంగ్రహము (సంస్కృతగద్యము)
11. 1935. అంబాస్తవము. 12. ‘శైలి’ అనుకావ్యము-5000 పద్యములు.
13. అమృతానందబోధసారము. 14. ఆనందసారము. 15. చక్కనికథలు (కథానకములు) 16. తోమాలియ- ప్రాస్తావికపద్యసంపుటి.

అను బహుశోక్తిమయ గురుతరకావ్యపరంపరను వెలయించినవారు.

వీరి వైదాంతిక దృక్పథము వీరి గురుదేవులు అమృతానందస్వాముల యను గ్రహోపపన్న మగుట వీరి వివరణము కూడ తదనుయాయే.

వీరి కావ్యములను సవివరముగ విమర్శించు నుద్యోగమునకు బూనినచో నదియే యొక పెద్ద గ్రంథమగును; వెదకుద మన్నను, నెక్కడను స్థాలిత్య మగు పడక పసవులవోలె నిర్దుష్టము లగు పదభావముల తోడి రచనావిశేషము లీ యమ కృతివిన్యాసములు. వీరి కావ్యములన్నిట మకుటాయమానము లీమె జీవయాత్రా, హంసవిజయములు. జీవుడు బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొంది అం దైక్యము చెందు వఱకు పృథగ్వస్తువుగా పరిగణింపదగునేని, అట్టి జీవుని యైహికాధ్యాత్మికజీవిత యాత్రావర్తనమే యిం దితివృత్తము. ఈ జీవుడే యిందు నిరంజననాముడై పొందుపఱుపబడి యున్నాడు. కావ్యోపదిష్టమైన వేదా న్తమును వివరింప బూనుట కంటె, పఠితలను స్వానుభవానందమునకు నూల్కొలిపి యూరకొనుట యు త్త మము. “జీవయాత్ర” లక్షణరూపమైయుండ, ‘హంసవిజయము’ లక్ష్యపూర్వముగా నున్నది. ఈ గ్రంథములయందు అడుగడుగున ఆత్మవిద్యాభిమానము, గురుదేవ పతిభక్తులు నగ్గలముగ నగపడుచున్నవి. ఆత్మసాక్షాత్కారము చరణుగమ్యముగ నీమె యీ కృతుల నిరూపించినది. అందును స్వస్వరూపావస్థానలబ్ధియు, అంత శ్చక్షుర్ద్రిష్టియు, అమనస్కానుభూతియు నీమెకు ప్రీతిపాత్రములు.

ఒక్కొకపట్టున దుశ్శ్రీహములుగా నున్న యీమె తత్త్వము మఱల వీరి వ్యాఖ్యనే కోరుకున్న దని తద్దు లందురు.

శివ, రామ కృష్ణుల కబేదాధ్యవసాయము భజించుట యీమె యభిమతాంశము లలో నొకటి.

“రాముం డని, కృష్ణుం డని,
నీ మహిమలు తెలియలేము, నీనామములన్
గామింతురు వేర్వేరుగ
రామా ! శివ రామ కృష్ణ ! రామా ! రామా !”

మీ కిరువురకున్ భేదము
లేకుండుటచేసి యిట్టి లీలలు చేయన్
మీ కే తగు ... ..

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సోదర స్త్రీలోకమును గూర్చి యెచట వ్రాసినను, బాలా ఉదారముగను ఉన్నతముగను సంభావించి చిత్రించిరి. అట్లని వారి అవినయమును సహింపలేదు.

వేదాంతవిషయముల నీమె యమృతలేఖిని తేజోమయమై యెట్టి మహోదార గంభీర పదముల విహరించినదో, యట్లే వ్యవహారపంథల సులలితమై లౌకిక కుతంత్రముల సునిశితముగ ప్రహరించినది.

మహిళల నేటి విశృంఖల వృత్తినిగూర్చి నాయకు డాడిన మాటలు :-

“చదువ జదువ జదువ సంసారమా లేదు,
వంట లేదు, కడుపుపంట లేదు,
మంట మగని జూడ, మహిళాసభల నుంట
చదువునకు ఫల మగు శాంతి లేదు.”

ఇట్లు నాయకుని యీ సందియమునకు మంత్రియు బాగుగనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

మగవారి చదువును గూర్చి వేరే సందర్భమున :-

చదివినాడు గాని, సంశయమా పోదు,
చదువ చదువ దెలివి సన్నగిల్లె,
పిదప జూడ వీడు మొదటనే పోలుగా
గుణము కుదుర దేమి కొట్టుకొందు?”

ఈమె పుణ్యాన్న వీని నింతతో వదిలినది. “చదువుకన్న మేలు చాకితనము” అని పంచపాదింజేసి యీ యాటవెలదిచే నీ చతుష్పాత్తును నాడించి విడిచినదికాదు - అని యొకరు చేసిన సమీక్ష బాగున్నది

ఇంక నెన్నో పద్యములయందు సంఘమందలి క్రుత్తును బైకి దీయుటలో నేమాత్రము వెనుదీయక నిర్భయముగ వెళ్ళగ్రాసినది.

ఇక నీమె యుపయోగించిన యుపమ లన్నియు ననిదంపూర్వములు. అన్య స్పృష్టములు. లౌకికతంత్రమునుండి గ్రహింపబడినవి.

“జగము మఱుచువాడు భగవంతుడా, భక్తు
డా, యనాథుడా, యథార్థ మెద్ది?
పాల గలసి వెంట బై లువచ్చెడు నీరు
పాలా, నీరొ ? తెలియ బలుక వశమె.

“గురుజనముల సేవింపక
పరమార్థముకొఱకు గ్రంథభాండాగారం
బరయుట వీణె, మృదంగము
గర మర్థించెడు గతి గద గానంబునకై.”

“త్రిప్పి త్రిప్పి త్రిప్పి తిన్నన నిలు జేర్చు
గొడ్డు వెంట నంటి గొల్లవాడు;
త్రిప్పి త్రిప్పి జీవు దిద్ది ప్రోచును గద
తత్పరుండు హరి పరాత్పరుండు.”

ఇట్టి వెన్నో వారి కావ్యముల లెక్కకు మిక్కుటముగా నున్నవి.

ఈమె కావ్యములందు దడవని లోకోక్తులు, సామెతలు భాషయందెన్నో
పరిశిష్టములై యుండవు. ఇక శబ్దాలంకారములు, అర్థాలంకారములును దద్ద్రంథ
మున కెంతో రసపుష్టిని జేకూర్చినవి.

కొన్ని యెడల నీమె భావము లెంత నూత్నములుగనో భాసిల్లినవి. అందు.
చత్వారము నాధ్యాత్మముతో కూర్చి మెలపినది :—

“చుట్టు చేర్చిన సామగ్రి గిట్ట దింక
దూరదృష్టి బరాత్మను జేరవలయ
ననుచు బోధింప గాబోలు నబ్జభవుడు
దృష్టిభేదంబు నలుబదియేండ్ల కొసగె.”

తిరుమలను గూర్చిన వర్ణనము :—

భక్తి హరిని వెదకు బాటసారుల కది
విశ్రమింపదగిన విడిదికాగ
వేంకటేశ్వరుండు వేడ్క నిర్మించెను.”

... ..

ఇక లోకవృత్తమును గూర్చి-

“తెలియ మనుకొనువారలె తెలిసికొండ్రు
తెలిసికొంటి మన్వారలె తెలియకుండ్రు.”

ఈమె రచనలో కోరిన శైలి కోరినట్లు బడయవచ్చును. సామాన్య లక్షణము జెప్పవలె నన్న, హిమగిరిశృంగమునుండి జాలారు గంగాప్రవాహమువలె గంభీరగమనవేగము కలదై చిన్నారి గీతమునను, చెన్నారు వృత్తమునను సమగతి నలరారినది.

చిన్న వద్యములలో తెలుగు పదములతో అంత్యపదనియమము పాటించిన పట్టులు గలవు. తెలుగుపదములతో శబ్దాలంకారముల సవదరించు లెంత సుకరమో అనుభవజ్ఞు లెరుగుదురు.

“కామి యైనవాడు కల్లససారము
లో మునుంగు నాత్మలో గలంగు.”

ఇట్టి వెన్నని వివరింపను!

ఇక నీమె శాకుంతలారువాదము సామాన్యముగ నున్నది. ఒక చిన్న యువాహృతి. “సరసిజమనువిత్తం” అను శ్లోకమునకు :---

“జలజము రమ్యమే యగును శై వలసంగత మయ్యు నెంతయున్,
మలినమ యయ్యు జండ్రునకు మచ్చ మఱింతయు లక్ష్మి గూర్చు, వ
ల్కలముల నైన నీ కలికి కాంచు విశేషమనోహరత్వమే;
యిలపయి సుందరాకృతుల కెద్ది యలంకృతి బోలదే కదా.”

ఈమె తన హాసవిజయనాటకమున నొక M. A. పాత్రధారిణిని సృష్టించి సంస్కారభావము వెలిబుచ్చినది. టామాటోలీగా డను వానినోట నెన్నియో కుహనాసంస్కారముల దూర్పారఁ బట్టినది. సంస్కృతమునను శ్లోకముల బచరించిరి. జీవయాత్రా హాసవిజయాదుల ప్రధానరస మగు శాంతము బాగుగా పోషింప బడినది. తమిళ, కర్ణాట, మళయాళము లగు దక్షిణదేశభాష లన్నియు నీమెకు వశవర్తులే.

వీరి హాంసవిజయమును శ్రీకూచిమంచి సుబ్బారావుగారు పిండిలోని కనువ దించిరి. వీరి కొన్ని పుస్తకములు యానివర్సిటీలలో పాఠ్యగ్రంథములుగా నిర్ణయింపబడినవి.

ఇంగ్లీషుతత్వవేత్తలు నిర్వచించినట్లు, 'Poetry is the criticism of life' అను నుడి జీవయాత్రయందు శ్రీమతిగారు సిద్ధము చేసిరి. 'తదదోషే, పరిష్కృతౌ చ వాగర్థౌ ... ..' అని విశ్వశ్రేయస్కరకావ్యలక్షణముగా మనపెద్దలును నిర్వచించి యుండిరి కదా'

ఏవం విధ గురుతర కావ్యనిర్మాణము చేసిన శ్రీమతి కనకమ్మగారి వలన, గార్గ్యి, మైత్రేయి, సులభాదుల పలెనే భారతదేశప్రశస్తి యినుమడించును.

'నే నెవ్వరు శాసింపగ?

నానారూపాత్మకుండు నారాయణుడే

లో నుండి బుద్ధులన్నిటి

దానే ప్రేరేప, భ్రమ వృథా నా కేలా!"

అని యామె వ్రాసికొన్న ట్టిది యంతయు భగవత్ప్రేరణవలన జరిగినదే.

ఆమెను గూర్చి శ్రీ చెళ్లపిళ్లవారు వ్రాసినట్లు,

బట్టి యెడద యే సాధ్వికి

గలుగు, పున్నెమెంతో సలుపకున్న?..."

సాధ్వికే కాదు- పురుషులకు మాత్ర మిట్టి యెడద యబ్బునా?

"ఇట్టి దుర్భిక్షకాలమం దెపుడొ పూర్వ

ముపనిషత్తుల వినబడు నువిదల తల

మానికంబును బోలెడు మగువ యొకతె

పుట్టె మన భారతీయుల పుణ్య మనగ."

అనునది ప్రత్యక్షరసత్యము—ఈమెవలె సమకాలీన మహాపండిత ప్రస్తుతి గాంచి యెసగిన మహితురా లింకొకతె కనబడదు. ఎంతటి మహితచరితయయ్యు,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నీ మానిని తనతోడి మగువలగౌరవమును సమయము వచ్చినపు డెల్ల కాపాడుటకై కంకణము గట్టియే యున్నది.

“చదు వనగా శ్రీ (స్త్రీ) హృదయము
చదువుట, వేరొండు గాదు చదువులవానికా
ముదితల కృప లేకుండిన
విదితం బగు నెట్లు బ్రహ్మవేత్తల కై నన్?”

తమ తెలుగుల తోబుట్టువుగా నీమెను చెప్పి నిండుగరువమున తలయెత్తి
ఈమెకు పండుహృదయమున దల వంచని తెలుగుబిడ్డ లుండరు గాక!

57. గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారు

ఆమె సాధుమూర్తి. మూర్తీభవించిన సుకృతము. పరిణతప్రజ్ఞను తొణికిస
లాడని నిండుకుండ. నిరాడంబర యగు నిగర్వశీల. పెద్దకాలపుటువిదల తలపునకు
దెచ్చు ముచ్చటగు ముత్తైదువుముస్తాబు! నాసను అడ్డబాసయు, కురులు ముడిచి
కూర్చిన యొప్పగు కొప్పు, అన్నిటినిమించి అమాయకత్వమున నందగించు
పొందమ్మిమోము. తెలికాంతులు వెలజిమ్ము కన్నుదోయి, ఫాలమున పట్టెడు
కుంకుమబొట్టు, కలుపుగోల్తనముతోడి కమ్మనినేస్తము, సహజసరళము లగు
సల్లాపములు, ఒరులమనసు నొప్పింపని మెత్తని మెలకువతీరు, చూచినంత చిత్తమున
హత్తుకొను సౌరు గల ఆ పెద్దయిల్లాలు శ్రీమతి గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి. ఆ
పుణ్యాంగన ప్రథమదర్శనము ఇంకను నా కన్నుల నిలిచియే యున్నది. చేరువై
నంత చేతు లెత్తి మొక్కజేయునంత మూర్తివాల్లభ్యమునకు మరొక్కమారు
మనసార నమస్కరించి సార్వత బంధువునై యామె యాత్మజీవితముతోడను, కావ్య
జీవితముతోడను మీకు పరిచయము కల్గింతును.

1 అంబరీషవిజయము, 2 లక్షణాపరిణయము, 3 తరుణీశతకము, 4 రాజేశ్వరీశతకము, 5 నీతితారావళి, 6 నరసింహశతకము, 7 లోకావలోకనము, 8 సోదరి, 9 గోవిలాపము, 10 ఆంజనేయస్తుతి, 11 జన్మభూమి అను పద్యాత్మక కావ్యములను, 12 నర్మద యను నాటకమును, 13 గాంధీకీర్తనలను, 14 రామ కథామంజరి యను గద్యమును రచించిన యీ యుత్తమకవయిత్ర మతుకు మల్లివారి యాడబడుచు. ఈమె తాత నృసింహశాస్త్రిగారు బొమ్మదేవరజమీన్దారుని ఆస్థానకవి. బహుగ్రంథకర్తలు ఈమె సోదరులు నరసింహశాస్త్రిగారు కూడా గ్రంథకర్తలే. వీరివంశమున బ్రసిద్ధులొకరు కనకశాస్త్రిగారు మంత్ర శాస్త్రవేత్తలై పాముకరచి చనిపోయినవారిని బ్రదికించి రట. వీరిలో నింకొకరు మాధవశాస్త్రిగారు. వారును కవులే. వారి సతి మాంచాల వాసుదేవకవి కుమార్తె. ఆమెయును కవయిత్రయే.

ఇట్లు వంశరక్తమునుండి పారంపర్యముగను, ఉగ్గుబాలనుండి యుబుసు పోకగను నలవడిన కవితాధోరణితో పచేళిమ మైన హృదయ సంస్కారము కల యీమెను పెండ్లియాడినవారు శ్రీగుడిపూడి రామారావుగారు. వారి వంశమును సుప్రసిద్ధమే. వీరి పూర్వపు వాసస్థానము ఆత్మకూరు. ఇప్పటి యావాసము విజయవాడ, ఇందుమతీదేవిగారొకవర్షము పెద్దగా కనకాంబగారితో సమవయస్కయే. యీయమకలమున పండిన పంట గాక, కడుపున పండిన పంటగా నొక పుత్రిక కలదు.

వీరి కావ్యములలో లక్షణాపరిణయము, అంబరీషవిజయములు ప్రబంధ లక్షణలక్షితములు. లక్షణాపరిణయము నాలుగాశ్వాసములు. అంతయు పూర్వపు పోకడయే. అధునాతన యుగమునందలి స్త్రీలును పూర్వరచనలకు బోలిన రచనలు చేయగల రని నిరూపించుటకే యిట్లు వ్రాసిరేమోరచనలో క్రొత్తపద్ధతి గానరాదు. అట నట భావముల పోకడ మాత్రము విశిష్టముగా నున్నది. ఇది యీమె పదునేడవ యేట రచించినది. “పూర్వగ్రంథపఠనమున గల్గిన అభిలాషతోడుగా వాని చాయ లనే కళాయాత్ర సాగించితి” నని వారే గ్రంథాదిని వ్రాసికొనిరి. ఆ మాటలు సత్యములని కావ్యవిమర్శకు గడంగిన తెలియును.

ఇందు భాగవతకర్త పోతన నెక్కడ పిలిచిన నక్కడ హో! యనుచున్నాడు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“బాలేందు రేఖ దోచిన । లాలిత యగు నపరదిక్కు లాగున”

అని యున్న పోతనగారి పద్యముం గాంచి---

“అల చంద్రరేఖ దోచిన । వెలుగొందెడు పశ్చిమాశ విధమున”

అను వీరి పద్యమును జూడ నక్కరలేదు.

లక్షణ శ్రీకృష్ణునికడకు చిలుకను పుత్తెంచినపు డా చిలుకను గూర్చి-

“అల శ్రీ ద్వారక కేగెనో ? నడుమ నధ్వాయాసముం దీర్పగా
ఫలవృక్షములయందు నిల్చెనో?.....”

అను పద్యము “పోతన్నగారి ‘ఘను డాభూసురు డేగెనో ; నడుమ మార్గ
శ్రాంతుడై డస్సెనో? .....” అను పద్యమును జూచి వ్రాసినది.

“బొమ్మలపెండ్లిండ్ల పొలుపొందగా జేసి
వేమారు చెలులతో వియ్యమందు.”

అను పద్యము పోతనగారి పోత యని వేరే చెప్పనక్కరయే లేదు కదా !
శైలియందును భాగవతభక్తురాల ననిపించుకొనవలె నని వీరి సంబరము.

“అట్టి త్రైలోక్యనిర్మాత, హరుని తాత,
వాగ్వదూనేత, చిత్త సంభవుని భ్రాత,
ధాత ననిశంబు మదిలోన దలచుదాన...”

శుద్ధఛాందసుడును, మది దప్పిన ముదివేలుపు నైన బ్రహ్మగారు “చిత్త
సంభవుని భ్రాత” గా పొగడ్త గన్నారు.

ఇంకను శ్రీనాథ పెద్దనాదుల యనుకరణములును వేంకటశాస్త్రిగారి
యనుకృతులును పెక్కులు గలవు.

ఇవి తప్పించిన లక్షణా బాల్యవర్ణన మెంత యుజ్జ్వలముగా నున్నదో
కొంచుడు :---

“చెలులు వజ్రంపు డోలల చెలువ నుంచి
లీల నూచుచునుండ నబ్బాల మెరయు,
నలరు మానసవీచికలందు దూగు
ముద మలరౌడు రాయంచకొదమ బోలి.”

“నన్ను గన్న తల్లి ! నాదు నోములపంట !
నాదు ప్రాణపదమ ! నా ధనంబ !
యనుచు తండ్రి ముద్దులాడిన గని నవ్వు
నమలరదనకాంతు లలమికొనగ.”

“మృదుకరము సాచి జనకునిమీది కెగయ,
నాత డానందవారిధియందు దేలు;
కన్నబిడ్డల యాశ్లేషఘనసుఖంబు
కంటె సుఖ మింక నరునకు గలదె ధాత్రి?”

“మిసిమి మీగడ పస మీరు మృదుల వాక్య
ములను దొట్టిల పల్కెడు పుత్రిపల్కు.”
ఎంత మనోహరముగ నున్నదో కాంచితీరా వర్ణనాపద్ధతి !

చిన్న చిన్న జానుతెలుగుపలుకులతో, దిద్ది తీర్చిన గీతులలో, కమ్మని తేనెయాట తెట్టూరించినదో? రసపరిపూత మగుగీతము కన్న వృత్తము పొడిచినదా? కావ్యశిల్పమనోహరత గలనాడు గీతమైనను, వృత్త మైనను నొక్కటె. అది లేనినాడు రెండును లేనివే. గీతములు వ్రాయుటయందొక యశిక్షితపటుత్వ మీమెచేతియందు కలదు. అది వీరి ‘సోదరి’ యను చిన్నకృతిని మఱింత శోభా వహముగ గన్నడును. నర్మద- ఇది యారంకములు గల నాటకము. ఇది వీరి యిరువదేడుల వయసున రచింపబడినది. షోడశచక్రవర్తులలో నొక డగు పురు కుత్సునకును, నాగరాజనందిని యగు నర్మదకును జరిగిన కళ్యాణమే యిందలి గాథ. ఇందలి నాయిక యగు నర్మదప్రతాపాదులు చక్కగా పోషింపబడినవి. శైలి ప్రసాదగుణసమంచిత మగు ద్రాక్షాపాకము. రసము వీరశృంగారము. నాయ కుడు ధీరోదాత్తుడు. నాయిక శౌర్యోపజీవియగు శీలవతి. ఇట్లు నాటకము పూర్వోక్త

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

లక్షణలక్షితమై యున్నది. ఇందు శౌర్యమే నాయకాచార్యులకు శుల్కము.
ఇందలి ఉపనాయిక పద్మ తన ప్రీయుని వర్ణించిన సౌబగుః—

“అక్కట ! యా ప్రసన్నవదనాంబురుహంబు, నేత్రముల్,
చక్కెరవిల్లువింటి నెకసక్కెము లాడగ జాలు కన్నోమల్,
నిక్కు భుజంబులున్, సుహరినీలకచంబులు, దీర్ఘ బాహులున్,
చక్కని పెన్నురంబు మది సారెకు గన్నడు నేమి సేయుదున్ ?”

“చొక్కపు మేల్మిబంగరపు సోయగముం గని నవ్వు దేహమున్,
చక్కగ దిద్దిన ట్లమరి సంపెగ గేలి యొనర్చు నాసయున్,
చిక్కని పాలు చక్కెరయు జేర్చినటుల్ జవులీను పల్కులున్.”

ఇందలి శైలి యంతయు నిట్లే సౌమనస్యము ఘటించినది.

తనయందు విముఖయై క్రోధారుణితవదన యైన నర్కదను తలచి తలంచి
చిత్రసేనుడు తోబించిన విధము--

“ఆ యభిజాత్యసంపదయు, నా పటునిఘ్నరవాక్చరౌఘమున్,
నా యురుదై ర్యసాహసము, లా మహితాతిగభీరమానసం,
బా యసమానపౌరుషము, ఆ ఘోరోషకషాయితాక్షులున్
నా యువతిం దలంచిననె హా ! యిదె గుండెలు ఝుల్లు ఝుల్లునున్.”

“మండలీకృత ఘనధనుర్దండ మొప్ప
ప్రళయరుద్రుని పగిది రౌద్రంబుతోడ”

అంశుమంతుడు విక్రమించెను.

ఇక నంబరీష విజయమున:- చక్రము వెన్నంటినపు, డాముక్కోపి ముని
రాయడు దూర్వాసుని యగచాట్టు:-

తపసియును జక్రజాతవేదనకు నోర్వ
కవని యదురగ, జెమ్మట యల ముకొనగ,
జడలు జీరాడ, కాషాయశాటి యూడ,
తనువు గంపింప, బరువిడె దశదిశలకు.”

‘తడబడు, నటు నిటు నడచును,
బుడిబుడి పర్వెత్తు రొప్పు పుట్టగ, నిలువం
బడు, వెనుక తిరిగి మఱి దిగ
బడు పల్లములందు, క్రిందవడు, వడి లేచున్.”
దండ మొక దిక్కు, మహితకమండలు వొక
దిక్కు, జపమాల మఱి యొక దిక్కుగాగ
సంభ్రమంబున బర్విడు జటిలుని.”

అగచా ట్లన్నియు నచ్చుగ్రుద్దినట్లు చూపు నీ గీతము లన్నియు నమృత
పాతములుగా నున్నవి. కందము మధురమాకందమే. అది ‘డ’ ప్రాసతో హ్రస్వా
క్షరములతో నుండి అచ్చ తెలుగునుడికారపు సొగసులతో మునిరాజు తడబడుచు
లేచుచు పరువిడుచున్నటులే తోపింపజేయుచున్నది.

ఇందు పోతనగారి “అడిగెద నని కడువడి జను” అను పద్యచ్ఛాయలు
కలవు.

“కాలిబంగరుటందెలు ఘల్లు రనగ
గడగి తెక్కలు నల్లన గాలి వీవ
చిలిపి కన్నుల నవ్వొల్కు చెలువు గుల్కు
కలికి కరమున వ్రాలిన రాచిలుక” ను

“చక్కని య క్కన్యామణి
ముక్కును వ్రాయంగలేక మునినాధుడు దా
చిక్కిరిబిక్కిరి జేసెను,
నిక్కము జెప్పితిని నీకు నీరజనేత్రా !”

అను చిలుక వాక్యమునందలి లక్షణాదేవి ముక్కును ఇందుమతీదేవిగారు
వఠితలకు చక్కగా ఉపలక్షింపజేసినారు.

ఇంకను నచ్చటచ్చట విరహవర్ణనములు, శరద్వర్ణనములు మున్నగునవి
బాగున్నవి.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

'సోదరి' యను చిన్నకావ్యమునందు సామాన్యముగ మన యిండ్లలో జరుగు, నిత్యవ్యవహారకాండలోని సంభాషణాదులలో, సంఘటనాదులలో మానవులు చూపు, ఆంగికాభినయాదులను కన్నుల కగపడునట్లు చిత్రించిరి.

అందలి నాయిక తన వదినగారి గయ్యాశితనముచే పుట్టింటికి రాకపోకలు పోయి, అన్నగారి సాధుత్వము పెంపున చాలకాలమునకు జూచుట తటస్థించిన తన మేనగోడలిని నొక గృహిణి యాదరించిన తెలుగు---

"ఒడిని బాల నుంచు, నొయ్యన ముద్దాడు,
శిరము మూరుకొనును, చేత నిమరు,
కసుల సీరు నించు, గనుగొంటి నిన్నాళ్ళ
కమ్మ! ని న్నటంచు హర్షమందు"

చూచితిరా ఈ స్వభావోక్తి! అన్నా చెల్లెండ్ర చిరవియోగాన న్తరము--

"అన్న యంట, చెల్లె లనురాగవతి యంట,
మానసములు ప్రేమమయము లంట,
చాలరోజులకు సందర్శనం బంట-
ఎట్టు లుండ్రు వార లెంచి చూడ ?

"అన్న చెల్లెలి హర్ష మంతంత గాదు.
చింతగింజను మొలవేసి పంత మొప్ప
పులుసు ద్రాగితి మంచు నుప్పొంగుచుండ్రు."

ఇంత వ్యంగ్యముతో ఊచుకొన లేక "మెలతలకు పుట్టినింటిపై మెండు ప్రేమ!... .. అని వాచ్యము కూడ జేసిరి. "సత్యసుందరముగా నున్న స్వభావ వర్ణనలు" మనసున కింపు గూర్చునట్లు వ్రాయుటకు వీరే తగినవారనిపించును.

రాజేశ్వరీశతకమునందలి పద్యముల కొక మచ్చు:--

మురిపెంపు పెండ్లికూతురవై శిరము వంచి
శర్వుపై దలబ్రాలు జల్లునాడు
పాపపేరులు గాంచి భయపడ్డ చందాన
నొక్క చెంపను లజ్జ నొదుగునాడు,

పల్లవమృదుపాణిపద్మంబులను బ్రీతి
 యొప్పార హరునంఘ్రు లొత్తునాడు,
 అర్థశరీరంబు నాక్రమించియు నండ
 బాయక నెవ్వేశ బఱగునాడు,
 వీరరౌద్రాద్భుతావేశ మొప్పగ విజృం
 భించి రాక్షసుల మర్దించునాడు,
 ముగ్ధ శృంగార విస్మయమూర్తి వౌచు
 రౌద్రమూర్తివి నై నవరసము లొప్ప
 నొనర నొక్కొక్కవేశ నొక్కొక్క రీతి
 హర్ష మొదవించితి వయారె ! హరుని మదికి.

తరుణీశతకము--

తొందర జెందకు కోపం । బందకుమా. పరుల దూలనాడకుమా, కాలెందైన జారగా
 తీ । యందగు, నిక నోరు జార నగునే తరుణీ.

అను పద్యమును, నీతితారావళియందలి, ---

చదివిన లాభ మేమి ? మరి చాన గృహంబును దిద్దు నేర్పు, నిం
 పొదవ పతివ్రతాత్వమును, భూరిదయామతి, సత్యభాషలు,
 మృదు వగు మానసం బలరునేని జగన్నుత యౌను గాదె ? యా
 ముదిత సతీవిభూష యన మోదము నందదె ! మంగయాంబికా ?

అను పద్యమున తోడిసోదరీమణులకు నీతి నుపదేశించిరి. తాను దొడ్డ
 యిల్లాలై యిల్లాండ్ర కింగిత మెఱింగించు టిట్టి సాధ్వికి చెల్లును.

ఈమె కావ్యము లన్నిటిలో చిరుకబ్బ మైన 'సోదరి' కడు హృద్యముగ
 నున్నది. అందలి గమనవేగము ప్రశంసనీయ మైనది. కథా కథనశక్తి యద్భు
 తము. వీరును గృహలక్ష్మి కంకణధారీణులే.

ఈయమ కవయిత్రయే కాక, గొప్పవాగ్మి. వినువారి హృదయము లలరు
 నట్లు పూర్వకవిప్రబంధములనుండి అనేక పద్యముల నుదహరించుచు గంటల తర

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

బడి యుపన్యసించు ప్రజ్ఞగలదు. విజయవాడ యందలి యే దేశహితకార్యములందను నీమె పాల్గొనకుండ నున్నది లేదు.

ఏలకో ఈ నడుమ శ్రీమతిగారు రచనోద్యోగము విరమించిరి. ఏదేని యుత్పాద్య మగు సతివృత్తమును గైకొని తెలుగు సాహిత్య క్షేత్రమున రాజనముల బండింతురు గాక !

ఈ సాధ్య సత్కావ్యములు సరస్వతి కెత్తిన దివ్యసీరాజనములన్న నత్యుక్తి గాదు.

56. “కవిరాణి” చిల్కపాటి సీతాంబగారు

“అజికి దప్పి శత్రువుల కొదల లొగ్గితి రేని, మే మికన్
గాజుల నూడ్చి కత్తులను కత్తశము లొని వైరి సేనలన్
తేజ మడచి, యీ భరతదేశము కున్నతి గూర్చి, హైందవ
శ్రీజన శౌర్యము లైలిపి, చేతులు మోడ్వగ జేతు మిత్తరిన్.”

పీఠానిత లగు శ్రీజనమునకు దశవాయియై హుటాహుటినడల నరిపీరుల. నెదిరింప నేర్చి పిరికివారి నదలించుచు వారి కుద్యోధము సలుప గల్గుటచేతనే. కాబోలు, పీఠికి “కవిరాణి” యని యన్వర్థ బిరుదనామము గల్గినది.

ఈ కవిరాణి యేల్పడిని సుఖ ప్రశాంతులు గని భావియశఃకాంతులు గొనిన కావ్యసందోహమును గనుడు:--

అవి---పద్మినీ పరిణయము, క్షీరసాగరమథము అను నాటకము, ‘దిలీప’ యను నేకాంకిక. ఆరవింద యను నవల, శూర్పణఖ యను నేకాంకిక, పద్యరత్నావళి యనునవియై యున్నవి. ఇందలి ‘శూర్పణఖ’ యను నేకాంకిక అముద్రితమై శిథిలబంధ మైనట్లు వీరి యుత్తరములబట్టి తెలియుచున్నది.

వీరు శ్రీమాన్ పర్ణశాల రాఘవాచార్యులకును, నలమేలు మంగతాయారమ్మ గారికిని 1900 వ సంవత్సరమున జన్మించినారు. జన్మస్థానము నెల్లూరుజిల్లా కలికివాయి. చిల్కపాటి వెంకటనరసింహాచార్యుల సతి. కమ్మని కవిత చెప్పగల ప్రౌఢ.

వీరి పద్మినీపరిణయము పూర్వ పబంధముల యడ్లుజాడలనే హవణించినది. అవే నగర్త్యన శశివర్ణనములు. అదే కథావృత్తము. అదియే భావసరణి.

అయితే, యిందు విరహార్తయై నిశీధమున ఉద్యానవనమున కేగిన రాకుమారి నొక కాపాలికు డెత్తుకొనిపోవుటయు, దేవికి బలి యిడబోవు సమయమున నామె ప్రియుడు రాజసుతు డామెను రక్షించి మిక్కిలి సుదూరమున నున్న తన దేశము నకు తీసికొనిపోవుటయు, రాజకుమారి కనిపించక నాయిక చెలికత్తె అపరాధపరి శోధన మొనర్చి రాకుమారిని గనుంగొనుటయు నను ఘట్టములు పూర్వకవిమార్గమున కించుక యెడలై ఆధునిక నవలాసాహిత్యచ్ఛాయల పొడగట్టించుచున్నవి.

కథా విషయమున నౌచిత్యనౌకతముల దడవ బని లేదు. నాయకుడు ధీరోదాతుడు. నాయిక ఉత్తమ కులసంజాత. రసము శృంగారము. శైలి ద్రాక్షాపాకము. రచన ప్రసాదగుణము.

ఇక యిందలి యచ్చటచ్చటి మనోహరవర్ణనలం జూతము. ఈ కావ్యమునం దన్నిటికంటె నన్ను లోగొన్నది వసంతఋతువర్ణనము. అందీమె ఆదినుండి యంత్యమువఱకును నారామలక్ష్మిని సన్నిహిత వసంతాగమనిరీక్షమాన యగు వాసవసజ్జికగా వర్ణించిరి.

“కోమలంబులౌ చిగుళ్ళ గొంచు జీర్ణ పర్ణముల్
భూమిమీద రాల్చి వేడ్క బూను తర్చు గాంచ, నా
రామలక్ష్మి యవ్వసంతురాక నెంచి పచ్చనౌ
కోమలాంబరమ్ము దాల్చుకొన్న లీల గన్నడెన్.

ఋతురా జేతెంచెడి నని

మతి నుబ్బుచు నతని కడుగుమడుగుల నిడగా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

క్షితికాంత పట్టి పఱచిన

గతి, బచ్చిక యెల్లయెడల గన్నడె గనుమా.

మున్నగు పద్యములయందలి వసంతవర్ణనము వసంతమారుతము వలెనే హృదయంగమమై యున్నది. ఈ సందర్భమున మణిరంగము, మలయజము మున్నగు వివిధచందములు గలవు.

“కాటుకచుక్క పెట్టె నొకకామిని పద్మిని చెక్కులందు, బ
ల్మీటు చెలంగ బూసరుల నిండుగ రాసుత కీలుగంటునన్
వాటము గాగ జుట్టె నొక వారిజలోచన, నిల్వూటద్దమున్
దేటపడంగ నొక్క చెలి తెచ్చి రయంబున నిల్పె ముందటన్.”

ఇచ్చట పెండ్లికుమార్తెకై సేత లందముగ మేళగించినవి. పద్మిని యొక్క శైశవమును వర్ణించు,

“మించులను మించు నెమ్మేనిమించు దనర
చిలుకపలుకుల నలరించు పలుకు లలర
నెలమి రాయంచపిండుల గెలుచు నడల
గలిగి యాబాల లీలలను నొప్పు”

అను సీపద్యమున ప్రతిమాతయు దమ బిడ్డల శైశవక్రీడలలో పొందు నానందమును సహజముగా వర్ణించి మరల మరల మాత్రనుభవమును జ్ఞప్తికి దెచ్చిరి.

కవయిత్రి వైష్ణవి యని ఈ క్రిందిఘట్టములు జెప్పక చెప్పుచున్నవి.

కళావతి యోగినీషేషమున మేననిండ భూతి నలదినను, పూర్ణిమాచంద్రుని గేరు మొగంబున నూర్ధ్వపుండ్ర ముంచిన దట. మాధవుని నగుమొగంబునను గీరు నామము గలదు. పెండిలిబువ్వమునకు వచ్చిన వారును పారిభాషికములనె సాపడిరి.

వీరి యీ కావ్యమందలి కొన్ని విషయములు నాకు జిత్రముగ దోచినవి. పురుషకవుల వలె, గణికా పుష్పలావికాది వర్ణనములను శృంగారాంచితముగా నొనర్చుట. జలక్రీడలో—

“కలికి యొకర్లు వెల్లకిలగా బవళించి జలంబులోపల
బలుమఱు నీద, దాని చనుబంతుల గన్గొని నీరజాత కు
ట్రుల మనుచు న్దలంచి యొక మత్తమరాళము జీర జేరినన్,
గలగుచు బొబ్బవెట్టి యొక కాంతను గొగిట జేర్చె భీతిమై”

అను వర్ణనమును పచ్చిపచ్చిగ గావించుటయు, నాయికానాయకుల సమా
గమ దృశ్యములు తెరచాటు లేకుండ జేయుటయు, నుచితమా యనిపించుచున్నది.
ఒకచో “ఎక్కడివాడో యక్షతనయేందు జయంత” అను పెద్దన్నగారి పద్యమున
కనుకరణము కన్పించుచున్నది.

విష్ణుమాయావిలాస మను నామాంతరము కల వీరి క్షీరసాగర మథన దృశ్య
ప్రబంధము బాగుగ నున్నది.

“నీలపుజాయల నెగడు శిరోజముల్

రాలుచు వెస పాండురత వహించు,

లావణ్యపుంజమై రహి మించు వదనంబు

దంతంబు లూడగా దరుగు వన్నె,

దేహపటుత్వమ్ము దెరలి శుష్కించుచు

కడు రోత పుట్టించు ముడుతలు వడ,

కనులకు వెస పౌరల్ గ్రమ్ము, చిత్తంబు స్వా

ధీన మందదు, వాక్కు దిటవు సెడును,

చెవుడు ప్రాప్తించు, దండంబు చేత నమరు,

సతియు సుతులును పరిజనుల్ సరకు గొనరు,

మౌనముద్రయు గైకొను మంచమునను

కష్టముల నిట్టి కాలంబు గడుప వశమె?”

వార్ధక్యమును వర్ణించిన ఈ సీసము స్వాభావికతను సవదరించినది.

“వ్రతము లొనరించినను నేమి? యతులనిష్ఠ

జపము గావించినను నేమి? తపసి యగుచు

జడలు దాల్చిన ఫల మేమి? జనుని మదిని

కరుణయును శాంతి లేకున్న కలదె ఫలము?”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అను పద్యమును,

కడు భయంబు గూర్చు పిడుగులు పడి గాదె

అఖిలజీవదాయి యైన యట్టి

వర్ష మొదపుచుండు, వసుధ నీ తీరున

కట్టములె శుభముల కారణములు.

అను పద్యమును, అనుభవోపదేశ్యలై కావ్యశోభ నినుమడింపజేసినవి.

ఇక దిలీప యను నేకాంకికకు ఇతివృత్తము రఘువంశములోని 1, 2 స్కంధాలోనిది. దేవేంద్రునకు సహాయము వెడలి విజయము నాపాదించి స్వర్గమునుండి తిరిగి వచ్చుచు మార్గమధ్యంగత యగు కామగవి నారాధింపకుంట ననపత్యుడుగ దిలీపుడు శస్త్ర వగుటయు, తదుపరి తన్నుంచినిని నారాధించి యపేత శాపుండగు టయు ననునది యింపటి కథానకము.

శైలికి ఉదారభాషప్రకృష్టతకు నొక యుదాహరణము--

“నిరతము కొండయెళ్ళవరి నివ్వరిధాన్యము చుడికొంచు సం

జమున నెట్టి చింతలకు బాల్పడకే హరి నెల్ల వేళలన్

దిరమున నెమ్మనంబున నుతించుచు శాంతమనస్కులై వనిన్

దిరుగు ముసెంద్రచంద్రులకు దీతె మహిళలు? వారి భోగముల్?

ఆకల్మష మగు ప్రశాంతవాతావరణము, అందలి పరమతపోధనులు, కుహనాకల్మషదూషిత మగు ప్రభువాయుల హేయభోగములు చక్కగా నిరూపించు నీ పద్యము విహంగకలఋతమువలె హృదయమును స్పందింపజేయు చున్నది.

ఇంతే కాక, గృహలక్ష్మి మున్నగుపత్రికల ననేక శీర్షికల ప్రచురించిన వెన్నో కలవు.

“కలుగు శ్రీమంతుల గాసి నొందింప
గలుగుదే ? గీష్మమా ! కడు పేదవారి
నలయింప జేతు, వియ్యది మేలె నీకు ?
తలగి పోపొమ్ము సంతాపంబు వీడి.”

గ్రీష్మ నుద్దేశించి చేసిన యీ ఉపదేశము వీరి “గ్రీష్మము” లోనిది.

వీరి యీ విమర్శమునకు మకుటముగ పేర్కొన్న రసోజ్జ్వలపదబంధ మగు “ఆజికి దప్పి” యను పద్యము వీరి వీరచంద్రావతిలోనిది. పద్య మొక్కటే కాదు, అందలి పద్యము లన్నియు రసపూరములే. ఇంకొకటి వీరి యశోదయు నిట్టిదే:—

“కొంటె గోపాలుడ వటంచు గొల్ల లెల్ల
ఊరకే నిను బలుమారు లుప్పతింప,
యెఱుగవే వెఱ్ఱితండ్రీ! నీ తెరగు జూచి
కన్న కడుపు సహించునా! చిన్నతనయ!”

ఇట్టి ఘట్టములు జూచిన వీరి కలము స్వతంత్ర కావ్యరచనయందే యెక్కు డుగ శోభిల్లు నని యేరికైన దెలియక పోదు. చీకంకను నిత్యసౌభాగ్యమహితలై జీవము గలిగి యుక్కుమీరిన రచనలతో ‘ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయ’ జేయ వలెనని యాశింతును.

ఈ కవిరాణి ఆశుకవిత్వము గూడ చెప్పగలదు. వారి యిటు నొకపు డెవరో పండితులు జదివిన సంస్కృతశ్లోకమును విని వెంటనే దానిని తెలు గొనరైనట.

‘కమరపృష్ఠకఠోర మిదం ధనుః
మధురమూర్తి రసౌ రమునందనః
కథ మధిజ్య మనేన విధీయతాం
అహహ శాతఫణః ఖలు దారుణః.’

దీనికి వీరి రచన—

“కమరపృష్ఠకఠోర మీ కార్ముకంబు,
సరస సుకుమారుడీ రామచంద్రమూర్తి;
ఎటుల నెక్కడ నేర్చునో? యేమి యగునో?
కటకటా! యేమి శపథంబు కన్నతండ్రీ.’”

వీరికిని కేసరిగారు స్వర్ణకంకణ మిడి సమ్మానించిరి. ఇట్టి భవ్యకవిత్వా మోదమున తన్ను దేల్చు వరపుత్రిక లుండ, నాంధ్రమాత కేమిలోటు కల్గును!

57. శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

ఆరునికాంధ్రశ్రీ వాఙ్మయమున శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు జాతీయమైన భాషను రచనము చేయగలవారుగా కనబడుచున్నారు. శ్రీ కేసరిగారిమెకు ప్రప్రథమమున స్వర్ణకంకణ మిచ్చి బహూకరించినారు.

గద్య వాఙ్మయమున 'శారదలేఖల' రూపముగా వీరు ఆంధ్రజనులకు బాగుగా పరిచయపడియున్నారు. ఆ ట్లని వీరు పద్యవాఙ్మయము వెలయింపలే దని కాదు, కాని వీరి రచనలలో గద్యమునకే ప్రాధాన్యము మెండు. వీరి శారదలేఖలు సంఘమున గల ఆయాకాలపు సమస్యలన్నిటిని పరిష్కరించుచు తమ యభిప్రాయముల నొసగుచు వ్రాసినారు. చిన్ననాడు వ్రాసిన రెండు ద్విపద కావ్యములును, కొన్ని కథలును నింకను గలవు.

ఆంధ్రదేశమున శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి సహచరభాగ్యము నంది సంస్కారవ్రతము నాచరణలో జూపి, అనుష్ఠాన బ్రాహ్మణి, ప్రాజ్ఞులని, సాధు సత్తములని పేరు బడసిన శ్రీపాలపర్తి నరసింహము పంతులుగారి జ్యేష్ఠసోదరి. సోదరులు శ్రీపాలపర్తి నరసింహముగారు అనుష్ఠాన సద్గురులు. తండ్రి పాలపర్తి శేషయ్యగారు. తల్లి హనుమాయమ్మగారు. 6-10-1896 వ తేదీ వీరి జన్మ వాసరము. శ్రీ కనుపర్తి హనుమంతరావుగారికిని, వీరికి 1906 వ సంవత్సరమున పెండ్లి జరిగెను. బాపట్ల వీరి నివాసము. సోదరులు శ్రీ నరసింహముగారు చిన్న తనమునుండియు తన్ను బుజ్జగించి చదివించిరట్లును, శ్రీ నాళము కృష్ణారావు ప్రభృతుల పత్రికలు, గ్రంథాలయములవలన నప్పట దమబోంట్ల చదువు సాములు ప్రోత్సహితములై సాగినవనియు వీరు కొండొకచో వ్రాసిరి.

నిజమున కంటే. ఆనాడు-ఆరగా ఇప్పటికి సుమారు ఏబదేండ్లకు పూర్వము- శ్రీవిద్య యన్నచో సంఘమున నెంత వ్యతిరేకభావము లుండెడివో, శ్రీ వీరేశలింగముగారి కాలమువారికే తెలియవలెను. అట్టి దుష్కాలమున దమ తమ శైశవములు గడిపియు శ్రీ నరసింహముగారి వంటి ప్రాజ్ఞుల సాహాయ్యముతో విద్యలు

నేర్చుతే కాక, నేర్చిన విద్యలు సాఫల్యమందునట్లు రచనలు చేసి సంఘములు, సమాజములు స్థాపించి స్త్రీజనసేవ కిట్లెంద రెందరో పాటుబడి రన్న, నిజముగ నది యెంతో సాహసకార్య మన్న సతిశయోక్తి కానేరదు. అట్టివారిలో శ్రీ వరలక్ష్మమ్మగా రొకరు. వారు సుమారు ఇర్వది వత్సరములనుండి బాపట్లలో స్త్రీహితైషిణీమండలి యను నొక సంస్థను స్థాపించి ఏకాధిపత్యముగ పాలించు నున్నారు. వీరు తమ అనుచరవర్గమును తమ మాటపలుకుబడిచే ఎదురు లేకుండ ఏలుకొనగల సమర్థత కలవారు. భద్రాచలమందు జరిగిన అఖిలభారత మహిళా సభ శాఖయగు ఆంధ్రరాష్ట్ర మహిళాసభకు అధ్యక్షపీఠ మలంకరించి యుండిరి. కాంగ్రెసుభక్తురాలుగాను, హిందీభాషాభిమానినిగాను వీరు ప్రఖ్యాతి బడసిరి.

శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు మొదలగువారిచే నాంధ్రవాఙ్మయమున ఆధునిక గద్యసారస్వతమున బీజావాపము గావింపబడినది. అప్పటినుండి గద్యరచనయందు తమ యోపిన సేవ జేసినవారిలో వీరిొకరు. గృహలక్ష్మిపత్రికకు ముందు, శ్రీమతి వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారిచే నడుపబడిన “అనసూయ” పత్రికయందును, వీరికథలు, వ్యాసములు కనబడుచున్నవి. తరువాత గృహ లక్ష్మికి వీరు నిత్యపూజాదీణియై, కెసరిగారిచే “శారదలేఖా రచనమునకు” స్వర్ణ కంకణ బహూకృతి నందిరి.

శారదలేఖలలో నా యా కాలములకు చెందిన బహువిధ సమస్యలను వీరు సమగ్రముగా చర్చించి జాతీయ మగు తెలుగున రచించుచున్నారు. అయితే, ఒక చిన్న విషయ మేమన, పత్రికలలో లేఖారచనము ఇంగ్లీషు పత్రికలనుండియే మనము నేర్చుకొంటిమి. కాని తెలుగున నిట్టిరచనకు వీరే స్త్రీలలో నాద్యు లని పెక్కురు వ్రాయగా గాంచితిని.

ఇంతేకాక, అపరాధిని, వసుమతి యను సాంఘికనవలలను, వరదరాజేశ్వరి యను చారిత్రకనవలను, ‘పెన్నను వుచ్చుకొన్ననాటి రాత్రి’ వంటి ఎన్నో పెక్కు కథలను, ప్రహసనములను, సంభాషణములను, వ్యాసములను వీరు నేర్పుతో రచించిరి.

ఇంకను 1926 వ సంవత్సరమున ముద్రితమైన ద్రౌపదీమానసంరక్షణము, సత్యా ద్రౌపదీసంవాదము అను రెండు ద్విపదకావ్యములు వీరివి కన్పట్టుచున్నవి.

· ఆంధ్ర కవయిత్రులు

‘పద్మ’ యను నొక నాటకము (ఒకప్పుడు రేడియో వారి ప్రోటీకి పంపినది) ‘ఓటు పురాణము’...మహిళాసభల బుజ్జుకథయును వీరి ఆధునికరచనలు. ఇవి యింకను అముద్రితము లనుకొందును. వీరు నిరంతర రేడియో ప్రాసంగికురాలుగా నున్నారు.

ఇక ద్రౌపదీబాససంరక్షణ మనునది వీరి ప్రాథమికరచనగా కనుపట్టుచున్నది. ఇది వీరి ముప్పదివర్షముల ప్రాయమున ముద్రింపించిరి.

“ఏకవస్త్రా వై స హిసవస్త్రైన
కొనిపోక మాననూ కోమలీ నిన్ను”

ఇట్టి వ్యాకరణదుష్టములైన అపప్రయోగము లెన్నో కలవు.

“విజ్ఞానవిదు డైన విదురుడూ యంత
దుఃఖమ్ము యొకకొంత.....
ప్రాతికా మేగి యా పాంచాలసుతను...”

పై పద్యములందు గల యాయా సందర్భములు జూచిన, నిది వారి ప్రాథమికరచన మను విషయము తెల్లము కాగలదు. సత్యాద్రౌపదీ సంవాదమునం దిట్టి దోషము లంతగా గానరావు. భాషయందును శైలియందును పరిణతి గాననగును.

“నా చిన్నిసుతులార! నా యన్నలారా !
జూదాన మీ కెట్టి చుమ్మర్లు వచ్చె?
రాజభోగము వీడి- రాజ్యంబు వీడి,
కానల నుందురె కడు దీనవృత్తి?
నారచీరలను గట్టి, నగలను యొలిచి
కాయగసురుతో - కడుపు నింప.”

ఇందలి శైలి యిట్లున్నది.

ఒకప్పుడు వీరి రచనలగూర్చి భారతీయందు సమీక్షించిన శ్రీ చిరుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాదుగారి పలుకు లొక కొన్ని యిట నుటంకించుట యప్రస్తుతము కాబోదు. “మొత్తముమీద శ్రీ వరలక్ష్మమ్మగారి లేఖని గద్యమునందే నిరంకుశముగ

విహరించిన దనవచ్చును. వీరి భావము లున్నతములే కావచ్చును. కాని, ఆభావముల నొప్పించు పదముల బిగింపు వీరి పద్యములయందు కొఱవడిగది. అంతే కాక, గద్యమునందు సహితము 'నానా తిట్లు, సకలచిక్కులు, మహారౌఁపి, నానా భావములు, ఆగ్రహమందలింపులు, సప్తవన్నెలు మున్నగు దుష్టసమాసము లెన్నో కనిపించుచున్నవి. వీనిని వీరు రెండవముద్రణమున సవరించిన బాగుగ నుండును" అని వారు వ్రాసిరి.

కాని, యితీవల వారు గావించిన పద్యరచనము కేవల మింత గాఢవిమర్శకు పాలు కాదగినదిగా లేదు.

'లక్ష్మి' యను మకుటముతో నొక శతకమును, 'స్వాగతము' అను మకుటముతో కొన్ని పద్యములును, తమకు శ్రీ కేశరిగారు స్వర్ణకంకణము బహూకరణ మొనర్చినపుడు ప్రశంసాపూర్వకముగ చదివిన "ముత్యాలసరములు"ను, ఇంకను అప్పటప్పటి పద్యరచనలును ఎన్నో కలవు.

'లక్ష్మి' యను సంబుద్ధితో నెన్నో నీతుల మపదేశించిరి. ఆంధ్ర సారస్వతము నకే యిది ప్రధానలక్షణమో యేమో కాని, ఏదియో ఒక తీరున చాలమంది యిట్లు నీతి నుపదేశించిన వారగపడుచున్నారు.

"సర్వమయుడు స్వామి, సర్వమాతని రూపు
సకల మతని యాజ్ఞ సాగిపోవు;
అతని యాజ్ఞమీర నలవిగా దేరికి
నెఱిగియుండు మిద్ది యెపుడు లక్ష్మి !
విడుతు రెల్ల జనులు, విడుతురు బంధువుల్,
విడుతు రావులైన విహితజనులు;
విడువరానివాడు, పడినదెడివాడు
దేవు డొకడె సుమ్ము తెలియు లక్ష్మి !
విద్య చూపరాదొ వెఱువు చూపగరాదొ !
మఱల పెండ్లి చేసి మనుపరాదొ ?
పతి గతించినంత బాధింపగా నేల ?
తెరువు చూపకుండ తెలుపు లక్ష్మి! "

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇట్టి పింకను నెన్నిటిలో నీతు లుపదేశించిరి. వయోవృద్ధురాలై శ్రీమతి వరలక్ష్మమ్మగారు చేసిన ఉపదేశములను పఠితలు ఆచరణయోగ్యములుగా గ్రహించిన బాగుండును.

ధాతవత్సరమున కిచ్చిన శ్రీమతిగారి స్వాగతము బహురుచిరముగ నున్నది.

“స్వాగతము ధాత నామకవత్సరంబ!
 స్వాగతము నీకు మనసార స్వాగతమ్ము.
 ఆకువదేండ్లకు మఱి మా యాంధ్రభూమి
 పాలనము సేయ పని బూని వచ్చినావు;
 హర్ష మయ్యెడు గాని, నీ యాగమనమున
 కల కౌక భయము మా మది గాఢముగను
 -చెప్ప మొగమాట మైనను చెప్పివైతు-

... ..

ఆకువదేండ్లకు పూర్వ మీ వరుగుదెంచి
 తెలుగువారికి తిప్పలు తెచ్చి తంట,
 నాటి నీ దుష్టభుత్వంపు మాట దలచి
 కిలగి వాపోవుచున్నారు తెలుగుజనము,
 ఎవట గుంటివొ యిన్నాళ్లు నెఱుగ వేమొ
 మా సమాచారముల నిసుమంత యైన ?
 సిరుల కిరవగు బంగారు సీమ కేగె
 వాన లెడ యయ్యె, నీటికి వల్ల డయ్యె
 ... ..

పొసగ మేళ్లేసి వెన సాగిపొమ్ము ధాత!”

ఆసి పీరు జాతీయ మగు కవితామృతముతో ధాతకు మధుపర్కమును పుష్పించిరి.

ఇక పేరి ముత్యాలసరాలతో హృదయము గై సేయవలె నని నేనును మీతో బాటు తమకపడుచుంటిని.

‘అస్మదీయ లేఖాసుమాళి కాంధదేశం బన్ని దిశలను
నే మహామహా నాదరమ్మున నీ మహాయశ మబ్బెనో
ఆంధ్రమహిళాభ్యున్నతికి నై యహారహంబుచు బాటునడియెడి,
వరగృహాలక్ష్మీజనకు డై వరలు నెవ్వాడొ,
“ఆ కేసరీమహాశయునకై - అంకితం బొనరింతు లేఖల
నిమ్మహాజన సమక్షమునను సమ్మదంబునన్.”

నవ్వకవిత్వజ్ఞు లొకరు ముత్యాలసరముల కూర్చుట, అందఱు తలంచునట్లు
సుకరము కాక కడు దుష్కర మనియు, అట్టి రచనకు కవిత్వ విషయమున చేయి
తిరిగినవారే ప్రయత్నించిన బాగుండు ననియు ననిరి.

వీరినే కాక, తమకు చిన్ననాటనుండి హితచింతకు లైన శ్రీ నరసింహం
పంతులుగారిని భక్తిపూర్వకముగా కృతజ్ఞతా స్మేరభావముతో స్మరించినారు. వీరు
ఒకచోట తమ భర్తగారికిని కృతజ్ఞతను జూపియున్నారు.

వీరి గద్యరచనకు వాఙ్మయమున నొక స్థానము కలదు. తెలుగునుడికారము,
జాతీయములు వీరిరచనలలో తొంగి చూచుచుండును. గద్యరచనమున సుప్రసిద్ధ
వాఙ్మయకర్త్రీణిగా పేరొందిన యీమె వ్యాసములు ఆంధ్రసరస్వతి కమూల్య
భూష లనుటలో నతిశయోక్తి లేదు.

“వాములు మ్రింగు స్వాములకు పచ్చిగడ్డి ఫలహారమా?” “ఇచ్చిన వా
రీగయు, పుచ్చుకొన్నవారు పులియునుగదా!” “కొండంత తండ్రి కంటె ఏకుల
బుట్ట యంత తల్లి మేలు.” “ఎవరికైన నున్న మాట యన్నరొండి గాల్చుకొని
నట్లుండును --” ఇట్టివి వారి రచనలలో లెక్కకు మిక్కుటము వీరి. యనర్హ కావ్య
రత్నములు ఆంధ్రభారతి కమూల్య గ్రైవేయకము లనక తప్పదు.

60. శ్రీమతి ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయిమ్మ గారు

61. శ్రీమతి పొణకా కనకమ్మగారు

అల్లముం తరబడి బానిసతనమున బ్రుంగుడువడి అజ్ఞానాంధకారచ్ఛటాపరి కృత మైన భారతదేశము బావలు బాపుటకయి యహింసా ప్రచారదీక్షాపరుడయి, స్వత్యక్తవహ్యోముము కడిపి, నలుబదికోటుల జీవరాసుల స్వేచ్ఛాపరతంత్రుల గావించిన యుగపురుషుడు గాంధీజీ అడుగుజాడల ననుగమించి దేశదాస్యశృంఖలల దైవముడకయి, సేవా వ్రతమును స్వీకరించి, ప్రాణము లొడ్డి, పెండ్లిపందిటికివలె భారలకు శో, జాతికి గరువము దెచ్చిన శుభ్రకీర్తులలో కృతజ్ఞతమెయి స్మరింప వలసిన అభివేషములు కల్గిన యీ కవయిత్రీర్ష్యయము రాజకీయరంగముననే కాక, సాంస్కృతికరంగమునను సన్నితికెక్కిన జన్మవిశేషము కలది.

గాంధీదేవుని సహచరి పూజ్యమాతృశ్రీ కస్తూరిబా పేరిట నెల్లూరులో బాలి కలగు విద్యాలయము నెక్కొల్పి నిర్మాణాత్మక మగు సేవ గావించుచున్నారు.

పూషాడంబర మేమియు లేక గాంధీగురుదేవునియొక్కయు, రమణభగ వానునియొక్కయు బోధల నిండార దనిసిన ఫలమో యనునట్లు, విశుద్ధమైన ఆచారమును ప్రతిబింబించు తెల్లనైన ఖద్దరు ఉడుపులను దాల్చి నిరాడంబర జేషములతో ఆ విక్రమపురి ప్రశాంతారామవాటికలలో పాఠశాలాకార్యము లొనర్చుట చూడ నేరికై న ముచ్చటగ నుండును.

అచ్చపు చెలివెయి, మచ్చలేని మర్యాదతో వచ్చిన యతిధులకు మనసిచ్చి మన్నించు స్వభావము కలిగి వీ రాండ్రస్త్రీల కాదర్శప్రాయురాండ్రగుచున్నారు,

గీతాబాసము వాకొనినట్లు, “యోగః కర్మ సు కౌశలమ్” అను నుడి యిట్లు సాహిత్యరంగమునను, అటు సంఘసేవారంగమునను సార్థకము చేసినారు. ఎన్నో

పత్రికలు వీరి రచనలచే నలకృతము లైనవి. వేంకటపాఠ్యతీర్థరకవులు, తిరుపతి వెంకటకవులు అనునట్లు, స్త్రీలయందు వీరును జంటకవయిత్రులై నారు.

వీరు ముద్రించిన గ్రంథములు కడు కొలఁదిగ మాత్రమే కలవు. అవి యన్నియు రమణభగవత్సంబంధములే. జ్ఞాననేత్రము, ఆరాధన, నై వేద్యము అను నవి ముద్రితములు. అముద్రితము లైనవానిలో చక్కని తేటగీతలు ప్రధానముగా చేసికొని యనువదించిన 'గీత' యు రమణ గీతయు ప్రధానములు. 'ఆంధ్రస్త్రీలు' మున్నగుపొత్తము లింకెన్నో వ్రాయదలచియున్నట్లు వినియుంటిని.

ఇందు జ్ఞాననేత్ర' మనునది 'గీత' లోని శ్లోకముల కప్పటప్పట పత్రికలలో ప్రచురించిన కొన్ని యనువాద పద్యముల సంపుటియె.

'సర్వభూతస్థ మాత్మానం । సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా । సర్వత్ర సమదర్శినః.'

అను గీతాశ్లోకమునకు వీరి యనువాదము.

సకలభూతవితతి సమదర్శనుం డయి

యోగబుద్ధితోడ నుండువాడు

తన్ను నఖిలభూతతతియందు, తనయందు

నఖిలభూతచయము నరయుచుండు.

"అనన్య శ్చింతయన్తో మాం । యే జనాః పర్యుపాసతే
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం । యోగక్షేమం వహామ్యహం."

దీనికి వీరి యనువాదము.

ఎవ్వ రితరచింత లేమియు లేకయె

నన్నె సేవ చేయుచున్నవారో,

సతతయుక్తు లట్టి జనుల యోగక్షేమ

ములను నేనె యాచు పూనువాడ.

పద్యము లెట్లున్నవో పరికించితిరా ! పులుగడిగిన ముత్యములట్లు, కాంతి విక్రాంతము లీ చిన్నగీతములు. గీతానువాదము మిగులకష్టతరమైన కార్యమని విజ్ఞు లెఱుగుదురు. అత్యంతచుర్గ్రహములగు ఆధ్యాత్మికభావముల నాకళించుకొనుటే

ఆంధ్ర కవయితులు

మిగుల కష్టము. అట్టియెడ మూలమున కవిరుద్ధముగ రచించుట సిద్ధహస్తులకేకాక, యితరుల కలవి కాని దని వేరే నుడువవలెనా? పురుషులయందును గీతానువాదము చేసినవారున్నారు. కాని సులభాన్వయముతో సంగ్రహరచన చేసిన వారందును ఆరుదుగనే యున్నారు. పురుషకృతములలో శ్రీ బచ్చి పాపయ్య శ్రేష్ఠిగారి యనువాదము సుగ్రహముగ నున్నదని కొందరి యభిప్రాయము.

స్త్రీలలో నిట్లు స్తుతిపాత్రముగ, సుకరముగ, సుసజ్జిహముగ, సులలితముగ, గీతానువాదము పచరించిన వారిలో ప్రథమగణ్యత వీరికే ప్రాప్తింపగలదు. విశేషించి వీరి గీతానువాదము విశదమయి యపుడె విచ్చిన విరజాజివలె నున్నది.

“తనకు దనయంత ప్రాప్తించుదానఁ దనిసి
ద్వంద్వముల కతీతుడయి మత్సరము వదలి
సిద్ధ్యసిద్ధుల సమదృష్టి సెందు నతడు
కర్మముల నాచరించియు గట్టువడడు.
హర్ష మొందక ద్వేషము లంటబోక
శోక మందక యాశకు చోటు లేక
ఆనయమును శుభాశుభ పరిత్యాగి యైన
భక్తు డెవ్వ డతండు నా పరమపాతుడు.”

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః
ప్రాణాపాన సమాయుక్తః పచా మ్యన్నం చతుర్విధమ్.

“నేనె వైశ్వానరుండనై నిఖిల మైన
తనువులందును నాల్గువిధములైన
యన్న పానములను జీర్ణ మందజేయు
చుండు సుమ్ము ప్రాణాదివాయువులగూడి”

ఈ ఆనువాద మంతయు నిట్టే సరళ మయి, మూలమునకు మిక్కిలి సన్నిహితమై, జాశువాపసిండి బోని జానుతెనుగుపసల నెసలారుచున్నది.

ఆట నట మూలమున కనుగుణ్యముగా దీర్ఘవృత్తములును కలవు.

విశ్వరూప్రదర్శనఘట్ట మగు ఏకాదశాధ్యాయమునందలి యీ పద్య మట్టిదే.—

“అరవిందాసనసంస్థితం డయిన దేవాధీశ్వరుఁ బ్రహ్మ ద
త్సరణీఁ సర్వసుపర్వకోటుల ఋషీంద్రవ్రాతముఁ దివ్యమౌ
యురగానీకము లెల్ల భూతగణముఁ నుర్విఁ సమస్త మ్మిదే
యరయం గంటి భవత్స్వరూపమున దేవా! సర్వలోకేశ్వరా!”

రెండవది యగు రమణగీత భగవానులకును ముఖ్యముగ దన్ముఖ్య శిష్యు
లగు వాసిష్ఠగణపతి మునికిని జరిగిన ప్రశ్నోత్తరరూప సంభాషణము. ఇదియు
ననువాదమే.

చతుర్థాధ్యాయమున జ్ఞానస్వరూపకథనమునందలి యొక ప్రశ్న.

“మునివరేణ్య! అహంబ్రహ్మ మనెడి వృత్తి
యదియె జ్ఞానమ్మొ, లేక బ్రహ్మమ్మొ, నేను
ననెడి బుద్ధియె జ్ఞానమ్మొ యట్లు గాక
నేను సర్వమ్మనెడి బుద్ధి యౌనొ చెప్పుమ.”

మరియు నీ సర్వజగమె బ్రహ్మ మ్మటనెడు
నదియె జ్ఞానమ్మొ? ఈ నాలు గైన వృత్తు
లకును మించిన దగుచు విలక్షణ మగు
నద్దియే జ్ఞాన మగునొ? యెయ్యదియొ తెల్పు.

ప్రత్యుత్తరము: —

ఈ సకలవృత్తులు దలంపు లేను, సంది
యంబు లేదు, తత్త్వజ్ఞాను లైనవారు
శుద్ధమగు స్వరూపస్థితి జొప్పడంగ
నుండుటయె జ్ఞానమని చెప్పుచున్నవారు-

జిజ్ఞాసు హృదయపద్మకుట్టలముల వికచారవిందముల నొనర్చు ఉదయ
రాగములవలె నున్న ఈ పద్యముల జూడుడు.

ద్విపదమంజరిలో రమణభగవాను నారాధించినదే ‘ఆరాధన’ అను కావ్యము.

“కరుణామయమ్ములు, కాంతిపూర్ణములు
అరమోడ్చుకన్నదామరలలో తొణుకు
వాత్సల్యమధువు లవారిగాఁ గురియ
కమనీయ మగు ప్రేమకలశమ్ము వోలె.

ఆంధ్ర కవయితులు

జగములఁ దన్పు తేజస్సుముద్రమ్ము
 అడుగడ్గనకు క్రొత్తయందమ్ము దోప
 తనివి దీరని యమృతస్వరూపమ్ము
 నిరతమ్ము మాలోన నివసించు గాక!
 ఉదయభానుని యట్టు లొకవేళ వెలుగు,
 ఊరక గగన మట్లాక వేళ నుండు.
 ఆరయ మహాబ్రహ్మ మటు లొప్పు నొకట,
 కనపసిబాలునిగతిఁదోచు నొకట,
 పూలలో గంధమ్ము పొలుపారునట్లు,
 ఆకాశమున వాయు వలరారినట్లు
 బహిరంతముల సర్వవ్యాప్తి నొంది
 సకలమ్ము తానయై సాక్షాత్కరించు.”

ఇందు జ్ఞానకిరణకాంతిచే నెరవిరిసిన వారి హృదయాబ్జముల నుండి తొరగిన భగవద్భక్తి మరందధారాపూరము. “ఉదధు లన్నియు మీరి ఉర్వి చదలును పారి” జగతీరంగమును రసప్లావిత మొనర్చినది.

ఇక తుదను భక్తిరమణు కిడిన నై వేద్యమును మనమును నొకింత ప్రసాదముగ స్వీకరింతము.

“నిలిచి నిన్నుజూడ నిలు వెల్లి వివశమై
 యణువు నణువు బొగడ నాశ వొడము
 వాక్కు లేల - మౌనవాటిక జేరునో
 సచ్చిదాత్మకిరణ ! జ్ఞానరమణ !”
 “వాచోనివర్తనే యత్రాప్య మనసాసహ”

ఆను నుడి కిది యుదాహరణము వంటిది.

గాలి లేని దీపకళిక చందమ్మున
 అలలు సుడులు లేని యబ్ధిపోల్కి
 సర్వకాలములను నిర్వికారుడ వీవు
 సచ్చిదాత్మకిరణ ! జ్ఞానరమణ !

చిత్తలయము చేసి, చిద్విణ సారించి,
ప్రకృతి కేలు మోడ్చి, ప్రణవరవము,
రేయి బవలు నొక్కరీతి నాలాపించు ||సచ్చి||

వీరి కావ్యము లన్నియు నిట్లే సహజసుందరములుగను సరళములుగను నున్నవి. కాని యట నట నీషడ్దోషములు గానవచ్చుచున్నవి:— “ప్రాపంచమున కెల్ల బ్రహ్మత త్వము” “అరుణశైలమ్ము ప్రత్యక్షమైన యంత..... యరుణీమ మ్మయ్యో ననంత విశ్వమ్ము” అను చోట్ల నామవాచక విశేషములకు బదులు, గుణ వాచక విశేషములు వాడబడినవి.

ఇట్టి యలంతు లగు వ్యాకృతిదోషము లు గానంబడుచున్నవి.

ప్రసన్న గంభీరములును, నోజస్వంతము లగు రచనా రామణీయకముల నించిన యీ రమణీమణుల కృతులు రమణీలోకమునకు కీర్తియు, వాఙ్మయ ప్రపంచ మునకు స్ఫూర్తియు బెంపొందించిన వన్న నత్యుక్తి కాదు.

ఇట్లు శ్రీలోకానికి తిలకప్రాయుఁడైన ఈ శ్రీమతులలో శ్రీమతి కన కమ్మగారు 1892 లో నెల్లూరుజిల్లాలో మరు పూరు కొండారెడ్డిగారికి రామమ్మగారికి జన్మించిరి. వీరి భర్తగారు ఆగర్భశ్రీమంతులు పౌణకా సుబ్బరామరెడ్డిగారు. వీరి కుటుంబ మనాదిగా దానధర్మముల కెంత ప్రశస్తి గన్నదో, దేశసేవయం దంత ప్రసిద్ధి గన్నది. ఈయమ 1921 వ సంవత్సరము నాటి కాంగ్రెసు తొలిదశనుండి నేటివఱకు కాంగ్రెసు సేవకురాలుగా ఉన్న తరుణి. ప్రజోద్యమములలో లక్షలాది ఆస్తి హారతికర్పూరమువలె హరించిపోగా పీడిత రైతులోకమున జీవనజ్యోతులు తిరిగి వెలిగించినారు. వీరి కృషిఫలితమే జమీన్ రైతు పత్రిక. 1930 సత్యాగ్రహో ద్యమమునందును మఱియొకమారును జైలు కేగినారు. ఆలిండియా కాంగ్రెసునకు తొలి తెలుగుస్త్రీసభ్యురాలు. ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసునకు తొలి తెలుగు ఉపాధ్యక్షు రాలును నీమెయే. దేశాభ్యుదయమునకు జాతీయవిద్యయే పునాది యని నమ్మి గాంధీజీ ఆదేశం ప్రకారం 1923లో నెల్లూరున శ్రీ కస్తూరీదేవీ విద్యాలయము స్థాపించి నిర్మాణాత్మక మగు కృషి చేయుచు, నా సంస్థను మిక్కిలి యున్నత స్థితికి దెచ్చినారు.

సుమారు ముప్పది సంవత్సరములనుండి వీరికి కుడిభుజమువలె నుండి దీక్షగా సేవాకార్యముల నిర్వహించుచున్న శ్రీమతి ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయిమ్మగారు 1904లో పశ్చిమగోదావరిజిల్లా ముత్యాలపల్లె వాసస్థులు. శ్రీ చన్నాప్రగడ సుందర రామయ్యగారికిని, సీతారామమ్మగారికిని పుత్రికగా జన్మించినారు. ప్రస్తుతము జంషెడూరులో తాతా కంపెనీలో ఇంజనీరుగా పనిచేయుచున్న శ్రీ ద్రోణరాజు శేషగిరిరావుగారు వీరి నుద్వాహమాడిరి. వీరికి శైశవమునుండియు సారస్వతపిపాస మెండు. వీరి కుటుంబమే సారస్వతాభిలాష గల కుటుంబ మన్నను నతిశయోక్తి లేదు. హృదయమును గాయపఱచు సన్నివేశమై ఏకైక పుత్త్రమరణము తటస్థింపగా, కొన్నేండ్లు రమణాశ్రమవాసము చేసినారు.

ఈమెయు గొప్ప జాతీయవాదియే. మొదటినుండియు సత్యాగ్రహోద్యమమున పాల్గొని సేవ చేసినవారే. కొన్నాళ్లు జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘ కార్యదర్శినిగాను, చాలాకాలము ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసు మహిళాసంఘ అధ్యక్ష కార్యదర్శిని పదవులతోను వీరు చేసిన కృషి నిరుపమానముగా ప్రశంసింపదగినది.

ప్రస్తుతము నెల్లూరున శ్రీ కస్తూరీదేవీ విద్యానిలయమున నిల్చి దేశ సేవను, భాషాసేవను చేయుచున్నారు.

62. 'కవికలహాంసి' చేబోలు సరస్వతీ దేవిగారు

సరస్వతీ రామాయణము

సరస్వతీ రామాయణము, సరస్వతీ శతకము, సత్యనారాయణ వ్రత కల్పము, ఆత్మోపదేశము, పతివ్రతాశతకము అను కావ్యముల రచించి సుప్రసిద్ధ స్నేహలతాకవితాసంఘ ఉపాధ్యక్షపదవి నధివసించి తనరిన శ్రీమతి సరస్వతీదేవిగారు చక్కని కవితాగుణ మెరిగినవారు. ఈమె స్నేహలతా కవితా సంఘాధ్యక్షులగు శ్రీ వాజిపేయాజుల రామసుబ్బారాయశాస్త్రిగారి శిష్యవరేణ్య. నూజివీడు పురవాసులు శ్రీ చేబోలు రాజగోపాలమునాయుడుగారి సతి. నీలగిరి

నివాసులు, సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదు లగు కీ. శే. రాజగోపాలమునాయుడుగారి కుమారి.

చల్లని వాతావరణమున బుట్టి చల్లని గాలి బీల్చుచు పెరిగినందుననే యేమొ, యీమె కవితామృతమును చల్లనై, సరసుల యుల్లము లలరింప జాలిన దని విమర్శకు లనిరి.

కేవల మాంధ్రముననే కాక, ఆంగ్లమున ప్రవేశపరీక్షయందు కృతార్థురాలై, ఆయుర్వేదమున ప్రవేశపరీక్ష నిచ్చి, హిందీయందు రాష్ట్రపరీక్షను కృతార్థురాలై, సంస్కృతమునను ధారాళ మగు సాహిత్యజ్ఞాన మలవఱచుకొని చదువుల సరస్వతి యైనది. ఈయమ భర్త రాజగోపాలముగారు జ్యోతిశ్శాస్త్రమున దిట్ట. వేదాంతమున గడు ననుభవజ్ఞులు. ఆగుటఁ దనసతిని గూడ శాస్త్రముల ప్రజ్ఞామతింగావించెను. జ్యోతిషమందలి యీయమ ప్రజ్ఞ గాంచినవారు ముక్కుపై వ్రేలిడికొని యబ్బర మందెద రట.

బాల్యమున కాంచీపురమున శ్రీ కందాడై కృష్ణమాచార్యులకడ పంచకావ్య ములు, నాటకాలంకారములు చదివి సాహిత్యజ్ఞాన మలవఱచు కొన్నది. క్రమ క్రమముగా ననేకభాషలలో పరీక్షల నిచ్చిరి. కేవలము ప్రదర్శనలకై పరీక్షల నిచ్చుట కాక, జ్ఞానసముపార్జనకొఱకు చదివి కుదురైన పాండిత్యము సంపాదించి, కవితారూపమున నద్దానికి సార్థక్యము గూర్చిన నేర్పరి. ఈయమ సరస్వతీ రామాయణమును నూజవీడు సంస్థానరాజ్ఞి ప్రమరింపించిరి. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము వారిచే పట్టపరీక్షకు గొన్నాళ్లు పాఠ్యభాగముగా వరింపబడినది. శ్రీ కేసరిగారు స్వర్ణకంకణ బహూకరణము గావించి 'కవికలహంసి' బిరుదము నిచ్చి సంభావించుచే కాక, గృహలక్ష్మి ఉపసంపాదకురాలుగా నొనర్చి యర్హసమ్మానము చేసిరి. ఈమె తన కావ్యమునఁ దన కవితాగురు వగు రామసుబ్బరాయశాస్త్రిగారిని మిగుల ప్రశంసించిరి. కవిత్యము నిర్దుష్టమై జాతీయప్రయోగముల వీనుల విందు గూర్చును.

మొల్లరామాయణము 800 పద్యముల ప్రబంధమై యుండ, ఉత్తర రామ చరిత యేడుకాండములతో నిది 1900 పద్యములు గల రసవత్తర కావ్యమై యున్నది. శ్రీమతి సుభద్రయాంబగారి రామాయణము యుద్ధకాండవఱకే

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

2000 కు పైబడి పద్యములు గలవు. మొల్ల యొక్క వ నియమములకు దా వీయక, సంగ్రహకథాగమనమును నిర్నిరోధముగా నిర్వహించినది. ఈమె వర్ణనలకు హెచ్చు తావిచ్చినది. సుభద్రయాంబగారు కథల కెక్కువ ప్రాముఖ్య మిచ్చిరి. అయ్యల రాజువారిది, మొల్లది కావ్యధోరణి నున్నది. సీరంవారిది పురాణధోరణి. వీరిది కూడా పురాణధోరణి యనియే కొంద రనిరి. కాని, వీరి ఉత్తర రామచరిత్ర ప్రబంధధోరణి నున్నది. సరస్వతిగారి ఉత్తరరామచరితమున శ్రీ సీతారాముల విహారవిలాసములకు హెచ్చుప్రాధాన్య మిచ్చి కథాభాగమును జాల సంగ్రహించినది. లవ కుశల యాగాశ్వహరణ మిందు ప్రసక్తము కానేలేదు. కడపట సీతాభూమివివరప్రవేశాన న్తరము శ్రీరామావతారోపసంహారపర్యంతము కల గాథను బెంచి వ్రాసిరి. లోకమున నెక్కుడు వ్యవహారములో నున్న కథకు హెచ్చు ప్రాధాన్యము నియ్య నేల ? లోకమునకు దెలియని కథ కెక్కువ ప్రాచుర్యము నిచ్చి వెలయింపవలె నని తలంచిరి కానోపు ! ఆయినను కుశలవుల వృత్తాంత మునకు కొంచెము సందిచ్చి తీరవలెను గదా !

ఈ కావ్యరచనమున నీమె కొన్నియెడల క్రొత్తదారులు చూపినది. ఇష్ట దేవతా ప్రార్థనముతో బాటు పతివ్రతాప్రార్థనమును పఠించుట యొక ప్రత్యేకత యనవచ్చును.

“సతతము ధర్మచింతనము, శ్లాఘ్యతమం బగు శీలవృత్తులు, ఋతమ్మదువాక్కు, నెందును జలింపక నిల్చెడు దైవభక్తియు, హిత మగు రూపసంపదయు, హెచ్చిన ప్రేమరసంబు మీరగా పతిపదసేవలన్ మెలగు భవ్యచరిత్రల కేను మ్రొక్కెదన్.”

“అమలశశాంకబింబముఖ మశ్రుకణంబులు నిండి యుండ, న క్కమలసుగంధి రామపదకంజమాలం బడి యార్తచిత్తయై, నిముషము నిన్ను బాసి యిట నిక్కముగా వసియింప జాల, నీ సమముగ శోకభోగముల సందడి నాకును భాగ మీయవే.”

అర్చు సీతాసాధ్వీ వాక్యములు సరళ సహజముగ నున్నవి. ఈ కావ్యమునందలి చక్కని పద్యముల మచ్చునకు :—

నల్లనిమేనివాడు, చిఱునవ్వులు చిల్కెడు మోముతోడ కో
భిల్లెడువాడు, చక్క నగు పీవరవక్షమువాడు, సోగలొ
వుల్లసరోజపత్రముల బోలు కనుంగవవాడు, లోకమున
జల్లగ నేలువాడు, కరుణాఖని శ్రీరఘురాము డమ్మరో.”

“ఎక్కడి వానరాధముడ ? వీవిటు రాదగు హేతు వెద్ది ? నీ
కిక్కడ నావు లెవ్వ ? రెటు లీవు మహాంబుధి దాటితో ? సుధా
భుక్కులు గూడ లంకమొగముం గన నోపరు, జీవితేచ్ఛ లే
కిక్కరణిం దెగించుటకు నెవ్వడో నీ కిట నండ? తెల్పుమా.”

“పద్యములు సరళముగ బాగుగనే యున్నవి. కాని, యాయాయి పట్టలలో
వారు కొంత అశ్రద్ధ చేసి మెలకువతక్కువతనము చూపిరా యనిపించుచున్న
దని యొకరు విమర్శించిరి. “నల్లనివాడు.” అను పద్యముతో హరిస్తుతి సేయుట
పోతన తరువాత పరిపాటి యైపోయినది.

సీతను భయపెట్టిన పద్ధతి ప్రాతపంథయే:—

చంద్రశాలలయందు చలువవెన్నెల గాదు,
చండమార్తాండ ప్రచండలక్ష్మి;
పసిడి యుయ్యెలమీద పండి యూగుట గాదు,
కాంతార కంటక కరినభూమి.’’

ఇట్టి పద్యరచనకు పోతరా జాద్యుడు.

“సమదపుష్పంధయ ఝుంకారములు గావు,
భీషణకుంభీంద్ర బృంహితములు.”

ఇట్టి భావమునే శ్రీ చిలకమర్తివారు అచ్చ తెనుగులో ఆందగించియున్నారు.
“కదలు కొండల బోలు గజతండములె కాని,

గండుకోయిల పిండు లుండ వచట ”

ఈ కవికలహాంసి పై రెండింటిలో గల ఉభయభాషల పల్కు పరువమును
సమపాళముగా తన కవితలో మేళగించినది. సాధారణులైనచో ఒక పాదము

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సంస్కృతము, ఒక పాదము తెలుగునుగా నొనర్చిన సమమగు పాకము కుదురక తూకము చెడును.

వీరి పద్యమున నట్లు గాక, సంస్కృతాంధ్రముల రెంటును ఒకే విధమగు తూగు కుదిరినది. కాని ప్రథమపాదము 'చలువవెన్నెల గాదు' అని కర్తృపదముతో ముగించినపుడు, రెండవపాదమునను "ఉయ్యెల కాదు" యనికర్తృపదముతోనే ముగించవలసియున్నది. కాని వీరట్టుకాక, రెండవపాదము "పండి యూగుట కాదు" అని భావార్థకముతో ముగించిరి. సీసములలో వీనిని ప్రకృమభంగమందురు. ఆ రెండవపాదము "పవళించి యూగగా పసిడియుయ్యెల కాదు" అని కూర్చినచో సరిపోయెడిది. కవితామహనీయహృదయు లగువారి కిది తోచలేదని కాదు మా యీ సూచన !

వీరో వారు దీనిని గమనించి యుండకపోవచ్చును.

సీత రాముని వెదుక లక్ష్మణుని పొమ్మనిపెప్పుడు, రావణు డంతిపుర కాంతలలో విహరించి రాత్రి పరున్నవిధమును జూచి, ఆంజనేయుడు వర్ణించు ఘట్టమునను, కాసుకారావమానమును సీతాసాధ్వి పతికి దెల్పు ఘట్టమునను ఔచిత్యము పాటించి తత్తదుచితవర్ణనముల వెలయించిరి.

పతిప్రాణ యగు సీతాదేవి ప్రణయసందేశము:—

మవ్వమున జంట బాయని గువ్వలవలెను,

సారసంసార మెఱిగిన జాణలకును,

ప్రణయబంధములో నున్న రసము తెలియు...

కాని ఇతరులకు తెలియదు. అట్టియెడ ప్రణయపరాకాష్ఠ జెందిన ఆదిమ దంపతులమై భూమిని ప్రేమరసస్థావిత మొనర్చుటకై యేతెంచి, నేటివఱకు "మవ్వమున జంట బాయని గువ్వలవలె" నున్న మాలో మాకు విరహము కల్పించుట కా రాముని కెట్లు మనసొప్పినది ? అనునంత గంభీరార్థము వెల్లరించుచు పేర్చిన యిచ్చట పద్యములపేర్లు బాగుగనున్నది.

సీత రాముని గూర్చి లక్ష్మణునితో నింకను నే మనునో —

"వా క్కెటు లాడెనో ? మనసు వజ్రమయం బయిపోయెనో ? కటా !

మక్కువ మాయ మయ్యెనో ? కుమార ! స్వసౌఖ్యము గోరియైన న

న్నక్కడ నిల్చి డయ్యెగద హా ! యిక నేటికి మేనఁ బ్రాణముల్ ?
వ్రక్కలు గాదె నాదు మది వజ్రమొ యిట్టి కరోరవార్తకున్?”

ప్రపంచమున నెలుగెత్తి ప్రణయప్రచారము చేయవలసిన రామునకు
'మక్కువ మాయ మయ్యె' నని యామె కటకట బడినది.

సీతారాములు జలవిహార మొనర్చిన సరస్సు:-

“నవజాత వనజాత నవసీధురసపీత
మధుకరకులజాత మధురగీత
మిందీవరోత్పల బృందావలంబిత
కోక కోలాహలాకులిత కూల
మాలోల బిసరుహనాశాదనా మత్త
కలహంసకలరవ కలిత కవిత...”

మై, భట్టుమూర్తిగారి సరోవరముతో సఖ్యము నెఱపజూచినది. కాని,
సీసమున ఆసాంత మీతూగు సాగిన బాగుండెడిది.

ఉత్తరరామాయణమున శ్రీ సీతారాముల ప్రణయవిహార విలాసమాయమ
రచనయఁదొక వింతభంగిమములతో హరువు సూపినది.

“తళుకారు వాలుజూపుల బెడంగులు కాక,
సన్నకాటుకరేఖ వన్నె గలసె;
నకలంక చంద్రబింబాననంబే కాక,
దరహాసచంద్రికల్ దళముకొనియె.”

“చెలి ! దాహ మయ్యె, నీ చిగురుమోవి యొసంగి
తనివి దీర్చిన నీదు తపము పండు.”

అను పద్యములు ప్రబంధధోరణిని విహంగి కలఋతమువలె, కోయిల కూజిత
ములవలె మధురములై యున్నవి. కాని, యా యాదిమ దంపతుల విహారముపట్ట
నిట్టి గంభీరహీన వర్ణనలు కూడనా ?

ఈ పట్టున పరితల కా దేవదేవులపై గల భక్తిగంభీరభావము చెడలేదా ?
యని యనుమానము. కాళిదా సంతటివాని నిట్టి వర్ణనల విషయమున నానందవర్ధ
నుడు తడవక విడువలేదు. ఇది ఆలోచింపదగినదే.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అచ్చటచట “మణిని బాసిన ఫణిరాజు ఫణములట్లు” అనునట్టి యుపమలు కలవు.

ఇట్లు సమ్మోదసంధాయకముగా సమలంకరించి రామాయణమును సరస్వతీ దేవి కుడుగర బెట్టినది.

సరస్వతీరామాయణమును శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారును, శ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారును, నింకను పెక్కురు సమకాలీన కవయిత్రులును సన్నుతించిరి.

“పూలతేనె చుక్కల గురియించు మేలయిన కై త నీక సెల్లెడుకా”

“పోలిక లేని మేలయిన పోకల బోయెడు నీ కవిత్వపుం

జాలు సుధారసాల నగజాలు, పదాలిక జాజిపూ లనం

జాలును, సొమ్ము లన్న సహజాలు, వరాలసరాల నేలు, చే

బ్రోలు సరస్వతమ్మ! నిను బోలిన మొల్లయె పోలెడుం జుమా.”

ఇవియే కాక, వీరు ప్రచురించిన బాష్పాకులిత, మదయంతి, తెలుగుతల్లి మున్నగు శీర్షికల పద్యములు బాగుగ నున్నవి.

బాష్పాకులిత:—

తే రెక్కె దశదిశల్ తిరుగాడు బలగుణ

మాన్యుండు ధన్యుండు మామగారు

సకలారిషడ్వర్గజయశీలు, డనఘుడు,

ప్రేమవారాశి నా ప్రేయజనకుడు

పక్షపాతము లేక రాక్షసకుల మెల్ల

బట్టి కూల్చిన మహాబలుడు విభుడు

మేఘనాదని గూల్చి మేదిని విఖ్యాతి

బడసి వర్ణిలెడువాడు మఱిది

కోటిబలగంబు లుండియు మాట కై న

దోడు లే దాయె నక్కటా ! తుట్టతుదకు

నడవి పాలైతి నీ గర్భమందు బుట్టి;

యిన్ని యగచాట్ల కైతి నే కన్నతల్లి.

ఇది సీతావచనమే.

“పువ్వుల బోలు నంగములు పొ ల్పెసలారగ, రాగమాలికల్
నవ్వులవెన్నె లై నవవిలాసము దోపగ, మందయానయై
క్రొవ్విరిగంధి దా నచటకుం జనియెన్ మదయంతి, మాలతీ
పువ్వుల గోయు వ్యాజమును బూని మరందుని జూచు వేడ్కతో”.

సరస బెరిగిన పూపొదచాటునుండి
స్వాదుమధురోక్తు లెన్నియో సంభ్రమమున
వరల దొడగెను భావనాభరిత మగుచు
ప్రకృతిసహజంబ కాదె యీ ప్రణయరసము.

ఇది మాలతీమాధవకథయందలిదై యుండును.

వీరి సరస్వతీశతకము ప్రశస్తముగ నున్నది.

“విలసిత మైన ఫాలమున వేడుక మీరగ కమ్మవజ్రపుం
దిలకము దిద్ది, కన్నులకు తీరుగ కాటుకబెట్టి, యందమౌ
వెలగల యాణిముత్యముల పేరు లురంబున చౌకశింపగా,
పలుకువెలంది ! నీ ముఖము భావన చేసెద శ్రీ సరస్వతీ.”

“అనవరతంబు మోహమున కాస్పదమైన భవాబ్ధి జిక్కి, నే
వినయవిధేయతాగుణము వీడి, తమోమయత త్వమందు పూ
నిన మతిచేత దివ్య మగు నీ పదచింత యొకింత లేక, నా
జననము వీట బుచ్చితిని, శారద! ప్రోవుము శ్రీ సరస్వతీ.”

వీరి ఆత్మోపదేశ మన్నిటికిని తిలకాయమానముగ నున్నది.

“జనితానందరసాబ్ధి దేలుచును సంసారంబులో జిక్కి, యొ
క్క నిమేషం బయినన్ బరార్థమును నాకాంక్షించి, వేదాంతవే
ద్యుని భావంబున నిల్చి కౌల్వకయె సాయుజ్యంబు చేకూరునే?
మనమా! యేటికి జీవితంబు? కనుమా మాయాపహారిన్ హరిన్”.

“ధనకాంక్షన్ మొదలంట వీడు మిక, సద్గర్మానురక్తిన్ వెసన్
జనకాదుల్ మును బోయినట్టి పద మాస్థం బట్టి పొమ్మింక, లో

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గనుమా యిచ్చ జరింపగా వలదు, బోగం బంత నిత్యం బొకో?
మనమా! ... ..

ఈ పద్యముల మకుటము శ్రీ తిరుపతివేంకటకవుల శ్రవణానందములోని
'మనమా! వద్దిక నాదుమాట వినుమా! మర్యాద గాపాడుమా!' అను మకుటమును
పోలియున్నది.

పీయూషారసధారల గురిసి లోకులచే విరులసోన గురియించుకొన్న
సరస్వతీమతల్లి చల్లని కవితలు సరస్వతీ సమ్మాన్యములే.

63 శ్రీమతి వాజిపేయాజుల మహాలక్ష్మమ్మగారు

శ్రీమతి సరస్వతీదేవిని గూర్చి వ్రాయగానే, స్నేహలతాకవితా సంఘా
ధ్యక్షులు, జటప్రోలు సంస్థాన కవీశ్వరులు నైన శ్రీ రామసుబ్బారాయశాస్త్రిగారి
ధర్మపత్ని శ్రీమతి మహాలక్ష్మిగారు స్మృతిపథమునకుందట్టుచున్నారు. వీరు ఏవో
కొన్ని కావ్యములు రచించిరట. కాని ఇంకను నవి యేవియు అచ్చుపడలేదు. వీరు
ప్రచురించిన పోతనభక్తివైరాగ్యములు, భారతనీతులు అను గ్రంథములయందలి
యాక్రిండి పద్యముల వలన వారి కవిత్యము తెలియగలదు.

“భక్తిన్ భాగవతంబును

శక్తికొలందిని పఠించు శాంతాత్ములకున్

ముక్తి సు సులభం బగు, వే

దోక్తం బగు మార్గ మిది— బహాక్షులికెలా?”

“సారము లేని సంసరణసంగతి గాలము బుచ్చబోక, వి
స్తార కథాసుధామధురసారము జిల్కెడు భారతంబులో
నేరితి గొన్ని నీతులను నేర్పడునట్లు జగద్ధితఁబుగన్;
నేరువు చాలకున్న జననీ ! నిరసింపకు మమ్మ శాంకరీ.”

ఈ సతీతిలకము భర్తగా రగు శ్రీ రామసుబ్బారాయశాస్త్రిగారు ప్రస్తుతము కొల్లాపుర ఉన్నతపాఠశాలాంధ్రోపన్యాసకులుగా నున్నారు.

64. శ్రీమతి ఇనగంటి సరస్వతీదేవిగారు

ఈమెయు జటప్రోలు సంస్థాన కవయిత్రుయే.

“ప్రబోధ” మను ఖండకావ్యమునందలి వీరి పద్యములు.

“పడతి పుట్టుకతోడనే పరునిసొత్తు,
నీట ముంచిన, బాల ముంచినను, ప్రాణ
కాంతుడే దైవ మంచు నెక్కాల మెంచి,
యతని మెప్పించి మెప్పొంద నగుచు సతికి.”

“అత్త మామ లెంచగ గరినాత్ము లైన,
మించు వేడుక భర్త ప్రేమించెనేని,
పుట్టినంటాసకై లోనఁ బొంగఁ బోక,
కష్ట మెంతైన భరియింపగలదు కొంత.”

“అరయ బుట్టింట పంచభక్ష్యపరమాన్న
మారగించుటకంటె, సౌఖ్యం బెసంగు
నబల నొక్క కబళ మైన నత్తగారి
గృహమునందు స్వాతంత్ర్యమై యెసఁగు గాన.”

ఇ ట్లున్నది వీరి కవిత్వము.

65. శ్రీమతి గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మగారు

66. శ్రీమతి జొన్నలగడ్డ శారదాదేవిగారు

జంటకవయిత్రులై దంటనమున వాఙ్మయరంగమున స్వేచ్ఛావిహారము
సల్పిన శ్రీమతులు గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ, జొన్నలగడ్డ శారదాదేవిగారు
లిర్వరును వదినా మరదండ్రు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇందు మొదటివారగు లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రాజమందిరమున 1908 ఫిబ్రవరినెల మూడవతేదీనాడు శ్రీవక్కలంక గవరరాజుగారికిని, శ్రీమతి చెల్లాయమ్మగారికి జన్మించిరి. వీరి నాన్నగారి పూర్వులు చాల ప్రసిద్ధి గన్నవారు. తాత కామరాజుగారు జిల్లాకోర్టు మునసబుపని చేసినారు. వీరి మాతామహులు రాయవరపు అప్పారావుగారు సంస్కారప్రియులు. వీరియింటియందే శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహపంతులుగారు చిరకాలము కాపురముండిరి. బాల్యమున మేనమామల యింటఁ బెరిగిన శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రసవత్కవిత్వ వాతావరణమున కమ్మని వాసనల నాహరించిరి.

చిన్నతనమున రాజమందిరమున ఉన్నతబాలికాపాఠశాలలో IV form వఱకు చదివి, ప్రతిసంవత్సరము చిన్నపెద్ద బహుమతులు పొందియున్నది. కాని, ఆపుడే జరిగిన వివాహమువలన విద్యావిఘాతము జరిగినది.

వ్యావహారికభాషాబ్రహ్మలగు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి అన్న కుమారులు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగా రీమెసు పెండ్లియాడిరి. శ్రీ పంతులు గారు చక్కని భాషావేత్త. కవిసత్తముడు కూడ. వీరి సోదరీమణియే జొన్నలగడ్డ శారదాంబావిదుషి. శ్రీ పంతులుగారు బాల్యముననే అత్తింటికి వచ్చిన భార్య లక్ష్మీకాంతమ్మగారికిని, చెలియలు శారదాంబాగారికిని కవిత్వాభ్యాసము చేయించినారు. అప్పుడు మొదలుగా సంస్కృతకావ్య పరిచయము చేసి పండితురాలి నొనర్చినారు. వదినా మరదండ్రు అవధానము చేయు శక్తి సంపాదింప జూచి, తన శిష్యురాండ్రొంత వారైనారు గదా యని తలపంకించి హర్షించినారు. కావ్యకాంతారస గ్రహణపారీణులును, కాంతాకావ్యరసపరిగ్రాహకులు నైన శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు నిజముగ సుకృతియే.

వారి చెలియలు శారదాంబను సుప్రసిద్ధవక్తలు, బహురచనా దురంధరులు, బహుభాషావేత్తలు, శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ M. A., L. T., B. L. గారి కిచ్చి పెండ్లిచేసిరి.

లక్ష్మీకాంతమ్మగారు స్కూల్స్ ఇన్స్పెక్టరుగా బనిచేయుభర్తతో చీటికి మాటికి నూళ్ళు దిరుగుచు “అంతలు నింతలు నగు సంతానము వెంటనంటి సందడి చేయగా సంసారము నొడిదుడుకులు లేక సరిదిద్దుకొనుచు, నీ యతులిత కవితా

వ్యాసంగమున దవిలి, కావ్యరచయితగా పేరొంది రన్న నది నిజముగా ప్రస్తుతింపఁదగినది. అనురక్తుడైన భర్త తానై ప్రోత్సహించుచుండగా, నిటు లాత్మ సంసారమును, అట కావ్యసంసారమును నేలుకొనుచున్న శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మ గారికి పరీక్షార్థమో యనునటుల, భగవానుడు కష్టములు కల్పించి, 1942 వ సంవత్సరమున భర్తను, అన్నింట చేదోడు వాదోడుగా నున్న మఱిదలిని శారదాంబను 44 వ సంవత్సరమునందును మాయముచేసి యెత్తుకొనిపోయెను. ఇట్టొక్కమ్మడి క్షేపరంపర లెత్తివచ్చి చీకాకు చేసినను, మిక్కిలి యోర్పుతో సహించి శ్రీమతి యట్లై విడువక కావ్యోద్యోగము సాగించుచునే యున్నారు. ఇట్టివారికేకదా, ప్రారభార్థము లుజ్జగింపరు సుమీప్రజ్ఞానిధుల్...”అను వాక్య మన్వర్థ మగును.

ఇట్టి సాధుమతికి, ఆదర్శగృహిణికి శ్రీ కేసరిగా రీ వత్సరముననే తమ స్వర్ణకంకణ మిచ్చి బహూకరించినారు. వీరి ప్రస్తుతనివాసము మద్రపురి.

ఇక వీరి గ్రంథావళి నరయుదము. నూజవీడునందున్నపుడు వీరు 1. లక్ష్మీశారదాగీతములు, 2. లక్ష్మీశారదాశతకములు, 3. లక్ష్మీశారదా సుభాషితములు, 4. ఆరోగ్య సామ్రాజ్యము, 5. పితృస్మృతి, 6. మానస సామ్రాజ్యము, 7. కుమారీ నీతి, 8. లేఖదూత అనువానిని ప్రచురించిరి.

ఇవి కాక, 1. తిరుపతివేంకటేశ్వరశతకము, 2. రామచంద్రశతకము, 3. కన్నీరు అనునవి యింకను నముద్రితములు.

వీనిలో ‘కన్నీరు’ అనునది పతివియోగ దుఃఖమున గట్టిన కాలువ.

లక్ష్మీ శారదా సుభాషితములు సంఘదురాచారముల ద్రెవ్విపోయుచున్నవి.

“ధర బరార్థపరుడు చరితార్థు డగును,
స్వార్థరహితుండె మహిని యశమ్ము గాంచు,
తావి వెదజల్లు పుష్పమ్ము దాచుకొనుము;
జనులు తలదాల్తు రద్దాని శారదాంబ !

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“కాన బండిన పండు లక్క-అకు రాక
ఎండి తమయంత బడిపోవుచుండునట్లు,
ధర్మయుక్తంబు గానట్టి ధనచయంబు
లారకే కాలగతి బోదె శారదాంబ !”

ఇట్లే, యిందలి సుభాషితములు క్రొంబసిడిపూదెలవలె తీర్చి దిద్దినట్లున్నవి. ఏలకో యీ యుగమున ఉపదేశశతకములు పాచ్చుగ గానంబడుచున్నవి. నైతిక దారిద్ర్యమున కుంటువడియున్న సంఘమును చైతన్య సంపదతో సరిదీర్చవలె నను నుబలాటమే యీ యధికస్పృష్టికి కారణ మేమో ? కాని, ఇంతకంటె రమణీయ కావ్యస్పృష్టి పొనర్చిన మే లని నా తలంపు.

‘లక్ష్మీ శారదా కుమారీనీతి’ యను గ్రంథమున నపుడప్పుడు తన కుమారికల నత్తిండ్ల కంపునపుడు, చేసిన హితబోధములు —

“ఆర్తిని జెందు బీదలకు నన్నము వెట్టుచు దృప్తిజేసి, నీ
భర్త మనోగతంబు లగు భావములే గ్రహించుచున్, సదా
వర్తిలి, నీ గృహంబునకు భవ్యశుభం బొనగూర్చి, నీ మనో
హర్త ముదంబులన్ గనుచు హాయిగ నుండుము కన్నతల్లిరో!”

పతి పెడత్రోవల ద్రొక్కిన
ధృతి చెడి కలహింప కమ్మ, తిన్నగ నతనిన్
జతురమతి ద్రిప్పజూడుము,
బ్రతిమాలుమ గతి యటంచు బ్రాకటభక్తిన్.

చెప్పిన నీతులలో క్రొత్తదనము లేకున్నను, చెప్పినపద్ధతిలో క్రొత్త లేకున్నను, వీరు ఏదో ఊహపథాంతరవర్తులగు భావములను బడలాగి “మేమును కావ్యము చేసితి” మని వేడబము పడు కొందఱవలె గాక, సాధారణజీవితమునందలి నిత్యసమస్యలనే యెంచుకొని కావ్యముల నించుకొన్నారు. ఈ యభిప్రాయముతో శ్రీ కేశరిగారును నాతో నేకీభవించిరి.

కొమరితల నత్తింటికి బంపుచు ప్రాచీనాచారము ననుసరించి యుద్బోధించిన తల్లిమనసు తత్త్వమును దెలుపు నవిగా నివి నిలుచును. ఈ పద్యములందు వ్యర్థ పదములు కొంచెము హెచ్చుగా కనబడుచున్నవి.

లక్ష్మీ శారదాశతకములయందు 'శారదాపతి, రమాపతి' యను రెండు శతకములు కలవు. మొదటి దానిని శ్రీమతి శారదాంబగారును, రెండవదానిని లక్ష్మీకాంతమ్మగారును రచించి రని చదువరులు గ్రహించియే యుందురు.

ఇందు లక్ష్మీకాంతమ్మగారి శైలిలో తేట తెలుగు పా లెక్కువ; శ్రీమతి శారదాంబగారి కవితకు సంస్కృతపదసంచయముపై మక్కువ. మచ్చునకు;-

చిక్కనిపాయసం బనగ జెల్లెడి నీ కథలే వినంగ, నీ
చక్కని నామ మేను మనసారగ గ్రోలగ గల్గుచున్, సదా
మక్కువ దీర నాదు మనమారగ సంతస మందుచుండగా,
తక్కిన వేల్పు లెందులకు ధారుణి నా కిక? శ్రీరమాపతి.'

“శతకము జేసిన న్మనము శాంతిని బొందగలేదు నాకు, నా
గతభవసంచితంబొ ? నను గావగ నీమది చింత లేదొకో?
• సతత మనంతవంత లవి స్వాంతమునన్ గృశియింపజేసె, నీ
వితరణ మేల జూప విక? వేడగ లే నిక శారదాపతి!”

మూడవపాదమందలి 'అనంతవంతలు' అనునది దుష్టసమాసశ్రేణిలోనిది.

ఏ పోకడ పోయినను, వీరి కవితాధార యిట్టులే చిరుగాలితో పరుగులిడు సెలయేరువలె నుండును. కాని, అచ్చటచ్చట వ్యర్థపదములు మెండుగా గనపడు చుండును.

వీరి 'లేఖదూత'ను వీరి యన్ని కావ్యములలో నుత్తమముగా శ్రీ కేసరిగారు పరిగణించిరి. ఉద్బోగధర్మమున దూరముగ నున్న భర్తకును, భార్యకును జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు. ఇవి లక్ష్మీకాంతమ్మగారికిని, శ్రీ వెంకట రామమూర్తి గారికిని నడుమ జరిగినవి. సాధారణసాంసారిక శృంగారసభరితములై నా యా యెడ జరిగిన సంఘటనల నివేదనముతో బరితల కుల్లాసమును ఉబుసుపోకను

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

కల్పించును. కట్టకడ వరకట్నముల విషయమున, వియ్యపురాండ్రకు జరిగిన పద్య లేఖలు కూడ కలవు.

“వనటను జెంద నేల , మఱి వారిజనేత్ర ! విదేశమందునన్
దనయుల బంధుమిత్రులను దారను వీడియు నొంటి నుంటి నం
చనయము చింత మాను మిక, నా జగదీశుని ప్రేమ కల్గినన్
శని గిని యేమి సేయు ? నిక సందియ మేలను శ్రీ మనోహరా.”

అను పద్యమున దాను భర్త యెడబాటున కోర్వని దయ్యు, దనపతికి ధైర్యము నూల్కొలుప జేయు సాహసము పూనిన యీ సతి సాధ్వీధర్మము ప్రశంసనీయము కదా !

వేగమె వత్తు నం చిటకు బ్రీతి లిఖించిన పద్యరత్నముల్
నే గనుచున్ బరింప విని, యెంతయూ నీదగు ముద్దుబిడ్డలున్
న్నే గడియన్ దలంచుచును “నెప్పుడు వచ్చెద రమ్మ” యంచు మీ
యాగమనంబుకై యెదురు నందఱు చూచుచునుండ్రు నిత్యమున్.

తండ్రుకడనుండి లేఖ రాగానే “అమ్మా! నాన్న ఎప్పుడు వస్తారమ్మా” యని గందరగోళము చేయు పిల్లల నొక్కమా రీ పద్యమున భర్తకును, పతితలఘును ప్రత్యక్షము చేయజాలినది. అన్నిటిని మించి నా కీ పద్యము మిగుల మనస్సునకు హత్తుకొన్నది.

“పిల్లలకోడి నొట తెరపించుక లేదిక, నేమి సేతు? నే
నిల్లును దిద్దుకొంచు నొక యింపుక తె న్నొక టబ్బెనేని, నే
నుల్లస మంది య త్తరిని నోపిక దెచ్చుక కొన్నిపద్యముల్
జల్లగ వ్రాయ జూతు సుమి! చారుగుణాకర! శ్రీ మనోహరా.”

సారస్వతము చవు తెఱింగిన గృహిణు లెల్లరును నిది యాదర్శముగ గై కొని యిట్టి వ్యవసాయము సేయ దలంచుచో, నీపాటికి స్త్రీ సారస్వతము బండ్ల కెత్తెడు పాటిదై యుండెడిదే. తెలుగున నిట్టి పద్య లేఖా సాహిత్యమును వెలయించిన స్త్రీలలో వీరిదే మొదటి వ్రాలనుకొందును.

వీరి 'కన్నీరు' కావ్యము శోకవిధురమై, సాహిత్యమునందు కరుణామయము లగు కావ్యములు వ్రాసి స్థిరకీర్తి బడసిన శ్రీ వడ్డాది సుబ్బరాయకవిగారి కావ్యము, శ్రీ నాశము కృష్ణరావుగారి (పాపాయి) కావ్యము వలె నున్నదని విమర్శకులు వ్రాసిరి.

ఇట్లు స్వాభావిక కవితనే సరళ పేశల మృదూక్తుల జొనిపి, శారద నల రించిన వీరి కవితలు కమ్మని తావుల వెదజల్లు విరులసరులవలె నారీజన శిరోలంకా రములే.

67. శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మగారు

కవిసార్యభౌమ, కళాప్రపూర్ణాది బిరుద విభ్రాజమానులును, ప్రభుత్వాస్థాన కవీశ్వరులును, శతాధిక కావ్యజనకులును, శ్రీకృష్ణభారత, భాగవత, రామాయణాది మహాకావ్య రచనాపటిష్ఠులును నగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి పుత్రిక, శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మగారును కవయిత్రుయే. తండ్రిరక్తము పాలుపంచు కొన్న యాపె కా మాత్రము నబ్బు టరిదియా! 1901వ సంవత్సరమున వీరి జననము. నెల్లూరివాసులు శ్రీ కల్లూరి సుబ్బరాయుడు గారు వీరిని బెండ్లియాడిరి.

ఈమె చంద్రమతీచరిత్రము, దమయంతీచరిత్రము, స్వరాజ్యలక్ష్మి పరిణయము నను కావ్యములను, భారతకథామృతము అను పౌరాణిక కావ్యమును, వానినే వచనకావ్యములుగను రచించిరి.

రచన యంతయు పురాణధోరణి.

దమయంతీ చరిత్రమును, చంద్రమతీ చరిత్రమును నతి సామాన్యధోరణి నుండి, యవి యామె బాల్యకవిత్యము లని చెప్పకచెప్పుచున్నవి.

చంద్రమతీ చరిత్రమందలి యొక పద్యముం గాంచుడు;—

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

'పతి భుజియింపక పూర్వము
సతులు భుజియింపరాదు ఊతలమందుఁ;
బతి భుజియించిన పిమ్మట
సతి భుజియించుటయ మేలు జపివరశిష్యా?"

దమయంతీచరిత్రము ఆమె పదునైదేండ్ల వయసున వ్రాసిరి. చంద్రమతీ
చరిత్రముకంటె ధారాళముగా నున్నది.

“శ్రీరమణీమనోహరుని, జిన్మయరూపుని, నీలగాత్రునిఁ,
సారసపత్రలోచనుని, సజ్జనసన్నుతు, నమ్మహాత్మునిఁ,
ధారుణీ నేలు రక్షకుని, దైత్యవిరోధిని, జక్రపాణినిఁ
గోరి భజింతు నా మదిని గోరిక లీరిక లెత్తునట్టుగఁ!”

“ఓయి మహారాజ ! ఓ దయాగుణసాంద్ర !
యో పరాక్రమశీల' యో నరేంద్ర !
నిషధపురీధవా! నిత్యసత్యవ్రతా!
సుందరాకార! యో సుజనవంద్య!
వినుము విదర్భలో భీమమహీజాని
కూర్మినందన, సుమకోమలాంగి
దమయంతి నా నొక్క తలిరుబోడి గలదు
సాధుస్వభావ, ప్రజ్ఞాధురీణ

శైలి యీ పైరీతిగా నున్నది.

కథాగమనమునం దీమెలేఖిని కడు శీఘ్రగామియై, పిల్లలకు కథలు చెప్పి
నట్లు అల్లకొనిపోయినది.

“కలియాళ్లుఁ నిరసింపరా దనుచు నా కాంతారమధ్యంబులో
పల నున్న న్నను జూచి నీవు కరువఁ, బ్రార్థించితిన్ నిన్ను, 'నఁ
దలపఁ నీదు సురూప మిత్తు' ననుచుఁ దధ్యంబుగా బల్కు నిఁ
దలతుఁ నాదు సురూప మిమ్ము వణినాథా ! నేడు కర్కటకా!”

భారతకథామృతాదులలో రచనాపరిణామము కనబడుచు బాగుగా నున్నది.

భారతకథామృతమున, తన్ను గోరిన పరాశరునకు సత్యవతి—

తపము చెడుచు గాదె తాపసేశ్వర! నన్ను

నీవు గోరునంత నిమిషమంద ?

తపము చెఱుప నేల? తప్పు సేయగ నేల?

నీదు త్రోవ జరుము నీవు తొలగి.”

మిక్కిలి సరళమైనరీతితో చక్కనై గభీరమైన నీతి నుపదేశించినది.

శంతనుడు గంగను జూచి,

“ఎవ్వరిదాన వెవ్వతెవు? ఇచ్చట నెందుల కుంటి వొంటిమై?

నివ్వనభూమి జేరుటకు నేమికతంబొ? జలేజనేత్ర! యో

జవ్వని! నాదు మానసము చయ్యన దొంగిలియున్నదాన, వీ

వెవ్వరో నాకు దెల్పు మన, నిట్లను నాయమ నవ్వుమోమునన్.”

ఈ పద్యము మనుచరిత్రను మనసున నుంచి రచించిన ట్లున్నది. ఇంకను ననేక ఘట్టముల భారతచా్యలు కలవు.

రచన సామాన్య మైనను, రుచిరమును నిర్దుష్టము నగు శైలిని రచించి, వీరు శక్తిని తండ్రికి దగిన తనయ యనిపించినది.

68. శ్రీమతి గంటి కృష్ణవేణమ్మగారు

కవితాసౌరభ్యలహరీ సంవాసితహృదయయై, ‘చంద్రకళావిలాసము’ రచించిన శ్రీ కర్రాసుబ్బలక్ష్మమ్మగారికిని, శ్రీరామశర్మగారికిని అనంతపురముజిల్లా తాడిమర్తి గ్రామమున 20-12-1910 వ సంవత్సరమున జన్మించిరి. కడపజిల్లాలో

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ప్రౌద్ధుటూరు తాలూకా ఎర్రగుంటపల్లె శ్రోత్రియందారు గంటి సుబ్రహ్మణ్యము గారి జ్యేష్ఠకుమారులు గంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారిచే పరిణీత యైనది. ఈమె తాతలు దివాన్ పేష్కార్లుగను, స్ట్రీడర్లుగను, ఆస్థానపండితులుగను జీవితము గడిపిరి.

ఈమె భర్తగారు వెంకటసుబ్బయ్యగారు ఆంధ్రభాషాభిమానులే కాక, ఆంధ్ర కవిత్వసారము దెలిసిన గణ్యులు. బాల్యమున నీమెకు తెలు గన్న చులకనగను, రోతగను నుండెడిది. తిరుపతిలో నుండగా, ఆంధ్రము నభ్యసించు మని నాగ పూడి కుప్పుస్వామిగారును, వీరి తాతగారును మందలించెడువారు. కాని యామె కప్పట నా హితవు రుచింపలేదు. పిమ్మట భర్తగారికి పట్టపరీక్షయందు బహు మానముగా వచ్చిన మనుచరిత్రాదికావ్యములను జూచి వేడుకగా చదువుకొన నిమ్మని యడిగినది. కాని “తెలు గన్న నిష్ఠము లేని నీ కెందుల కి పుస్తకములు? నీ కర్థమగునా?” యని యాక్షేపింపగా, నపు డభిమానము చెంది, పండితులకడ తెలుగు నేర్చి పద్యముల జెప్ప నేర్చిరి. ఏమైనను, నిట్టి వన్నియు నిమిత్త మాత్రములు కాని, కవు లగువారు పుట్టువుతోనే కవులుగా నుందురు. ఇంతే కాక, చిన్నపుడే కన్నడము నేర్చిరి. భర్తతో ఉద్యోగధర్మమున బొంబాయి మొదలగు పట్టణముల కేగినపుడు, హిందీ మహారాష్ట్రములను శాస్త్రవిధిగా నభ్యసించి, యా భాషలయందును ససి యైన యనుభవము సంపాదించిరి. బొంబాయిలో నున్నపుడు, వార్ధావిద్యాపీఠమున ‘హిందీభాషాకోవిద’ గౌరవపత్రము కూడ పొందిరి. ఈమె కిర్వూరు బిడ్డలు. ఇట్టింత సుఖసామగ్రీసముల్లాసముగా సంసారము దిద్దుకొనుచు,

“మును నా యిందిరకోడలైన రతియుం, బూతాత్మ సావిత్రియున్
ఘనమౌ దీర్ఘ సుమంగలీత్యమును నీ కారుణ్యభాగ్యంబునన్
దనియం గల్గిరి, నాకు నట్టి వర మత్యంతానుకంపామతిన్
జననీ ! యిమ్ము నినున్ భజింతు నెపుడున్ జ్ఞానప్రసూనాంబికా!”

అని యంబికను ప్రార్థించి యున్నను, నాదేవి యామె ప్రార్థన మాలింపక, 1940 వ సంవత్సరమున భర్తను, 42 వ సంవత్సరమున దల్లిని, అక్కగారిని మ్రింగివై చెను.

కష్టములు విడిగా రావు గదా ! ఇట్టిన్ని పాట్లుబడిన యనంతర మా దుఃఖభర మోర్వక కాబోలు, పోలీసుశాఖోన్నతోడ్యోగు లైన వీరి తండ్రిగారు సన్న్యసించి కాశహస్తీయందు విమలానందతీర్థు లను పేర కాలము గడుపు చుండిరి.

ఇన్ని కష్టముల నొంది యనదయై కుయ్యిడుచున్న వీరిని సమీపస్థు లోదార్చి “వదైనా చదువుకో, చదువుతో వ్రాతతో శోక ముడుగు”నని యుప దేశించిరి.

అంత తన భర్తగారు వ్రాయుచు విడిచిన “కౌలుట్టాధిప చెన్న కేశవశత కము”ను పూర్తి చేసిరి. అక్కగారిజ్ఞాపకార్థ మామె పేరున ‘జ్ఞాన ప్రసూనాంబిక’ శతకము రచించిరి. చిన్నతనమున కుమారసంభవము చదివినపుడే, 400 పద్యములతో ‘గిరిజాకళ్యాణ’ మను పేర నొక ప్రబంధమును రచించిరి. ఇవి కాక, సైరంద్రీ, నిర్వేదము, స్థైర్యము, తెలుగుతల్లి, పవనదూత్యము మున్నగు ఖండకావ్యముల నెన్నింటినో గృహలక్ష్మీ ముఖమున బ్రచురించిరి. జ్ఞానప్రసూ నాంబికాశతకమును శ్రీ కేసరిగారే ముద్రించిరి. గిరిజాకళ్యాణ మింకను నముద్రి తము.

జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము ఛాందసధోరణికి పేరు బడసిన శతకధోరణి నుండక, కాంతుజ్జ్వలనమంచితశైలి నలంకృతమై యున్నది.

“కైలాసాచలవాసినీ ! గిరిసుతా ! కళ్యాణసంధాయినీ !
కాళీతాండవలాస్య కేశిరసికా ! కౌమారి ! కాత్యాయినీ !
హేలాలోలకురంగశాబకధరీ ! హ్రీంకార బీజావృతా !
కాలాంభోధర నీల దేహలతికా ! జ్ఞానప్రసూ...”

అంతయు సంబోధనపట్టిక యైనను నెంచుకొన్న పదములబట్టియు, సంబోధనల నన్నిహితత్వ మెఱిగి కూర్చిన కూర్పునుబట్టియు నామె హృదయ మెంత రసోత్కరమో యూహింపనగును.

“అరయన్ బార్థునిపై, మృకండుసుతుపై, నబ్బారిపై, బాణుపై,
గరిపై, శ్రీవయి, భిల్లవంశపతి యౌ కన్నప్పపై, కాళుపై

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

బరగం గల్గు కృపారసం బిపుడు నాపై జూప నీ నాధుతో
కరుణావార్షిధి ! తెల్పరాదె? జననీ ! జ్ఞానప్రసూ...''

అను నీ పద్యము పోతన్నగారి యీ క్రింది భాగవతపద్యమును జ్ఞప్తి
కెలయించుచున్నది. అది— 'ఆదిన్ శ్రీ పతికొప్పుపై.....'' అను పద్యము.

ఇంతే కాక, ఇట్టి పద్య మింకొకటి ఆంధ్రుల వ్యవహారమున నున్నది:

''అరయన్ శంతనువుత్తుపై, విదురుపై నకూరుపై, కుబ్జపై,
నరుపై, ద్రౌపదిపై, కుచేలునిపయిన్, నందప్రజశ్రేణిపై,
బరగం గల్గు కృపారసంబిపుడు నాపై గొంత రానిమ్ము, నీ
చరణాబ్జంబులె నమ్మినాడ జగదీశా ! కృష్ణా ! భక్తప్రియా !''

పోతనవలె పద్యము వ్రాయవలె నని యత్నించి యనుకరించి తన్నిర్వ
హణమున చరితార్థయైన దనుకొందును.

''ఏ పాదమ్ములు మోక్షదాయకము లం చేవేళ మానీంద్రులు,
న్నే పాదంబులు సర్వశక్తిదము లం చేవేళ బ్రహ్మాదులు
న్నేపారంగను గొల్తు, రట్టి పదము లేన్ గొల్తు నే వేళలన్
నా పాపౌఘము బాపి ప్రోవ గదవే జ్ఞాన...''

ఈ శతక మంతయు నిట్లే రసవంతమై, జిలుగుదువ్వలువల కై సేసిన
పుత్రశికబోలె నున్నది.

కౌలుట్టాధిప శతకమునం దొక పద్యము :—

''వేలున్ లక్షలు లెక్క లేక పలుకున్ వేమారు లీ జిహ్వా, తా
నేలా బల్కదొ యక్షరద్వయము నీ యింపైన నామం? బదే
మూలంబై యలరారు మోక్షలతకున్ ముంగొంగుబంగార మై
కౌలుట్టాధిప! చెన్నకేశవ! రమాకాంతా మనోనాయకా.''

కృష్ణుని విడిచి విరహవేదనా దోదూయమానస యైన రాధ వేకువజామున
మలయానిలుడు మెయి సోకి తన్ను గాసింబెట్ట, నా పయ్యెరకుమారునిచేతనే శత
సహస్రగోపీ నవమన్మధుండైన నందబృందారకున కంపిన రాయబారమే 'పవన
దూత్య' మను ఖండకావ్యము.

“అల్పు డైనవాని యాచించి మది నభీ
 ప్టంబు గొనుటకంటె, సకలవిధుల
 గొప్పవారి వేడి కోరిక తీడేర
 కున్న, దాన నేమి కొదువ గాదు ”

కాళిదాసుని ‘యాచ్ఛామోఘా వరమధిగుణే నాథమే లబ్ధికామా’ అన్నమాట
 కిది తెలుగుబాట.

“వినుమా పవనా ! నా మొర
 జనుమా మధురాపురంబు సత్వరముగ, నీ
 వనుమా నా వచనంబుల
 ననుమాన మొకింత లేక యాతనిమ్రోలె.”

“నల్ల నై నవాడు, నగుమోము గలవాడు,
 చూడదగినయట్టి సొగసుకాడు,
 కంబుగళమువాడు, కంజాతనేత్రుండు,
 సుందరుండు, నందనందనుండు.”

“అలసి యుండెనేని, యల్లన మెయి సోకి
 సేద దేర్చి, యవల జెప్పు మయ్య”

“పోవునప్పుడు, హేమకణఘౌరితంపు
 కమల మొక్కటి కొని చని కమలనేత్రు
 పాదములచెంత నిడి, ‘నిన్ను బాసి యున్న
 ప్రణయసఖి రాధ మో మిట్లు వరలు’ ననుమ.”

“వినవా నా మొర లించుక?

కనవా నా కూర్మి కృష్ణ ! కరుణానిధి! నీ
 కనువా యీ గతి నేచుట ?

వినువారలు నవ్వ రొక్కొక్క? వినుతగుణాఢ్యా!”

అరవిరిమొగ్గలె యందములు గురియుచు సుగంధములు నలుకెలంకుల
 జిమ్ము మల్లికాదామమువలె శోభిల్లుచున్న దనిన నత్యుక్తికాదు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఆపుడపుడు గృహలక్ష్మీయందు ప్రచురించిన ఖండగీతులలో 'స్మృతి పథము' అను శీర్షికక్రింది 'హంపీశిథిలస్మృతి' రసోదంచిత పదాంచితమై వరలినది.

“తన మహోదగ్రప్రతాపారుణచ్ఛటల్
ఖండాంతరముల కీరెండ గాయ,
తన దిగంతశ్రాంత ఘనయశశ్చంద్రిక
లెల్ల లోకములకు వెల్ల వేయ,
తన మహాపాండిత్య ధారణాగరిమంబు
కవిచంద్రులకు కల్పకంబు గాగ,
తనవేతి శితమహోదగ్రఖడ్గప్రభలు
ప్రతిపక్షులకు గుండెబరువు గాగ,”

వెలసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పాలించిన సామ్రాజ్యము పేరునకైన లేక కాలగర్భమున గలిసిపోయినందుకు కన్నీరు కార్చినది. కార్పించినది కూడా—

ఈమె వ్రాసిన తెలుగులేఖిని కూడ ఇచ్చే శక్తిమంతమై యున్నది
ఇక వీరి గిరిజాకళ్యాణ మున్నది.

వీరి కృతులలో నిది యొక రసవత్తర ప్రబంధము. ఇందు ఉదాత్త శృంగారము రసము. గిరీశుడు నాయకుడు. గిరిజ నాయిక. నాయికా నాయకుల ఔచిత్యము, రసము కావ్యమునందు బాగుగా పోషింపబడినవి. చంద్రోపాలంభ, పుష్పలావికా, విరహాదివర్ణనములతో నిది మహాకావ్యలక్షణలక్షితమై యున్నది. కాని విరహవర్ణనాదుల పట్ల మరింత ఆనౌచిత్యమునకు పాలుపడకుండుట 'బ్రతుకు జీవుడా' యనిపించినది. కావ్యమంతయు ప్రాతపద్ధతియే. కాని, రచనామార్గమున మాత్రము కొన్ని క్రొత్త పోకడలు కనబడుచున్నవి. ఆధునికపద్ధతిని కొన్ని వర్ణనములు, కొన్ని సంభాషణములు నుండి కావ్యనవీనత్వమును స్ఫుటపఱచుచున్నవి. శైలికి—

రజతాచలేశుండు, రాకేందుధరమాళి,
పరమేశ్వరుడు, భక్తపాలమాళి,
కాంచనాచల దివ్యకార్ముకహస్తుండు,

గంగాధరుడు, నీలకంధరుండు,
పురమర్దనుడు, లోకపూజ్యుడు, శంభుండు,
మూడుమూర్తుల కెల్ల మూలబలము,
అసురాంతకుడు, దేవతారాధ్యచరితుండు,
భూతనాథుండు, విభూలికరుడు,
సృష్టిస్థితిలయకరుడు, శిష్టనుతుడు,
శాశ్వతానందకరుడు, ప్రశాంతయశుడు,
అగజ తమకమున నుప్పొంగ, నద్రాజు
నడుగ బంపెను పరిణయం బాడ దలచి.

దీనిని బట్టి, కావ్యము కాంతియుత మని తెలియనగును. అటనట నచ్చ తెలుగు సౌబగులును కానంబడుచున్నవి. అట్టి పట్టుల గూడ ధార యొకే విధమున పరిపుష్టమై యున్నది.

“గిత్తత త్తడి గాని కత్తలానులు లేవు
ఎక్కుట కాతని కిందువదన !-”

అను నీ సీస మాసాంతము అచ్చతెలుగు అందమునే ప్రస్ఫురింపజేసినది. తపోభిన్న యగు గిరిజకడ కపటబ్రహ్మచారి యామెను పరీక్షించుటకై శివునిగూర్చి యాక్షేపించెను. అందుల కా తపోకృశాంగి యిడిన ప్రత్యుత్తరము.—

“కట్టుపుట్టము లేక కట్టడొ, కైలాస
మతనికి శౌర్యచిహ్నంబు గాని”

అని ఆతని యాక్షేపణ లన్నిటిని నిరాకరించి సమాధానము చెప్పినది. ఆత డెంతటికిని నా శివనింద మానకపోవు సరికి, “శివనిందలు సేయకుమో యన్న! నేను వినలే” నన్నది. ఇట్లు వాయుకను చక్కగా పోషించిరి.

ఇందు ప్రబంధపు పోకడ లెన్నియో కలవు. హిమవంతుడు వసంతమున నుద్యానమున మేనకతో విహరించుచు,

“పల్లవంబు లటంచు భ్రమసి గిల్లగబోవు,
భామకెంగే లంచు పట్టి యుబ్బు.”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నట శయ్యాగృహమునకు గిరిజను బంపుచు, చెల్మికత్తెలు

“కలికి నీ నెన్నోసల్ గనినంత సిగ్గుచే
శశిఖండ మభవుని జడల బడదె ?”

యని యగ్గించిరి. అంతేకాక, గిరిజబాల్యమును, మేనక గర్భ
దౌహృదమును స్త్రీ సహజముగా వర్ణించిరి.

“పుల్లని నిమ్మపండ్లు దిన బుద్ధి దలంచు, మరెవ్వరేని ద
న్నుల్లస మాడ జూతు రని యూరక మూర్ఖుని పారవైచు, నే
పల్లవపాణు లైన పసిపాపను గండు వటన్న, సిగ్గుచే
నుల్లము పల్లవింక నిక యూరకయుండు డటంచు నవ్వెడిన్.”

ఇందలి రెండు నాలుగుపాదములలో స్త్రీ సహజ మగు ఉచితలజ్జ ఎంతయో
స్వభావసుందరముగ చిత్రింపబడినది.

వీరి వసంతఋతువర్ణన మొక ప్రత్యేకఘట్టము:—

“వనిత వనలక్ష్మికిని వసంతునకు బెండ్లి
సమయమున జేయు సంగీతసభ లనంగ,
క్రొవ్విరుల దేనియలు ద్రావి క్రొవ్వియున్న
తేటిగీతంబు లెల్లెడ నీటు గులికె...”

నట— వనలక్ష్మి వసంతుల పెండ్లికి కానీ ఖర్చు లేకుండగనే గానసభ
యేర్పాటు చేసినారు శ్రీమతి కృష్ణవేణమ్మగారు ! ఎంత బాగుగనున్నదీ యుక్తి
కల్పనము ! ఇట్టి పట్టననే కవిహృదయభావవిశిష్టత గాననగును ! ఈ ఘట్టమున
వీరు వివిధచ్ఛందములను వాడియున్నారు.

ఇక స్త్రీసహజము లగు వేషభాషలు; భూషాడంబరములు, అలంకరణాబో
పాభిలాషములు, కడు మనోజ్ఞముగ చిత్రించినారు:—

“శంకరు దోడితేవలయు, జా గొనరింపక రండు పోదమే
యింక నిదేమి టమ్మ యిటు లీ కయిసేత లటంచు నోర్తనన్,
శంక యొకింత లేక యతిజాణతనంబున వమ్ము బల్కె దీ
వింకను బొట్టువెట్టకయె యేటికి వచ్చితి వమ్మ? నావుడున్.”

“చెదరెన్ నాదు నెన్నొసటి సింధుర మం చౌక బాల పల్కగా,
కుదురుగ నున్నదమ్మ, యిక గొబ్బున రా గదవమ్మ, జూచు నా
మదకరి నెక్కి వచ్చు హరి మానక నీదెస నంచు బల్కుచున్,
మదవతి యొర్తు బోయె నల మన్మథ శాతకృపాశమో యనన్.”

మగవారై నచో, నీపట్టు లింత రసవంతముగను సహజముగను నుండవేమో
యనిపించినారు. వీరి ఉపమలు చక్కనివి:—

“పార్వతీదేవితలబ్రాలు పరమశివుని
మస్తకముపై వెలుగగ. సమస్తజనుల
కనుల కప్పుడు దోచె చుక్కలుగ, నదియు
సౌబగుగా నుండె వ్యోమకేశుండు గాన.”

“పద్మములకు మూగు భ్రమరంబులట్టుల,
గిరిజ శివుని పాదపరసిజముల
కెరగునప్పు, డలక లింపార శంకరు
పాదయుగళిపైన పరిధవిల్లె.”

హరిహరుల హాస్యప్రసంగములు సముచితముగ నున్నవి.

ఇవిగో చూడు డా ఘట్టమును:—

“విసము దిన్న నోట కస టయ్యె గాబోలు,
భక్షణంబు లెల్ల పార్వతీశ!
అట్టి దివ్య మైన ఆహారములు లే వ
టంచు బల్కె విష్ణు డభవుగాంచి.”

“నిక్కము నీవు బల్కినది నీరజనాభ! యితెందు మ్రుచ్చిలన్
జిక్కదు వెన్న, దెత్తు షన జిక్కవు ఎంగిలి గాయ లెందు, నీ
చక్కట నీకు నట్టి కెలసంబును దీర్చెడి వారు లే, రిక
న్నెక్కడ దెత్తు మయ్యె యవి యిప్పు డటంచు శివుండు నవ్విన్.”

సరసప్రబంధరచనాధురీణయై, రసజ్ఞుల మెప్పులు వడసిన శ్రీమతి కృష్ణ
వేణమ్మగా రెంత ప్రశంసార్హులో రసలోకమే నిర్ణయించు గాక !

69. శ్రీమతి రావూరు వెంకటసుబ్బమ్మగారు

ఆధునిక వాఙ్మయప్రపంచమున వివిధశాఖల వెలసిన నాటకములు, నవలలు, ప్రబంధములు, కావ్యములు, ప్రహసనములు, ఉపన్యాసములు, అన్నియు వ్రాసి శ్రీ వీరేశలింగంపంతులుగారికి పిదప నంతటివారని మంతు కెక్కిన శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారే “ముదితల్ నేర్వగరాని విద్యకలదే ముద్దార నేర్పించినా” అను పద్యము మూలముగ మహిళాజనబంధువు లగుటయే గాక, ఆచరణలో సహితము అతి సుసాధ్య మని నిరూపించినారు శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహముగారు. దృశ్య ప్రబంధములు రచించిన శ్రీరావూరి సుబ్బమ్మగారు వారి మేనగోడలే కాదు, వారి శిష్యురాలు కూడ.

శ్రీ చిలకమర్తివారి రెండవచెల్లెలు అచ్చమాంబగారికిని వీరవాసర గ్రామ స్థులు మధునాపంతుల రామస్వామిగారికిని అరువదియేండ్లనాడు జన్మించిన ప్రథమ పుత్రిక. పిన్నటనాటనుండి మేనమామకడ బెరిగి, వారి కడనే విద్య నభ్యసించి, వారి ప్రోత్సాహముపైననే ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారి ఉభయభాషాప్రవీణయం దుత్తీర్ణురాలైరి. రాజమందిర మందలి బాలికా ఉన్నతపాఠశాలయందును, మద్రాసు క్వీనుమేరీ కళాశాలయందును తెలుగుపండితురాలుగా పనిచేసి, కొలది కాలముక్రిందనే ఉద్యోగవిరమణ చేసి, ప్రస్తుతము రాజమందిరము దానవాయి పేటలో విశ్రాంతి గైకొనుచుండిరి. వీరి కొక కుమార్తె. వీరు రాజశేఖరకవి “కర్పూరమంజరి” యను సట్టకమును దెనిగించిరి. 2. ఉదారపాండవము, 3. బాణ కృతహర్ష చరిత్రాంధ్రీకరణము ననునవి వీరి కృతులు. అంతేకాక, ప్రాస్తావి కము లగు పద్యములెన్నో యున్నవి.

ఇందు కర్పూరమంజరి యనునది రాజశేఖరకవిచే రచింపబడినది. ఇతి వృత్త మంతయు కాళిదాసుని ‘రత్నావళి’ నాటకము వంటిది. అనువాదగ్రంథ మగుటచే, రసోత్కట్యాదుల గాని, పాత్రపోషణవిషయమున గాని, వేర వివ రింపవలసిన పని లేదు.

ఇక వీరి శైలి యన్ననో, ఓజోగుణప్రధాన మైనది.

“అంతఃపురీలసత్కాంతవిలోచన
 ప్రతతి కమేయ లావణ్యవార్ధి,
 మానసరంజక మందహాసాది వి
 లాససంతతులకు వాసనగరి,
 సకలసౌభాగ్యలక్షణముల సరిహద్దు,
 దృష్టి కై రవముల దిగుడుబావి,
 సరస శృంగారరసమునకు సంజీవి,
 నలరువిల్కానికి నాయుధంబు”

ఈ కావ్యనాయిక నాయకుని మనస్సు నాహరించినది. ఇట్లు “సరిహద్దు, దిగుడుబావి” మున్నగువానితో పోల్చిన పోల్కివంటివియు, నింకను లక్షణము లైనవియు నైన వర్ణన లా కావ్యమున నెన్నో యున్నవి.

“వెలదుక తీవ్రచంచల సువీక్షణమందు ద్రిభాగ మేనిపై
 నిలుచునో, వాడు కామమధుసీరజవైరులబారి కగ్గమై
 పొలియును, వేనిపై నిలుపు బూర్ణముగా దనదృష్టి, వానిని
 జెలులును జుట్టముల్ విడువ జెల్లు దిలోదకముల్ విషణ్ణులై.”

ఇందు భావములు రాజశేఖరునివే యైనను, శ్రీ సుబ్బమ్మగారు ఆ భావములను దెలుగున గ్రధించిన నేర్పున కట్టివి యుదాహరణములు. శైలికి:—

అమితలావణ్యపూర్ణ మైనట్టి మేను,
 వీనుదోయిని దాకెడు వెడదకనులు,
 చారుతరమైన పీనవక్షస్థలంబు,
 పిడికిటం బట్టదగినంత పిన్ననడుము.

“సురుచిర కాంచికావలయ సుందర మందిరవాస లక్ష్మీ స
 న్మరకత రత్న గుంఫిత సమంచిత హారనికేతనం” బై

వీరి రచన సద్రత్న కాంతిపూరమో యనున ట్లుండును.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇక మూలమునకు వీరి యనువాదమునకును పోలికల నరయుదము:—

“యా చక్రవర్తి గృహిణీ జనగేహినీవా
ప్రేమ్ని తయో ర్నతిల మాత్ర మపి విశేషలాభః
జానే శ్రియా యదిక్రియతే కోపిభావః
మాణిక్యభూషణనివసనకుంకుమైః”

అను శ్లోకమునకు వీరి అనువాద మెంతగా సన్నిహితముగా నున్నదో చూడుడు :—

జగతి సామాన్య నింతికి, చక్రవర్తి
గృహిణికిని భేదమే లేదు ప్రేమయందు,
మణివిభూషణ కుంకుమాంబరగణంబె
భేదభావంబు గలిగించు, లే దితరము.”

వీరి కావ్యమున సూర్యున కొక క్రొత్తబిరుదము తగిలించినారు.

“వాసరజీవపిండ మయి భాసిలుచుండెడి భానుమండలం”లు. అంతేకాక, వీరు తమ బాల్యసఖియు, ప్రియమిత్రమును, సహాధ్యాయినియు, రాజమందిర మందలి ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలాధ్యక్షిణియు నైన శ్రీమతి కామాక్షమ్మ గారి షష్టిపూర్తి సమ్మానసమయమున ప్రచురించిన పద్యములు కడు హృద్యముగా నున్నవి.

“సదనము సదన మ్మనుచును,
మది నెప్పుడు కుదురు లేక మసలుదు వౌరా!
సదనమె నీ కొసగిన దీ
యదనున చేకొ మ్మటంచు నక్షయపాత్రన్.

“లేదు లే దను శబ్దంబు లేదు నీకు,
కాదు కా దను నుడి నీకు కానివావి,
వలదు వల దను వాక్కు నీ కొలది గాదు,
ఉన్న దే మున్నదో తెల్పు మొక్కమాట.”

ఆగ్రహంబు నసూయయు నసలె లేవు,
పక్షపాతంబు లే దింత పరులయెడను,
లేదు సుంతైన స్వార్థంబు, లేదు విసుగు,
ఉన్న దేమున్నదో తెల్పు మొక్కమాట.”

“కాపురం బన నేమొ కని విని యెఱుగని
లలనకు గొప్పయిల్లాలితనము,
కడుపున నొకబిడ్డ గాంచ నోపని యట్టి
తన్నికి వెలలేని తల్లిప్రేమ,
ఏ వృత్తి చేపట్టి యెఱుగని యింతికి
వివిధసంస్థలలోని పెద్దతనము,
వీధిగుమ్మము దాట వెఱచు వెలందికి
దేశాటనమునందు దిట్టతనము,

కలుగ జేసిన యీ సంస్థ కడుపుచలువ
గలిగి, విజ్ఞానవతులను గనియు, మిగుల
స్థాపకుల కీర్తి యిల చిరస్థాయి కాఁగ
వర్ధిలును గాత పదివేల వత్సరములు!”

ఇట్లు కవితాపద్ధతులు శయ్యాపాకముల చవు లెఱింగిన వీరు స్వతంత్ర
కావ్యరచనతో నాంధ్రుల సరస్వతి నలరింతురు గాక! యని కోరుచున్నాము.

70. శ్రీమతి భువనగిరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు

పావన గౌతమీతీరమున శ్రీయుతులు నాశము రామలింగయ్యగారిచే
స్థాపింపబడి, సంతత సేవానురక్త సరళస్వభావ యైన శ్రీమతి బత్తుల కామా
క్షమ్మగారిచే పాలింపబడుచున్న ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయందు చాలా
కాలము సహాయాంధ్రవిదుషీమణిగా పని చేసి, ననుబోటి శిష్యురాండ్ర నమిత

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

వాత్సల్యమున తీర్చి దిద్దిన శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారిని గూర్చి ప్రశంసించు శుభతరుణము దరిసినందులకు నా లేఖని మిగుల నానందముతో గంతులిడుచున్నది.

శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రాజమండ్రి పురవాసులు శ్రీ కందర్ప తిమ్మ రాజుగారి కొమరిత. సుమారు అరువదికి పైబడిన వయస్సుండ వచ్చును.

వీరు ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయం దధ్యాపకురాలుగా బని చేసినపుడు, అచ్చట ప్రధానోపాధ్యాయులుగా బని చేసిన శ్రీ వారణాసి లక్ష్మీ నారాయణశాస్త్రి పరేణ్యుల కడ కావ్యాధ్యయనము, కవిత్వాభ్యాసమును గావించి నారు. అది మొదలు వారు ఎడనెడ నేదో వ్రాయుచునె యున్నారు. అ ట్లపు డపుడు వ్రాసినవే పుస్తకరూపములై, భీష్మస్తవరాజము, భారతకృష్ణశతకము, భగవద్గీతానువాదము అను పేరున వెలసియున్నవి.

అన్నింటియందును “భీష్మ స్తవరాజ” మను చిన్న పౌత్రమున భీష్ముడు మరణశయ్యపై నుండి చేసిన కృష్ణస్తవము నా మనమును జూర గొన్నది. పౌత్రము చిన్నది. అందు గైకొన్న ఛందము చిన్నది. మూర్తి చిన్న దై నను, కీర్తి గొప్పదై విలువ బలికినది.

“అతనికిని దుల్య మైన దేహంబు గలిగి
పీతకౌశేయవాసియౌ వేదపురుషు
నాశ్రయించినవారల కఖిలపాప
భయములు నశించు, గలుగు నవ్యయపదమ్ము.”

“నరకభయమును బాపు విన్నాణి యెవడు?
ప్రబల సంసార నిమ్నగావ ర్తతరణ
తరణి యెవ్వడు, వాని జిత్రమున నిలిపి
ప్రస్తుతింతును భక్తి సంభ్రమము లొప్ప.”

మిగుల పచ్చని కన్నులు, మేటి సటలు,
లలిత దంష్ట్రానఖాయుధంబులును గలుగ,
నెవని రూపము దైత్యుల నే పడంచు,
నట్టి దృప్తస్వరూప తుభ్యం నమోస్తు.”

కప్పురపు పలుకులో, కలకండచిలుకలో యనున ట్లున్న యిట్టి పద్యముల తోనే నిండియుండి విషయభారముచే గురుగభీరమై యున్న యీ చిన్న కావ్యమున చక్కని యుపమలు ఎన్నో కలవు.

“తంతుసంబద్ధ మగు పూలదండ వోలె
సదసదుపబృంహితం బగు జగ మశేష
మే మహామహునందు నిర్వృత్తి గనునొ.”

భీష్ముడు తన యవసానసమయమున :—

“మోక్షమార్గాభిలాషులౌ మునివృషభులు
తన్ను వేష్టించియుండ, శంతనభవుండు
సరస నక్షత్రసముదాయ సహితు డైన
యోషధీశుని భంగి బేరోజు నొప్పె.”

ఆం దిట్టి విం కెన్నో కలవు.

భారతకృష్ణశతకమున వీరు భారతగాథ నంతను సులభశైలిని కందము లలో వివరించిరి.

ఇంక స్త్రీ విద్య యను ఖండకావ్యమున :—

సీతన్ వీడక శీలరక్షణకు నై నిర్భీతితో బాణముల్
ప్రీతిక వీడిన భారతాబ్జముఖులక బేర్కొన్న చారిత్రముల్
చేతోమోదము గాగ బాల్యముననే చెప్పందగుక స్త్రీలకున్.”

“కాలసు వ్రేల దున్నుకొను గాక, ధనంబు, నగల్ సమ్మద్దిగా
దాలిచియుండు గాక, వివిధం బగు విద్యలు నేర్చు గాక, దు
శ్శీలపథంబు పట్టబడు స్త్రీలకు గౌరవ మబ్బుకుండ స
చ్చీలము ముఖ్యమైన దని చెప్పుట ధర్మము విద్య నేర్చుచోక.”

వీరి స్త్రీవిద్యాపద్ధతి యిటు లున్నది.

ఇంకను గృహలక్ష్మిలో అప్పటప్పట ప్రచురింపబడిన సేవకా వృత్తి,
భగవద్గీతా మాహాత్మ్యానువాదము ననునవి సముచితములుగా నున్నవి.

‘కవితలక’

69. శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతీదేవిగారు

“విక్టోరియాక్రాసు” అను యుద్ధసంబంధ మగు నితివృత్తముతో నవల రచించి ప్రసిద్ధి కెక్కిన శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతీదేవిగారు రాజమహేంద్ర పురవాసులు. వీరి తండ్రి కంచర్ల కామరాజుగారు B. A. తల్లి సీతారత్నమ్మ గారు. వీరి మామగారు పులవర్తి సుబ్బారావుగారు సర్కిల్ ఇన్స్పెక్టరు. వీరి భర్త మాణిక్యాల రావుగారు.

చిన్నితనమునుండియు తరుగని కావ్యరచనతో సారస్వతసేవ చేసిన చిరస్మరణీయులలో వీరి కాకరు.

1. కుముద్యతి, 2. రాధికాచంద్రావళులు, 3. విజయభాస్కర విజయము, 4. మీర్జుమ్లా, 5. విక్టోరియాక్రాసు, 6. తిలోత్తమ-పాపయ్యశర్మ, 7. వీరభారత కథామంజరి, 8. పుళిందకన్య, 9. క్రీస్తుచరిత్ర, 10. మొండిశిఖండి, 11. అబిసీ నియాయుద్ధము, 12. వాసవీవిజయము, 13. రాణీప్రమీల, 14. విద్యుత్ప్రభ-మున్నగుపెక్కు పోతముల రచించిరి. ఇందుకడపటివి మూడును నముద్రితములు. వీరిరచనలలో కొన్ని నవలలును, కొన్ని నాటకములును గలవు. ఇన్నిగ్రంథములు రచించినను గ్రహచార వశమేమో వీరియొద్దను గూడ వీరి పుస్తకములు దొరక కున్నవి. ఇంతే కాక, అనేక పత్రికారాజములలో వీరు వ్యాసములు, పద్యములును వ్రాయుదురు.

1936 సంవత్సరమున శ్రీ కేసరిగారు వీరికి స్వర్ణకంకణ బహూకరణ మొనర్చిరి.

తిక్కనజయంతి బంగారుపతకము కూడ వడసియుండిరి. పెద్దాపురమున నొకపుడు జరిగిన వైశ్యసభలలో స్వర్ణపతకము కలెక్టరుగారిచే బహూకరింపబడుటే

కాక, “కవితీలక” బిరుదముచే సమ్మానిత లైరి. వీరి కుముద్వతి యను నవల యొకపుడు స్కూలుపైనలుకు పాఠ్యగ్రంథముగా నిర్ణయింపబడినది.

బహుశసంతానవతి. ఏడుగు రెనమండ్రు సంతానముతో సంసారము దిద్దుకొనుచు, నిట్టింత వాఙ్మయము నభివృద్ధిచేసి రన్న, వారి శక్తి నిజముగ ప్రశంసింప దగినదే. కొన్నినాళ్లు వీరు రాజమందిర ఆంధ్ర యువతీసంస్కృత కళాశాలా కార్యనిర్వాహక సభ్యులురాలుగా నుండిరి.

వీరి ప్రస్తుత నివాసము చీరాల.

70. శ్రీమతి సీమకుర్తి సత్యవతీదేవిగారు

నానాక్షేత్రసందర్శనము, భక్తిరసామృతము మున్నగు గ్రంథములు రచించిన శ్రీమతి సీమకుర్తి సత్యవతీదేవిగారు ఆంధ్రరవివర్మయను భ్యాతి గాంచి నట్టియు ననేక గ్రంథములు రచించినట్టియు శ్రీయుత ఆత్మారి రామమోహనరావు గారి కుమారీరత్నము. మద్రాసున మేనమామ లగు క్రిస్టియన్ కాలేజి ప్రొఫెసరు శ్రీకొల్లిపర సీతారామయ్యగారింట 14-3-1895వ తేదీనాడు జన్మించిరి. వైశ్యలోక మునకంతకు కీర్తి సంపాదించి దేశప్రఖ్యాతి గాంచినట్టివారు. వేద వేదాంత పురాణేతి హాస గూఢార్థప్రతిపాదకులును, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లేయ జర్మనీ భాషాప్రవీణులు, B. A., B. L., D. G. W., C. T. ఇత్యాది పట్టభద్రులును, యజ్ఞయాగాది క్రతువు లొనరించిన మేటియు నైన శ్రీ ఆత్మారి లక్ష్మీనరసింహ సోమయాజుల వారి పౌత్రి. నీతిదాయకములగు కావ్యముల రచించి, నివురు గప్పిన నిప్పువలె ప్రచ్ఛన్న కవయిత్రుగా నుండిన అన్నపూర్ణమ్మగా రీమె జనని. సనాతనదీక్షా పరతంతులును, సుప్రసిద్ధులును, గర్తపురీనివాసులు శ్రీ సీమకుర్తి బసవయ్యగా రీమెను పెండ్లాడిరి. ఇట్లు వీరి పుట్టినింటివారు, మాతామహివంశ మువారును, మెట్టినింటివారును విద్యావంతులే.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

వీరవిధ మహనీయవంశ పరంపరాగత మగు విజ్ఞానము, కవితా ష్యాసంగ మును, పిత్రీయ మగు సంపత్తివోలె వీరి వశంవదమై. రసరూపమున వీరి భక్తి రసామృతమున జాలువారినది. ఈమె చిన్నతనము మిగుల స్మరణార్థ మైన స్పృహ ణీయమైన కథానకములతో నాదర్శప్రాయముగనున్నది. సుమారు పంచవర్షప్రాయ మున నున్న యీమెకు తల్లి అక్షరాభ్యాసముచేయగా మొదలిడిరి. ప్రథమదివస ముననే చూపిన ప్రతిఅక్షరమును గ్రహించి, యా మఱునాటికే యక్షరమాల నంత టిని అప్పగించివేసిరట. శైశవమున మాటలు నేర్చినప్పటినుండియు పాటల కూర్చుటయు, విద్యల నెఱిగినది మొదలు పద్యములు దీర్చుటయు నీమెకు బాల్య క్రీడాచాపలములైన వనుటయీమె ధిషణాశక్తికిని, ప్రతిభోన్మేషములకును దార్కాణములు.

నెల్లూరువాసులు శ్రీ చుండూరు వెంకటకృష్ణయ్యగా రను కవివరేణ్యు లీ బాల సహజపాండితీగరిమను, అబ్బరమగు కవితాస్వభావమును గాంచి యీమెకు పద్యములలోనే లేఖలు వ్రాయుచు, నామెచే పద్యములలోనే ప్రత్యుత్తరముల బడ యుచు, నామెయందలి అంతర్నిహితశక్తి నుద్దీపనము గావించి, తెలుగుభారతి కొక భివ్యారాధకురాలిని, తెలుగుదేశమున కొక దివ్యాభరణమును ప్రసాదించిరి. కేవల కవిత్యముకాక, చిత్రలేఖనము, కుట్టుపనులు మొదలగు నితర లలితకళలకు నీమె పుట్టినిల్లు. ఆ యా కళలయం దెన్నో బహుకరణముల గూడ బడసియున్నది. అనేక సభలకు సమావేశములకు నధ్యక్షస్థానమును గూడ పొంది సమ్మాన్యలైరి. ప్రస్తుతము వీరి నివాసము విజయవాడ. తాతగారి బహుభాషాపాండిత్యము, తండ్రి గారి కళానిపుణత, భర్తగారి వైదికాచారసంపత్తియు నీమెయందు వికాసము గావించినవి.

‘భక్తిరసామృతము’ వీరి పదునొకండవ యేట రచింపబడినను, నిరవద్యమై వికసించిన బొండుమల్లియలదొంతరల వలె ప్రకాశించు భగవన్నుతి పద్యావళితో సురుచిరముగ నున్నది. అనర్గళమగు ధారాశుద్ధికి—

“ఎంతయు వేడిన నీ దయ

సుంతయు నాపైన రాదు, చోద్యము గాదే?

యింతటివాడవు నీ వని,

స్వాంతమునం దెన్ను డెఱుగజాలను తండ్రీ.”

అంత్యప్రాసనియమముతో నడిపిన యీ క్రింది చిన్నగీతమును జూడు
దెంత శోభావంతమై యర్థగంభీరముగా నున్నదో!

“జన్మజన్మంబు లెత్తి వేసార జాల,
నింక నైహికవ్యథల భరింప జాల,
ముక్తి నీవె, నే నింక నశక్తురాల;
నన్ను మన్నింపవే కరుణాలవాల!”

భక్తిరసామృతమున భగవానుని ప్రార్థించుచు, ప్రపంచవృత్తము, వైరాగ్య
పద్ధతి తెలియజేయుచు రచించిన పద్యము లెన్నో కలవు

మిక్కిలి యాశ్చర్యకర మైన విషయ మేమన, చందశాస్త్రమును సరిగా
నెఱుంగుట కైన నవకాశము లేనియంత పిన్నవయసున రచించిన యీ గ్రంథమున
సుమారు 30, 40 వింత చందములు గల ప్రార్థన లున్నవి. పంచచామరము,
కుసుమవిచిత్రము, పాదపము, సుషుభి, మేఘవిలసితము, పద్మనాభము,
తోటకము, భూతిలకము మున్నగునవి యందలి చందములలో కొన్ని.

తన పతి నామాంకములతో రచించిన పద్య మొకటి భాగున్నది. కవయిత్రు
లలో పెక్కురు తమ నాథులనామముల గూర్చి పద్యములు చెప్పిరి. కాని వీరి
పద్యము అంత్యస్వరముతో సుభగముగా నున్నది.

“బహుళనిర్మలతరకీర్తి, భవ్యమూర్తి,
సత్యపథవర్తి బంధుపోషప్రవర్తి,
వరలు మద్భృదయాంబుజ భానుమూర్తి,
యనగ బేరొందు మన్నాథు నభినుతింతు.”

ఈ గీతము నాలుగు పాదములలోని మొదటి యక్షరముల జేర్చిన తన
భర్తనామ మగును. అంతే కాక, ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ తండ్రిగారిని, తాత
గారిని, కృతజ్ఞతమెయి వందించిరి.

దివ్యక్షేత్రసందర్శనమున అచ్చటచ్చట కొన్ని విచిత్రభావములకు దా వగు
కొన్ని పద్యముల జూపుదును. విఘ్నేశ్వరుని వర్ణించిన పద్ధతి :-

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“ఎటు భరియింప గల్గితివో యింతటి బొజ్జను? నిట్టి రూప మె
 చ్చట గన లేదు, విఘ్నముల శాంతి యొనర్చెడి దేవు డండ్రు నిఱ,
 కటకట! కాలసర్పమున గట్టి రి దేల భయంబు లే దొకో!”

ఇంక అన్నపూర్ణను ప్రార్థించిన తీరు :—

“స్వర్ణరూపంబు దాల్చి నీ సరస నిలిచి,
 రజితగిరినాథుడై న నీ ప్రాణనాథు
 డీశ్వరుడు గూడ నిన్నె యర్థించుచుండ,
 తనయలము మేము, మా పాలి తల్లి వీవు,
 నిన్ను యాచించు టొప్పదే యన్నపూర్ణ!”

అహో కల్పన ! స్వామిరూపము స్వర్ణ మట ! నివాసము రజితగిరి యట !
 అయినను, నా యంబు యాచింపక తప్పదట. ఇక మనబోటులము
 యాచించుట తప్పెట్లగును !

ఈశ్వరు నంతవానిని నిలువదీసి యె ట్లడుగుచున్నదో యీమె :-

ఎత్తైన కొండపై నెక్కినంతనె నిన్ను
 జేరలే నని చింత జెందబోను,
 పులిచర్మమును గట్టి బూచుల తేడవై,
 జడలు దాల్చుట చూచి జడియబోను,
 కై లాసమును వీడి కాటిలో నివసించు
 బిచ్చగా డని నిన్ను విడువబోను,
 సన్న్యాసి పగిది వేసము దాల్చినంతనే
 వర మీయ లే వని వదలబోను,

తనయలము మేము, మాకడ దాచ నేల ?
 యెఱుగమే తండ్రీ! నీ దివ్యచరిత మెల్ల !
 దర్శనం బిచ్చి మ మ్మేలదగును గాక,
 మాయచే మోసగింపంగ న్యాయ మగునె ?

ఆహా ! యెంతటి భావౌజ్వల్యము ! ఏ తొలిబాము నందలి సుకృత విశేషమో, కాకున్న నింతటి ప్రదీప్తభావప్రకర్షతోడి కవితా సౌభాగ్యమలవడునా ! ఈమె తన లేఖనిని భక్తి రసామృతపూరమున పూర్ణముగ ముంచి కాని యేమియు చేయ నొల్లదు. అగుట, సీమె కవితకు ప్రాతిపదికయు, సందర్భమును, రసమును నంతయును భక్తి మయమే.

చిన్ని పద్మియములు సహితము చిక్కని యల్లికతోను చక్కనియాహార తోడను శక్తిమంతములై యున్నవి.

“ఉన్నాడో లేడో యని,
మున్నాతడు బిలిచినంత మోక్షం బీవే ?
నన్నేల వెతల బెట్టెదు ?
ఉన్నా వని నిన్నె నమ్మి యుంటిని విరలా!”

లాగి విడిచిన యమ్మువలె, దూసిన చిరుకత్తియపోలె, జంకుగొంకులు లేక పద్యమాలతో న్యాయనిష్ఠురముగా భగవాను నెట్లు సవాలు చేయు చున్నదో :

ఇంతే కాక, వీరి చందమామ, వేణుగోపాలుడు మున్నగు ఖండకృతులును చక్కగా నున్నవి. భగవన్నుతి యను ఖండకావ్యమున:—

చల్లగా వర్షించు జలధరమ్ములలోన
పిడుగుల నేల గల్పించినావో?
రమణీయతర మైన రత్నాకరంబున
బడబాగ్ని నేల యేర్పఱచినావో ?
ఫణిఫణాదులలోన మణుల నమర్చియు,
కూరమా విష మేల గూర్చినావో ?
విషయభోగములందు వివిధసౌఖ్యము లిచ్చి,
విరివిగా వెత లేల బెట్టినావో ?

“బురదలో కల్వ పూలెట్లు పూయు నొక్కొక్క ?
ముండ్లలో గులాబీ లెట్లు పూయు నొక్కొక్క ?

... ..

అను పద్యమున చీకటి యున్ననే వెలుగునకు విలువ యొక్కడనియు, "కష్టసుఖములు, కలిమిలేములు, కావడికుండలు" అను పరమసత్యమును కావ్య కళాశిల్పసౌందర్యమున నందముగ పొదిగి మన కందించినా రీ కవయిత్రీమతల్లి.

సుభగంభావుకురాలై, సుందరతర కవితాస్పృష్టి నొవర్చి, ఆంధ్రవాఙ్మయ నందనోద్ధానమున పరిమళపారిజాతమై కళాభిజ్ఞుల మన్ననలందుకొనజాలిన సత్యవతీదేవి కివే మా జయవాదములు'

71. శ్రీమతి ఆత్మారి అన్నపూర్ణమ్మగారు

శ్రీ సత్యవతీదేవిగారి యట్టి సరసకవీశ్వరిని కడుపార గని పెంచిన సాధ్వి శ్రీ అన్నపూర్ణమ్మగారును గడిదేరిన కవిత చెప్ప నేర్చిన కాంతారత్నమే. 'కుమార సుగుణబోధిని' యను పేర నీమె యొక చిన్న పౌత్రమును రచించిరి. దీనిని వీరి పుత్రికారత్న మగు శ్రీమతి సత్యవతమ్మగారే వెలయించిరి. ఈ గ్రంథకర్త్రి చక్కసి జాతీయ మగు కవిత్వము వ్రాయనేర్చినవారయ్యు, భారతసహజలక్షణ మగు స్త్రీలజ్ఞాసాధ్యసముల పెంపున దమ నామమును ప్రచురించుటకియ్యకొనరైరి. ఈ యమ మద్రాసులో తహసీలువారుగా నున్న తమ తండ్రి కొల్లిపర శ్రీరాములు గారియింట 1875వ సంవత్సరమున ప్రభవమందిన పూతచరిత్ర.

లోకమున కడు ప్రాకటముగ ప్రాకి చిక్కని పరదాలై, పందిళ్లై, లోకము వెలుగే చూడనీయక సముచితమగు స్వాతంత్ర్యమును సహితము హరించు పురుషులు రచించిన కుమారీనీతులు, స్త్రీశతకములు చదివి చదివి, యామె కొక యూహ దోచినది.

“పిచ్చుకపై బ్రహ్మస్త్రము

విచ్చలవిడి వేయునట్లు, విరివిగ సుకవుల్

హెచ్చుగ విద్యల నేరిచి

వచ్చిరె స్త్రీనీతి గఱుప ? వసుధ కుమారా.”

హెచ్చుగ విద్యల నేర్చిన ఫలము పిచ్చుకపై బ్రహ్మీత్రమన్నట్లు, బొడ్డుడ
కున్నను, పురుషుల మను పేరిట పల్కుబడి చెలాయించుచు, స్త్రీలకు నీతులు
గఱపువారే కాని, యెంత దుష్టులైనను పురుషులకు నీతులు గఱపువారు లే రని
యామె కటకటంబడినది.

“తప్పు లెన్ను వారు తమ తప్పు లెఱుగరు”,
అని వచించు సామెతను దలంచి,
నీదు దప్పు లెఱిగి నేర్చున సవరించి.
సఖుల నీతి గఱప జను కుమార ”

ఇట్లు మొదలిడి బారున చెయ్యొత్తి వీరు దుర్జను లగు పురుషులపై రవాళింపు
మొదలిడి యొక దుమారము లేవదీసిరి.

కంకణము గట్టి లోకపు
వంకరలను దీర్తు మను నవనవప్రజ్ఞుల్
శంకింప కింక సానుల
వంకరమతి మాన్ప రెట్టివారొ ? కుమారా!”

“సిరులు గలిగె నంచు సరగున గర్వించి
జిరుమురు లాడి చెడకు మయ్య!
ప్రజల కష్టములను బాపని సిరి యేల ?
నరుల వెంట రాదు సిరి కుమార !”

నీ సతియ నీకు మిత్రము,
నీ సతియే నీకు దోడు, నిజముగ సుమ్మీ,
రోసమున సతిని దూరిన,
మోసము నీ సౌఖ్యమునకు ముందు కుమారా !”

రుసరుస లాడుచు, దిట్టుచు
గసరుచు గోపింప సతుల గ్రక్కున వశులై,
మనలుదు రని తలపోయుదు
రసురుల వలె దుష్టపురుషు లవని గుమారా !”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ముదమున ఐతంగనివహము
వదలక ఫలరసములకును బరుగిడు కరణీకా,
మృదుహృదయుడవై మెలగిన
సుదతి నినుం బొంద దలచు జూవె కుమారా !”

సరసము లగు భావముల కూర్పుతో, సలలిత మగు పదముల పేర్పుతో, వృద్ధి తీర్చిన ఈమె పద్యములు తిన్నగా పఠితల హృదయమును దూరి సన్నగా పనిచేయ జాలినవిగా నున్నవి.

చల్లనైన జీవముతో మెల్లగా నర్తించు నదీమతల్లియొడిలో ముక్కుకు సూటిగా చుక్కాని ద్రిప్పుకొనుచు, నొడిదుడుకులు లేక జీవనపథము నొక మధుర యాత్రగా సాగించి, తుదకు పరమాత్ముని పదపల్లవముల భజింపు మని యీసాధ్యి పురుషులకు, బాలురకు, కుమారులకు నుపదేశించినది.

ఇది యైతయ నిజము ! పవిత్రముగా నిర్వర్తింపవలసిన బ్రదుకును బడబాగ్నిపాలు గావించుటకు మున్ముందు పురుషులే సాహసింతురనవలయును. ఆట్టియెడ పుంశోకము జంకు గొంకులు లేక స్వేచ్ఛామతులై అవినీతిరతులై విహరించుచుండ, సమాజమున నీతి యను పదమును దలచుటకు మాత్రము తా వేడి ?

ఇట్లు మఱికొందఱు సాహసించి పురుషసంఘమును సంస్కరింప బూనిన, యావత్సంఘమును దనంత దానే బాగుపడును.

స్త్రీజాతి జీవితసార్థక్యము గల్గించు నిట్టి పూన్కికి దొరకొనిన యీ సదుద్యమశీలకు స్త్రీలపక్షమున నివే మా సాధువాదములు !

72 శ్రీమతి దేశిరాజు భారతీదేవిగారు

కాంతాశతకమును రచించి కావ్యజగద్వీధిని బౌరసత్వము నిర్వహించిన వారు శ్రీమతి భారతీదేవిగారు. పాఠశాలల కేగి, కళాశాలల కేగి విద్య నభ్యసించి పండితుడాండ్రుగను, కవయిత్రులుగను పేరు గాంచుటలో వింత యేమున్నది? ఇంటియందే యుండి, కవిశ్రేష్ఠుడగు తండ్రి కనుసన్నల కవితాసతి సౌందర్యము మన్నించి యల్లన మెల్లన కావ్యము నల్లు మెలకువ సంపాదించిన సాధ్యి మా సోదరి భారతీదేవి! వారసత్వముగ సిరు లబ్ధనచ్చును. సంపద లబ్ధవచ్చును. కాని కవిత్వ మబ్బునా? అది పూర్వపుణ్య తపఃఫలము గాక !

శ్రీ భావపురీక్షేత్రమున బ్రసిద్ధ న్యాయవాదులుమ, నంతకంటె ప్రఖ్యాత కవిశేఖరులును నైన శ్రీ చంద్రమౌళి చిదంబరరావుగారికిని, అన్నపూర్ణమ్మ గారికిని బొడమిన ఏకైకపుత్రిక. వీరి తల్లిగా రగు అన్నపూర్ణమ్మగారు వారి యౌవనకాలమున బాపట్ల గ్రామమునకు మొదటి మహిళాసంఘ సంస్థాపకురాలుగా ఖ్యాతి గాంచిరి. శ్రీ భారతీదేవిగారి మామగా రగు శ్రీ దేశిరాజు రంగారావు గారు భావనారాయణ దేవాలయ ధర్మకర్తగా నుండి, యా పురాణదేవాలయము నెన్నో విధముల యుద్ధరించిరి. వారు సమర్థు లగు యుపాధ్యాయులుగ వారి కాలమున పేరొందిరి. వారి కుమారులు శ్రీ రామచంద్రపురాగారు శ్రీ భారతీదేవి గారిని పెండ్లాడిరి.

బాపట్లయందలి శ్రీ సంఘకార్యములలో శ్రీమతి భారతీదేవిగారి పద్యములు లేకుండ నడచు వేడుక లేదు.

గృహలక్ష్మి ప్రముఖరచయిత్రిగా ఆంధ్రులకు వీరు పరిచిత పూర్వులే. వీరి రచనలు బహుముఖములు.

కాంతాశతకము అను పేరిటి వీరి శతకమును శ్రీ కేసరిగారు ప్రచురించిరి. దీనిని శ్రీ భారతీదేవిగారు తమ జనకులకే యంకిత మిచ్చి, తమ ఋణ మీగి వారికి పుత్రులు లే రన్నకొరత దీర్చిరి.

ఇంతే కాక, 'ముక్తాంబ' యను నాటికను రచించి, యందు కొన్ని భాగములు గృహలక్ష్మియందు ప్రచురించిరి.

ఆంధ్ర కవయితులు

వీరు తమ శతకమున సాధారణముగ నందరును జేయు,

“పతి జగతి పరమమిత్రుడు,

పతి భువి నీ కేడుగడయు, పతి బాంధవుడు౯,

పతిరత యగు సతి కిహపర

గతులకు నే కొఱత లేదు గదవే కాంతా.”

ఆను పాతివ్రత్య బోధ యొనర్చుటే గాక, దేశసేవ, ఖాదీధారణ, కఃత్వా
భ్యాసము మున్నగు విశిష్ట విషయములగూర్చి బాలికలకు, పడతుకలకును పులు
గడిగిన ముత్తెములవంటి పద్యములతో చక్కని యుద్బోధము చేసిరి.

“చదువుము దేశ చరిత్రల్,

చదువుము మహనీయులైన జనుల చరిత్రల్”

“భావింప విశ్వమానవ

సేవ యొనర్చుటయె దైవసేవ యటంచు౯

భావించురు పెద్దలు భువి.....”

“మొల్లవలె గైత జెప్పిన,

మల్లెలవలె స్వచ్ఛమైన మంచి యశంబున్

కొల్లగ గాంతువు, గనుమా

సల్లలిత కవిత్వ మల్లు సరణిన్ గాంతా.”

ఇంతే గాక, భృత్యులను దయతో జూడు మనియు వీరు ప్రత్యేకించి ప్రబో
ధించినారు

ఇక గృహలక్ష్మిలోను, ఇతరప్రతికలలోను అప్పటప్పట ప్రచురించిన
పద్యము లెన్నో మకుటములుగ నున్నవి. అవి యన్నియు ప్రచురించిన నొక
ఖండకావ్యముల సంపుటి యగును.

రమణభగవానున కొసగిన పుష్పాంజలి:—

ఆరుణాచలస్వామి కరుణామృతరసంబు

తనివార కడుపార ద్రావినాడు,

పరమ చిదంబరస్వామి శ్రీ నటరాజ
 పదపద్మమధుసేవ బడసినాడు,
 శుద్ధుడై మధురలో సుందరేశ్వరు పాద
 వందనాసక్తుడై బరగినాడు,
 జన్మాంతర సుకర్మసంస్కార సంజాత
 జ్ఞానఁబు నొందగ జాలినాడు,

చిత్తశుద్ధి తపస్సిద్ధి జెందినాడు,
 అరుదగు మహర్షివిఖ్యాతి నందినాడు,
 స్వస్వరూపానుభూతి నొసంగినాడు,
 అనుభవానందయోగి రమణమహర్షి.

పూజ్య బాపూజీ అస్థినిమజ్జనమును గూర్చి వ్రాసినది కూడ యిట్లే ఉజ్వల
 ముగ నున్నది.

పరమ ప్రేమనిధానుడై, వివుల విశ్వవ్రాత సంపూజ్యుడై,
 తరణోపాయ విధాన కార్యరతుడై, తత్వార్థ నిర్ణేతయై,
 దురితక్షామజన పంకశుద్ధికరుడౌ ధుర్యండు శ్రీ గాంధీజీ
 వరదేహాస్థిక దాల్చు భాగ్య వట కృష్ణావాహినీ ! పావనీ.

రవీంద్ర కవిచంద్రుని యస్తమయముం గూర్చి వీరి లేఖని బహుధా
 వాపోయినది.

జగదేకకవీశుడవై,
 ఆగణితవిఖ్యాతి భారతాంబకు నార్జిం
 పగ జాలిన మేటి రవీం
 ద్రగురూ ! కాలనియతి దప్పలేదే నీకు ?
 వంగమే కాదు, ని న్నెంచి పొంగిపోవు
 నఖిల భారతరాష్ట్రంబు లనవరతము;
 నార్యవిజ్ఞానకవితల నరసి తాము
 గర్వమును బొందుచున్నారు గాదె కవులు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

స్వర్గలోక ద్వారపటలి తటాలున
దెరువంగబడియె సుధీవరేణ్య !
దేవర్షివరులు సంఖావింప నెదురుగా
వచ్చుచున్నారదే పరమతేజ !
దశదిశాంతరములు ధన్యవాదములు ప్ర
తిధ్వనించెడు నదే దివ్యపురుష !
పుష్పాంజలులతోడ పొంగుచు భక్తులు
యోగు లదే నిల్చి రుజ్వలాత్మ !

స్వాగతశ్లోక సంగీత సరస మధుర
వాక్సుధాధార ప్రస్థానభరము దీర్చ,
నమరకాంతలు నీకొఱ కరుగుదెంచి
రదిగా విశ్వకవీ : నీకు మర్యాద సేయ."

ఆర్ద్రము లగు పదార్థముల కలయికతో పూవును, తావియువలె పొలు
పొందిన యీ పద్యబంధమును గాంచి యభినందింతము—

“ముద్దుకృష్ణ గోవిందకృష్ణ” యను మకుటమున శతకము కాబోలు
వీ రిప్పుడు రచించుచున్నారు. ఇంకను నది యసంపూర్ణము.

“పాలమున్నీటి తరగల బాపపాన్పు
రోసి, వ్రేవలైవాడ విచ్చేసి, పసుల
కొట్టములలోన వసియింప గోరి..న.....”

పసిపాప ముద్దుకృష్ణుని లీలాసౌందర్యమందు తేట తెలుగున నుడికారము
నీటు గొలుపు—

“తల్లి కెంగేలు మాటికి దడవి తడవి,
పట్టుకొనుచును, కాళ్ళకు జుట్టుకొనుచు,
రాకు మన్నను వచ్చి మారాము సేయు
మురుపు నొకసారి జూపరా ముద్దుకృష్ణ!”

“చద్దిముద్ద చిక్కాలు బుజాన బెట్టి,
నెమలిపింఛంబు శిరముపై నమర బెట్టి,
నాల దోలుచు వని కేగునట్టి వింత
వేషమును జూడ వలతు గోవిందకృష్ణ!”

గోపికలతోడ చల్లుల గుడిచినావు,
పెరుగుకుండలకుం దూట్లు బెట్టిచావు,
ఈడుచేడెల గోడిగా లాడినావు,
పెద్దమనిషివె నీవు గోవింద కృష్ణ?”

అని కృష్ణలీలలను గీర్తించిరి. చికిలి యొనర్చిన చిన్నిరతనములవలె
చెన్ను మీరుచు నటనట వ్యాజస్తుతిపరముగ కూడ నీపద్యము లందగించినవి.

భారతాంబ యని, తిక్కన యని యింకను ననేకకృతు గలవు. రాష్ట్ర
ప్రబోధము అను మకుటమున కొన్ని ముత్యాలసరాలు గలవు. వీరి సంక్రాంతి,
దసరాదృశ్యములు కడు మనోజ్ఞములు.

కవిశేఖరుల పుత్రియై, స్వయముగ కవయిత్రయై, రసములు చిప్పిలు
పదబంధములతో పద్యసుమముల నంద్రసరస్వతి నర్చించిన మా సోదరి భారతీ
దేవి యభివంద్యయే.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ మనబడు
మూడవ తరము సమాప్తము.

ఆంధ్రకవయిత్రులు

నాలుగవ తరము

—
అద్యతనాంధ్రయుగము

73. శ్రీమతి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మ

“శ్రీ మదోంకార పంజరాసీన శుకము
ప్రాంచ దుపనిష దుద్ధాన పరభృతమ్ము
ఆగమారణ్యవీధీ మహా మమూర
మైన కాత్యాయనీ దేవి నాత్మదలతు”

అమృత రస భాండార మైన మానసతరంగిణినుండి యుద్బుద్ధమైన తలపు విరిదమ్మినుండి తొరంగిస తీయని తేనెవాకలే సోదరి రుక్మిణమ్మగారి కృతీ సౌభాగ్యములు.

పొలివోని జీవరత్నములై, ఆంధ్రుల యదృష్టరేఖలై, పొలుపు మిగిలిన కృతిరత్నముల వెలయింప జేసిన ఈ కుంకుమశోభిత నుద్వాహమాడినవారు విశాఖ పురీవాసులు శ్రీ స్థానాపతి సత్యనారాయణగారు. వారును కవిశేఖరులే. నిడద వోలునందలి శ్రీకాకుళపు పురుషోత్తముగారు, గరుడమ్మగారు అను వారు ఈయమ తల్లిదండ్రులు. 1915 వ సంవత్సరము వీరి జన్మవర్షము. ప్రస్తుతము వీరి నివాసము విశాఖపురీ కన్యకాపరమేశ్వరీ పూజా ప్రాంగణము. శైశవమున పుట్టినంటను సంస్కృతకావ్యపఠన శ్రవణముతో కనులు విప్పి కాలకృత్యముల

నెఱవేర్చెడివారు. యౌవనమున మెట్టినింటను పలుకుపసదన మెఱిగ గర గర నౌ కావ్యవితానముల గ్రుచ్చి విరిమాలలుగ పరమేశ్వరి నలంకరించు పతిదేవుని కడ, నిటు సాహిత్యశిక్షణమును, నటు సంసారశిక్షణమును సాగించెడివారు. ఒక ములువాసి హెచ్చుగా సాహిత్యశిక్షణకే కాలము వెచ్చించి రేమో యున్నను పరామరిక లేని పలుకే.

శ్రీ స్థానాపతి గారు సాహిత్యగురువు లని మా స్తోదరి తన జీవనస్వామిపై గౌరవము బ్రాయలేక యూఁది యూఁది పలుమరు పలువరించుచే కాని, నిజమునకు వెలలేని తులలేని కావ్యరత్నముల హృదయకోశమునుండి వెలువరించి రసలుబ్ధులగు ఆంధ్రుల మ్రోల పలుకు పలుకునకు బేహారము పఱపి విలుచుకొన్న యశోధనముల నుగ్రాణములు నించి కుటుంబ గౌరవము పెంచిన ప్రతిష్ఠ మా స్తోదరిదే.

చెంపకు చేరెడుకన్నులు, విజ్ఞానపు వెలుగు తొలుకాడు చురుకు చూపులు, తొలకరి మబ్బువలె కనుల దళొత్తు విగ్రహముతో, తొలి పలుకరింపుననే "చెల్లి" యని మనసిచ్చి మాటమచ్చిక నెఱపు మంచితనము స్తోదరి రుక్మిణమ్మకే చెల్లినది.

అందాలు చిందు చెందామర తంపర వంటి వారి కావ్యపరంపరలో నొకింత ప్రౌఢుపు త్తము:---

(1) పూలమాల (2) దేవుడు (3) వత్సరాజు (4) దూతఘటోత్కచము (5) దయ్యాలు (6) ప్రార్థన (7) ఊర్మిశ (8) ప్రతిజ్ఞ (నాటకము) (9) ఛాయ (నవల) (10) పూర్వగానము (ఖండకావ్యము) (11) లీల (కావ్యము) (12) దేవీభాగవతము (ఆంధ్రానువాదము) (13) కాదంబిని (ఖండకృతుల సంపుటి) (14) చారుదత్త (నాటకము) ఇవి వీరి ముద్రిత గ్రంథములు. (1) సప్తశతి (2) నీలాటి రేవు (3) యుక్తిమాల అనునవి యింకను నముద్రిత తములు. ఇందు దూతఘటోత్కచము, వత్సరాజు, చారుదత్తము అనునవి భానుని కావ్యశ్రవణమున పూరించుకొన్న రసభావములతో పొదిగి తయారుచేసిన దృశ్యకావ్యములు. నీలాటిరేవు, దయ్యాలు, యుక్తిమాల అనునవి కథానక

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ములు. సప్తశతి అపుడపుడు వ్రాసిన ఏడునూర్ల పద్యముల సంపుటి. “చేవుడు” “ప్రార్థన” యనునవి వివిధోపనిషత్తుల నుండి యేర్చి కూర్చిన దైవత్య ప్రతిపాదక సూక్తి సమన్వితములు.

వీరేశలింగముగారినుండి యేపు జెందుచు వచ్చిన ఆధునిక ఆంధ్రవాఙ్మయ రచయిత శ్రీ ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు, శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణ శాస్త్రిగారు మున్నగు రససిద్ధుల భావామృతసేచనముచే బలుపు జెంది మధుర మాకందముల నందించినది. జాతీయతా భావముల ప్రాపుతో క్రొత్త చివురు దొడిగిన యీ రచయిత దేశభక్తి, రాష్ట్రోద్బోధము మొదలగు ఫలములు రసికహృద్వి పణిసి బాగుగా ప్రచారమునకు వచ్చిన దీ కాలమునే. శ్రీ గురుజాడవారే యీ తీరు కవితలకు గణపతిపూజ గావించినను, శ్రీ రాయప్రోలువారి యాచార్యకర్తవ్యము సంగీకరించిన తదుపరియే వీని పలుకుబడి హెచ్చైనది.

ఇట్టి పరిణామప్రవాహమున పరవశులై తోడి కవితోకము పూర్తిగా మునిగి తేలగా, కవయిత్రితోక మా జలమును శిరసుపై సంప్రోక్షణ సేసికొనుటలో మాత్రము తనివి చెందిన దనవచ్చును.

ఆట్టి యద్యతనాంధ్ర సారస్వతరంగమున నభిషిక్తయైన రసజగద్రాజ్ఞి యీ సోచరియే.

పూవు పుట్టగనే బరిమళించు నట్లు, వీరి తొలికబ్బ మగు ‘పూలమాల’ యందే చందమామ యెట్టివాడుగా ప్రకాశించుచున్నాడో గాంచుడు: —

“మల్లిపూదోట దిరుగాడు మాలి వోలె
చల్లగా నెటు పోదువో చందమామ ! ”

ఉత్తమకావ్యలక్షణ మగు ధ్వన్యాత్మకమైన ఈ యొక వాక్యమే యొక కావ్య మన నగును.

“కవిత, గుమ్మడు, కుంతిసందేశము, కృష్ణునితో పాంచాలి, సుమన శాండిలి” యను నొక కొన్ని మకుటములక్రింద నీ వరవర్ణిని సుధానిష్యందిలేఖినితో పూలమాల కూర్చినది.

“గుమ్మడు” అనే కావ్యమున “వెలలేని రతనాల నలరారు బహువిధరత్న కంకణములు ఘల్లు ఘల్లు రనగ, ఘుమ్ము ఘుమ్ము మని పెరుగు తఱచు యశోదమ్మ” లో రూపొందిన శ్రీత్వమును మనకు ప్రత్యక్షము జేయుచు, స్త్రీణ దర్మపరిపాలనాగౌరవమును నేటి నాగరిక యువతీలోకానికి హెచ్చరించినారు.

“కవి” యను కృతియందు కవి నిరంకుశతా విహారమును, సర్వతంత్ర స్వతంత్రతను, అప్రతిరూప ప్రతిభను ఒకచక్క ప్రశంసించునే

“అన్య దేశాల సంచార, మన్యదాస్య,
మొక్క భార్యకు నేవురు నొప్పు మీర
భర్తలై పాండవులు కీర్తి ప్రబలి యుంట
వ్యాసకవిసారవభౌము నిర్వాజకరుణ ! ”

అను పద్యమున “కవిసారవభౌముని కలముపొటుచే శ్రీజాతికి గల్గిన మాయని యవమానమునకు కలంగిన మదితో పరమాభిమానినియై కవయిత్ర యైన దానును ప్రతీకారముగ వ్యాసున కొక్క కలముపొటును చురుక్కున దగిలించి మఱి విడిచినది: —

“ నిబిడ నిద్రాభిముద్రితమైన యట్టి
“ మహిత హేమంత శర్వరీ మధ్యజగతి ” ని

క్షోత్సాన్ని విహాయసము నరయుచు, “పసిడిజిలుగుల రతనాల పాత్ర నిండ మధురద్రాక్షాసవము తనివి గదుర ద్రావి—”

ప్రణయ రాహస్యగీతాల వలపు దెలుపు
తేట వెన్నెల జీవంపు బాట నిలిచి
చలువ తెమ్మెరకెరటాల గళము నిలిపి

.....భువనాలు పల్లవింప .....శరీరాలు మఱచి, యేకమై పాడుకొనుచు, రసజగతిని మధురకవితా పరీమళమార్గ నిత్యయాత్రికులై యనంతపథమున సాగి పోవు ప్రణయియుగళమును మనమ్రోల సాక్షాత్కరింపఁ జేయుచు, నీమె తన కాదంబినిని చవిఁ జూచుటకై యిపుడే క్రొత్తగా తెలుఁగుల కందించినారు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

కుమార్గవర్తనలై, పతిప్రాణ లగు పల్లవాధరలను బాధించు కూశలను.
 “ఓయి మధువ్రతా! నిలువుమోయి” అను నదలింపుతో నదువునకుఁ దేఱుచిన
 ఈ కపిరాణి పదగౌరవమును, పలుకుబడిని గమనింపుడు.

“ఓయి మధువ్రతా ! నిలువు మోయి ! నిశీధపువేళ కూర్మితో
 ప్రాయపు నా విముగ్ధహృదయాసవ మంతయుఁ గ్రోలి విస్మృతి
 బ్యాయ మునింగి యియెడ తుషారతిరస్కరణీనిబద్ధ మీ
 తోయజమంచు దుర్వ్యధల ద్రోసి కనుంగొన వేల సుంతయుఁ.”

సార శిరీష బంధుర విశాల రసాల కదంబ కుంద మం
 దార సుమాంతరాశముల దైవవశాన మధువ్రతమ్ము సం
 చార మొనర్చి నీదయిన సాంద్ర పరీమళ నూత్న సద్గుణాం
 కూకములే తలంచుఁ జుమి కొందల మేల సరోజరాజమా !

రసాభ్యుచిత పదాంచిత మైన పదబంధమున నవనాగరికుల
 విసిండ్లజీవితమార్గము నెట్లు ధ్వనివ్యంజకముగ నిరాస మొనర్చిరో చూచితిరి
 గదా! ఇచట “సరోజరాజమా!” యనుట కూడనిది, ‘సరోజభామినీ’ యనుచో
 బాగుండెడిది. ఇంతే కాకి, ఒండు రెండుగా మాత్రమే కానంబడు నీ క్రిందిచోట
 “పోసి తే తెమ్ము మధురద్రాక్షాసవమ్ము” మున్నగు పాదాలలోని చందోభంగా
 దులగు సవరించిన బాగుండును.

‘అమృతబిందు’ అను మకుటమున నీయమ ఆధ్యాత్మికకోప దేష్టగా మన
 పరిచయము పొందుచున్నారు.

“రంగు రంగుల వెలయు గోరాజి కాని,
 వాసి పాల రం గొక్కపై పరగుచుండు;
 జ్ఞాన మాపాల రీతిగా గానుపించు
 లింగసకలమ్ము నావులరీతిఁ దోచు.

అని యామెవ్రాసినట్లు ఉద్దిష్టవస్తువు ఆధ్యాత్మికమైనను శృంగారమైనను
 కవయిత్ర లేఖిని మాత్ర మెప్పుడు నొకే విధముగ తేజోమయమై యమృతమునే
 పురియుచుండును.

“చారు సుకర్ణ కల్పిత విశాల వినూత్న రసాలమంజరీ
పూరిత పంజరీకృత కపోల విరాజిత గోపికామనో
హారుని గాంచి.....తరళాంబుజలోచన తప్తబాష్పవాః
పూరము నించు కన్దోనల భూరివిషాదవిఘూర్ణితాత్మయై.”

రాధ విరహ మిట్లు సుదీర్ఘసంస్కృతసమాసముతో బాటు. తెగసాగి నిష్ఠుర
మైనది.

చారుదత్తములోని శకారుని యీ యభిభాషణ మందలి యౌచిత్యము
నారయుడు;

“మనము వెనువెంట తగులంగ జనెడు నవిగొ
కుక్కలు తఱుమగా నాడు నక్కవలెను,
చక్కిలము వోలె నామది స్రుక్కఁజేసి - ”

పాత్రోచిత భాషతో నిట్లు చారుదత్తము సాగించినారు రుక్మిణమ్మగారు.
‘సతసయి’ (సప్తశతి) యందలి యీ పద్యముల జూడుడు.

“ నగలు ధరియింపగా నేడు నాదు మనసు
మోజుపడ్డది, తీర్తురా మోజు నాధ!
సారసాహ్లాదకరుడదే చందమామ !
కాంచు సుందరీ వానికి గలవె నగలు?

సామాన్యకుటుంబమందలి యాలుమగల సంభాషణయందును దొంగిజూచి
వ్యంగ్యము తీరుతీయములు ఎంత సుందరము. సాధారణముగ ప్రతి పురుషుడును
భార్య నగ లడిగినపుడు చెప్పు సమాధానమును చందమామతో పోల్చి చెప్పుటలో
గల శోభను గాంచితిరి కదా!

“విక్రేతుకామా కిల గోపకన్యా...మాధవార్పిత చిత్తవృత్తిః దధ్యాధికం
మోహవశా రవోచత్ గోవింద దామోదర హే మాధవేతి” అను గీతమును స్ఫురణకు
దెచ్చుకొని వ్రాసిరి కాబోలు ఈమె. యీ పద్యమును గాంచుడు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“ కూరగాయల గొన నేగి కోవిదుండు
 చారుపద్మమ్ము నూతన చంపకమ్ము
 డికసితేందీవరమ్ములువిద్రుమమ్ము
 మంచి ఫలములు పరికించి మరులుకొనియె!”

ఆ రసవత్తర శ్లోకమున కీ పద్యము పోలిక యని కాదు, కాని భావ మట్టిదే యని చెప్పుటే ఇచట నభిప్రేతము.

ఇక వీరి నాటకము లన్నియు భాసకృతుల కనువాదములు. దూతఘటో త్కచము నందలి “దురమున బాలు నభిమన్యుఁ జంపిన దుర్యోధనాదులను భృతరాష్ట్రుడు -

“ కరుణాశూన్యు లనేకులు
 పరిగొని యేకాకి యైన బాలుని దునుమన్,
 పౌరి నద్దురితాత్ములు కర
 చరణంబులు గూలి యేల చావకలేదో!”

అనగా, దుర్యోధను డిడిన ప్రత్యుత్తరము సమంజసముగ నున్నది.

“ ఋసలి బీమ్మని మిషజేసి యుసురు గొన్న
 వారి బాహువుల్ పడలేదు, బాలు డయ్యు
 మోరసంగ్రామ కేళివిహారు డతని
 యుసురు దీయంగ మా చేతు లాడి పడునె!”

పద్యము చిన్నదయ్యు, మూర్తిని చిన్నదైనను, కీర్తిని బెడదైన రుక్మిణమ్మగారి వలె, నూర్జిత మైన పదవిన్యాసముతో నుల్లము బల్లవింప జేయుచు, నీ కావ్యము భాసుని కవితను భాసమానము చేసినది.

రాయభారము విఫల మైనప్పటి ఘటోత్కచుని కోపము-

“ ఎవరు యమమందిరమున కేగ దలచి
 యుండిరో, వారు వేవేగ లెండు లెండు

పండ్లుకొఱుకుచు బిడికిలి బట్టి కూరు
చున్నవాడు గ్రమముగ నీ ఘటోత్కచుండు.

ఇందు కోపవిస్ఫూర్తి చక్కగా నగపడుచున్నది. కాని యీ కోప ప్రదర్శనమున కీమె యితరకవులవలె కటుశబ్దపూరితములగు నిఘ్నర పదముల నాశ్రయింపక, కేవలము నుగ్రమగు నర్థము శక్తి చేతనే తద్రస స్ఫూర్తి కల్గించి “తలపులోతుల నర్థ మం దలవరించు” మహాకవి యనిపించినది. ఈమెను శ్రీ కేసరిగారు 5 మార్చిలో స్వర్ణకంకణ మిచ్చి గారవించిరి.

ఇటులే యనన్య సామాన్యప్రతిభతో నద్వితీయ కవితా ప్రకర్షతో కవిత్వ మొక యుపాసనగ, రచన మొక పవిత్రదీక్షగ. కావ్యోద్యోగ మొక నియత జీవనవిధిగ భావించి “క్షురస్య ధారా నిశితా దురత్యయా దుర్గం పథ స్తత్కవయో వదంతి” యను నుడికి సార్థకత భజించి సరస్వతీప్రియ సేవికయై తనరారిన మానెచ్చెలి లేఖిని యమృతనిష్యందిలేఖినియే.

74. ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మగారు

“పురుషుండ వికసించు పుష్పరాజమ్ము, మానిని తద్భవ్య మకరంద కణము” అని తేనె లొలుకు పలుకులతో గృహిణీగృహస్థుల పౌందికను పద్ధతిని పొసగించిన శ్రీమతి నిత్యకళ్యాణమ్మగారికి కవయిత్రీ లోకమున గల విశిష్ట స్థానమును విజ్ఞులెపుడో గుర్తించి యామె నాదరించియె యుండిరి.

ఆంధ్రవాణీ పదారవిందాగ్రవేదీ వితానములకడ తన సాహితీ జీవితము నంకితం బొనరించిన యీ చిరయశస్విని జీవితవిశేషము లేవియో యొంత ప్రయత్నించినను నెఱుకగాకున్నవి.

గృహలక్ష్మి యందు ప్రచురింపబడిన తేజోవంతము లగు రచనావిశేషములచేతనే యాయమతో నంధ్రసోదరులు పరిచయ భాగ్యము బడిసినారు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“లలితవసంతకాల మనోజ్ఞ వేళ
 తేనె పూపులు నవ్వు సోనలో నీదు
 విమల తేజస్వి జీవితకాల మెల్ల
 ప్రాణకాంత కుపజ్జ పచరింపు మయ్య.”

“ప్రజల నై దామతాపమున శోషిల్లు
 పూరేకు దడుపు మో పుష్పరసంబ
 కష్టాలదశయందు కాంతుని హృదిని
 మోదరసార్ద్రంబు పొనరింపు గృహిణి.”

గృహిణీగృహస్థుల క ర్తవ్యోచిత్యమును ఉచితముగ నిర్వర్తించిన యీమె యున్నత భావసంపదను గాంచి తలయాచని వా రుందురా?

‘కవి’ యను కావ్యమువ నీమె భావములు మిక్కిలి యుదారము లై యున్నవి.

“తావక లేఖిసే నవ సుధా తరుణాక్షర దివ్య భావ పు
 ష్పావళి తేట తేనియల జల్లుల తీయదనాలు గ్రోలి యీ
 భూవలయంబు మైకమున ముగ్ధత దాల్చి సుఖాలయంబునం
 దే వసియింను సంతతము నెంతటి శక్తియుతుండవో కవీ!!

లేతవేకువ సుధాలీల రసాల ప

ల్లవ శయ్య కోయిల లలితగీతి
 నరమోడ్పు కనుదోయి దరహాసముల గల్వ
 సకి పంపు ప్రేమవాసనల గముల
 నమల ప్రణయ జీవులౌ సుఖచక్రవా
 కద్యయంపు సౌబగు కౌగిలింత
 నలమ పిసాళి చూపుల గల్వ హృది బెల్పు
 నెలవంక ప్రేమసందేశ వితతి

లలితభావ మారుతకిశోరమ్ము తిరుగ
 నవసుఖానంద జీవివై పవలు రేలు

ప్రకృతి ధామములో విహారముతోడ,
గడపు...'

ధన్యమూర్తి యైన కవికుమారు నెంతో యాదరముద ప్రశంసించినది.

“నీ కవితాభ్రవీధి రమణించెడు మంజూలభావతారకా
నీక తుషార దృగ్గళిత నిర్మలరోచులలోన నైక్యమై
నాకపు సౌఖ్య సంపద ననారతమున్ హసించు సత్కవీ
యీ కలుషావసీ భయద వీక్ష నినున్ స్పృశింప నేర్చునే!!

ప్రకృతికి భాష్యప్రణేత యైన కవిహృదయము పాలకడలి యట్టిది.
లచ్చిని, యుచ్చైశ్రవమును, నైరావతమును. శీతమయాఖుని, కల్పవృక్షమును,
కామధేనువును ప్రసవించిన క్షీరోదధివలె, బహువిధ భావ శబలిత మైన కవిహృద
యమును మిగుల పవిత్రమైనది. ఆట్టి మహనీయుడగు కవిని “కలుషావసీభయద
వీక్ష” స్పృశింప సాహించునా? నిజము! నిజము!!

ఆ యా యీ ఋతువుల ననుసరించి చేసిన ఋతుగానము, స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి,
శరద్వేళ, వర్షర్తువు మున్నగు మకుటములలో ప్రకటితములైన వనేకములు
గలవు. “కళ్యాణగీతి” యను ముత్యాల సరములలో స్త్రీ హృదయసహజ
లాలిత్యమును చక్కగ రూపొందించినది:—

“ఇది శుభోదయ విజయ వాసర హృద్యబాల ప్రత్యూషానిల
భృంగ సంభృత దివ్యమోదా క్రాంత సమయము”
ప్రథితమోహనయౌవనాగత బాలికామణిపగిది విశ్వ
ప్రకృతి నూత్న విలాససంపద రాగదృష్టి లసించెడున్.
విజయ వాసర మంజుగీతా, ప్రేమ యౌవన పరిమళంబులు
దివ్యమోద శ్రీ లౌసంగుచు, దిరిగి ప్రబృదున్.

“మేలుకొ మ్మో యాంధ్రబాలిక! మెఱుగుచూపుల బండుగకునై
సరవి వచ్చిన ప్రాణకాంతుని, నరసి మురియంగన్”

నవోధలజ్ఞాప్రకృతిని మేళవించి చేసిన యీ ప్రకృతిసమీక్ష యెంతయు
రాగరసభరితము గదా!

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“ఆంధ్రబాలిక నవ్వనీల దృ
గంచలంపు టమాయకత్వము
సుగుణ మంజుల కీర్తివల్లిక
సౌఖ్య నిడు గావుతన్”

అని యాంధ్రబాలికా విశిష్టగుణము లగు అమాయకత్వమును ఆశీర్వదించి
నారు తమ “ఆశీస్సు” అనే కృతిలో.

ఆందరిదే యగు ఈ క్రింది
భారతీసతి గుండెలందున
పల్లవించిన స్వేచ్ఛభావము
సెత్కలోకామోడ మగుచును,
‘నెగడు గావుత లీలగన్’

ఈ పద్యమునుబట్టి వీరికద్యతనాంధ్రకవితాపరిణామ రేఖపై గల యభి
మానము వ్యక్త మగును. అయినను వీరి కాద్యభాషపైగల మోజు ఏ మాత్రము
తరుగనిది. సంస్కృతోక్తి బహుళమై వీరి కవిత్వము బిగువు సడలని పదబంధ
ములతో, చిక్కని యల్లికతో, జూజి పూపొదరిఁజీవలె కమ్మతావుల గుబాళించు
చుండును.

కాళిదాసు సుసుకరిఁచి చేసిన యీ శ్రావణప్రకృతి వర్ణనముం గాంచుడు:-

బింబాధరమునందు ప్రిదిలియు లోచనేం

దీవరోష్ణాశ్రులు నేలరాల

కడిక చీకటిపూత కబరీభరము వీడి

యఃసభాగమున వ్రేలాడుచుండ

వరకాంతి యుత బహే రత్న రాజిత

మండనశూన్యమై మది చెమర్చ

కస్తూరికాగరు గంధాది లేపన

శ్రీ లేమి గాత్రంపు జిగి నశింప

జిలుగు వసనంపు పయ్యోద మలిన మొంద

కమలనేత్రాల కావి రక్తిమలు నిండ

ప్రాణనాథాగమనంబు దుర్లభంబు గాన
కుములుదురు ప్రవాసీపియప్రమద లిపుడు .

ఙ్గాతలనాట్యరంగమున కమర్చిన
నీలిడేరా వోతె నింగి దనర
చిమ్మచీకటి రేయి బమ్మరక్కసి యులి
వట్లు మేఘారవం బతిశయిల్ల
నీటిమబ్బులయండ నిల్చి కన్నులు మూత
వడజేయు శంపలప్రభ లెసంగ.

హృదయమున నించుకేని జలింపబోక
మోహమున బ్రయు సంకేతభూమియందు
నరయగా నభిసారిక త్వరితగతిని
తరలు శ్రావణశర్వరీధ్వాంతవీధి.

ప్రాణనాథాగమము దుర్లభ మైచుమన కుమిలెడు ప్రవాసీ ప్రియప్రమదలను,
ప్రియులను సంకేతభూమియందు దరయగా నేగు నభిసారికలను దన గర్భమున
దాచి వారిని ప్రోత్సహించిన శ్రావణ శర్వరీ ధ్వాంతవీధిని మన కన్నుల కగపడు
నట్లు చిత్రంచుటలో వీ రాశ్రయించిన యా యా పదముల గుర్తింపుడు .

తన మనసున సుద్దోలించిన వర్ణ్యాంశమునకు సరి యగు ప్రతికృతిని
కల్పింప జాలిన ఈ క్రింది పద్యము గూడ పరికింపదగినది :—

“జాళువా నెమ్మేన లీం సింగారించు
తెలిపట్టుచీర సొంపులు వెలార్ప
తలిరుచెంగావి రంగుల ఫాలతలమున
గమ్రమోహనతిలకము రహింప
గాత్రహేమాభతో గలసిపోయిన కంక
ణంబు లమృతనిస్పనము లొనర్ప

పాణిచే నొక్క కుంకుమబరిణె బూని
యరుగుచున్నది యొక్క కన్యాలలామ

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గొనబుగా దీర్చు బొమ్మల కూటమునకు
నమలహృదయముతో బేరటాండ్ర బిలువ”

ఇట్టి వస్తుప్రత్యక్షీకరణశక్తి (Picturesbueness) చాలమంది కవులలో
తరుగుగా నుండదా:

శ్రావణమేఘముల వర్షించిన ఈ క్రింది సీసము నిట్టిదే—

శుభ్రసీతోత్పలస్తోమవిలాసభా

గోన్నతిఁ జూపించి యొక్క చక్కి
లేజవరాలి మై లీలల కాటుక

నోసరించుచు నుండె నొక్కమూల
పసిమిసీలిమ సొంపు మిసిమిరేకులచాలు

నోడిగిల్లుచు నుండె నొక్క దెసను
శక్రచాపవు గళాజాలమధ్యంబున

వికచరోచుల నీని యొక పథాన

చాతకహృదంతరములు ప్రీతి నించి

వింత వేసాలతోడ త్రుళ్ళింతలాడి

సౌరులను నించు నీరద సమితి సతము

శ్రావణ విలాస లలిత వాసరము లందు”

ఇట్లు వీ రేది వ్రాసినను, నందు ప్రకృతి విలాస రేఖలయందలి ప్రతి
విన్యాసమును అచ్చు గ్రుద్దినట్లు తమ లేఖనియందు పొదిగి యందించుదురు—

“నీ వొక యాంగ్లదేశరమణీమణి వైన నుదార బుద్ధి హిం
దూవరమాతృకాప్రజ కనూనముదం బెద నుప్పతిల్ల స్వే
చ్ఛావిభవంబు కూర్చ నిజశక్తిని సర్వము ధారవోయ జు
మ్మీవు మహాత్ము నొద్ద కరుదెంచితి వో జననీ శుభాంఘుణీ!”

యని వీ రొకప్పుడు మీరాకన్య నభినందించి యున్నారు.

పదునైన మేధస్సుతో, పక్కమైన పాండిత్యముతో, చక్కనైన సంస్కృత సాహితీ సంస్కారముతో నచ్చువడ, చిక్కనైన ప్రకృతికవితా శిల్పము వెలయించిన యీ మనీషి కల్పించిన మనోహరస్పష్టివిలాసములు ఆ నలువరాణికి విహారభూములు.

75. శ్రీమతి మదమంచి అనంతమ్మగారు

“రమ్యాణి వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుత్సక్తో భవతి యత్సుఖితోఽపి జంతుః”-కాళిదాసు.

చక్కని దృశ్యము చూచినను, తియ్యని శబ్దము విన్నను, రసాలింగితమై సున్నిత మైన మనస్సు మీదిన వీణ తీగవలె మొరయుచునే యుండును.

అనంతమ్మగారి కవితయు నిట్టిద.

శ్రీమతి అనంతమ్మగారు నిజమైన కవయిత్రులు. ఈ సోదరి పసిడిగంటము పూచిన పూతలు కవితాప్రియుల మనస్సు నుట్టుత లూగింప గలవి. మెడ మెలిచి తెచ్చినట్లు గాక, మొక్క మొలిచి వచ్చినట్లుండు వీరి పద్యములు పాఠకులను చల్లగా మెల్లగా పలుకరించినట్లుండును. రచనలో మెత్తని యూగు, పదములలో కమ్మని తూగు, భావములలో క్రొత్తసోయగము నిండి వీరి కృతులు రసమధురములై ధ్వనిమంజులములై భాసించును. పలుకు, పలుకు పొంకము సెడకుండ బింకముగా నతుకు పనితనమందే కాదు, పసిడితీవెను కమ్మచ్చున లాగినట్లు, భావమును సాఫీగా సాగించుటలో కూడ నీమె మంచి ప్రతిభాశాలిని. ఈ శ్రీమతి కల్పపుఖజానాలో పస గల పలుకుకలిమి గాక, మోటుగా మ్రోగు పూటా సరకు గాని, అరిగి మెరుగు మాసిన చెల్లని నాణెములు గాని చెదురువాటుగా నైన దొరకవు. అగుటనే, సారస్వతరసాపణమున నీమె ఖండకావ్యముల కింత గిరాకీ. దీని ఫలితముగా కళారసికుల హృదయకేదారముల పండించుకొన్న కీర్తిపంటల నీమె గాదెలకు బోసినది.

ఈమెలేఖిని నే యమృతసంజీవనీవిద్య నిక్షిప్తమై యున్నదోకాని, పరిగ్రహించిన వృత్తము శృంగార వీరరసాలింగిత మగు “మాంచాల”యే యగుగాక, శార్దూలసవిచ్ఛారితమ్మగు “నాయకురాలే” కానిండు, మధురకథావిధాయి యగు “సీతమ్మపెండ్లి” యే యనుడు, ప్రకృతిశోభావిలాసశ్రీ యగు “వర్షర్తువు” అయినను, ముగ్ధమనోహరభావవితానకము లగు “పల్లెపదాలు”, కానిమ్ము, అందము చిందు చిత్రరాజమువలె కై సేసి, ప్రాణములు వోసిన పసిడి పుత్రశిశులవలె పఠితల సన్నిధి నిల్చును. స్వతస్సిద్ధ మగు నీయమ శక్తి కంధరసంజ్ఞ లోకమున ఐదు పది సేయని వా రెవరు? ఇంతపట్టు నా పలికిన పలుకులు అవితథములు గావని తెలియ వలదు చదువరులను గండువారి దివాణమునకు కదిలించుకొనిపోయి ‘మగుడ మాంచాల’ మాట వినివింతును. అదిగో వినుచున్నారా—

“కాకెమపూడి యుద్ధమున కాసలనాటి పసిండికోటపై
సారెకు వెల్మబావుట ప్రచండమరున్నద దంతరిక్షమై
హోరున నార్చుచున్నది, మహాద్ధతి బోరు కలంగె భేరికా
బారము, ప్రాణనాథు డీటు వచ్చునో? పాళెము పట్టి పోవునో?”

ఆని మాంచాల చింతాసంశయడోలాందోశితయై, తగటు దీర్చి చెక్కిట చేయిజేర్చి ఉమ్మతికము పుక్కిలింతలు కాగా, మత్సాలసచకమ్ము మురువారబెంచిన నయగారికూచి ‘కన్నమనీని కన్నలవెన్నెల’ బ్రహ్మనాయుడు బిగ్గవట్టి చెక్కిలి నొక్క పనువల్చువాడు, నాయకురాలు లోలో క్రుళ్ళునటువంటి తన నాణెకాడు, మోజుకాడు, వన్నెకాడు నగు బాలచంద్రునికై ప్రతీక్షించుచున్నది. పాప మా చిర విరహాహ్లాదాభీన్నురాలికి తన ప్రాణనాథుడు వచ్చు ననునాశ యొకమూల మినుకు మిగుకు ముచున్నను, పగయె త్తినట్లున్న ప్రకృతిమోము జూడ సందియమే మిగులువడినది.

“జయ జయ చెన్న కేశవ యను ధ్వనులతో
నావులించినది వియత్తలమ్ము
బారు దీతెల పరస్పరమట్టనలచేత
అంతరాశంబు నిప్పంటుకొనియె”

ఈ దుశ్శకునములతోపాటు 'కాళరాత్రి మీద గాలివాన ముసురు'లో క్రొత్త సౌధమునకు గురుతు వట్టి రాగలడో లేడో!! రప్పించి చెప్పెడి వీరబోధ సుంత వినునో వినడో ! ఇట్లుసందియ మందుచునె యింతకును దన్నంత చులకున జేసి వెలిచవులు మరుగుటకు హేతువు చెప్పుడుమాటలే. కావుననే పెంటి కెడమైన జంట పురుగువలె నాక్రోశించుచు నట్టికొండెములు చెప్పి మతి విరిచిన యామతకరిపారుని బట్టి శపింప నారంభించినది:—

“మాదువదిన మగువ మాంచాల తలచుబ్బు
దోనెకడుపు చెవులు దొప్ప లనుచు
పలుక కారణ మేమోయి బ్రాహ్మణుండ
ఆడుతోడున పుట్ట వే మయ్య నీవు?
సానిసబ్బాయి నీ కేమి సారె బెట్టె ?
పక్కు మని తల వ్రక్కలై పగులు గాక!!”

అని దుమ్మెత్తి పోసినది. ఇక నాపగ తీరినది? అంతలో తన దీనస్థితి జ్ఞప్తికి వచ్చినది. “జగతిపై బుట్టి నిర్భాగ్యజన్మ నై తి-భర్త మెచ్చని యీ భోగ్య భాగ్యమేల?” యని వెచ్చనూర్చినది మాంచాల. అంతలో కోపము, అంతలో ద్వేషము, అంతలో ఈర్ష్య, అంతలో దుఃఖము అన్నియు కలబోసిన కళ్ళమైనది మాంచాలమనసు!! ఇది యెంతయు స్త్రీజనోచితము గదా! పగ, పట్టుదల తీరుటకు వెరవులేని యిల్లాండ్రకు చింతలు, వంతలు మనసుననే శతధాపుట్టి వితధాయగును. వివిధరససమ్మిశ్రణములై క్షణ క్షణ పరిణామ బంధురము లగు భావభంగిమల ఆనంతమ్మ గారెట్లు శబలీకృతము చేసిరో చూచినారే కదా!

“ఆవులించినది వియ త్తలమ్ము” “అంతరాశమున నిప్పంటుకొనియె” ఇవి యెంత భావుకప్రయోగములు!! తెలుగువా రెఱిగినంత వఱకు “చీరె సారె వెట్టుట వెలదులకే యైనను, కోపమున త న్నెరుగని మాంచాల బ్రాహ్మణుని బ్రాహ్మణిచేసి సానిసబ్బాయిచే సారె బెట్టించినది! ‘ఆడుతోడున బుట్టని’ యీ వెడనోటి కొండె గాని కా శాస్త్రీ కావలసినదే! వైగీతముల నుడికారపుబరువూ పరువూవిజ్ఞులకు విశద మొనర్చ బనిలేదు.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

కడకు కన్నతల్లి 'ఐతాంబ' మాట మన్నించి భార్య 'మాంచాల' యొద్ద రణమున కేగుటకై సెల వడుగ వచ్చినాడు బాలచంద్రుడు. వచ్చి కట్టెదుట తన సొగసుల రాణిని చూచి—

“కేలిడి ముక్కుమీద తులకించెడి రూపము నట్టెగాంచి మాం
చాల విరూపిగా దలచి సానిగృహంబున కేగినాడ...

... ..

గాలికుటీర మందు కచుగాసక నే వసియించినాడనే”

యని యంగలార్చినాడు. ఎత్తుగడలోని సొగసు నీపాటికి గమనించియే యుందురు. ముక్కున కే లిడుట గిన్న వ్రే లిడుట సాజముగదా! గాలితో కట్టు కొన్నపుడు కుటీర మేమికర్మము? సౌధమే కట్టవచ్చును. ఇచ్చట 'మేడ' యన్ననే హెచ్చు నిండుదనము చేకూరి యుండెడిది.

అంతవఱకును పతికై పలవరించిన మాంచాల వచ్చిన వల్లభుని కాంచి మాటాడగా కొంత యుంకించి తేరి చూడలేక తిరిగిపోయె నట. ఓహో! నవో డామౌగ్యములోని యౌత్సుక్యముచే మాట్లాడించ వలయు నని ప్రయత్నించిన దట! సమయమునకు చక్క చనుదెంచిన సిగ్గు తేరిచూడనీయక త్రిప్పి పంపిన దట!!

ఒక్క చిన్న తూలికావిలసనముతో లోతైన భావము నెంత యలవోకగా చిత్రించినారో యీ కవయిత్రి!

ఈ క్రింది 'మాంచాలా బాలాచంద్రుల' వాకోవాకముల చిందిన అందాల చెరివికొందము రండు —

“తివిరి తేటనీరు దెచ్చి దక్షిణపాద
కమల మొకటి గడిగె కాంతునకును”

ఈ భావరహస్యము నెఱుగని బాలుడు “మాంచాల! రెండవది మానినా వేమి? గండువారాచారకాండ గాబోలు” నని మొత్తముగా నత్తింటివారి నెత్తి పొడిచినాడు.

“పల్నాటివీరుడా! పరిగణింపవ దేమి?
సానిసబ్బాయి దా చరణంబు గాదె?”

భార్య యెదురుదెబ్బ కొట్టి తన కక్కుర్తిని వెక్కిరించుటతో కిమ్మనక
పెడదారిని—

“కోమలీ యిది యేమి కుడిపైట వేసితివి
శీలము వారి దాసీ కై న లేదె?”

అని యక్కసు తీర్చుకొన్నాడు.

“గండువారింటిలో గాలిసైతము గాని
కుడివైపుగా వీచు కోల్పోదు పటిమ.”

మాటకు మాటవంతు తీర్చినది మాంచాల. ఆ తరువాత

“తములపాకు రెండు దరుల జీల్లు వ దేమి
వేరుబంధము జేతువే వీరపత్ని?”

అన్న పతిదేవు నెంత సూటిగా నీటుగా మందలించి మరులు కొల్చుకొను
చున్నదో—

“సాని దా తుంపు, నీసతిది యీ తుంపు
వీనె లాగున నిన్ను వెదకి తీసితిని”

ఇరువురిమధ్య నిరుకున బడ్డ బాలుని చూచిన నెవ్వరికైన నవ్వరాక
మానదు. నవ్వినాడు బ్రహ్మనాయని కొడుకు. మాంచాల రెప రెప మరుగున కేగి
నది. సహజలంపటు దైన బాలచంద్రుడు శృంగారరస సాగరమున బడి తెప్ప
విడిచి మునిగి తేలుచు నొడ్డెఱుగకున్నాడు. మాంచాల మనసు మలుపుకొన్నది. ఆ
విత ప్రకృతి నాలోచింపుడు. భర్త వచ్చెడు దాక ప్రాకులాడి ప్రాల్మాలినది;
పరితపించినది. వచ్చిన వల్లభుడు తన కౌగిళ్ళలో నొండెఱుగక శృంగారస్వర్గము
సృష్టించుకొనుచు నానందరస రాజ్యశ్రీల నేకచ్ఛత్రముగ నేలుకొనుచుండగా,
చూచి యూరకొన లేకపోయినది. తనకు కావలసిన బాలచంద్రుడు విషయభోగి
కాడు, వీరభోగి. తన బాలచంద్రుడు వీరాధివీరచంద్రుడై లోక మెఱుగని ప్రతాప

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

దర్పము లెలయింపగా, తానా నాఁడు వెలదుల సిగపూవై వీరపత్ని కావలయు నని కనిపెట్టుకొని యున్న కాంక్షలు చిటిలిపోయినవి. అది యా వీరకాంత కోర్కె విడి.

అద నెఱిగి పనిమఱచిన పతి కెట్లు రాచబాట చూపుచున్నదో?

“పల్నాటియుద్దమే పచ్చీసు నీకు
త్రోసిరాజులు నీకు తోడిమార్పలము”

పచ్చీసులో పావులే కాని, త్రోసిరాజు లుండవు. అవి చతురంగమున మాత్రమే.

“బ్రతీకిన, పలనాడు రతనాల మేడ
చచ్చిన, పలనాడు పచ్చలబీడు”

“విసురుమా నీవెల్మ బావుట
వింటికిని మంటికిని హోరుగ
కరుడు గట్టిన ర క్తధారలు
తిరిప మిచ్చుచు పిరికివారికి”.

యని యురిమినది. కాని శృంగారజడు డగు నీతని కీ వీరవిధి వెగటు తోచినది. ఎంత బేలగా జాలిగా బయటపడుచున్నాడో —

“కారెమపూడి కే కదల మాంచాల!
రాజ్య మేలను నేను రాజు గా నేల?
నీదు సౌఖ్యాంబుధి నీదులాడకయె
కనికరింపుము నన్ను కలికి మాంచాల”

ఇది విని వివేకవతి యగు నా వెలమబిడ్డ యాతని మతి విరచి గతి తెరచు నయగారపు పలుకులతో మొదలిడి పోను పోను నెట్లు తీవ్రత పెంచి నిష్ఠురము లాడినదో:—

“మధురజీవన! యెంతమంది పోలేదు?
షట్పక్రవర్తులు చావకున్నారె?”

... ..

కష్టసుఖములు తప్పగలవె జీవులకు?
ఉన్నది పోదు, లేకున్నది రాదు

... ..

కర్మభాజనుడవై ఖడ్గమ్ము బట్టి
త్రుంచి తూటాడుమీ దొడ్డడికాండ్ర.

... ..

పడతుల చేతిలోపల బొమ్మ లైన,
పలనాడు మీచేత పాలితం బొనె?”

నశ్వరమైన జీవనవిభూతి నిట్లు తేటతెల్లము చేసి, చివర కతనిని “పడతుల చేతిలోని బొమ్మ”వని కవ్వించి, “యాతని కసుమాలపు వలపు తగు లాటము” తనకు సహింపరానిది కాగా, యింకను కదనరంగమునకు కదలి పారని వానిపై గాండ్రు మని యాడుపులివలె యెట్లు చుముకుచున్నదో --

“శీలమువారివంశమున చీ యిటువంటి నికృష్టు డైన రా
చూలి జనించెనే వెనుకచూపును వెన్నున తూపు జన్మజ
న్మాల కెఱుంగనట్టి పలచటి మహాత్ముల రక్తధారలో
కాళిమ నేడు కన్నడియె, గట్టిది నా మెడ తాళి యింతకున్”

పై పద్యములోని కూర్పు ఎంత శక్తిమంతము గా నున్నదో? పదును బెట్టిన బాకుల వంటి పదముల పచరింపు గాంచితిరా?

“గట్టిది నామెడ తాళియింతకున్” యనుట లోని వ్యంగ్య వైభవము విమర్శకుల కందని యెత్తున నున్నది తండ్రులు నన్నలు నైన వారందఱు నని మొన నిలిచి దేశరక్షణకై తెగుచుండగా, నిట్లు కోమలి కొంగు పట్టుకొని కులుకు పిఱికివాని పెండ్లాము మెడబరువైన తాళిబొట్టునకేమియు భయము లే దనుట కన్న, రాచపుట్టువు పుట్టినవాని కేమి కావలయును?

మాట మందువలె పని చేసినది. “చివరిమాట వినియె శీలము సింహమ్ము - దుమికెబయటి కొక్క దూకులోన” అమ్మయ్య! ఆయిల్లాలు అనుకొన్నపని సాధిం నది! కావుననే

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“నవ్వుకొన్న దవుడు నాజన్మఫల మేమి?
వీరపత్ని నంచు ధీరురాలు”

‘మదమంచి’ వారి ‘మాంచాల’ రసపాంచాలికయే యగును. శ్రీ అనంతమ్మ గారి వాసస్థానము పలనాటి యందలి పెదకూరపాడు. కాగా, నాగులేటి నీరుద్రావి, పల్నాటి గాలి పీల్చిన వీరికలమున గూడ తెనుగుల యా తెగువమగటిమి గూడు కట్టుకొన్నది. ఈ కలము చిందిన యింకొక రక్తబిందువే “నాయకురాలు!” ఆదియును నిట్టే శౌర్య రసోద్ధారితమై యున్నది.

వీరి “నాయకురాలు” కావ్యమొక పరిమళ కర్పూరఖండము. అబలయై మంత్రాంగమున పగవారిని మగవారిని వెలివేసిన జాణ నాయకురాలు నాగాంబ, తన మాట రాజముద్రకగా నాయని యాట కట్టించి నలగాము నేలించినది, మూడు న్నాశ్చనను నెరురు లేక నడిచినది. పౌరుషముతో సైనికము, పరువముతో స్థైర్యము, అధికారముతో నాలోచన, పంతముతో పట్టుదల జంటతీవెల పూచిన యొక పువ్వే నాయకురాలు. నాయకురాలి మగసిరి, మనస్తత్త్వము వర్ణించుటలో మదమంచి వారి లేఖిని స్వారి తీయు గుఱ్ఱపుఖదనుతో సాగిపోయినది. ఈ కావ్యరచనమున నామె పరవశురాలై పచ్చిరక్తము జిమ్ము పసిడివ్రాలతో గైసేసినారు.

తగరు దూకిన చుట్టు వగిలి బావురు గొల్పు
గొరిజల పసగు త్తి కొండబెళము.

... ..

రత్నభాండరముల వెల్లి రానినాడు
మొనసి ముత్యాలకోవలు మూల్గునాడు
వీరనాయకురాలితో వీగిపోయె
మచ్చు కై నను లే రీమె మాత్ర మిపుడు”

అని గతవైభవ మొక్కసారి కన్నుల మెరసినట్లుగా నై యానాడు ‘వీర నాయకురాలితో వీగిపోయె’ నని వాపోయినారు.

రవి తిర్గ లేనంత రాజ్యాన సత్కీర్తి
గేల గీలించిన గేస్తురాలు

పలనాటి పసిడికోటల గావు లెత్తించి
 సారె భూపుల కంపు ధీరురాలు
 నాయనిప్రక్కలో నాగుబామై నాడు
 మంత్రిగా నెగడిన మాన్యురాలు
 కనుల జేవురునిప్పుకలు రాల్చి కనుమల
 వలస బంపిన బలవంతురాలు”

అంతే కాదు- అట్టి నాయకురాలి “పేరు వాడిన గురజాలకోరులందు,
 చంటిబిడ్డడు పొల్ద్రావ జంకుచుండు” నట! అట్టి నాయకురాలిని “మాన్యురాలు,
 గేస్తురాలు, బలవంతురాలు, ధీరురాలు” అని మనసు దీర నామంత్రణము జేసియు
 తనివోక వీరరసస్ఫూర్తి గల నామె మూర్తిని పలుకుపోగరతో చెక్కి, వన్నెవెట్టి,
 యూపిరి వోసి, ప్రత్యక్షము చేయుచున్నది.

“పొట్నా గులాబిపావడక్రింద జెలువారు
 బిళ్ళాణి నటు నిటు బెట్టుకొనుచు
 జిలుగురత్నాల పోసీలు ముంజెయిమీద
 మాటికి ముంగోట మలుపుగొనుచు
 తొంగి ముంగురు లోలి దూగాడ మోముపై
 తిన్నగా వ్రేలితో చిద్దుకొనుచు
 గిలుకుపావల పాదతల ముంచి వేమారు
 చివ్వున లేచి యాసిన యగుచు

చికిలిబాకును డాకేల జెరివికొనుచు
 గనుగొనలు జేవురింప దిగ్గనుచు లేచి
 అధరపుటములు నల్లల నాడుచుండ
 ఓరి మోరోజిపంతు! ని న్నొగి దెమల్తు”

అని లేచి యార్చినది. “పొట్నాగులాబిపావడ” ‘జిలుగురత్నాల పోసీలు’
 ‘గిలుకుపావలు’ ‘చికిలిబాకు’ అనునవి కవయిత్ర కమ్రహృదయమును దెల్పుచు
 పాఠకుల పలుకరించుచు తిక్కన ద్రౌపదిని జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నవి. వీరవనిత.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

యామె యదిగో ! బవరమునకు దూకి బాలచంద్రు నెట్లు కవ్వించుచున్నదో చూడుడు:-

“మగవా డౌ నట దాను, పౌరుషగుణప్రాప్తం బట ప్రాభవం
బగ, నెత్తురులు జిమ్మ లౌచు నెగబ్రాకె న్నాశనాశంబులన్”
యని పిచ్చలించి కచ్చవట్టి లాగుచున్నది.

వెల్లి రా దోయి మీ వీరలోకమునకు
రోసమా? మూతిపై మీసమా మీకు?
పడతి చెల్లుబడిని పచరించునాట
నిలువ మన సెటు లాడు పుచ్చుబాటుకు?
స్వాతంత్ర్య మనునది సర్వుల కొకటి
సానిసబ్బాయింట చతురంగ మానె?
ఉగ్గుబాలను గాదు యుద్ధంబు గాని”

ఈయెత్తిపొడుపుతో విడువక చిరకాలముగా తనలో రగులుకొను చున్న ఆహంకారాగ్నిశిఖల నెట్లుమియుచున్నదో . —

“ఆడుది సింహాసనాసీన యైన
కన్నుగుట్టనె నిన్ను గన్న బాబునకు?
సర్వేశ్వరుని సృష్టిజాలంబులోన
స్వాతంత్ర్య మనునది సర్వుల కొకటె
పశుపక్షు లైనను బారతంత్ర్యాన
మధురజీవాప్తిగా మనియుండ గలవె?”

అని గర్జించినది. నిజమునకు యుగయుగముల తరతరముల పారతంత్ర్యమున మునింగిన భారతమహిళ యేనాడు సర్వతంత్ర స్వతంత్రయై విజ్ఞానవిభాస్వరయై జగద్వేదిక నన్నిరంగముల మున్నాడి నిలుచునో, నాడే దేశము సుఖిక్షమయి సుఖశాంతుల కాలవాలమై సరివారిలో తలయెత్తికొనగలదు. అంతవఱకిట్లు జీర్ణించిన చరిత్రపుటలు త్రిప్పుకొనుచు కన్నీళ్ళు గ్రుక్కుకొనుట కన్న గత్యం తరము లేదు. కనుకనే, యీ కవయిత్రీమణి పరువులెత్తి పోవుచున్న కాలమును బట్టి నిలిపి మరి ప్రశ్నించుచున్నది.

“కాలమా! మాదు నాయకురాలివంటి
బిడ్డ నే దేశమం దైనవె బెంచినా?”

శ్రీనాథ కవిసారథౌముని “పల్నాటివీరచరిత్రము” నందా యీ భాగములు తహవేలు వేసి, సరిచూచి, తూచి, విలువలు కట్టి జమాఖర్చులు నిలువలు తేల్చిన, ఈ కవయిత్రిభాతాకే తెలుగువా రెక్కువ వడ్డి చెల్లింపవలసియుండు రనుట అసత్యము కాదు—

పలుకువిలువ తెలిసిన కవి పదములు వాడుటలో చాల పొదుపరియు, భావములు పరికించుటలో గడుసరియు నై యుండును. శ్రీమతి యనంతమ్మ గారును మలుపచ్చిమాటలతో తెలుగువారి గ్రామసీమల తీరుతీయములు చవిచూచుటలో కలమును పర్వలెత్తించినారు.

వర్షర్తువు వైభవము చూడుడు :—

“అకాశముపై కఱ్ఱు లెత్తుకొని
కన్నుల పేదరికంబు గీలుకొన
భగవంతుసేపై భార ముంచుకొని
వితైడు కర్షక విభులున్నూ, మా
కోపుటెడ్లపై కోచేరూ, మా
కొట్టము ముంగిలి కోనేరూ, మా
పశువుల గాచెడి పాలేరూ”

“నీ కుండపోతకు మురిసిపోయినా” రని వర్షలక్ష్మితో విన్నవించి, తమ యాతిథ్య ప్రథమధర్మము లైన యర్ఘ్యపాద్యము లందించుచున్నారు.

గొలగొల జారెడు కొండవాగులును
పసరుల గ్రక్కెడి పచ్చికపట్టులు
బీబులు దేరెడి చివురుజొంపములు
మోసులు గట్టిన మొలకపైరులును
అర్ఘ్య పాద్యముల నర్పించూ, ప
చ్చాకుపుట్టముల నందించూ, లే
జాజులపానుపు సవరించూ, మే

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ల్పసీమిజాలరుల బరిపించూ, ఓ
సజల జలదమా! స్వాగతము”

క్రమాలంకారముగ స్వాగత సత్కారములు దీరిన వెనుక నిష్ఠాగోష్ఠిలో--
”వరువాక కీ వేతెంచినచో

ధుమధుమలాడును తొలకరిచిన్కులు
గమగమలాడును గమ్మవాసనలు”

అని చనువు కుదిరించుకొని తుంటరి వానదేవుడు సేయు కొంటెపనులు
చెప్పుచున్నారు.

“మాటున దాచిన తాటిగొడుగులను
పల్లెబాబుచే బట్టించెద వోయి !
కమతగాండ్ర కరికంఠము గూర్తు
గొల్లవారి తల గొంగళ్ళి డెదవు-
అటునిటు పనికై యరిగెడు సతులకు
చేటలు నెత్తిన దీటు గొల్పెదవు
కఱ్ఱపెత్తనము గల పెద్దలకును
గుడ్డగొడుగు గీల్కొలుపుదు వన్నా '
కొమ్ములు దిరిగిన కోటిశ్వరునకు
చెప్పులు చేతికి జేర్చి కుల్కెదవు”

అవును. లోకములో ప్రభుదర్శనమున కేగువారు తలపాగలు సేత నిడు
కొనుట యాచారము కాని, వర్షప్రభువుదర్శనమునకు చెప్పులు చేతబట్టుట మాత్రం
తథ్యము. ఏమి చేసినను చల్లని శీతదృష్టిని వీక్షించుచు ప్రకృతిని 'రాజవైభవము
రంజిల్లగా' "గాలిరథముపై కదలి వత్తువోయి" వేళపాళాలేకుండ వస్తే
జాగ్రత్త! అనవసరంగా తిట్టుతింటావని హెచ్చరించారు.

“ఖండవృష్టి యని గర్జించెడి మా
కావుకుమారుల కండ్లనీళ్లతో
పిడకలు పుడకలు పిండి పప్పులును

ఎండబోయతరి నేతెంచితివా
సుదతులు పల్కెడి సూటిపోట్లతో”

మాటదుబారాకు, భావముల పల్చదనమునకు మార్గభంద మెక్కుడు మార్గ మిచ్చును. దేశీయములలో నది యంత యుండుటకు వీలు లేదు. నుడికారపుసొంపు జాతీయతయు నిం దిమిడిన ట్లం దిముడవు. అనంతమ్మగారు కూడ దేశీయచ్ఛంద మునకే మనసిచ్చి మక్కువ జూపినారు. “పల్లెపదాల”లో పల్లెపట్టుల మురిపెవు ముచ్చటలు చదువరుల యెడదకు గిలిగింతలు పెట్టునవిగా నున్నవి. ఈ ఖండ కావ్యశ్రేణిలో నొకదాని కొకటి తీసిపోదు.

అంత రసవత్తర మైన యీమె కవిత్వమున లెక్కకులేవన్ని అక్షణదోషము లుండుట పారకులు పరిగణించియె యుందురు. కాని యీ యనంత రసప్రవాహ మున నవి మనస్సులను దాకకయ యెటో కొట్టుకొనిపోవును. “నిమజ్జతీందోః కిరణేష్యివాంకః” అని కదా కాళిదాసు సూక్తి !

“తగరు, జిలుగురత్నాల పోసీలు, వింత గురిపించు వన్నెల విసనకట్ట, చిట్టిగూడదు, ముత్యము చెదరరాదు, రప్పురప్పున చుక్కలు రాలువేళ, చిమ్మ నీకటినీలిచీరె డేరా, పొలి గల్గు రేగడిపొలములు, గొణ్ణె కడ్డెడు బండు, రెపరెప జారె బారెడుప్రొద్దు, మ్రుబ్బు వ్రేలెను దూర్పుమలపైని, పెనవేయవే యోదె పఱచి, సుంకు బోసిన పాలకంకులు, రెండువంశము లీనాము రేవులోన, నల్లలను ద్రెంచుటకు వచ్చినది రణంబు, నాలుకపై బొంకు, నడివీపుపై పోటు, నాలుగు పగ్గాల దూరము” అను జాతీయములు జనపద వ్యవహారములును ఈ కవయిత్రి పరిశీలనాశక్తిని, ప్రయోగనైపుణిని, పాండిత్యప్రతిభను పట్టి యిచ్చుచున్నవి.

దరు తొరసి పారు నిర్మల తరంగిణివలె, స్వచ్ఛమైన ఈమె కావ్య జీవనము తెలుగువారి మధురరసన కామెత లిచ్చుచు, తెలుగుల పరువు మర్యాద లకు బాబరు లెత్తించిన దన్న నతిశయోక్తి కాదు—

76. శ్రీమతి పుట్టపర్తి కనకమ్మగారు

సాహితీలోకమున నేమాత్రము ప్రవేశము కలవారైనను - 'పుట్టపర్తి' దంపతుల నెఱుగనివారుండరు. 'అచట పుట్టిన చిగురుకొమ్మైన చేవ' యను నట్లాకుటుంబమున కవిత పిల్చిన నోహో యని పలుకుచుండును. ఈ సతికి పతియైన, శ్రీ నారాయణాచార్యులుగారు కవి, రసజ్ఞుడు, బహుభాషావేత్త, విమర్శకుడు, పండితుడు. మఱి యా పతికి సతియైన శ్రీమతి కనకమ్మగారో, ఆయన కర్ణాంగలక్ష్మియే! చూడముచ్చట గొల్పునట్టిది వీరి దంపతీవైభవము.

వీరి ప్రస్తుతావాసము కడప మండలమందలి ప్రొద్దుటూరు. భర్తతోబాటుగా నీ పుణ్యసాధినామము వారి ప్రతిగ్రంథముపైనను గ్రంథకర్తగా ప్రక్కప్రక్కల కనబడుచునే యుండు ఔంతో ప్రశంసార్హమైన విషయము.

ఈయమ భర్తతోపాటు ఒకానొకప్పుడు 'అగ్నివీణ' సారించి పతి ప్రథమ మూర్ఖున చేసి యాలాపింపగా, తా నందుకొని ద్వితీయ మూర్ఖున నాలాపించి యాపించి. ఈ జీవత్యావ్యమందలి ప్రతియణువును ప్రాణమున్న ప్రతివ్యక్తి హృదయమును ప్రతిస్పందించును. ప్రతిస్పందించుటే కాదు - సొంపు తడి యారని యీ కావ్యగభీర్థములు రసవిహీనము గాని యాచార్యులవలెనుండి ప్రతిచ్ఛనించును. శ్రీ, సౌకుమార్యమునకు, కోమలత్వమునకు ప్రతినిధి. అట్టి శ్రీ మగవానికి ఛాయామూర్తి మాత్రమే. ఆమెకు హృదయములేదు. ఉన్నను దానికి విలువ లేదు. ఆమెకు ప్రత్యేకభావములు లేవు. ఉన్నను, వానికి గుర్తింపులేదు. ఆమెకుహలు తోచరానివి, ఆమె ప్రత్యేకత భాసింపరానిది. అట్టి "చిన్నమనసును చిన్నబుచ్చుటె యెన్ని కని యొచింతురో ఏమో?" ఇంత పవిత్రతకును ఉపేక్షయే మనసార పూజించు పతిదేవునికడ సహితము లభించు ప్రతిఫలము.

ఈ విస్మృతశ్రీలకు - శ్రీలకే కాదు, కరినకాలపధాన నలిగి తుత్తుము రైన ఉపేక్షిత చస్తుసంచయమునకు శ్రీమతి - కనకమ్మగారు 'వకాలతు' తీసికొన్నారు. ఆమె కావ్యసుమాలన్నీ అవే చూడండి. 'యశోధర' - యశోధర

పశ్చాత్తాపం, ద్వితీయ వనవాస 'దుఃఖితసీత'- 'జీర్ణవిజయనగరం' 'హంపివిరూ
పాక్షుని ముంగిలి రాతిరథము,' 'కస్తూరిబా' అనునవి. ఇట్టివారి ప్రభావోజ్ఞ
ల్యము 'విచిత్రభావకర్కశులైన పండితులకు తట్టనిది.'

“అతడు బ్రహ్మర్షి యని జగం బధికిభ క్తి
బాడినది రసతంద్రభావములు గూర్చి;
వానికీర్తిఁ జంతాసఖీ వాడివ త్త
లైన భవదీయచరిత మే మయ్యె నమ్మ? ”

అని యశోధరను సానుకంపముగా పరామర్శించి, ఇల్లాలి నేడ్చించిన
బుద్ధదేవుని నిర్వాహకమును కొంచెపఱచుచున్నారు.

'చెక్కిశులయందు చిరునవ్వు చిందులాడ,
లక్ష్మివై యున్న నిన్ను నిల్లాలి విడిచి
యడవులకు పారిసోయినయట్టివాడు
ధవుడు గొనితెచ్చె శూన్యవాదమ్ముకడకు.'

అంతే కాదు - బుద్ధుని నైతికవిజయమునకు, అఖండ తపస్సిద్ధికిని యశోధ
రచల్వయే కారణ మనుమాటను ప్రపంచమునకు చాటినారు.

“నీ మనసుచల్వయే బుద్ధు నింతవఱకు
నిలిపినది కాలమందు, కానీ- విచిత్ర
భావకర్కశు లైన యీ పండితులకు
తట్టలే దమ్మ నీ పవిత్రత సవిత్రి.”

వెలితిపడని కూర్పు, సొగసు చెడని తీర్పు శ్రీమతి కనకమ్మగారివి !

గంగాతరంగ నిస్వనములలో ప్రతిధ్వనించిన సీతాసాధ్వి విషాద
గానము :—

“చాకలివాని మాటకయి సాధ్వి ననిందితశీల నైన న
న్నా కఠినోగ్రకాననములందు దొలంచుట ధర్మదృష్టి రా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

జా ! కృపణంబుగాదు ! జనకాత్మజశీలము పృచ్ఛసేయరా !
నీ కొకయాత్మ యున్న గమనింపుమురా బదు లేమి వచ్చునో?”

“నీ కొక యాత్మ యున్న గమనింపుమురా!” యని సీత యనుకొన్న
వాక్యములు గంగాప్రవాహముతో బాటు నీరు నీరుగా నీరవముగా సాగిపోయినవి.
లేకున్నవాని కేనాడో ఫలితము కనబడియుండవలసినది: —

“నను విడిచినావు గానీ,
నిను విడువగలేదు నేను నిర్మలగంగా
వనిని ప్రతిః సుమమందును
కనుగొందును సుమ్మ భావకల్పితు గాగన్.

హృదయమే లేని రాముండు ప్రేమమయిని
విడిచినాడు చాకలివాని నుడుల కొగ్గి;
హృదయ ముండిన సీత జీర్ణించుకొన్న
దాతృదుఃఖంబు దయితుని యశముకొఱకు.

ఆహా ! యేమి యీ లోకోత్తర కల్పనము ! అక్షరమునకు లక్ష లీయ
దగిన అక్షరరమ్యపంక్తి ! కనకమ్మగారూ ! “దయితుని యశముకొఱకు” ఒక్క
సీతమ్మయే కాదు— సీత నొరవడిగ తమ జీవితాంకములను చరిత్రపుటలలో స్వర్ణ
మయముగ దిద్దుకొన దలచిన యావత్ స్రైణము నంతయే !!

కన్నుల నీరు నించు కరుణరసము, రసముతో జాలువారు నౌచితియు,
ధార నంటివచ్చు ప్రసన్నతయు, ప్రసన్నత నంటివచ్చు మాధుర్యమును వీరి
కావ్యముల సర్వాంగీణములై యున్నవి. కనకమ్మగారు సారించినది యగ్నివీణ !
కాని వారిసీతమ్మ చదువరుల గుండియలపై శ్రుతుల సవరించి తంత్రులుమీటి
యాలాపించినది విషాదవీణ !!

హంపిలోని రాతిరథము ఇట్లు నడువవలె నట !!

కల వోలి, కలలోని	కాలమే సబ్బమై
వలపుటచ్చర వోలి	కనులు విచ్చుక జూడ
ఆచ్చరలమనసులో	కృష్ణరాయల కీర్తి
నాకాంక్షలను బోలి	కాంత నాట్యములాడ
నడువవే రథమా !!	నడువవే రథమా !!!

అబ్బా !! ఏమి కనకమ్మగారి కోరిక ! ధ్వని వ్యంజకముగా గూఢముగానే కాని, మనసులోని మాట స్పష్టముగా విప్పరు కదా !

“కల వోలి, కలలోని వలపుటచ్చర వోలి” అనగా కలలోని యచ్చర ఎంత సత్యమో, రాతిరథము కదలుటయు అంతే సత్యము. కాని కదలినచో, నది “యచ్చర గమనము” వలెనే యుండును. అచ్చర మనసులోని యాకాంక్షవలెనే, ప్రభాతసౌందర్యకాంతులు వెలిజిమ్మును. ఆ రాతిరథ మేదో ! ఏదో కాదు - మూగ వోయి, కండ్లుపోయి, హృదయమే పోయి, శిలాసదృశ మైన తెలుగుల విజ్ఞానచైతన్య హృదయమే.

అది కదులుట స్వప్నసదృశము కాదా ! అట్టిది కోరుట మృగ మరీచికలలో జలము ద్రావ గోరుట యట్టిది. నిజముగా రథమే కదలినచో, “కృష్ణరాయల కీర్తి కాంత నాట్యము లాడదా ?” మఱి. “దేశమ్ము తెలుగు” “ఏను తెలుగు” అని రొమ్మువిరిచి సవాలుచేసిన ప్రభురాయడు కదా మఱి చూతడు !! కావుననే రథము కదిలిన మరల “అడుగడుగులలో తెన్నుటందము చిరుసవ్వు” నవ్వు నని శ్రీమతి కనకమ్మగా రాశించిరి. జితేబిచుట్టలలోనుండి రసము లాపృతు లావృతులుగా చిప్పి లునట్లు, సుదాచిపువ్వులనుండి యందములు కుప్పలు కుప్పలుగా రుగియునట్లు హృదయము చల్లనై ట్లు మన్న దొక్కమారు !! కాని యేమి లాభము!! అది చక్రములు అరిగి విరిగి కాలగర్భమున సురిగిపోయిన రాతిరథము !?

వా రనినట్లు మన కేమి మిగిలియున్న దచట ? తెన్నునిట్టూర్పు తప్ప !! ప్రళయరాక్షసి మువ్వలరవళి తప్ప !!

స్పృహణీయము లగు ధ్వని, భావ, రస, గాంభీర్యములను సొగసు తడి యారని వర్ణపటలితో, పదవితతితో హృదయముల హత్తుకొనునట్లు చిత్రించుటలో నీ చిత్రకారిణి కుంచె పందెము వైచినది. నిజముగ కనకమ్మగారి కావ్యములు సాహిత్యక్షేత్రమున కేతామె త్తిన మధుకుల్యలే !!

77. శ్రీమతి బుట్టా కమలాదేవిగారు

విశాఖపురీ స్వగృహారామవాటికలలో ఆ పురీరామల హితసౌభాగ్యముల నొదల నిడుకొని సందడి దందడిగ దీరుగు శ్రీమతి కమలాదేవిగారు నిజముగ కమలాదేవియే. “కదలియాడుచున్న విజ్ఞాన చైతన్య మామె” “కరగి పోసిన కళా జీవస్వరూప మామె” అన్నచో, నామెకు గూర్చిన స్వరూపజ్ఞానము ఒకింత పతితలకు సన్నిహితముగా కలిగింప గల్గితి నేమో! ఆమెకు తెలియని కళలుండునో ఉండవో !! జీవము లుట్టిపడునట్లు చిత్రముల చిత్రించ గలదు. చిత్రములు అచ్చువడునట్లు జిలుగుకుట్టుల కు స్తరింపగలదు. మ్రోడులు చిగుర్చునట్లు వీణి యల మొరయింప కలదు. శిలలు కరగునట్లు హాయిగ కంఠమెత్తి పాడగలదు. పండితుల సెబానని మెచ్చునట్లు కలము త్రిప్పగలదు. ఆంధ్రావనిని సుప్రసిద్ధులైన ‘బుద్ధవరపు’ వారియింట బుట్టి, ‘బుట్టా’ వారి యిల్లు మెట్టినది. అనేకములగు శక్తుల బ్రసాదించియు భగవంతు డామెను అనాధగా శపియించినాడు. శాపమువలని తాపముడుగక శతదుఃఖ దుఃఖినియై ఆరడిపోవు మనసు నూరట బుచ్చుటకై, పనికాని పనిగా మహిళాసౌభాగ్యవిహితకార్యకలాపముల కధికారిణియై అలవోకగా జీవితము నెగ్గించుచున్న చిరతపస్విని యామె !

అంతే కాదు. మృతజీవులగు నా ప్రజనముల యాత్మశాంతికై కాలక్షేపము తేఖినీవిక్షేపము చేసి కావ్యనిక్షేపముల దీసి తరుగని తత్కాంతిరేఖలలో, మాయని మమతతో ఆపులకీర్తుల జరామరముగ నచ్చువోసిన చిరంటి యామె. ఆమె యావాస మొక కళావాసము.

1908 వ సంవత్సరమున వీరు జన్మించిరి. వీరి మాతామహులగు దివాన్ బహద్దూర్ పల్లూరి ఒగ్గెద్దంపంతులుగారు మహాభాష్యములను, బ్రహ్మసూత్రములను ‘ఆంధ్రశారీరక’ మనుషేర కందపద్యములతో తెనిగించిరి వీరి కబ్బిన కళానిష్ఠాత్పత్తి, మాయననుండి వంశపరంపరాగతముగ సంక్రమించిన వార సత్వమే !

వీరి వన్నియు ననేకమకుటములతో గూడిన లఘుకావ్యములు. వాని నన్నిటిని ప్రోదిసేసి ప్రస్తుతము 'సుమమాల' నుండి విరిసి పరిసిన 'భావ లహరి'గా నాంధ్రుల యామోదానుభవములకై దేశముపై బరవు ప్రయత్నమున నున్నారు.

ఒకప్పు డామె వ్రాసిన "వందేమాతర" మను దేశమాతృ స్తవమును చూడుడు :—

“శ్రీరమణీయ నిర్మలసమృద్ధజలాంచిత పుణ్యవాహినీ
వారిపునీత సర్వఫలపాదప మంజుల పుష్పవల్లరీ
హారివనీసమేత ! సదహస్కర చంద్రవిభావ్రపూత ! స
త్సారభవత ! తుంగగిరిజాత ! నమస్త సుశస్త సస్యసం
భారశుభప్రజాత ! మణిమానిత ! కాంచన ముఖ్యలోహ వి
స్తారఖనిప్రతీత ! ఘనశైలశిఖాంబురురీ ప్రపాత ! సం
ధ్యారుణర క్తకాంతి విభవాతిశయాంబరదిక్ప్రభూత ! కా
సారసరోజషండవిలసన్మధువిణ్మృదుగీత ! పక్షి వా
గారవసుప్రభాత ! మహితాబ్ధిపరీత ! నిరామయ ప్రథా
భారతమాత !.....”

ఈ విధమున 'ర' ప్రాసతో, 'త' అంత్యనియమముతో సుమారు నలుబది యాబదిపంక్తుల ఉత్పలమాలికను రచించిరి. ఇది వీరి సంస్కృత పాండిత్య గౌరవమున కొకమచ్చు మాత్రమే !!

ఇక వీరి ఖండకావ్యము లున్నవి. వీనిని ఖండకావ్యము లనవలెనో, కావ్యఖండము లనవలెనో తోచకున్నది. కాని కర్పూరఖండములు, ఇక్షుఖండ ములు ననినచో సరిపోవు నని చెప్పదగును, ఒక మహాకవి—

“యతి విటుడు గాకపోవుటెట్లస్మదీయ
కావ్యశృంగార వర్ణనాకర్ణనమువ.”

నని వాకొనియున్నాడు. అట్లుత్తరకుమార ప్రజ్ఞలుగా శ్రీమతి కమలాదేవి బీరములు బింకములు పలుకకున్నను, వారి విషాద కావ్యగీతికావళి వినువారల

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నెల్లరి ననుకంపముతో గదల్చివై చుచు, వీరి పద్యావళు లాలకించిన “అపిగ్రావారో
చత్తి” యను నుడి సత్యసిద్ధ మగును. మఱి శృంగారాదులు రచించినను నంతే,
యుల్లముత్ఫుల్లమై రాగిల్లును.

వీరిపలుకులు భారతీసతి ముంజేతి చిలుక లనుట ఆతిశయోక్తి కానేరదు—

సకలవస్తు సంపదృఠితములై యైశ్వర్యభోగములతో దులదూగు కుటుంబము
లలో పుట్టియు మెట్టియు “చెలువునుండి తావి, వలపునుండి చెల్వు విడబడంగ
పుష్ప ముడుగు” నట్లు, తొలిజవ్వనముననే భర్తృవిహీనతా దౌర్భాగ్యమునకు
పాలుపడినది. తచ్చోకమున కనురెప్పల నించిన జలములతో సంతాన సంరక్షణ
మును సేసికొనిరి. కాని విధి బలమున తనయుని, తనయను గూడ గోల్పో
యిరి. ఇట్లు దెబ్బపై దెబ్బ తగులగా, మన స్పృతివికలమై యామెకు ప్రకృతి
యందలి ప్రతిస్వల్ప రేఖాస్పందనము నొక గాఢవిషాద రేఖోపచితమో యనునట్లు
కనులబడినవి. పరశ్శతము లగు శీర్షికలలోని వీరి రచనము లన్నియు చదివిన
వారెవ్వరు కాని ‘అయ్యో పాపము!’ అని కాని, ‘అబ్బా ఎంత దుఃఖము!’ అని
కాని వచింపనివారుండరు.

“కలితఽక్లిష్టరాగలతికానిచయోచ్ఛవ మంజు మంజరీ
విలసనభంగకారకలవిత్రము, తుష్టిమ చోజ్జచంద్రికా
ఫలన నిరోధకృన్మలినవారిధరం.... ..”
బట విధవాత్వము!

దానిని “వర్గక్రమోదితా బలలకువద్దు వద్దు విధవాత్వముజీవము లుండు నంత
కున్” అని వర్ణనాతీత మగు వారి చిరవిరహవాధ పూర్ణముగ వ్యక్తము చేసిరి.

అంతే కాక, ఈ జీవితబాధ గాఢాశేషమై శిథిలజీవిగా పరిణామము చెంద,
భగ్న మైన తమ హృదయవిపంచితో పాషాణములను గూడ కరగించు
కరుణగీతముల నాలాపించి :—

“ధర విపన్నజీవి మురువుచెడి విషణ్ణ
వదనమందు నటుల వరుస దప్పి

యున్న నా విపంచి నొద్దిక నీకడ
దెచ్చితి సరిజేయు దిట్ట వనుచు.

... ..

“నిలుపకు మికయ్య నీశ్రుతి నిట్టె, తెగును
గాక! జీర్ణతంతువులు సాగ బటువు జెడి
నిముస మైనను జాలు ననిమిషగతిని
బలుకనిమ్ము త్వత్కరముల భవము మఱచి-”

అంతే కాదు-సుకుమారకళా స్వరూపిణి యనదగు తన్నింత పడరాని యిడు
మలకు గురిసేసిన భగవానుని ‘జటిలుడు’ అను కావ్యమున నెటు లెదుర్కొనిరో
కాంచుడు:—

“నింపు సౌ పుల దళుకొత్తు నిఖిలస్పృష్టి
నిటు లవజ్ఞతకా జూచునో జటిలరూపి
నిలువు మెటు బోదు వీ గాఢకలుషతతిని
జూడ నీవైఖరి నవేవొ జూడ లొంచు,

హత్యకు గాని చౌర్యమునకు గాని యేగ సిద్ధపడు ముష్కరుడు చీకటి
చాయల నెల్లట కనుబ్రామి యేగుచుండ, నెవరేని జూచి ‘ఎవడవురా నీవు! నీ
ముఖం చూస్తే దొంగలా గున్నావు!’ అని నిలువదీసి అడుగునట్లు, కాలస్వరూపి
యగు దేవదేవుని నిలువదీయుటే కాక--

“లేదు భయము నీకట వక్ర! లేకమైన
యేల నను జూతు మిటు లింత బ్రాలుమాలి?
యడుగకయే నే నెవరో విన నాశ యున్న
వినుము— నిను మించు మొరటునై మనుదు నిలను”

అంతతో వీనిని విడిచినదా! లేదు-తన కసిదీరునట్టింకను నురుముచున్నది.

“ఇనుపమానిసి! ఇక చెప్పు హృదిని విప్పి
సుంత పెళుసు దక్కి- భవదుదంత మంత

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

కర్కశా? నీ నుడి యిక గ్రాహ్య మగునె?
చేయి జూపుము, నీ రేఖ చిక్క గొనుదు”

అని కచ్చెబట్టి పిచ్చులించి యా పగవానిని కయ్యమునకు లాగుచున్నది:

“హింస జేయ దోష, మీశుండు శిక్షించు”

ననుచు బెద్ద లెల్ల రాడుచుందు;
రిట్టి జీవహింస యెనయించు నీ కెట్టి
శిక్ష తగునా నీవె చెపుమ దేవ”

అని యుగ్రభక్తితో నడుగుచున్నారు- వీరి యనుభవమువలె వీరి యనుభావమును నింత తీక్షణ మైనదే-

శోకమునే కాదు: సంతోషమును వర్ణించినను, వికృతిని కాక ప్రకృతిని వర్ణించినను, నీ వరవర్ణినిలేఖిని తత్తద్రసోచితశయ్యల నలంకరించు ననుటకు ఈ క్రింది పద్యములు దృష్టాంతములు. చూచితిరా? వీరి రచనాపాటవము? ఏ రసమున కలము ముంచిన, నా రసమునఁ బరితలు తన్మయు లగుదురే కదా! ‘ఘనాఘనము’ అను మకుటమున.

“అను డగువాడు చండకరవృత్తి హరింపగ లోకసారమున్
ఘను డగు నేను గల్గియు నకార్యము సైతునె యంచు నెంచుచున్
గానకొని మధ్యవర్తి వయి షోభను మాన్ప సుకఁకణుండవై
ఘననినదంబు లుప్పతిలగా నరుచెంచితె పుణ్యమేఘుడా”

అనన్యభావశబలతయు, ఆనర్హశోభా పదసంచయమును గల్గి శబ్దగత శ్లేషతో రమణీయార్థప్రతిసము చేసిన యీ పద్యములు ‘పౌసగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించి’ నట్లున్నవి-

వీరి ‘ఛూర్తగోపాలుడు’ మఱింత బాగున్నది.

“ఊదకురా నీ మురళిని,

వేదన హేచ్చెడు జగమున వింతగ బశుప

ఙ్గాదులె తెలియని వివశత

నౌదల వంచెడు “మఱి” జన మలయక నెటులో”

‘వెన్నెల వెలుగున రాగము క్రొన్ననవలె విచ్చి చింతకోరికలీల’ ఆహా! యెంతటి సుమనోజ్ఞకల్పనము ! అట్టే పలుపోకల పోయి, పోయినంతమేర రసప్రసన్నము చేసినారు- ఎన్నని వ్రాయను? హయప్రచారములు, రగడలు, తరువోజలు, ఎన్నో వృత్తములు, దండకములు, సంస్కృతశ్లోకములు, ఎన్నో మాలికలు మాలికలుగ సుదీర్ఘపంక్తులుగా గ్రుచ్చికుప్పలు వోసిరి. ‘అడవిమల్లె, మనజీవితము, వ్లూనవదన, ఆశిమిధునము, తొలకరి, కాంక్ష, కొలువు, ప్రాంజలి, పురిటిసాప, కృశాబ్జము, శారదాగమనము, నిద్రాదేవి.....ఇంక నెన్నో శీర్షికలలో తెలుగు నుడికారపు సౌంపులలో, సంస్కృతోక్తులలో పువ్వులు గ్రుచ్చినట్లచ్చుపడ, మెత్తని కూర్పుమలపులలో, మధురభావరసావిష్కృతిలో, విధురభావనివేదనములో, కల్పనా సౌరభ్యములో, శిల్పనాసౌలభ్యములో, ముక్కెరలో ములై ము పొదిగినట్లు పొదిగి చూపినారు- పాఠకులు వారి కావ్యము లన్నియు చదివి కావ్యరసామోదము ననుభవింపవలసినదె.

“నై సర్గీచ ప్రతిభా, శ్రుతంచ బహునిర్మలమ్”

ఆనునుడి వీరియెడల సార్థక మైనది- ఆంగ్లమున, సంస్కృతమున గూడ కవనము చెప్పగలరు-

ఈ మహిమాన్విత యేదేని విపుల కావ్యగ్రథనాప్రయత్న మేలచేయరో ! ఇట్టివారి కావ్యములే కదా సారస్వతమునకు పుష్టిని, సరసహృదయావళికి తుష్టిని చేకూర్చును.

78. శ్రీ మాణిక్యం వేదవల్లి తాయారమ్మగారు

పావన గౌతమీరస్థమైన గోష్పాదక్షేత్రము (కొవ్వూరు) నివాసముగా గల శ్రీమతి సోదరి తాయారమ్మగారు సంస్కృతసాహిత్యము చవులెఱింగిన సారస్వతీయ ఆంధ్రమున లోతులు చూచిన అనుభవజ్ఞు. ఆధ్యాత్మికము, వేదాంతము, జ్యోతిషము వీరి యభిమాన విద్యలు. కవిత్వము తండ్రిగారికడనుండి యరణము తెచ్చుకొన్న చెలిమికత్తె.

ఆధ్యాత్మికానుభవములతో నిండిన మనస్సు, న్యాయవాదవృత్తి అనుభవముతో పండిన మేధస్సు కలిగి, ఇహపర లౌకికజ్ఞానమున తల నెరసిన సామస్తములు శ్రీ చదలవాడ గోపినాథముగారు వీరి జనకపాదులు, మాణిక్యము వారికోడలు. 42 - 43 ఏండ్ల వయస్సు. వీరు శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారి పర్యవేక్షణమున నడుపబడుచున్న ఆంధ్రయువతి సంస్కృత కళాశాలలో విద్యనభ్యసించి, ఉభయభాషా ప్రవీణ పట్టపరీక్షనిచ్చి, యచ్చటనే చాలకాలము బోధకురాలుగా నుండి, ప్రస్తుతము స్వస్థానమున కొవ్వూరునందు సంస్కృతపాఠశాలను, మహిళా సమాజమును నడుపుచు, ఈశ్వరచింతనతో ప్రశాంతముగా కాలము గడుపుచున్నారు. ఆధ్యాత్మికానుభవముచే ఆరముగ్గిన బుద్ధితో, అద్వితీయజ్ఞాన సంపదలచే వికసించిన చేతనతో, ప్రతినిముసము నన్ను వీపుదట్టుచు పరామరికల పాలుకాకుండ కార్యరంగమున హెచ్చరించుచుండెడి బాల్యసఖి. శ్రీతాయారమ్మగారి హితభాషలు నాచెవుల కింకను రింగు రనుచు నామెపై గల భక్తిశ్రద్ధలను నానాటికి నతిశయింప జేయుచున్నవి.

శ్రీహితచింతకురాండ్రలో వీ రొకరుగా వ్రేలుచుడిపించుకొన్న మహిళాసేవ, అమృతహృదయగా అనుగుణెచ్చెలులలో నవసీతసమాన యనిపించుకొన్న హృదయమార్దవము, చక్కని శిక్షకురాలిగా తోడి గురుకులములో ఖ్యాతిదెచ్చుకొన్న బోధనాపాటవము. సమ్యగధీతగా పండితలోకమున మెప్పులు బడసిన పాండిత్యపు గరువతనము, వీరికి ఉగ్గుబాలనుండియు వచ్చిన సహజశిక్షలై, రాను రాను మా సోదరిగా రూపుగొన్నవి.

నాకు వీరికావ్యములపై నున్న రక్తికంటె, వీరి యుదారహృదయముయెడ నున్న భక్తి హెచ్చు. నారక్తికిని, భక్తికిని మించినది నన్ను సహితము మంచి చెడుగు లుపదేశించి మలపుకొను వీరి వాక్చక్తి !!

ఏవంవిధగుణ శ్రీ యనదగు నా సోదరి కావ్యాశితో చదువరులను సమీ పింతును.

ఆంధ్రీకృత "చైతన్యలీలామృతసారము" (వచనము) ఒక్కటే వీరి ముద్రితగ్రంథము. "రామశతకము," "ఆంధ్రీకృత బాలరామాయణము," "అహల్య" అను కృతులు అముద్రితములు.

వీరి రామశతకమందలి పద్యములు; —

"ఏరూప మైన గానీ । నీరూపమె యంచు నెంచి నేర్చున గన, నీ వారూపముగనె భక్తుల । మారాముల నెల్లదీర్చి మనిచెడు రామా"
"నూవులలో తైలమువలె । నావులపాలను గలట్టి యా వెన్నవలె జీవులు వీడక నెప్పుడు । నీవే నివసించు గాదె నిజముగ రామా !"

"ఆత్మారాముడ వీ వని । యాత్మానాత్మల గుర్తు నందినపిదపన్ స్వాత్మకునొరునాత్మకుబర । మాత్ముండొక్కడనురూఢి యొగదె రామా
"లోకంబు లన్నినీలో । నేకంబుగ నున్న గాని యెఱుగనటుల నా లోకించి తటస్థునివలె । తాకకనే యుండు వయ్య తారకరామా !!"

ఇట్లాధ్యాత్మికమును, తాత్త్వికము నగు విషయములను గైకొని పోసుపోసు గహనముగ నీశతకము రచించిరి. శైలి సర్వులకు సులభముగా తెలియనంత తేట తెల్లముగా నున్నది.

"బాలరామాయణము" నందలి బాలరాముడు !

సకలలోకప్రియుండును సజ్జనుండు
సాధుధర్మమ్ము లెఱిగిస జ్ఞానధనుఁడు
ఎల్లనరులు పయోనిధి నెవసినట్టు

లుత్తములతోడ నేవేళ నుండువాఁడు॥
 మంచికులమున బుట్టిన మహితయశుఁడు
 సర్వభూతములకు ప్రీతి సలుపువాఁడు
 నగుచు నీ భావములతోడ నలరుచుండు
 జనని కౌసల్య యానంద మినుమడింప.''
 ఇట్లు పెరిగి శ్రీరామచంద్రునితో కడకు-
 "సర్వలక్షణ సంపన్న సాధ్యమిన్న
 భర్తయే దైవ మనియెండు పరమసుగుణ
 దేవి జానకి గూడ నాదేవుతోడ
 నేగె రోహిణి సోముతో నేగునట్లు''

వీరి యహల్య మిక్కిలి యజ్జ్వలముగా నున్నది:—

"ఆమాపులు, నాపలుకులు, । నా చేతలు, నాయొయార, మావిన్నాణం,
 బా చోవ్యమైన నడకలు । నేచేడియలందు గాన గానమేయుగమందున్॥"

"ఆయమ యందచందములు నాపెవలసము లెల్ల రెప్పలన్
 వేయక చూచు యక్షులును వేల్పులు సిద్ధులు సాధ్యచారణుల్
 హాయిగ నీమెతో బరిణయం బయి సౌఖ్యము లంద గోరుచున్
 తీయని భావవీచికల దెప్పల దేలుచు నుండి రిత్త తీన్"

అహల్య నడుగవచ్చిన గౌతముని ముస్తాబునందలి భవ్యత్వమును
 చూడుడు:—

"చిరతపోబలమున సిద్ధి నొందిన దివ్య
 దేహంపుకాంతులు తేజరిల్ల
 ముత్యాలు గూర్చిన మురిపెంపు యజ్ఞోప
 పీతంబు మెడలోన వ్రేలుచుండ
 వసిమినిగ్గులు దేరు మిసి మించు మేనున
 పసిడివల్కల మెంతొ బాగుమీర
 ప్రణవజపమ్ముచే వావనం బైనట్టి
 రత్నాక్షమాల కరమున వెలుగ

దివిజగంగాతరంగిణీ తీర్థములను । నింపినట్టి కమండల మింపు మీర
గా ధరించిన భూరితపోధనుండు । గౌతముం డరుదెంచెను గన్నెనడుగ”

ఇక నమరపాలుడు ఇంద్రుని ముస్తాబునందలి దివ్యత్వమును జూడుడు:—

“తనదు వాహన మైన దంతిదేహపుకాంతి
దిశల కపూర్వంపు తేజ మిడఁగ
తనచేతి వజ్రాయుధమునుండి వెల్వడు
మెఱుగులు కనుల మిర్మిట్లు గౌలుప
తను దాల్చినట్టి మందారదామంబుల
ఘుమఘుమల్ దిశలందు క్రుమ్మరింప
తనదు సౌందర్యంబు తరుణుల మనముల
నానందవీచిక లమరజేయ

నూతనోత్సాహ మెదలోన నూలుకొనఁగ
వెలఁది చక్కఁదనము భావించుకొనుచు
మేలుపులపతి యైన దేవేంద్రుఁ డవుడు
కన్నె నడుగంగ వచ్చెను కౌతుకమున”

చూడుడు. ఈ యర్చురుషరుల వర్ణనమందును ఆంగశోభావర్ణన మేమంత
లేదు. అంతయు వారివారి వైభవ ప్రాభవ వర్ణనమే. శ్రీమతి సోదరిహృదయ
మెట్లు ఆడఁబరమును, అలంకరణమును, ఆంగిక సౌందర్యమును ఆస చేయదో,
అట్లే వారి కావ్యకన్యయు ఆడఁబరము నొల్లదు. ప్రశాంతయగు వీరి కవితా
కన్యపై వాగ్దేవి ప్రశాంత దృక్కుల ప్రసరించు గాక !

79. శ్రీమతి చుండూరు రమాదేవిగారు

ఏలూరుపురవాసినియైన శ్రీమతి రమాదేవిగారు నేటి పత్రికా లోకానికి చిరపరిచితురాలు ఏలూరునందలి సుప్రసిద్ధ హోమియో వైద్యులు శ్రీ వేంకటేశ్వరులు గారు వీరి భర్తగారు. వీరి తండ్రిగారు వడ్డి మార్కండేయులుగారు. తల్లిగారు సీతారామమ్మగారు. 1912 సంవత్సరము జననము - బాల్యము సుండియు పాఠశాలాశిక్షణ మిత యెఱుగక తండ్రికడనే విజ్ఞానబోధ వడసినారు. పశ్చిమగోదావరీ మండలమందలి హేలాపురి వీరి నివాసస్థానము.

సుమారు పదివర్షములనుండి యెడతెగని కృషితో తెలుగుదేశములోని యనేక పత్రికలకు కథలు, వ్యాసములు, పద్యములు, గేయములు వ్రాయుచు ననల్పముగ భాషాసేవ చేయుచున్నారు. కథాశిల్పమున వీరికలము మిక్కిలి యంద మగు పోకడలు బోయినది.

పత్రికలలో ప్రచురిత మైన శీర్షికలు కాక, 'రాఘవేశ్వరశతక' మొకటి, 'విరుల సరులు' అను ఖండకావ్య మొకటి వీరి వింకను నముద్రితకావ్యములు. కథారచనమునందు వలెనే, గేయములయందును వీరిచేయి బాగుగా తిరిగియున్నది. జీవమూ జవమూ గలిగిన వీరి గేయములు పరితల నాకర్షింపజాలినవిగా నున్నవి:—

“విరులలో వాసనల్ విరిసినయట్లు,
మాటలో నర్థంబు మణిగియున్నట్లు,
తంత్రితో నాదంబు దవ్విలియున్నట్లు,
గీతిలో భావంబు గెలుబుకొన్నట్లు,
ఓండొరుల భావంబు లొక్కటై పొలుపొంద-
అది గదా దాంపత్య మాదర్శమై యుండు”

అని వీరు తమ “దాంపత్య” మనే కావ్యమున దంపతీధర్మమున మంజుల వణితిని నిర్పించిరి.

“కనకసౌధఘ్నులు గలిగియుండినను.
తులలేని భాగ్యము తూగుచుండినను
మనసులు వేరైన, మహి సుఖమేది”

అని నిష్కర్షగా కూడ తేల్చి సిద్ధాంతము చేసిరి.

“ఎంతటి మాయలాడి చెలి! యీగతి నన్ గికురించిపోయె నీ
పొంతకు రాదుగా సుదతి వున్నగరాజమ ! సుంత తెల్పవే !
కంతునిబారి త్రోసి నను కాంత యొకింత పరాఙ్ముఖంబుతో
చెంతను బాసిపోయె సుమి, చెప్పుము త ప్పక కానిపించినన్”

అని ప్రియాస్వేషణమున వీరు నాయకపాత్ర ధరించి చెట్టు చెట్టును, పుట్ట పుట్టను బ్రతిమలాడినారు. ఈ కావ్యమున వీరి కవిత్వము మృదూక్తి మధురము గను, ముగ్ధమనోహరముగను నున్నది.

“నిండు చందురు హసియించు నెమ్మొగంబు,
తళుకు వెన్నెల మఱపించు మొలకనగవు,
సొరిది కలువల నేలెడు సొగసుకసులు,
మెరపుతీవను బోలెడు మెలతమేను”

ఇట్టి సమంచిత రూపరేఖాంచితమైన నాయిక కనుబడకుండుటకు నాయకుడు చేసిన పరమాపచార మేమో తెలియునా ?

“అద్దముముందు నిల్చి దరహాససమంచిత చంద్రబింబమా
ముద్దులు గుల్కు మోముపయి ముద్దెయ తిల్కము దిమ్మచుండ నే
నొద్దికమీర చేర జని యు ప్పని యూదితి నంతె గాని, యిం
కెద్దియు నేర మే నెఱుగ, నింతటికే పొలయల్క చెల్లునే?”

‘నేరమె సుమ్ము కా దనను-నీరజపత్రవిశాలనేత్ర తా
వైరము బూని నాయెడద వంతల పా లొనరించి యేగుటల్
నేరము కాదొ నీమదికి! నేర్పున నింతిని బుజ్జగించియున్
కూరిమిమీర నా దరికి కోమలి నంపు రసాలవృక్షమా”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అని ప్రియుడు ప్రియ నన్వేషించుచు, గంగవెఱ్ఱు లెత్తినట్లు తిరుగుచు
న్నాడు కాంతుల యసురాగపు వెఱ్ఱు లిట్టివే కాబోలును !! ఈ కావ్యముతీరు
చూడగా, సిది రాధికకౌఱ కైన కృష్ణుని యన్వేషణ మేమో ! యనిపించుచున్నది.
కాకున్న, ఆధునిక నాయకులైన నీ నయగాఢపు వర్ణనకు శ్రీమతి రమాదేవిగారిపై
యలుక పహించి యుందురు ;—

వేరొకచో వీరి రాధిక---

‘మధురనాదము లొలుక నా హృదయవీణె
సారె సవరించి విసిగి వేసారిపోతి,
పలుక దయ్యెను తొల్లింటి భావగీతి
మూగవోయెను నేడేమొ మోహనాంగి’

అని వాపోయినది--

వీరి సంత్రాంతి నిజముగ కాంతివల్లియే చూడండి :--

పసిడి బంగారుపంటల పాలవెల్లి,
కట్టజీవుల కృషికుల కన్నతల్లి,
చీకు చింతల మజపించు స్నేహవల్లి
వచ్చె నల్లదె సంత్రాంతి- వచ్చె నదిగో!”

ఇంకను సిందలి సహజోక్తి మాధుర్వమును దనివార గ్రోలుడు:--

“తెల్లవారకమున్నె తల్లితోడనె లేచి

గొబ్బిట్ట చేయుట కుబ్బువారు,

అప్పు పెట్టిక ముగ్గు గప్పు చేయ దటంచు

వితచుక్కలపట్టు వేయువారు,

చలికంఠముల కట్టి చరిమంటదరి జేక

వెనుచుట్టి మాతను వేడువారు,

వలదురా యని తల్లి వారింప నలుకచే

బుంగమూతిని పెట్టి మ్రొక్కువారు,

రండు తలయంటుకొందురు పండు గన్న
వలదు చలి యంచు పడకల వ్రాలువారు”

వీరు సుక్రాంతిలో సందడిగా కనబడుచుందురు - ఇక రాఘవేశ్వరశతకము’న శ్రీజనతను వీ రెట్లుద్బోధించిరో, చూడుడు:--

కంటెలు కాసులున్ వివిధ కాంచనవ్రాతము కల్గియున్న మా
కంటెను మిన్న తెవ్వ రని గర్వము చెందిన లాభ మేమి ? ఈ
కంటెలు కాసులున్ తుదకు కాలము తీరినవేళయందు మా
వెంటను రావు సుమ్ము, వేగతి బ్రోతువొ రాఘవేశ్వరా ?

కథలు వ్రాయుటే గాని, కవిత సెప్పుట నేరనని యీమె వినయమున కనుటే కాని, చక్కని బరువగు కావ్యములు సృష్టింప గల ప్రజ్ఞ యీమె కపారముగా కలదని యేరి కైన తెలిసియే యుండును.

ఇట్లే కమ్మనౌ కావ్యసంపదచే ఆంధ్రుల నలరింతురు గాక యని యాశించును.

80. శ్రీమతి నాళము సుశీలమ్మగారు

‘మధురకవి’ శ్రీ నాళము కృష్ణరావుగారి నెఱుగనివారు ఆంధ్ర లోకమున నుండరు. గౌతమీగ్రంథనిలయసంస్థాపకులుగా, ‘మానవ సేవ’ పత్రికాధిపులుగా సంఘసంస్కార పితామహులుగా, బ్రాహ్మ మతావలంబులుగా, తేనెయూటల నూరించు మధురకవిగా, ఆంధ్రదేశ మెన్నో విధముల వారికి గురుపద మిచ్చి పూజించుకొనుచున్నది. అట్టి శ్రీ కృష్ణారావుగారి సతీమణి నాళము సుశీలమ్మగారు. వీరి పుట్టినంటివారు ఏలూరు వాస్తవ్యులు జమీందారులు సుప్రసిద్ధ మోతే కుటుంబము వారు. శ్రీ మోతే కృష్ణయ్యగారు, రామమ్మగార్లు వీరి తల్లిదండ్రులు; శ్రీ మోతే కృష్ణరావుగారు వీరి సోదరుడు. 1889 వ సంవత్సరమున జనించిరి. శ్రీ కృష్ణారావుగారిని పరిణయ ముడిన వెనుక, వారియమకు తెలుగు కవితాహృదయముతో పరిచయము కల్గించినారు. అది మొదల యేమేమియో వ్రాయుచునె

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

యుండెను. కాని చువి లోకము గుర్తు తెచ్చుట కామె మన సొప్పలేదు. ఈ శిరాడంబరశీలము ఆమెకు సహజగుణము. లోకములోని యెందఱు స్త్రీలకో ఆదర్శముగా నుండ దగు స్వభావ ప్రవర్తనలు కలిగియుండియు, నీయమ కీర్తి నాశింపదు.

పూజ్య బాపూజీ ఆంధ్రదేశమున నడుగిడినపుడు కలిగిన భావ పరివర్తనతో నానాడు రాసులు రాసులు బోసి వైదేశిక వస్త్రదహనము గావించి, ఖద్దరు ధారణ మొదలిడిరి. అంతే- అది మొదలు ఇంకవఱకు ఆమె విదేశవస్త్రము ముట్టి యైన నెఱుగదు. అనుదినము నిత్యకృత్యములతో బాటు రాట్నము ద్రిప్ప వలసినదే. ఆ నూలుతో గుడ్డలు నేయించవలసినదే. ఆ గుడ్డలతోనే నిత్య వ్యవహారము జరుపవలసినదే. అంతే-కాని యిబ్బంది యైనను, విదేశ వస్త్రమునకై పైస వెచ్చించుట కామె యొప్పుదు. రాట్నముతో బాటు ఆమె సాగించు నిత్యకార్యక్రమము ఇంకొకటి- యది అనుదిన వీణావాదనము. కానీ యైనను మందుమాకులకు వెచ్చపెట్టుట కిష్టపడక సతతము ప్రకృతివైద్యమునే నెఱపుటే కాక, ఇరువదివత్సరములకుండి యన్నము మాని యపక్వాహారములపై నుండు చున్నారు. సుమారు ఇరువది వర్షముల నుండి "ఆంధ్ర మహిళాగానసభ" యను పేర నొక గానకళాసంస్థను స్థాపించి, మహిళల గానకళాభివృద్ధికై పాటుపడు చున్నారు. ఇట్లవిరళోత్సాహమును, అవిరత దీక్షయు గలిగి, ఈ సమద్యమశీల యెస్సెయో సత్కావ్యముల గావించి మించిరి.

వీరు పెద్దపెద్ద కావ్యములు వ్రాయలేదు. ఏదే నవసరము తటస్థించి నపు, దా యవసరము ప్రసక్తి గైకొని యనేక శీర్షికల వ్రాసిన పద్యము లెన్నో కలవు.

దోలోత్సవము.

చిట్టిపాపను దోడైచ్చి తొట్టె నుంచి
సుదతు లెల్లఱు గూడి బల్ సుందరముగ
తొట్టె నూపుచు పాటలు బాడవలయు,
వేగ రా రమ్మ చానలు వేడ్కతోడ,
జోల వినుచును హాయిగ బాల నీవు

లీల లన్నియు మానియు సోలియుంటి,
 హాస్యమో, యిది నిద్రయో, ఆభినయమొ,
 తెలియ జెప్పవె మా కింత తెలుగుబాల!
 ఇంతసేపును గోలగా నేడ్చి యేడ్చి
 మురువుటుయ్యాలలో నుంచి ముదిత లూప
 ఒక్క తృటిలోననే నీవు అక్కజముగ
 నిదుర చెందితివే? యిది ఎక్కువ యదె?
 అహహ! ఊయలక గలదొ యనంతసుఖము,
 నిర్మలం బైనట్టి నీదగు హృదిని గలదొ?
 ప్రాప్త మౌనె మా కింత భవ్యసుఖము?

వారి తల్లిగారు సర్వగుణసమ్మాన్య రామమ్మ జమీన్ దారిణి మృతి నంది
 నపుడు, వ్రాసిన మాతృవియోగమునందలి కడపటి పద్యము : --

“ఎనుబదేడు” జీవిత మ్మింత రోసి,
 సర్వబంధుల విడనాడి, నిర్వికారు
 పాదయుగమును సేవింప భక్తితోడ
 నరిగియున్నావు కాబోలు నమరపురికి”.

81. విజ్ఞపు హేమలతాదేవిగారు

సుప్రసిద్ధ నాశము వంశముననే శ్రీ వల్లభరాయడుగారు వెంకటసుబ్బమ్మ
 గార్లకు జన్మించి, యోపినంత సారస్వత సేవ చేయుచున్నవారిలో శ్రీమతి హేమ
 లతాదేవిగా రొకరు. వీరి యావాసము రాజమందిరము. విజయనగరము
 విజ్ఞపువారి కోడలు. కాని, బాల వితంతు వగుట, వీరి మనికి యంతయు రాజ
 మందిరముననే. వారి జననము 1914 కావచ్చును.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

శ్రీ నాశము రామలింగయ్యగారిచే స్థాపింపబడిన ఆంధ్ర యువతీ సంస్కృత కళాశాలయందు చదివి 'ఉభయభాషాప్రవీణ' పట్టము గైకొని, యచటనే, హిందీ పరీక్షలకు చదివి 'విశారద' పట్టము గైకొని, చిన్న ఖండకావ్యముల చేయునంతటి ప్రతిభ సంపాదించిరి. కొన్నినాళ్లు తాము చదివిన కళాశాలయందే ఉపాధ్యాయ పదవిని గూడ నిర్వహించిరి. ప్రస్తుతము వీరేశలింగము హైస్కూలున పని చేయుచు రాజమందిరమున నున్నారు.

వారి కవిత్వమున మచ్చుకు "దేశసేవ"---

"తనయు డుదయించినంతనె, తల్లితనదు
నసువులను బాసి యరిగె దా నమరపురికి;
పాప మా తండ్రి వానిని పరమప్రీతి
బెంచి యానందు డను నామ ముంచెయుండె;
మాతృదేశమ్ము సేవయే మాన్య మనుచు,
తనకు పొరుగున నున్నట్టి తపసికడనె
ఆత్మజుని వీడి తనవాంఛ నరుస మొదవ
నతని కెఱిగించి సత్వర మరిగె నెటకొః
కలదు జపికుటీరమ్మున కన్నె యొకతె
విజయ యన్ బాల యతడును విమలమైత్రీ
విద్యయును బుద్ధులును నేర్చి వివిధగతుల
చిలుక గోర్వంకలట్టుల చెలగుచుండె"

ఇటు లున్నది వీరి కవిత్వము.

82, 83. శ్రీ అయితం ఇందిరా, భారతులు

సుప్రసిద్ధ కవిశేఖరులు అయితం కాళీవరప్రసాదరాయవర్యుల కుమార్తెలు అయితం ఇందిరా, భారతుల నామములు వాఙ్మయ ప్రపంచమున శ్రుతపూర్వములే. వారిర్వరును 1930, 31 వర్షముల జన్మించిన బాలికలు. వారు కావ్య గానము సేయుట మొదలిడి యపుడే 6, 7 వర్షము లై నది. వీరి జనని సావిత్రమ్మగారు. వీరి జనకులు హృదయనివేదనము, కోదండరామచరితము, సులభీకృత బాలచందము, బోసు భారతమును మహాప్రబంధము మున్నగు పంచాశత గ్రంథకర్తలు. వీరి ప్రస్తుతనివాసము గూడూరు.

ఈ కవయిత్రీ సోదరీమణుల రచనలు జననీశతకము, అన్నపూర్ణా సుభాషితరత్నావళి యనునవి పద్యగ్రంథములు, ప్రతిమాదేవి యను చారిత్రాత్మక నవలయు నై యున్నవి.

బాల్యమునుండియు విద్యాశిక్షణ తండ్రిగారిదే. ప్రస్తుతము రాజమందిరమందలి ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయందు వీరు భాషాప్రవీణ పట్టపరీక్షకు చదువుచున్నారు.

బింకము సడలని పదబంధముతో పొంకముగా కలము ద్రిప్పనేర్చు ఈ సోదరీమణుల కవిత్వమున గాననగును.

వీరు వ్రాసిన "అన్నపూర్ణా సుభాషితరత్నావళి"కి స్వర్గీయ శ్రీ మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారు, విదేశములయందు, తన భర్త విద్యాభ్యాసము చేయుచుండగా, వ్రాసిన లేఖాళియే కావ్యవస్తువు.

అన్నపూర్ణాదేవి లేఖ లుదాత్త రమణీయములు. వీనియందామె వెన్నియో విషయముల దడవినది. శృంగారము, వీరము, కరుణ, భక్తిరసములు వానియందు ప్రధానముగా పొంగి పొరలినవి. మాతృదేశార్చన, సేవారక్తి, కావ్యమునందంతయు ప్రబ్లికొని యున్నవి. భర్తకు గావించిన యుద్బోధము, కడపటి లేఖలలో దండు నారాయణ రాజుగారికి గావించిన యాత్మబోధమును అసమాన

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ములు, అద్వితీయములు పెండ్లియైన రెండునెలలకే భర్త యగు బాపినీడుగారు తప్పు విడిచి విద్యకై అమెరికా కేగుట, తా నిట విరహవ్యథాకులితయై కాలము గడుపవలసివచ్చుట, బుద్ధి, భావన, మనసు తన స్వాధీనము గాకుండ కాంతునిపై కరుగుట, వానిని మళ్ళించుకొనుట, సత్యాగ్రహోద్యమమున జేరుట, అది మొదలు భర్తను కూడ ఉద్యమమునకై ప్రోత్సహించుట ననునవి లేఖావిషయములు.

ఉజ్జ్వలము లైన ఈ లేఖాంశములను మఱింత యుజ్జ్వలముగా రచించినా రీ బాలికలు.

“ప్రియజనని దేశసేవ కర్పింప నన్ను
బితల నత్యంతభక్తితో వేడికొందు,
నాయకా! యిందు నా కీవు సాయపడుము;
జీవితము వృథ గాగ వసింపజాల”.

మొదటినుండియు దేవి యభిలాష యిట్టిదే.

“సాయ మాశించె మీనుండి సంఘ మెల్ల,
వలయుచో ప్రాణధనముల వలదె విడువ?”

ఇట్లుత్పన్నమైన దేశభక్తి, సేవారక్తి, పోను పోను దృఢపడి సత్యాగ్రహోద్యమమున బాపూజీ ప్రవేశించి శంఖము పూరించుటతో బలపడి, దృఢపడి యొక రూపము చాల్చినవి. భర్తృసందర్శనార్థము అమెరికా కేగ దలచిన ప్రయాణ మాగిపోయినది :---

“దాస్య మరసి స్వాతంత్ర్యంబు దలచినారు
దీక్షతో స్వరాజ్యము భారతీయు లిచట;
అమెరికా రాను, నా కిట నర్హ మైన
దేశసేవాప్రకార సద్దీక్ష గలదు”

యోగ్యమతి యైన అన్నపూర్ణ కర్తవ్యము నిర్ణయించుకొన్నది.

“సత్త్వగుణరాశి, యార్యుండు, సరళశీలి
దేశభక్తాగ్రగణ్యుండు, దివ్యమూర్తి,

సతత పరమేశ్వరధ్యానజాతబలుడు
గాంధి పతి నేటి యసహాయ కదనమందు”

ఇట్టి ఉద్యమమునందు జేరి యామె బుద్ధి స్థిరరూపము దాల్చి నిర్మాణాత్మక మైనది.

“కల విభూషల నేలూరుకడ నొసంగి
కడగి బెజవాడలో వెండి గాంధి యడుగ,
బై డిగాజులు నాల్గు సభ క్తి నిడితి
కఱకు వడుకునూలుగ్డను గట్టికొంటి.”

ఆమెలోని యీ తీవ్రవాసక్తిని గలిగిన పరిణామ మారయుడు- ఎంత విచిత్రమొ? ఎంత యగాధమొ?

“చేరినది మీరు పంపిన చిత్రపటము,
పొంగిపోతిని, నటుపైని క్రుంగిపోతి,
దుస్తుతీరు, నిల్చినభంగి దుర్బరంబు,
కోపగించితి, నేడ్చితి, గూలబడితి”

చూచితిరా ? యీ పద్యమునందలి గ్రథనశక్తి. అతి సంగ్రహమగు రచన అతిశయ మగు భావవిస్తారత, అత్యంతర మణీయ మగు నీ రచనాసౌందర్య మతి మాత్ర మైనది.

“కాల్పనిచ్చితి భక్తితో గాంధి కేను
రెండువే లేయు పట్టచీరెలను, మఱియు
బెండ్లిచీరెను గూడ నర్పించుకొంటి,
వలయుచో బ్రాణమే నిత్తు భరతధరకు”

ఇంతకు దెగువ చేసియు, నామె మన మూరడపడినది కాదు.

“పెండ్లి యుంగరమును గూడ బ్రీతితోడ
తిలకునిధి కిచ్చినాను, మీ విలువ గలుగు

ఆలంకార కవయిత్రులు

చేతిగడియార మిచ్చితి, జేత మలర
నకట ! మిము నిచ్చుకొనెడు భాగ్యంబు లేదు”

అని వాపోయినది ! ఎంతి విశుద్ధ మైన ఎంతఃకరణ ! ఎంత సత్యమైన దీక్ష ! ఇంతతో నామె దేశభక్తి చరమపరాకాష్ఠ నందినది.

ఇట్టి సుందరతర విషయములను సత్యం శివం సుందరమ్ము లగు పద్ధతితో సన్నజాజులదండచోరె గ్రుచ్చి, ఆంధ్రుల హృదిని గై సేసినారు.

వాడిన పదములలో ఒక్కటియు ఆర్థము కాని పదము లేదు. అర్థవిహీన మైన పదములు లేదు. అతి సరళ పేశల మృదూక్తియే అయినను, ఏదియో ఒక కమ్మసె ధార, ఒక తియ్యని ప్రవాహము, ఒక చిక్కని కూర్పు, ఒక చక్కని నేర్పు, ఒక్క పొల్లుపదమున కైన కొంత యెడమీని అల్లికబిగింపును నొక్కచో ప్రోగుపడి విశదమైన రూపముతో పరితల లోగొనుచున్నవి కవిత్వ మన్న నిట్టి దియే కాబోలు!

ఇంతే కాదు- ఈమె శృంగారభావములను ఎంత సముచితముగ వెలిబుచ్చి నదో కాంచుడు :—

“లేమి భరియింతు నెట్టులో భూమగతిని
గాని, మీ ప్రేమలేమికి గలుగు వగపు
అన్యజనములపై జూపునంతయేసి
గరుణ జూపరు, నామాట గాని వినరు.”

“యుష్మదీయభావంబుల నొక్కనాడు
నెఱుగ, బరులతో జెప్పెద రింతె కాని,
వెతలు నావి, నీయవిగ భావింపలేరు.
పెండ్లి క్రొంగొత్త నిటు లుండ, వెనుక నెటులా”

“ఎఱుగుదురు మీరు మీ రిందె యెసగునపుడె
నిద్ర పోలేని యెన్నియో నిశల నెటుల
జింత వాక్రందనముల జేసినాను,
వలదె నా కనుకూల దాంపత్యఫలము .”

“నన్ను బాధల బెట్టెడు తెన్నుకంటె
మీర లనుకూల సతి నొండు మీసనేత్ర
బెండ్లియాడుట మేళు లీ వెతల వేలః
జ్ఞానహీన యంచేని హర్షమిడరాదె ?

“లేఖకుడు కరినాత్ముడో, లేఖ నిచ్చు
వాడు నిర్దయుడో, జాబు ప్రాప్తిగాదు,
వరుడ న౯ గని నే డానవాలు నేని
పట్టిలేవు, నాహృదయంబు భ్రాంత మయ్యె”

పెండ్లైన క్రొత్తకాలపు పొంగునందు కూడ ఉచితమైన లజ్జ, ఉచితమైన
సిగ్గు, సింగారము, సాంసారిక మగు నుదాత్త భావములు.

కావ్య మంతయు నిట్లై యున్నది. ఏ పద్యమున కాపద్య మొక వెలలేని
మణిమాణిక్యము. ఉచిత మగు ఇతివృత్తము, దానికి దగిన రచన, వీని రెండిటి
నలంకరించు తనివోని భావసంపద.

విభుడు కవిచే, విభునిచే కవియు, కవిచేతను ప్రభునిచేతను కొలువు
కూటమును శోభించు ననున ట్లున్నది.

వయసున పసివార లై నను, కవితాగౌరవమున వయసువా రన దగిన యీ
సోదరీద్వితము కృతివిన్యాసము ఆంధ్రుల యదృష్టరేఖ యన పౌలుపు మిగిలినది.
చిన్నతనముననే యిట్లు సుమాళించిన వీరి లేఖని నింక పెద్దతనమున నెట్లు పిసాళిం
చునో, వేచియుండము.

శీఘ్రకాలముననే విద్యా పరిపూర్తి గావించుకొని, యితోధిక గురుతర
కావ్యసంపదలతో నాంధ్రవాణికి అమూల్య భూషణ నర్పించుకొందురు గాక !

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఐదవ తరము

నవ్యాంధ్ర వాఙ్మయము

84. శ్రీమతి తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మగారు

భావకవిత్వ మను పేర వెలసిన యీ యుగపరివర్తనమున ఋషులతో బాటు పాలుగొని ముందంజ వేసిన గౌరవము శ్రీమతులు తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, సోదామిని (బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మ), చావలి బంగారమ్మగార్లదే. 1935 వ సంవత్సరమున వెల్వడిన భావ కవిత్వముల సంపుటి వైతాళికులయందు వీరల గేయములు, ముత్యాల సరముల వెలువరించబడి యున్నవి. వీరి తరువాతనే స్త్రీలలో ఈ లక్షణము విరళముగా ఆశ్రయము కల్పించుకొన్నది.

శ్రీ తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మగారు సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసు అనుయాయులు, గాంధేయమతానుష్ఠానపరులు, బ్రాహ్మ మతాభిమానులు నగు శ్రీ తల్లాప్రగడ నరసింహంపంతులుగారి పత్ని. 1900 జననము. ఇప్పటి కాపురము పశ్చిమగోదావరియందలి చాగల్లు. అచ్చటనే శ్రీ నరసింహము పంతులుగారి బంధుగులు సాధుసత్తములు శ్రీ ప్రకాశరాయుడుగారు గాంధీయాశ్రమము నొక దానిని స్థాపించి యుత్తమ పద్ధతులతో నడుపు చున్నారు. వీరును అందే నివసించుచుండిరి.

వీరి కావ్యము లప్పటప్పట పత్రికలయందు ప్రచురింపబడుటే పరితలెఱింగినది.

వచ్చి లాలించేటి ప్రియుడా! నన్ను
మచ్చికల నలరించు ప్రియుడా!
హైచైన ప్రేమసుధ లిచ్చి నన్ను
వగల మఱిపించేటి ప్రియుడా!

భవ మెంతో భారమై పరుగులెత్తే వేళ,
 శీర్షమై నాగుండె శిథిల మయ్యే వేళ,
 కన్నుగవలో నొక కాంతిపుంజము దాల్చి
 చిన్ని నవ్వులు మోముపై చిందులాడంగా
 ప్రేమతో మనసిచ్చి ప్రీతితో తనువు జేర్చి
 రమ్య మధురాలాపరసము నాపై చిల్కి
 నడకలో నొక వింత నాట్య మాడుచునుండ
 పలుకులో నొక తీపి పలుకరించుచునుండ
 ఇరుల నీ నవ్వుతో విరిసిపోవగ జేసి
 మాటిమాటికి నాలో మమత పెంపొందించి

“వచ్చి లాలించేటి”

‘కుపితవిధి’ యను ఈ చిన్ని కృతిలో విరహోర్తను చక్కగా ధ్వని.

ప్రాణముగా నుపలక్షించిరి :—

“పూలమాలిక లల్లినందుకు
 కరకుకత్తులె కాన్క లాయెను,
 తేనెసుధలను చల్లినందుకు
 తేటిపోటుల కాటు లాయెను,
 అగ్ని, మండే గుండెలోన,
 ఆర దేమి చేతునే?—
 మలయపవనుడు పారిపోయె
 మాధవీ మృదుసౌరభము గొని,
 విలువ లేని చలువకాన్క
 లిచ్చినాడు గదమ్మ నీకు
 గరళ మగునో? కట్టకడకు
 మురళిసన్నిభగాన మగునో ?
 వేచియుండుము వేగపడక
 కాచియుండుము మాలతీ !”

ఇందు “మలయపవనుడు పారిపోయెను మాధవీ మృదుసౌరభము గొని”
 అను గీతిక వెలలేని రతనంపు తునుక యనదగును.

అంధ కవయిత్రులు

ప్రియు డన్యాసకుడై స్వీయను ద్యజించుచే గాక, పూర్వ ప్రణయినీ హృదయ సౌరభము కూడ కొనిపోయి, యా పరకీయ కొసంగి వైచినాడు గదా యని స్వీయ బాధపడుచున్నది.

‘విలువలేని చలువకాన్క
లిచ్చినాడు గదమ్మ నీకు,.....

అను పదములయందు స్వీయకు పరకీయపై గల్గిన ఈర్ష్యాద్వేషము లభి వ్యక్తములై గరళ మగునో కట్టకడకు” అను పదములలో నా ఈర్ష్యాగుణము పరాకాష్ఠను పొంది శ్రీసహజత్వమును పోషించినది.

వీరి డింకొక మకుటము - “సహజబాధానుభవము కల ప్రేమికల పాట్లు” అను కావ్యమున మగవారి ప్రకృతి నచ్చుగ్రుద్దినట్లు ప్రతిపాదించుచు జేసినారు శ్రీ సుందరమ్మగారు.

“శేత కాంతుల వెలుగొందు లేగులాబి
మించు రక్తిమ గాంచి, తా మించు ప్రేమ
కౌగిలింతల గనుటకు గలిసె లతిక
చిగురుటాకుల జిగి మించు చెలువుతోడ”
... ..

“ప్రేమ గనిన లతాంగి యన్ నెచరు లేక
ఆలరుమ్మడులంపు చెల్వి యన్ కరుణ లేక
తొలుత దరి జేర్చి ముద్దాడి దయ దొరంగి
కంటకంబులచే తను వెల్ల గీరె”
... ..

“ప్రకృతిని నడచు భర్తల చేత లివియె;
ప్రేమకొఱకు నై జీవించి, ప్రేమకొఱకె
కష్టమే సుఖమని మానసముల నెంచి
బ్రతుకు సుకుమారలే పుణ్యసతులు భువిని
సహజబాధానుభవమె ప్రేమికల పాలు”

పతులే ప్రాణమని దైవ మని భావించి, ప్రేమించి, వారినే పూజించు సతులను నిరాకరించి హింసించి బాధించు కొందఱ మగవారి దుశ్చరణలను “గులాబి చెట్ల నాశ్రయించిన లతకూనల అవస్థల” మీదుగా చాటిచెప్పిరి.

ఇంకను చిల్కా, అంధకారము, స్నేహరుచి, మున్నగునవి యెన్నో కావ్యములు వీరివి కలవు.

ఆందరాని యూహము లెన్నో అంతరంగమున కుదించి పరుగు లిడియెడి భావముల నొక పట్టణవాసి పదసంచయమున బంధించు ప్రయత్నము వీరి కవిత యందు ఛాయగా గనబడుచుండు నని విమర్శకు లనిరి.

ఈ ద్వితీయ ముద్రణావసరమున జెప్పదగిన దొక మాట కలదు. శ్రీమతి విశ్వసుందరమ్మగారి రచనల నన్నింటినివారి సోదరులు శ్రీమల్లవరపు కృష్ణరావుగారు, మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారును ప్రకటించి యుండిరి.

—:—

85. శ్రీమతి బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు

(సౌదామిని)

శ్రీయుత వీరేశలింగముపంతులుగారి సంఘసంస్కారమును, గురజాడవారి కవితాసంస్కారమును సాటివార లగు తనబోటివారికి హృదయసంస్కారము గావింప, మొరసిన రమ్యవీణ యనునట్లు, బ్రదుకు బ్రదుకె యొక నవ్వుగీతికయై, దివ్యరాగిణియై తేజరిల్ల, కావ్యసౌరభపరీవాహమున జీవికల నల్లనల్లక, ప్రసవమట్లు దేల్చి తెమల్చివై చినవారు శ్రీ బసవరాజుదంపతులు ! కవితయే లానుగా గూడుకట్టు కొన్న అప్పరాయని గీతికలలో ఒక మధురమైన హృదయానుభూతి, ఒక మంజుల మైన చైతన్యస్పందనము ప్రతిరవము లీనుచుండును. కమ్మని తన కవితాసుమముల యెదవ్రాలి ఝమ్మని మొరసి పాఠకాళిని ముసరికొసర గేయములు వ్రాసి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

మృతజీవితమేనాడు అపరాధముడు ! వారిసతియే సౌదామిని. వీరి గీతములు మిక్కిలి చిన్నవై , మిగుల గంభీరములై యుండును. పలుకు సున్నిత మైనను, తలపు సునిశితము.

వీరి జననము 1904 వ సంవత్సరము. భర్తమరణానంతరము వీరు చాల కాలము గుంటూరు శారదానికేతనమున నుండి దేశసేవ యొనర్చుచు జీవితము గడుపసాగిరి.

“చింతమానుకొమ్మపైన
చింతగాను గువ్వజంట
సంతోషముతోడ సరస
సల్లాపము లాడుచుండె.”
వాడుటాకు లన్నియు బడి
వాదల నాడుచు బోవున్.

... ..

చల్లని చిరుగాలిపాట
మెల్లగ వీచుల సోకగ,
వాకిట నిలబడి అడుగుల
చప్పుడై నయప్పు డెల్ల,
అత్రముతో నీవె వచ్చి
తని భ్రమపడి చూతు నాథ!

... ..

సందె జారె చుట్టుప్రక్క,
మినుకు మినుకు దీపములు
వెలుగుచుండె దూరమున,
కోవెలలో హాయిగాను
మేళము వినవచ్చుచుండె,
చల్లగ వెన్నెలలు కన్న
తల్లి వోలె కాయు గాని
మన సేమో మాటుమణగె”

ఈ గీతి యుత్తమ మైన ధ్వని కుదాహృతి యని విమర్శకులనిరి, నిజమే. తుది మూడుపాదములు మరింత రసపూర్ణములు. కాని, అటనట గమనములో తూగు సశలినది.

“దురదృష్టము” అను వీరి కావ్యము వీరి జీవితములోని విషాదముచే మలీమస మైన యేదో యొక ఘట్టమును తొంగిచూచుచు మర్మవేధ యొనర్చు చున్నది :---

“చూచితి మెంతో దేశము
 సుఖము శాంతి దొరకునో యని
 మునిగితి మెన్నో నదులను
 మోక్షము చేపట్టుద మని,
 యొక్కితి మెన్నో కౌండల
 నీశ్వరు దర్శింతా మని,
 మ్రొక్కితి మెన్నో వేల్పుల
 నొక్క పండు వర మి మ్మని,
 నోచితి మెన్నో నోములు
 కాచి ప్రోచు నని పార్వతి;
 కడకు దేవిదయచేతను
 కంటి రత్నములు రెండు;
 బ్రతుకు కలంకారము లౌ
 వాని దాచ చేతగాక
 ఎచటనో పోగొట్టుకొంటి
 మెంతటి దురదృష్టముననో”

బహుశః కడుపున గన్న బిడ్డల వియోగభాదయే వీరి కిట్టి చుమ్మర్లు గలిగించిన దేమో?

ధ్వన్యనుప్రాణిత మైన వీరి కవిత యితరుల కుత్తమాదర్శ మైనది.

ఇది సరియే-ఇక వీరి "కప్పతల్లిపెండ్లి" బాగున్నది చూడుడు.

"కప్పతల్లి పెళ్ళి చూడరే— నేడు
 కావెళ్ళ నీ క్షాంపినాడు
 వరుణదేవుడు పంపినాడూ— ఓ చెలి
 వాడ లన్ని నింపినాడు
 గగనతలమునుంచి నేడు— వీవనలు
 చెట్లచే వేయించినాడు.
 స్వర్గాధినాథుడూ నేడు, — రథ మెక్కి
 పయనమై పోతువున్నాడు.
 భత్యాలు లేకనే వాడు.— బాగ
 బాజాలు వేయించినాడు
 బండరాళ్ళపైన మా వాడు. — చక్రములు
 బడబడా దొర్లించినాడు.
 బాణాసంబా వెలితి లేదే.— పెళ్ళికి
 బహు బాగుగా చేసినాడే.
 కప్పమ్మ పెళ్ళికో యంచూ— మేళములు
 గొప్పగా తెప్పించినారే.
 కప్పమ్మ గడప తొక్కిరాదీ.— శుభమన్న
 సూచనలు చూరు చెప్పినది.
 కప్ప లెగిరే వాన లమ్మా— పౌలములూ
 కనకమే పండుతా యమ్మా!

'కప్పల సంతోష మెంత హెచ్చైన నంతగా వరిచేలు పండు' నన్న
 సామెత నాధారముగా చేసుకొని వ్రాసిన ట్లున్న దిది. వర్షప్రకృతి సహజములైన
 వస్తుసంపద యంతయు కప్పమ్మపెండ్లి కనువుగా కూర్చి రూపకానుప్రాణిత
 వ్యంగ్యము మాతృకగా రచించిరి.

87. శ్రీమతి కొత్తపల్లి లలితగారు

ఈ కుంకుమశోభిత శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కొమరిత. నవ్యాంధ్ర సారస్వతమున కాచార్యులైన శ్రీ సుబ్బారావుగారి నెఱుగని సారస్వతేయులుండరు. జడకుచ్చులు, రమ్యలోకము, మాధురీదర్శనము మున్నగు నెన్నో కృతుల రచించి మాన్యులైన వారు శ్రీ సుబ్బారావుగారు

వారికిని, శ్రీమతి వరలక్ష్మమ్మగారికిని ద్వితీయపుత్రికగా 17—8—1980 సంవత్సరమున మాతామహులయింట జన్మించిరి. శ్రీ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు M, A. గారు వీరిభర్త. శ్రీ వీరభద్రరావుగారి జన్మస్థానము రాజమహేంద్రవరము అయినను, ఉద్యోగధర్మముపై విశాఖపురిలో నివాస మేర్పఱచుకొనిరి.

శ్రీమతి లలితమ్మగారు లలిత లలితముగా వాణిలాస్యమున వర్తించు లలితాకుటీరమున లాలితముగ పెరిగిరి. లలితాదేవి శ్రీ సుబ్బారావుగారి యుపాస్యదేవత. తమ కులదేవత పేరిటనే తమ ముద్దులతనయ ముద్దుమురిపెముల జూడ నుత్సహించి, వారట్లు తనయకు పేరిడిరి పసిడిగంటము పట్టి, పలుకురమ్యతముట్టి, అక్షర రమ్యపంక్తి నవ్యయానందము చిందిన కవితాచార్యుని వారసురాలీమె.

పురిస్థితకొలది కావ్యమధువును పుట్టియే త్రావినదో! పుట్టకమునుపే యానినదో కాని, ఆవగింజంత మేర అడుగుకదలిన తొట్టిలు తలపుతేనెలు పారించు వీరిలేఖిని అమృతములు చిందుచు సాగిపోవును. అయినను, ఆచార్యులు పారించిన తేనెయాటల బాటలు వేరు, ఆచార్యుని తనయ అనుసరించిన నవ్యకవిత్వపు తీరులు వేరు. తాతపాదు డాలోచించి యొక యడుగు ముందు వేయగా, తను జాత ఆలోచింపకయే యింకొక పదము ముందునకు సారించిరి.

ఆలోచనకు వ్యవధి యేది? అది యొక మహాప్రవాహము. శ్రీశ్రీ, శ్రీరంగం నారాయణబాబు, బుచ్చిబాబు మున్నగువారు మొదలిడిన నవ్యకవిత్వము వెల్లువయై

తెలుగు దేశమును ముంచివైచినది. దేశమునందలి పరిస్థితులు తారుమారై దేశస్థితి అల్లకల్లోలమైనది. పాలించు ప్రభువులు పాలితప్రజలు మంచిచెడ్డలు, బాగోగులను లక్ష్యపెట్టక స్వార్థపరులై ప్రజాధనమును, ప్రజాక్షేమమును జూరగొనిరి. ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసము కతమున జనతలో నాగరక వ్యామోహములు పిక్కటిల్లినవి. అగుట, జనులకు నిత్యాపసరములు పెరిగి సామాన్యుల జీవనప్రమాణమును మన మూహింపలేనంత, సాధారణులు భరింపలేనంత, యతిమాత్రముగా పెరిగిపోయినవి. అసలే ఆర్థిక దుస్థితిచే క్రుంగి కృశించిపోయిన భారతీయ సామాన్య జీవనము ఈ యెద్దడికి తట్టుకొనలేక తల్లక్రిందులై నది. ఒకప్పుడు నిత్యకల్యాణము పచ్చ తోరణమైన భారతీయగృహాంగణము కన్ను తెరువగానే, కసిగాయల కడుపుచిచ్చుల రోదనతో, ఆలుమగల యణ్ణాకలివేదనతో మూల్గుచు దుఃఖము దైన్యమును నిత్య మాంగళ్యము చేయు ముంగిళ్లైనవి వాస్తవికదృక్కులగు కొందరు వ్యక్తుల కీ దృశ్యములు వేదనను పెంచినవి. నిత్యదారిద్ర్యమున నిలువెల్ల గూలిన జీవికి నిత్య జీవితమున నన్నియు భయంకరసమస్యలే. ఆ జీవితభావన నాకళింతకు దెచ్చుకొని, హృదయమున పుక్కిలింతలుగా ద్రోసికొనివచ్చు దుఃఖమును పరిత కర్థ మగునట్లు చేయవలెనను నాసతో జగతీరంగమున గల వాస్తవిక పరిస్థితిని నగ్న సత్యముతో వర్ణించిన అధివాస్తవిక కవులకును అన్నియు సమస్యలే అయినవి.

అన్నీ సమస్యలే—
 సందేహలే—
 ఏవో,
 ఏవేవో—ఏవేవో
 ఘోషలు వినబడుతున్నాయి
 గుండెలు విడిపోతున్నాయి”

అని శ్రీ శ్రీ ఒకచో వ్రాసిరి అట్టివారి పరిస్థితి నగ్నముగ వర్ణించుటయే గాక, అట్టివారినిగూర్చి సహానుభూతితోడను వీరు కవిత్వములు వ్రాసిరి.

దానికి నియమిత మగు చందము (అనగా లక్షణము) లేదు. ఆంగ్లసారస్వ తమందు చెప్పబడిన Rythm అనగా--- ఊతము లేక తూగు, లేక గమనము అనునదియే ఈ కవిత్వమునకు ప్రాణము. కొందఱిందు Rhyme ను కూడా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

(అనగా, అంత్యనియమమును) పాటింతురు. పూర్వకవిత్వము గణపరిబద్ధము. అందును దేశీయచ్ఛందము మాత్రాగణపరిబద్ధము. ఇవి గీతము, సీసము మొదలగు నవి. శ్రీ అప్పరాయాదులు ఆవిర్భవింపజేసిన నవ్యకవిత్వము — ఆదియే భావ కవిత్వము మాత్రాచ్ఛందోబద్ధము. అనగా, ఒక్కొక్క పాదమునకు నియమిత మాత్రలు గల గణములు నియమితముగ నున్న చాలును. నిర్దిష్ట మగు గణ ముండవలె ననియు లేదు. ఇంక నేటి నవ్యకవిత్వమున కదియును లేదు. ఒక విధ మగు నడక మాత్రమే దీనికి ప్రధానము. ఆవేదన చెందిన హృదయమునుండియో, అనుభూతి నందిన దెందమునుండియో ఎట్టి అడ్డు ఆతంకములు లేక ఏ భావము తిన్నగా నెట్లు వచ్చునో, దాని నట్లే ఒక నియమిత మైన గమనవేగముతో అక్షర రూపమున నిబంధించుచే వాస్తవిక కవితా లక్షణము. భావకవిత్వమునకు విదప వచ్చిన పరిణామమున యీ కవిత్వము అహంభావకవిత్వ మనబడినది. తరువాత వాస్తవిక కవిత్వము, అటుపైన అధివాస్తవిక కవిత్వము నని పేర్కొనిరి. Lyric Poetry అని, Surrealistic poetry అని, Realistic poetry అనియు ఆంగ్ల మున వాకొనబడు కావ్యగుణములే ఆంధ్రమునను భావకవిత్వము, అహంభావ కవి త్వము అధివాస్తవిక కవిత్వములయందును భాసించినవి.

అట్టి కవిత్వమున కీ యుగమున శ్రీ శ్రీకృష్ణాదు లాద్యులు. శ్రీ శ్రీ గేయం: —

ఇతిహాసం-చీకటిగోడల
 అట్ట అడుగున పడి కాన్పించని
 కథ లన్ని కావా లిప్పుడు,
 దాచేస్తే దాగని సత్యం.
 ... ..
 నైలునదీ నాగరికతలో
 సామాన్యుని జీవన మెట్టిది ?
 తాజుమహల్ నిర్మాణానికి
 రాళ్లెత్తిన కూలీ లెవ్వరు ?
 ... ..

సామాజ్యపు దండయాత్రలో

సామాన్యుని సాహస మెట్టిది ?

ప్రభు వెక్కిన పల్లకి కాదోయ్—

అది మోసిన బోయా లెవ్వరు ? శ్రీ శ్రీ

సుదులు దిరుగుచు. ఉరనడులుగ్రక్కు ఈ ప్రవాహమున కలమును ముంచి తలపు లోతుల నర్థమంతను వరించినవారిలో శ్రీమతి లలితమ్మ గారొకరు. నవ్యాంధ్ర కవితా పితామహు లనబరగిన తండ్రి గారియింట బాల్యము గడపినపుడు, సోదరులతో బాటు వీరును విశేషముగ ఆంగ్ల సారస్వతమును ద్రచ్చిరి. పుట్టుకనుండి కవిత్వపు పుట్టువు బుట్టిన శ్రీమతిగారి హృదయ మీ సారస్వతసేవనచే నిండార దనిసి క్రొత్త పోకడల గఱ్ఱున త్రేన్చినది. ఎప్పుడును నవ్యతను, స్వేచ్ఛను గోరి వెదకుకొను శ్రీమతిగారు కంఠము బట్టి, ఊపిరి యాడనీయక, క్షణక్షణము నొక్కి వేయుచున్న దుష్టగ్రంథి ఏదో తునిసినట్టై ఆనందమున దనిసి 'సెబాస్! కోరిన పంథ దొరకిన' దని సంతోషించి యంగీకారముద్ర వైచిరి. కాని ఇంతలో తటస్థించిన శ్రీ క్రొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారి నెయ్యము పెంపున వారికి తెలుగుతియ్యము నోరు సోకినది. శ్రీ వీరభద్రరావుగారు కదలియాడుచున్న తెలుగువ్యక్తిత్వము ! నీరు పల్లము బట్టినట్లు, స్వభాషా మాధుర్యపు చవులు మఱిగి వీ రినుమడించిన ఉత్సాహముతో, అతిశయించిన అభిలాషతో తెలుగున రచనలు సేయ నుద్యమించిరి. వీరి యీ యుద్యోగమునకు ముఖ్య ప్రోత్సాహకులు శ్రీ వీర భద్రరావుగారే. వీరి రచనములు చాలా భాగము గద్యవాఙ్మయమునకు చెందినవే.

కాని, అపుడపుడు గేయములు కూడా వారు వ్రాసినవి కనుపించుచున్నవి.

1. ఆదిగో—

చూడు మాతని

మట్టిలో దాచిన దచటనే.

పక్షులు రాల్చు పచ్చనాకులు

పరామర్శకో యన...

2. నేడు—

లే దాతని

శరీర మచట;

కనుపించ దాతని

ముద్దుమోము...

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

3. నాటి—

సమాధి
జీర్ణచ్ఛాయలన
పూచు గడ్డిపూ లెన్నెన్నో
ఆతనికై
విషాదముతో తలలువాల్చును.

4. ఆల్ల నల్లన—

దారినే పయనించు మేఘుడు
రాల్చిపోవును కన్నీటిబొట్లు
దేవతలు పంపిన కానుకలట్లు

5. ఆతని—

విచారముతో
భూదేవికడుపులోదాచుకొనెనో
ఆ చల్లని తల్లి
నిశ్చలప్రకృతిలోకల్పుకొనెనో
కానుపించవు
మనకాతని అడుగుజాడలైనా.

6. నిశీథములో

ఆ సమాధినుండి
వినగవచ్చు
వైరాగ్యబోధక వాక్యములు
రామ రామరామా యనుచు
రాతిహృదయాల చలింప
జేయుచు...

7. కడసారి—

చిదానందుడు
చిన్న వా డయ్యు
భావన కందని బాధలతో
సాధించె రామనామ మహిమ
చూపించె మాకు జ్ఞానపథంబు.

8. లేదు—

చావ లేదు-చావలేదు
ఆతని
మహోజ్వల తేజస్సు
ఇంచుక
విరక్తి వహించి
దేహంబును విసర్జించిన
అమరజీవి
చిరంజీవి
చిదానందుడు!!

9. మా అమ్మ

వరలక్ష్మమ్మ ఇంట
కారణజన్ముడై వెల్గిన
చిఱుతపాయవు చిన్నతమ్ముడు
గతించె నని విలపించు
తోబుట్టువను నేను.

చిన్నతమ్ముడు నందామృతికి కలగిపోయిన శ్రీమతి లలతగారు హృదయా
వేదన ఎంత కరుణామయ మైన కవిత్యమునకు అనుభూతి నిచ్చినదో చూచితిరా?

భాష యే దైన నేమి? చందమేదైన నేమి? ఆ గేయములోనుండి ముందునకు దూసికొని వచ్చిన ఆ భావపు సొంపునకు, ఆ పాదములలోనుండి తొంగిచూచు కవితాత్మకును హర్షింపని వా రెవ్వరు? ఎల్లెడల నిండి వెల్లువయై ముంచియెత్తిన శోకరసమునకు కనులు చెమర్చని వా రెవ్వరు? నిజముగా నిది యొక భావ స్రోతస్సు. ఒక కళాఖండము. ఒక రసోపాయనము. “మట్టిలో దాచిన దచటనే” అని నిర్దేశించి చూపుటలో పనవి పనవి వాపోవుట వ్యక్తమగుచున్నది. “పక్షులు రాల్చు పచ్చరాకులు పరామర్శకో యన” అనునది యెంత గురుతర మైన భావము! ఎట్టి కదలికయో సహృదయులే ఎఱుగుదురు. లలిత మైన ఉపమాన రేఖ అచట ఒక చిన్న కదలికలో మెఱసిపోయినది.

“జీర్ణచ్ఛాయలన పూచు గడ్డిపూ లెన్నో ఆతనికై విషాదముతో తల వాల్చును.” చిన్నియనుగుపై దమకు గల ప్రేమానురాగముకతన సృష్టి యంతయు నాతనియెడ గౌరవ మాకల్పించుచు, నాతనిమృతికి శోకించుచున్నట్లే యామెదృష్టికి దోచినది. “రాల్చిపోవును కన్నీటిబొట్లు దారినే పయనించు మేఘుడు” “దేవతలు పంపిన కానుకలటుల” ఓహో! ఏమి యుదారభావ కల్పన! దుఃఖము తలముంగలై కారుమబ్బులు గ్రమ్మిన హృదయపుటంచుల నుండి తెగిపారిన శోకరసము పరిమితిని దెల్పుటకు ప్రకృతియందలి మబ్బులు రాలెడి నీటిబొట్లకంటె నింక నతిశయోపమానము నెట్లు చూపగలరు? కాని, యొక మనవి, “మరో ప్రపంచం— మరో ప్రపంచం”, ఇత్యాది శ్రీ శ్రీ గేయము లలో ఒకబద్ధిక గల గమకపు దూకుడు-తూగు- కనబడును. ఆ తూగే- ఈ పదకవిత్వము (worse libers) నకు జీవము. ఆ తూగు విషయమై వీరు ప్రయత్నించిన బాగుండును.

నిజమున కిది యొక శోకవిధుర మగు భావస్రోతస్సు. రసపరవశ మగు ఈ చిరంటికలము చిందు లింకెన్నెన్ని ఎన్ని విధముల పఠితల హృదయ సీమలపై జీవసస్యముల మొలకెత్తించ నున్నవో? అపరూప భావశోభాసమన్విత మగు వీరి లేఖనీవిన్యాసము తెలుగు హృది కొక క్రొత్త విన్నాణము.

88. శ్రీమతులు పరచూరి భువనేశ్వరీ

అన్నపూర్ణాదేవిగార్లు

నవ్యాంధ్రకవిత్వమునకు ప్రతినిధిగా శ్రీ శ్రీమతి లలితమ్మగారిని సమీక్షించిన వెనుక సవివరముగా జీవితవిశేషము వివరించుచు సమీక్షింపవలసిన కవయిత్రుల సంఖ్య ముగిసినట్లే.

ఇక నప్పటప్పట గృహలక్ష్మి ఇత్యాది పత్రికలయందు పద్యములు వ్రాసి వ్యక్తిగత చరిత్రలు తెలియబడని కవయిత్రుల నామములును, వారి రచనలు నీక్రింద పేర్కొనబడుచున్నవి. శ్రీమతులు భువనేశ్వరీ, అన్నపూర్ణాదేవిగారలతో కవయిత్రుల జంటలసంఖ్య నాలుగై నది.

వీరి లేఖని శక్తిమంత మైనది ప్రాచీనాధునాతన కవిత్వముల రెంటును వీరి కలము చెయ్యితిరిగినది,

తెలుగుబిడ్డ—

“కడుపునిండార త్రాగంగ గంజి లేదు,
కట్టుకొనుటకు చింపిరిబట్ట లేదు,
నిద్ర వచ్చుచో జానెడునేల లేదు,
దీన హరిజనస్థితి యిదె తెలుగుబిడ్డ!”
వీరు సాటివా రంచు భావింప వేల?
ఈశ్వర సుతుల టంచు నూహింప వేల?
రక్తసంబంధ ముంట తలంప వేల?
నీకు సోదరుల్ సుమి వారు తెలుగుబిడ్డ!
ప్రభు మహేశ్వర దర్శన ప్రాప్తి లేదు,
వారికొకట తటాకమ్మ స్పర్శ లేదు,
గ్రామమధ్య సంచారము కష్టము, దుర

దృష్టులే హరిజను లింత తెలుగుబిడ్డ !
 ఉపవసించె గాంధి యిరువదొక్కదినము
 వారి క్షేమాభివృద్ధికి పాటుబడుచు,
 పన్ను మొడ్డెను వారికై ప్రాణములను
 పిలిచి చేర దీయ వ దేమి తెలుగుబిడ్డ !

పిలుపు - బాబుజీ యిదె నీకు కబు రంపెన్

జాబు జవాబులు పసికిరా వట
 జాగు సేయక రమ్మ రమ్మిక...

బాబుజీ ఇదె — —

లేచినాడి ముప్రోద్దు నేమో
 పాచిపోయిన దంచు పొలమున
 కాచికొని యుండెదవు కాపూ !
 లేచి రా వేమోయి ముందుగ !

— బాబు

దేశకల్యాణంబు నీలో
 పేళలంబై యున్న దట, నీ
 కొసమే లండనకు తా నీ
 వేసమున పోయినా డదే,

— బాబు

మ్రోడుబారిన నిఖిలలోకాల్
 జోడుకోడెలతోడ బెరిగిన
 నీదు నరచే యధివసించి
 సుధాదిరురులకు జీవ మిడు నట”

— బాబు

మండులెండల నిప్పుకలలో
 దండి పడమటి శాంబరములను
 క్రాగిపోవుచు యాగిపోవుచు
 జోగి వైస మనుభోగి వీ వట”

— బాబు

సంయుక్తపలుకులు :—

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

మూగెను శత్రు సైన్యములు, మప్పు ఘటిల్లును గట్టికోటకున్,
వేగమె యడ్డుకోవలయు, వేఱ యుపాయము లేదు, సేవలన్
భాగము జేసి శాత్రుయత పౌరుషదీప్తి వెలుంగ పోరు మో
యీ గగనంబునన్ కుసుమవృష్టి సురల్ గురియన్ ముదంబుతో.

పగను సాధింపనెంచి యీ పందతోడ
నరుగుదెంచెను మా తండ్రి యల్లు డన్న
మాట మఱచి నీమీదకు, గోట మీటు
మయ్య! మామగా రనియెడు భయము వలదు,
అబలపలుకు లివి యని యనాదరమ్ము
సేయు దేమొ? శౌర్యంబు నన్ బాయలేదు;
శూర పృథ్విరాజపతికి దార నొట
మానినీమణి, రసకాంత మఱచి తేమొ?
సత్య మేప్రక్క, నాప్రక్క జయము ధృవము,
లెమ్ము - చింతింప బని లేదు ప్రియుడ! నీకు
దేశసంరక్షణమే మీకు స్థిరప్రతమ్ము
పచ్చినెత్తురు నీ ఖడ్గపాయసమ్ము,

మామూలుమాటలలో వీరరసస్ఫూర్తి తేవలయు నని చేసిన ప్రయత్నము
కానబడుచున్నది.

'ఖడ్గపాయసము' అనుచో, 'కత్తిపాయసము' అని యుండవలెను
'భయము వలదు' అనుచో యతిభంగము కల్గినది. ఒక్కొక్క శ్రద్ధ వహించిన
నిట్టివి పొసగకుండ గలవు.

సంయుక్తనిర్వేదము.

సైన్యము సన్నగిల్లె, రణసాధనసంపద ఎట్టిపోయె, రా
జన్యకుమారరత్నము వశంవదు డయ్యె, నశించె దుర్గముఁ,
దైన్యము పొచ్చె, శాత్రువులదాడి కలంచుచునుండె, డస్సితిన్,
అన్యము గోచరింపదు, మహాత్మ! లలాటము నేమి వ్రాసితో?

ప్రౌణనాధుని శత్రులు పరిభవించి
 దిట్టతనమున నేడు బంధించియుండ,
 చివికి సంయుక్త సంధికి సిద్ధపడునె ?

... ..

సమరరంగమున కురికి శాత్రువులను
 లేడిపిల్లలవలె కబళించివైతు;
 చేవ దరిగిన వెంటనే జీవములను
 వీరబలివేదికకు సమర్పించివైతు.

ఇట్లు వీరు తమ కలమునకు జాతీయవిషయములను వస్తువుగా దీసికొని
 రచించిరి

89. శ్రీమతి చర్ల సుశీలాదేవిగారు

'పసులకాపరిభాలిక' అను రెండు మకుటములలో వీరు నాగరక జీవనము
 కంటె, యౌవనలంపటజీవితముకంటె, పల్లెజీవితము, అమాయిక ముగ్ధజీవితము
 ధస్య మైన దనుచున్నారు.

మలయశైలశీతల మందమారుతములు
 సౌరభంబుల జల్లెడు సమయమందు,
 ప్రకృతినర్తకి నాట్యముల్ పఱపుతరిని,
 బాటబాడుచు దుమ్మెదల్ వరలువేళ,
 చిలుకలును ముద్దుపలుకులు పలుకువేళ,
 లలితశాఖలు వంగి సలాము నేయ.
 పసులకాపరి తనముందు పశువు లెల్ల
 మేయుచుండగా, నొక చెట్టుచాయయందు
 బట్ట బఱచి హాయిగా నట బండుకొనియు,
 వచ్చి రాని పదంబుల బాడుకొనుచు,

ఆంధ్ర కవయితులు

కోయి కోయను కోయిలకూతలకును
దిరిగి కోయని కూయుచు, దేపదేప
నవ్వుకొనుచు, మదిని మహానందమందు,
పసులకాపరిదే భువి పరిమసుఖము.

వీరి 'బాలిక' బాగున్నది.

మోహాంధతమసాన బుధు లేల బడెవరో
నా నొకయప్పుడు నవ్వుచుండు,
వీ మాయసంవృతి నే గూడ బడవలె
నేమొ నా నొక పరి నేడ్చుచుండు.
వే చింతయును లేక యెలమితోడుత నుంటి
నన నొక్క మా రాడుచుండు,
వమలతత్వము గాంతు ననున ట్లొకపరి గ
న్నర మోడ్చి పరవశ వగుచునుండు

వహహ! నీ చిద్విలాసము నరయదగును;
నింతలో నవ్వు, లంతలో నేడ్చు, లంత
లోన నాటలు, నంతలో మౌనవృత్తి
నందుచుండు బాలిక! ధన్య వనగ నీవె!

ఈ స్వభావోక్త్యనుప్రాణిత ఉత్పేక్ష చక్కగా నుండలేదా?

90. శ్రీమతి రాజేశ్వరిగారు

ఇంటిపేరు సహితము తెలియని వీ రెవరో కాని, వీరి లేఖని వర్ణించిన
విషయ మేదైన కానిండు-అది రసప్రపూర్ణముగ నుండును.

— వీరి లవణసాగరమథవము —

ఆ సబర్మతీతీర ఋష్యాశ్రమంబు
 బయలు వెడలిన సత్యతపస్వివెంట
 పరువులిడినది సకలప్రపంచదృష్టి
 ఏ ప్రళయవహ్ని పుట్టునో యేమొ యనుచు;
 దారిపొడవున శాంతిస్వతంత్రసమర
 జైత్రయాత్రా పురోగామి చరణసరణి
 ధన్య మైనట్టి ధూళి నౌదల ధరించి
 పొంగిపోయెను భూదేవి నింగిదాక,

ఇందలి కల్పనారామణీయకమును, యెత్తుగడలోని బింకమును చదువరులు
 గుర్తించి యుండరు.

ఎక్కడి దండీతీరం ?
 బెక్కడి శాంత్యాశ్రమంబు : ఈక్రోశశతం
 బెక్కరణిని నడుచునొ యీ
 ముక్కాళుల ముసలి ? యనిరి ముగ్ధప్రజలున్"

విశ్వసౌభ్రాతృత్వ విద్యోదమానాను
 రాగగీతమె మంధరాగ మయ్యె,
 శాంతి సామ్రాజ్యానుశాసక నిష్కామ
 భూషణమ్మే యాది శేషు వయ్యె,
 ఒకవంక పశుబలం, బొకట సాత్విక నిరో
 ధంబు దానవ దైవతంబు లయ్యె,
 తాతీప్రయోగావలంబన స్రవదుష్ట
 రక్తకుల్యలె హలాహలము లయ్యె,

లవణ సాగర మధన వేలాప్రభూత
 దర్శనాతీర సర్వస్వతంత్ర భార
 తీయ రాజ్యేందిరయె రమాదేవి యయ్యె,
 మోహినీమూర్తియై మహాత్ముండు వెలసె,

అంధ్ర కవయిత్రులు

అని లవణసత్యాగ్రహోద్యమమును షీరసాగరమథనముతో బోలి చక్కగా వర్ణించిరి. కాని, తుదియం దీ పాదము కూడా చేర్చిన వత్తనము పూర్తియై యుండెడిది.

“అందు పొడమిన లవణమే అమృత మయ్యె” ననునది.
వీరి శ్రావణపూజలోని యీ పద్యముంజూడుడు:--

ఇరుగమ్మ కెంత యదృష్టమో ? పెనిమిటి
కొనిపెట్టె బంగారుగొలుసుల జత,
పొరుగమ్మ దెంతటి పుణ్యమో : మువ్వల
యొడ్డాణమును కొని యుంచె భర్త,
ఎదురింటి సీతమ్మవదినె ప్రిడరు గుమా
స్తాభార్య నాను ముస్తాబు నొందె,
నందాక యేల- వయసు మీరినది మా
మేన త కాసులపేరు కొనెను,

దిగదుడుపురీతి నా కెట్లా తెగువచేసి
కాసు కొనివారు, బాలు- సేబా సటంచు,
దిగులు నొందకు భర్తపై మగువ! గేహ
లక్ష్మి కిడు కాంత యొక యనుర క్తియె సుమి !

చాలు! వీరి శిల్పసౌందర్యము నొత్తి ఋజువు పల్కుట కివి చాలు !

91. శ్రీమతి తులసీలక్ష్మణగారు

పిచ్చికల్లాలు

తఱపివెన్నెల పచ్చికెరటాల లేచి పొం
గులువారు పాలబుగ్గలను నులిమి,

బంగారుపోత నిబ్బర మూని మెరయు గుం

ద్రని చిట్టిచేతు లల్లన గ్రహించి,

మెలమెల్ల దప్పుటడ్లులు వేయగా దీసి,

వ్యత్య ససాదాలవంక జూచి,

చిరుబొజ్జమీదుగా జేర్చి చేతులు ప్రేమ

మోముపై కెత్తి దొబూచు లాడి,

చంక నిడికొని మనసార చౌకశించి,

శిరము మూర్కొని కన్నుల జేర్చికొనుచు,

నన్ను లాలించినట్టి నన్ను తల్లి

పిచ్చికల్లాలు మా యమ్మ పిలిచికొందు”

పసిబాల బాల్యచేష్టలను వ్యక్తపఱచుటకై వీరు గైకొన్న పదసంచయము మనోహరమై యున్నది.

92. శ్రీమతి కర్లపాలెం రాజ్యలక్ష్మిగారు

కొంఠవీచు.

రమణీయముగ నుండు రాజమంరిరములు

శిథిలమై గూబల చేరదీసె,

ఉరుపుప్పలశోభి తోద్యానవనములు

సర్పరాజముల కాశ్రయము లయ్యె,

స్త్రీలు జలకమాద శృంగారసరసుల

జ్వరదాయకం బగు జలము నిండె,

సైన్యసంతతి నివాసంబయి యలరారు

బురుజులు గబ్బిలంబులను జేర్చె,

కోటవాకిళ్లు శిథిలమై కూలిపోయె,

అశ్వగజశాల లన్నియు నడిగిపోయె;

ఔర ! విధివశమున కసాధ్యంబు గలదె!

93. శ్రీమతి ఆదూరి లీలావతిదేవిగారు

ని రీ క్షణ

“బాల బాలగులాబీల పూలమీద
రాలి పడియున్న తుహినంపు రాసులవలె.
చెక్కిళ్ళులపయి చిందు నా స్వేదబిందు
పటలి పథపథికులకు గన్పట్టుచుండు.”

“ఆపెచూపు లేరికొఱకొ ? అందులోని
భావ మేదో, యేరి కెఱుక ? పూవుపూవు
ను విడదీసి రేకు లొలిచి పనవి పనవి,
పై కెగయు సంజపై దృష్టి బబుపె నపుడు.”

“అలికి డేదేని వినిపించినంత, తనదు
సోలిపోయినట్టి సొలపుచూపు లెల్ల
నల్దెసలను సారించి కనలుచు రూక్ష
వీక్షణముల నిలుపు నిరీక్ష లెవరికొఱకొ ?”

“సలిపి సలిపియు విసికి వేసారి కడకు
సద్దులే వినబడని యా సంజయండు
కుమిలి కుమిలియు తనలోనె క్రుంగిపోయి
నడచె నింటికి నడుగులు తడబడంగ
ఘం యొక్కతె రాగార్థభావ మూని.”

భావము సుగమ మయిన యిది యొక యాధునిక కవిత.

94. శ్రీమతి సామవేదము సీతారామమ్మగారు

జానకీనిర్వేదము - భిక్షువు.

ఖండకావ్యములు వ్రాయుటలో శ్రీ సీతారామమ్మగారికరు సిద్ధహస్తలుగ గృహలక్ష్మీయం దగపడుచున్నారు.

వీరి జానకీ నిర్వేదము :—

“పిడుగటు లీ యుదంతము చెవింబడినంతనె, నాదు ప్రాణముల్ విడివడిపోవ వేలనొ ; ద్రవించెడు నీ మన మెల్ల నాకు నై సుడివడి స్రుక్కియింత దయ జూపగ లేక రఘూ త్తముందు నా నడవడి దోషయుక్త మనెనా ? అనలుం డెఱుగండొ ? లక్ష్మణా.

ఏ యనురూపదంపతుల నే భవమం డెడబాపియుంటినో? ఈ యడవిం దపించి కృశియింపగ నిట్లు దయాసముద్రు డ న్యాయపు వాదు నమ్మి కడు నా కొనగూరిచెనెగ్గు, నైన దా నే యిటు లుండ, లోక మది నేర్పునె యొండొకరీతి పల్కగన్.

తలలో నాలుకవోలె నుండి, తన సంతాపాన్ని మత్తేమవా గ్గుల సందోహముచేత నార్చుచు నజస్ర మ్మెక్కుడొ భక్తి లో సలుపక లేదొకా సేవలన్ వనములో ? సంతోషియై ప్రేమవా క్కుల దా బల్కగ లేదొ? కూరిమిని నాకుం గూర్చడో ? లక్ష్మణా!

ఇంతే కాక, 'భిక్షువు' అను మకుటమున వీ రొక ఆదర్శమగు సంభాషణను వినిపించిరి:—

గృ — చింపికంబళి పైన గప్పుకు
చిరుగుబట్టల గట్టి వణకుచు,
వంక రగు కణ్ణొకటి బుచ్చుకు,
వచ్చినా డండి ముదుసలి-వచ్చినా డండి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

భి - ఎండ మలమల మాడ్చుచుండెను,
రెండురూములవేళ బాబూ!
తిండి తిని నా ల్గాయె నేటికి,
దండ-మిడు డొక్కింత కబళం.

గృ - ఏదియు గానివేళ నిపు డేటికి వచ్చితి విట్లు? భోజనం
బా? దయసేయు మింక పలుభంగుల జెప్పకు, వారియిండ్ల కా
మీదుగ నేగ రాదె: పది మీరిన భోజన ముండునే? వృథా
నీ దయ నీ యయుక్తు లిట-నేగుము వచ్చినత్రోవ శీఘ్రమే.

భి - మేడలును మిద్దెలును గలిగిన
మేటిదొర శీరీతి బలికిన,
కూడు దొరకునే? దండ మయ్యా!
కోపపడకండో.

గృ - చెప్పినమాట నీ మదికి జేటుగ దోచెనె: మా గృహంబులో
నప్పుడె యెల్లరుం దినుట నన్నము లేదు? నిజమ్ము-నీకు నై
యిప్పుడు వండనేర, మిక నెచ్చటికేని జనంగ మేలు, నీ
విప్పగిడిన వచింప ఫల మింతయు లేదు, వృథాప్రయాసముల్.

భి - మేడ లున్నా ఫలము లేదు.
మిద్దె లున్నా ఫలము లేదు,
కూడవచ్చే పుణ్యమును గడు
కూడబెట్టుము నీవు జీవా!

గృ:—చాలుం జాలును-కట్టిపెట్టు మిక నీ చాతుర్యముల్, వూరకే
యేలా యిట్టులు బిట్టుగా నరచెదె? ఈవేళ బస్తుండినన్
పోలే దీ కఠినంపు బ్రాణము, యశంబో ద్రవ్యమో యన్నవా
రేలోచతురు శీఘ్రమే? మఱి యిదేమో మీకు దీర్ఘాయువుల్:
... ..

ఇంకా ఇట్లు కొంత సాగిన దనుకొనుడు గ్రంథము. ఇందు నిత్యము సామాన్యముగా ప్రతియింటను జరుగు సంభాషణ మెంత సభావోక్తిగా గూర్చబడి చిత్రింపబడినదో చూడుడు.

95. శ్రీమతి బెల్లంకొండ కనకమ్మగారు

వీరు తమ ఆంజనేయస్తుతి ద్వారా మానవులు నేర్చుకో దగిన ఆదర్శములు చూపుచున్నారు.

తన రాజ్యమును వీడి పనుల పాలై పోవు
 భానుజు సహచారి వైననాడు,
 దశరథసూగుండు తలయాచి మెచ్చంగ
 అంచితరీతి భాషించునాడు,
 ధరణిజాన్వేషణార్థము సముద్రము దాటి
 చిటికెలోపల లంక జేరునాడు,
 రామానుజ ప్రాణరక్షణోద్యోగివై
 తెగువమై నొకకొండ తెచ్చునాడు,

స్వామిభక్తియు, సభ్యసంభాషణము,
 అన్యదుర్లభ మగు ప్రతాపాతిశయము,
 సతత పరపితజీవితము నాగ
 నేమొ ప్రకటించితివి మాకు స్వామి! నీవు.

96. శ్రీమతి మానికొండ అలమేలుమంగ

తాయారమ్మగారు

గీతికా మాక్తికహారము.

“హృదయ మవియంగ ప్రేముడి నెన్ని మార్గ్గా
పిలిచినది ప్రేమభిక్షకై ప్రేయుడ' సుంత
పలికినను నోటిముత్యాలు ఒలుకు నోయి?
పూజ సేసిన నా భావపుష్పసమితి.

విరస మగుచుండె నీ పాదరసిజముల
అమృతమయ దృష్టి నలరింప వైతి వేల?
మేళవించితి ననురాగలీల నాదు
హృద్విపంచి ఉపేక్షచే ప్రేదులగలదు.

ప్రణయగీతమ్ము వాయింపరాదె నాథ!
కాంతు గదిసిన యీ ఉషఃకాంత నొసట
ప్రౌఢుప్రౌఢిచెను, వెలవెల బోతి నేను,
అర్జ్యమును గొంట కేనియు నవధి లేదె?”

ఇట్టివి కొన్ని భావగీతములశ్రేణికి చేరదగినవిగా నున్నవి.

97. శ్రీమతి దోసపాటి సీతారామమ్మగారు

— ఆంధ్రమాత —

గోదావరీ కృష్ణ పాదోదకముల
ద్రావించి పెంచె నే రాజమాత,
సంపూర్ణ సస్యప్రశస్త్యము లిడి బ్రోచి
మన్నించి మనిచె నే మహితజనని,
తరులతా గుల్మకంద వనోషధములచే
మనబల ధాత్రియే కన్నతల్లి,
పరమపతివ్రతా భవ్యచారిత్రల
గని కీర్తి వెలసె నే కర్మభూమి,

కవిజనంబుల పాలిటి కల్పకంబు,
పరమసౌభాగ్యముల కేడి పట్టుగొమ్మ,
అమ్మహోతల్లి రూపంబు నాత్మ దలచి
ఆంధ్రమాతకు వందన మాచరింతు.

—:❧:—

98. శ్రీమతి నుదురుమాటి శేషమ్మగారు

వృషభరాజు (Bull) అనే ఆంగ్లరచన కనువాదము.

వీరి యీ కావ్యము అంతయు ముత్యాలసరములలో చాలా దీర్ఘముగా ఉన్నది. మచ్చునకు రెండు మాత్ర మిచ్చుట ఉదాహరింతును.

"అడవిమొకముల నదరజేసెడు
నట్టి క్రోల్పులి యైన తనతో

పోరి రెండవసారి పొంతను
పోమి కల గాంచెన్.

... ..

“నిదుర మేల్కొని తత్క్షణమ స్వా
ప్నీకము తన గోసార్యభౌమత
తెలిసికొని యా ముసలివృషపతి

“ఆధిపత్యం బెంత కలిగిన,
నంగపటుత్వం బెంత మెఱసిన
వార్ధకమున జీవి కుత్తల
పాటు తప్పదిలక”

99. శ్రీమతి నల్లూరి రత్నమాంబ

నా జన్మ భూమి.

నిఘ్నర నిస్తంద్ర సీహార నిష్యంద
ధారాకలిత హిమధరముతోడ
స్వాంతసమ్మదవారి పరిపూర్ణవిభాజి
త వితత కాసారతతులతోడ
సౌరభ నిర్భర శతపత్రసంఘాత
సంయుతోరుధునీ ప్రచయముతోడ
నానా తరులతా వితాన సముద్యోత
సాంద్ర వినుల వసీచయముతోడ

లలిత ధావళ్య కౌముదీవజము నెమ్మి
త్రస్తరించెడు ధవళ సౌధములతోడ

మించి యేపును గాంచి రహించి ధరణి
సరవి జెలువారు సతము నా జన్మభూమి.

సంస్కృతమయ మగు నాంధ్రోక్తిచాతుర్యముతో జన్మభూమిని వీ రిట్లు
ప్రస్తుతించిరి.

100. శ్రీమతి ఎ. కోమలమ్మగారు

— సంప్రార్థనము —

“భారతి తావక మృదుపదపంకజ సంతతచింతనరతి మమలాం
క్రూరతరారి సమూహానిషాదన సముచితబలయుతధృతి మమలాం
తావక జయజయ గీతాగానే కర్ణమనోహర కంఠరవమ్
మోహక కవితాలింగిత పటుతర కోమలతర వాణీవిభవమ్
తావకబంధనతోడన శక్తిమ్ త్వచ్చుత్తీత్యస్థాపన యుక్తిమ్
కరుణా మంజుల సంతతవత్సల యాచే సవినయం”

కేవల గీర్వాణవాక్కులతో వీరు భారతీస్తోత్రము చేసియున్నారు.

101. శ్రీమతి కొల్లూరి గారిదేవిగారు

సౌదామని.

“ఈ యనంత గాఢాంధకారాయతాభ్ర
పథమునందున ఫెళ ఫెళార్భటులతోడి

జలదనంచయమందున సాగి యొంటి
నెచటి తేగదొ? సౌదామనీ! వచింపు.

అతిమనోజ్ఞ నక్షత్ర నీలాభ్రవీధి
హర్ష దానందములతో విహారమాడు
ప్రావృడభ్రపయోధరస్వామి! వలచి
తిరుగుచుంటివ యారీతి దిశల నెల్ల?”

“క్రేళ్ళురుకు మృగచందంబు గేళి సేసి
వెడలుచుండెడి రసపుత్రవీరు వోలె
నేగుచున్నావు నీ కంత వేగ మేల?”

వీరి యూహాపథము రమణీయముగ నున్నది.

102. శ్రీమతి చర్ల నగరాజకుమారిగారు

బొబ్బిలి బెబ్బిలి.

“అరరే! ఎంతటి ఘోరకృత్య! మవురా! ఆంధ్రావనికా జేసినా
సరిభూనాథులు, వీరబొబ్బిలికి? కట్టా యెంత కష్టంబు?
స్ఫురదభ్రంకష బాహువిక్రమలసచ్ఛూరుకా మహావీరు, భా
స్వరతేజఃపదవీనిధాను నను పాపారాయు నూహింపరే?

“దరి లేనట్టి తరిన్ గ్రహించి, దయయున్ దాక్షిణ్యమున్ వీడి, ని
ర్భరక్రోధాన్ని వెలార్చి గాల్చితిరి, పాపం బంచు పుణ్యం బటం
చు రవంతేనియు నెంచకుండ మనమమ్మన్, శత్రురాధ్యర్వభా
స్వర క్రోధాన్ని విదగ్ధమాను డగు పాపారాయు డొప్పారగన్.

ప్రళయకాలాన్ని చెలగి నిర్భయముతోడ
ప్రజ్వలించిన, ఎదు రుండువార లెవరు?
ఈ వెలమ కేసరింద్రము తావకీన
రుధిరధారలు గ్రోలక వదలు నొక్కొ?

“శత్రుమారణోత్సాహ ప్రజ్వలిత క్రోధ
పూరితాన్ని చృటలతోడ బొబ్బిలి పులి
వచ్చుచున్న ది దే, రండు పౌరుషంబు
లున్నచో, కాచుకొం డిక నోటువడక.

గమనించితిరా- శౌర్యరసము క్రక్కడలు ధారావిశేషము! “అరరే
ఎంతటి —” అమ శార్దూలవిక్రీడితపు ఎత్తుగడలోనే బొబ్బిలి బెబ్బిలి వీరవిహార
విస్ఫూర్తివి విడంబించినది. ఎత్తినది మొదలు తుదిదాకునంతవఱకు ఒకటే ధార.
వీ రిట్టి నిర్వహణముతోడనే ‘బొబ్బిలి’ యంతయు రచించిరో యేమో తెలియ
కున్నది. అంతయు రచించియుండిన బాగుగ నుండి, అనంతమ్మగారి కావ్యముల
వలెనే ఆవేశపూరితమై యుండియుండును.

103. శ్రీమతి అయ్యదేవరబాలాత్రిపుర

సుందరమ్మగారు

టీచర్సు డ్రైనింగుగూర్చి హాస్యరసముగ వ్రాసిన ఈ పద్యములు
బాగుగా ఉన్నవి.

“బాబూబ్రదికితిమి”

ఏ బ్యాచి నడుగునో, యెవరినో, యను బీతి
గొలుపు క్రిటిసిజముల్ తొలగిపోయె,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

వ్రాసినదానినే రామకోటిగ వ్రాయు
 నబ్బరువేషను లంతరించె,
 పాడిన పాటనే పాడించు నీ నోట్సు
 ఆవు లెసన్నుల హంగు లుడిగె.
 తలపని తలపుగా తగిలెడు టీచింగు
 వర్కు బాధలు కూడ ప్రాతవడియె,

వేళపాళలు లేని డ్రిల్ వెనుకబడియె,
 గడిచె డాక్టరు సర్టిఫికట్ల బాధ.
 బ్రదికితిమి జీవుడా! శాంతపడగదోయి!
 గడచిపోయెను త్రైనింగుగండ మహాహా!"

“ఎలుకను దెచ్చి ‘పిల్లి యిది, యీనడుమన్ విధి మూడుకాళ్ళపి
 ఱ్టల సృజియించె’ నన్ను, దలలుం గదలించుట తీరె, మా మనం
 బులకు యథేచ్ఛ గల్గె, ప్రతిపుస్తక మొక్కొక దేవు డన్న రో
 జులు గతయించె, నింక పరిశుభ్రపు నోగిర మబ్బు జీవుడా!”

దొరగారితో మాట జరుగురుకై చేయు
 ముస్తాబులనుజూడ బోము ముందు,
 హర్తిగా స్టైపెండు ముట్టునో ముట్టదో,
 యను తొట్రుపాటుల నరయబోము,
 ... ..
 ... ..

చిత్రలేఖన దీక్షయు చెల్లె, గాన
 బ్రదుకు జీవుడా! తీరె నవస్థ లెల్ల.

“చిత్ర, యులియును, అంపంబు చేత బట్టి,
 చెక్కుచున్నట్లు నటియించు చేష్టితములు
 నిన్నియును గూడ నేటితో సున్న యయ్యె,
 జీవుడా! భీతి లే, దింక చింత యుడుగు”

త్రైనింగు సమయమున, జరుగు నాటకము లన్నిటిని గుడి గ్రుచ్చి యిట్టే యీమె యింకను హాస్యముగను, సహజముగను వ్రాసిరి. ఈమె యేది వ్రాసినను నిట్టే హాస్యమయముగ నుండును.

104. శ్రీమతి వింజమూరి సీతాదేవిగారు

“పంజరమునుండి.”

“యుగయుగములనుండి నే నుండి నిచట,
సీలియాకసము పిలుచు నేమొ నన్ను?
ఈ దినము బంధములు లేవు, ఇపుడె తలుపు
తెరిచి రెవ్వరొ విడుదల తెచ్చినారు.”

“అరుణరాగాన పూర్వాద్రియందు స్వేచ్ఛ
కొలుపు తీర్పు ప్రొద్దున వియత్తలములోన
కెగిరిపోయితి గాని, యీ గగనపథము
దూరమై తోచె, స్వేచ్ఛయే భార మయ్యె,
తరతరముల దాస్యముపై బరువు దోచు,
స్వేచ్ఛ నీ హృదయము మోసికొనలేదు.”

హిందూదేశీయులకు గాని, శ్రీజనులకు గాని చిరంతన పారతంత్ర్య మెన్నడైన బాసిపోయి స్వాతంత్ర్యము వచ్చినను, అలవాటులేని యాపాసనముగ నది వారికి వెగటుగనే తోచు నని యీ శ్రీమతి వ్యక్తీకరించిన భావము స్వభావో చితముగ నున్నది.

105. శ్రీమతి వట్టికొండ విశాలాక్షిగారు

“అభ్యుదయ గీతాలు”

గృహలక్ష్మీలో బాగుగా ప్రఖ్యాతి గన్నవి. అందుండికొన్ని శీర్షిక లుద
హరించెదను. ‘జలదమా!’ —

చుక్కల్లో చంద్రుండు
చూచుచుండగనె,
మాయమై పోయెను,
మబ్బుతుస్కలో నెవుడో,
ఈ చిన్ని వెన్నెలలో
ఏ పూలలావియో
మెయి సోకినంతనె
మేనెల్ల మఱచితిని.
పండు రేయెండలో
సిండు హృదయముతో
కైత నల్లెడు కవులు
కరగి నీరై పోరె?
చందమామా! రావె!
జాబిల్లి! రావె! యని
వసిపాప నాడించు
పడతు లే మైరొ కడః
చిట్టిపాపా యెంత
చిందులు ద్రొక్కునో?
కవు లెంతగా నిన్ను
కఠినోక్తు లాడదురో?

తొలగిపో జలదమా!
తొలగిపో, తొలగిపో!
తొలగిపోవుదు వేని,
కలయట్లు జగమెల్ల
పండువెన్నెలలోన
పరవశం బొను గా.

“భృంగమా” అను గేయాలు చూడండి :—

ఈ కలువపూవులో
ఈవు ఝంకారిస్తు,
ఆ కలువపూవులో
ఆపె ఝంకారిస్తు,
ఏమి చేయుచునుంటిరే!
భృంగమా!
ఏమి చేయుచునుంటిరే!
రమణీయ మైన ఆ
రామవాటికి రోన
గుంపు గుంపులు గూడి
సొంపుగా గూర్చుండి
ఏరి చూచుచునుంటివే?
భృంగమా!

ఏల చూచుచునుంటివే?
 అస్ఫుటిత కుసుమా?
 నందముగ కూర్చుండి,
 పరిమళం బింతేని
 పరవశము గాకుండ
 కాపు కాయుచు నుంటివే?
 భృంగమా!
 కాపు కాయుచు నుంటివే?
 కలువరేకులలోని
 కమ్మతావులు చిమ్ము
 మధురాసవాస్వాద
 మత్తచి త్తమ్ముతో
 ఝంకార మొనరింతువా?
 భృంగమా!
 ఝంకార మొనరింతువా?

భవదీయ మృదుగాన
 పారవశ్యములో
 ఉన్నంత సేపు నా
 కొక్క విషయం బేవి
 జ్ఞప్తికై నను రాదుగా?
 భృంగమా?
 జ్ఞప్తికై నను రాదుగా.
 సద్భావసౌధా?
 శాంతచేతస్కులై -
 కల్పనాప్రతిభమై
 కైత నల్లెడు కభుల
 కామోదమును గూర్తువా
 భృంగమా!
 ఆమోదమును గూర్తువా?

వ్యంగ్యధోరణిలో రచించిన ఈ "భృంగమా" అను శీర్షికను గేయములు బాగున్నవి.

"స్వాగతము" అను శీర్షికలోని భావప్రకర్ష ఇంకా ఉదాత్తముగా నున్నది.

కవిగేయములే వినుచు,
 కవిపద్యములే వినుచు,
 కవిజీవితేశ్వరిగ
 కలకాల ముండుచు,
 కవయిత్రిమాటయే మఱిచావా?
 కవికవుంగిలి లీన మైనావా?
 శ్రీ వయ్యనున్ మాదు
 చెంతకే రాకుండ

అచటనే వసియింప దలచావా?
 శ్రీకులోద్ధరణ కై నను రావా?
 శ్రీ లన్న అభిమానమే లేదా?
 ... ..
 వేగమే రావమ్మ ఓ కవితా!
 స్వాగతం బిస్తాము మృదుకవితా!
 సీరాజనం బిదుగొ ఓ కవితా!
 నిన్నె పూజిస్తాము ఓ కవితా?

నిజముగా సరస్వతి కిట్టి స్వాగతము కాంత లందఱు నీయ వలసినదే. ఇచ్చి ననే కాని, సరస్వతి వీరి యిలువేల్పు కా దేమో? భావగౌరవమున కెంత వెల యైన నియ్యవచ్చును. ఈశ్రేణి పద్యములు శ్రీ కౌత్తపల్లి లలితగారి సమీక్షయందు వివరించిన కవిత్వశ్రేణికి చెందినవి. శ్రీమతి విశాలక్షమ్మగా రిట్టి వెన్నో రచించిరి

106. శ్రీమతి జయంతి లక్ష్మీమంగతాయిగారు

ఏ రొకరు ఇట్టి ఆభ్యుదయ కవిత్వమును వెలయించినవారుగా నున్నారు. వారి 'ఆభ్యుదయము' అను కీర్తికిను చూడుడు:—

అందు "ప్రకృతిభాగ్యం. ప్రణయప్రభావం" అను పాదాలలో—

చిరుకలివెలుగుల-

దినపతిబింబం

తూరుపుదెసనే

పొడిచింది-

వెలివెలిచీకటి

చిటికలోననే

ప్రొద్దువెలుగులో

కరిగింది-

మానిని కోరే

మానవలోకం

నీతిహీనతలో

సమసింది-

మహిళలు వలచే

మాన్యప్రపంచం

మహామహిమనే

లేచింది-

ప్రకృతిభాగ్యం

ప్రణయప్రభావం

తెలుసుకు తెలిపే

భావొన్నత్యత

పైపై రంగుం

వర్ణన చేసే

ప్రాతజబ్బు లి

క్రొత్తసొబగులో

నవకవులారా!

యమనటులారా!

నవ్యమహోదయ

పాంచజన్యమున

సుస్వరశ్రుతిలో
భావగీతికలు
పాడండి-
ప్రణయనాటికను
ఆడండి-
... ..
భావగీతికల
హృద్యారావములు,
ప్రణయనాటికల

లాస్యభాగములు
పాంచజన్యపూ
పంచమస్వరమూ
విశ్వం నిండాలి.
దెసలను దాగొను
వేలుపుపెద్దలు
ఎదుటికి
రావాలి.

107. శ్రీమతి దేవులపల్లి సత్యవత్సవుగారు

వీరు తణుకువాస్తవ్యులు. అచట మహిళాసమాజ మొకటి పెట్టి శ్రీజనసేవ చేయుచున్నారు, అపుడపుడు జాతీయసమస్యలపై వ్రాసిన వారి పద్యములు గ్రహ లక్ష్మీయందు కనబడుచున్నవి. వీరు ప్రసిద్ధ కాంగ్రెసుభక్తులు.

స్టేడుకన్యను గూర్చి:—

ఎక్కడి యాంగ్లదేశ మిది, యెక్కడి భారతదేశ ? మద్దిరా !
ఇక్కడి కేగుదెంచి, యిటు లెంతయు దీక్షను మాదు ముక్తికై
తక్కక రాత్రియుం బవలు తల్లిరా! స్టేడురా! పాటునొందు, నీ
ఎక్కువ యైన ఈ ఋణము నేగతి నీగెద మమ్మ యిమ్మహిళా?

మృగత్పవ్వును బోలెడు నా
దగను విలాసమును విడిచి, తల్లీ! స్టేడూ!

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నిగమాంతవేది గాంధికి

దగ కూతుగ వైతి, వెంత ఛన్యవౌ ధాత్రిన్?

సత్యాగ్రహాలకు ;—

రథవోదితుం డౌచు రాజిల్లు కేశవున్

మఱిపించు శ్రీ గాంధి మహిమ దలచి,
వ్యసనసప్తక మాచి పరగెడు ధర్మజు

మఱిపించు నా పడేల్ మహిమ దలచి
సురరాజు సుతునిదౌ సుప్రభావంబును

మఱిపించు జహ్వారు మహిమ దలచి,
వాయువు త్రికు వీరవగు భీమసేనుని

మఱిపించు నా సుభాష్ మహిమ దలచి,

సేను, అస్సారి ప్రభృతుల చేవ నెంచి,

యుద్ధవిశ్రాంతి గై కొనియుండు డయ్య!

మఱల రాగల సంగ్రామ మహిత విజయ

లక్ష్మీకరగ్రహమకొఱకు లక్ష్య మెంచి...

ఇంకొకప్పుడు సత్యాగ్రహాలకు చేసిన "ప్రబోధము" గాంచుడు:—

కను డా మాలల దుఃఖనిస్వనములన్ కారుణ్య మేపారగా

ననుతాపాశ్రుకణప్రవాహమున తానంబాడి, జాతీయ సే

వన దీక్షారతి ఋని, భారతము గాపాడంగ త్యాగవ్రతం

బున నాత్మాంజలి మాతృచరణాంభోజంబుపై నంటుచున్

వెనుకం జూడక రండు-లెండు-తెగువన్ వేవేగ నారీమణుల్ ॥

దాస్యాంధకారము తరిమివేయుటకు నై

ఖద్గరు దీక్షతో గట్ట రమ్మ!

గద్గదస్వరముతో కడు దుఃఖ మందెడు

పంచమసుతుల పాలించ రమ్మ!

ఆత్మనాశ మొనర్చునట్టి త్రాగుడు మాన్పి
 దేశవస్తుల దీక్ష దెల్పు రమ్మ!
 మన భాష, మన జాతి, మన దేశ మభివృద్ధి
 నెనయు మార్గముల నూహింప రమ్మ!
 మనము పూర్ణస్వతంత్రత గనెడువటకు
 తీరబో దమ్మ మన పని తెరవలార!
 మాతృ సేవాపరాయణ మహిత దివ్య
 కంకణము దాల్చి రా రమ్మ గరితలార!||

ఇట్లే వీరు సత్యాగ్రహోద్యమ సమయమున స్త్రీల ననేక విధముల ప్రబోధించియుండిరి.

107. శ్రీమతి పోతాప్రగడరాజ్యరత్నమ్మగారు

సమతను వెంట నంటు నల చంద్రుని ధాటికి నోర్వలేక, దా
 గమలిన మోము వాంచి, తరు కాండముసన్నిధి నేడ్చుచున్నయా
 కమలముఖిన్ గనుంగొనుచు, కామిని గావగజాలకుండుటన్
 విమల హిమాంబురూపమున వేదన నొందెడు వృక్షసంతతుల్.

వీరి 'ప్రేమ' చును మకుటమునందలి పద్యములు బాగుగా నున్నవి:--

"రా జయి నేను బుట్ట, సతిరో నీవు భిక్షుకివై జనించినన్,
 తాజుల చిహ్నమై తనరు రమ్యకిరీటము మూల ద్రోచి, వే

రాజుల మన్నన ల్గనుచు రంజిలు నా శిర మంత వంచి, నీ
రాజితపాదపీఠి దగ భృత్యునికై వడి నుందు నెంతయుఁ.

108. శ్రీమతి లలితాకుమారిగారు

సకలాశావరిదృప్తి సూర్యుని యుషస్సందేశముల్ తెల్పు నీ
యకలంక మ్మగు వేళ మోహనము దివ్యముఁ సుమీ నేడు వి
శ్వకళాతంతుల మీటి భారతయశస్సౌభాగ్యముల్ పాడి, మే
లుకొనం జేయుము నీదు గీతములతో లోకములఁ సోదరీ!

వీరి 'శ్రావణలక్ష్మి' బాగున్నది:--

మోవిపై దూగు మెరపుల మొలకనగవు,
భుజముపై వ్రాలు మొయిళుల ముద్దుకురులు,
తనువు నిండిన పూల యందంపు సొగసు,
వరల నేతెంచె శ్రావణభాగ్యలక్ష్మి.

కొండయంచుల నాడుకొను నల్లమబ్బుల
మాటున వెల్లు శంపాకుమారి,
పూవుడొంకల నాకుపొత్తిళ్ళనకుమ క్రొం
బసపుల జల్లు సంపంగికన్నె,
కెంపుల దానిమ్మగింజల గొరుకుచు
పీలపీల మని కూయు చిలుకపడుచు.

ఏటిచెంగటి గాలి కెగిరెడి ముంగురుల్
మెల్లన సరిచేయు పల్లెపిల్ల

ఎంతటి ఆమాయక మనఃప్రవృత్తితోడ
స్వాగత స్నేహగీతముల్ పాడినారా?

జాంధవప్రేమసూచక జాషసమితి
వరల నేతెంచె శ్రావణ భాగ్యలక్ష్మి.

బంగారుజలతారు పైట చెంగావియం
చులు గాలితాకున మెలితివడగ,
నీలాలమీద చిన్నెల వన్నియల నింపు
చిన్నారి చూపుచు చెమ్మగిల్ల,
పగజాలపెదవి గేదగిరేకు సన్నని
మొలకల చిరునవ్వు మురువు సూప,
చిగురాకు మెత్తని చేతుల బంగారు
పలకలగాజులు తళుకు లీన,

లోలకులు చిన్నిచెవుల నుయ్యాల లూగ,
మోమునం గుంకుమపుబొట్టు ముద్దు లొలుక,
నడలు తడబడ, క్రొత్త సందడులు మీర,
వచ్చె వేడ్క మా వదిన శ్రావణముతోడ.

వీధిపీఠుల ముగ్ధ వీక్షాపరంపరో
న్ముక్త నిస్తులభావ మౌక్తికములు,
బాటబాటల యౌవనాటోప పరిజ్యంభి
తాధరోష్ఠా దరహాసరుచులు,
పథపథముల వయఃప్రౌఢకాంతాస్మేర
సహత వాక్యారావ సముదయములు,
జాడజాడల బాల జలజాననా పాద
కంకణ కింకిణీ కర్ణణనగతులు,

ఎచట జూచిన కేరింతలే, బెడంగు
నడకలే, క్రొత్తక్రొత్త సందడుల సదులె,
నిండి మా చిన్నిపల్లె నెన్నండు లేని
సంవదల ప్రతిధ్వని జూపె శ్రావణమ్ము.

అవిరత మాంగల్యశోభతో నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణము ఘటించు
నీ శ్రావణశోభను నింకను జాలమంది కవయిత్రులు గానము చేసిరి.

109. శ్రీమతి తుమ్మల వసంతాదేవిగారు

ఈమె రచించిన శ్రావణకృతి మఱియొక విధముగ నున్నది :—

“వ్రాలు తటిల్లతాతతిని వ్రాలు ననంత సువృష్టిధారలున్
రేలు పవల్ మిగుల రేలుగ జేసెడి యుష్మదీయ మౌ
లీల మహావిచిత్రము బరే! సుమి శ్రావణదివ్యలక్ష్మి...

.. ...

మెఱపులె దీప్తమై, స్తనితమే మఱి దివ్యమృదంగవాద్యమై,
పఱచిన శాద్యలమ్ములు తివాసులు గా వెలుగొంద, నందు మై
మఱచి మయూరపాత్రములు మంజుల నాట్యము చేయ, నొప్పు నీ
మురిపెపు శ్రావణ ప్రణయమోహిని ....

ఇప్పట్టున శ్రీమతి ద్రోణరాజు లక్ష్మిబాయమ్మగారి ‘వరలక్ష్మి’ ని గూడ
సేవితము.

“శ్రావణభాగ్యలక్ష్మి! ఘన స్వాగత మమ్మ దయామయీ! జగ
త్పావని! లోకపాలనవిధానమతిన్ దయచేసినావె! ని
న్నేవిధి నర్చసేయగల? నీ హృదయస్థితనై యథేచ్ఛగా
సేవల నంది లే నగవుచిందుల దీవన లిచ్చి బ్రోవుమా.

చల్లగా వచ్చి శ్యామల శాద్యలములు
ననలు గొనుచున్నవో ఏమొ, గను మొకింత
వేడివేలుపుకాకల వాడిపోవు
ఆలప్రేగుల దన్ను తీయనిజలాల.”

అని పైరు పంటల క్షేమమును జూడవే శ్రావణమా యని ప్రార్థించి యున్నారు శ్రీమతి రాజేశ్వరిగారి “ఇరుగమ్మ కెంత యదృష్టమో” యన్న యుద్బోధ మిదివఱకే ఆలించియున్నారు. ఇంక నెందఱో యిట్టే ఋతుగాన మొనర్చియున్నారు.

110. శ్రీమతి మీనాక్షిగారు

“ఆంధ్రీ”

శ్రీల వెలసిన తెలుగుతల్లికి
గీర్తి గాంచిన యాంధ్రజననికి
జేరి హారతు లీయగా, వే
గిరము రావే సోదరీ!
పలుకుపలుకున దేనె తొలికెడు
తెలుగుతోటల తీపుతేటలు

వెలికి జిమ్మిన మొల్లసతి వలె
గులికి కూయవె సోదరీ!
సుధలు గురిసిన తెలుగుచాటను
సిరులు విడిసిన తెలుగుతోటను
బుట్టి పెరిగెడు మనకు తె దిక
నెట్టి కొఱతయు సోదరీ!

111. శ్రీమతి సామవేదుల చిరంజీవమ్మగారు

దేశ సేవిక,

రాతిరి గప్పు హైమపు తెరన్ మరుగొందిన కేతకీసుమం
బాతపకాంతి మందమలయానికులు కూర్మి మఱుగు వాయుచుక
వీతసమస్తమాండ్య మయి విస్ఫుర తేజము లొల్కునట్టు, లౌ
రా! తమమున్ విడంబడి విరాజిలుచుండిరి దేశసేవికల్.

ఆతపవహ్నికీల లవణాంబుధి తీరమునందు నుప్పు దా
చేతుల జేసినట్టి నవచెల్వమొ, కృష్ణుని జన్మభూమికిన్

జాతర చేయుట గలుగు శాంతరసంబో, ముఖంబు నింప వి
ద్యాతతగౌరవాన్వయవిభాతి మనోజ్ఞవిలాస మొందెడిన్.

తల్లి సమస్తదీక్షలకు దక్షిణభూమియ, దేశభక్తులన్
పిల్లలలోన ఆంధ్రి యగుపేరిటి దెంతయు ధైర్యశీల యం
చెల్లజగంబు ద న్నొగడ నిఃతలు జేసిన దా స్వతంత్రభా
స్వల్లిక దేవసేవికయ భారతభావివిశుద్ధలక్ష్మిగా.

112. శ్రీమతి R. శారదగారు

‘నీరసము’ (హరింద్రున కనువాదం)

ముద్దువన్నెల దరిగిన పువ్వు బోలె,
రమ్యలహరీవిహీన వారాళి వోలె,
పరువు గల వాజి లేని సంగరము వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్ని నీరసంబు.

మిసిమి గల పృథ్వి లేని యాకసము వోలె,
బ్రాణతతి గోలువడు శరీరంబు వోలె,
మృదుజలకణరహిత వారిదము వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్ని నీరసంబు.

మననినదశూన్యమౌ మృదంగంబు వోలె,
మేలి మెఱుగుల విడనాడు మెఱుపు వోలె.
కనదతులకాంతి లేని ఖడ్గంబు వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్ని నీరసంబు.

పరమగ్రంథవిహీనుడౌ గురువు వోలె,
బయనమున ద్రోవ దప్పిన పాంథు వోలె’

నంత మెఱుగని సంతతచింత వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్ని నీరసంబు.

— — —

113. శ్రీమతి కల్వాల పార్వతీదేవిగారు

ప్ర బో ధ ము

ఎన్ని దినంబు లుండగల వీ వబలాహ్వయధారి వౌచు? నా
సన్నము కాలచక్రము నిజప్రభలక సబలాత్వ మూని, వి
ద్యన్నుత మార్గచారిణిగ వర్తిలు, మంత నితాంత తేజ సం
పన్నవరేఖలన్ జెలగుమా తరుణి! భువి నూత్న సంస్కీయన్.

గ్రామసంఘ మనాచార కలిత మగుచు
దమకు గర్తవ్య మెఱుగక తల్లడిల్లు
చుండు రని వార లెలమి నొంద, దివ్య
సత్పఠంబు లొసగుమ సాధ్యి నీవు,

— — —

114. శ్రీమతి రాజహంసగారు

స ర స్వ తీ హా జ.

చిఱుతమేఘముచేత జీవితేశ్వరి కొక్క
కబురు పంపించిన కవి యొకండు,
ముద్దులోపల నొక మోక్షమార్గము చూపి
నాటకం బల్లిన మేటి యొకడు,
పోయిన స్వర్గమ్ము పొలుపొంద చిత్రింప
నంధు డయ్యును జగద్బంధు వొకడు,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నిండుజవ్వనమున నిషధభూపతి ప్రేమ
తెలుగువ వ్రాయించు ధీరు డొకడు

దేనసము లౌట, భారతీదేవిచెంత
నర్థసింహాసముపై నధివసించి,
శ్రావ్య మోహన మధుర ప్రశాంత మైన
గీతికాపళి పాడుచు కీర్తి గనిరి'

... .. ఈశ్వరిపూజకు సిద్ధులై శుభ
స్వాంతము లొప్ప నా తరుణిపాదముచెంత వసించి రయ్యెడన్.
పిదప మిగిలిన కవులు త్వజ్మధుర మైన
కావ్యకుసుమాల శ్రీదేవి కని యొసంగి,
నిలిచి రయ్యెడ తమ తమ నెలవులందు
పూజ ప్రారంభ మానని పొంగి పొంగి.

... ..

“ఎవ రది పూజవేళ నిటు లేద్దురు నా గదిచెంత?” నంచు న
ద్దివిజలతాంగి భారతి పదే కవివర్యుల ప్రశ్నచేయ, నా
భువి నొక కృష్ణశాస్త్రి కవిముఖ్యుని తేనెయెలుంగు బేడ్పుతే
దివిజగృహాంతరంబుల నదే వినగాబడె నంచు పల్కుటన్.

.... ..

కల్పన చమత్కారముగా నున్నది. కవిత్వమును దదనుగుణముగా బాగుగ
నున్నది.

115. శ్రీమతి కడియాల సుభద్రా

కామేశ్వరరావు

'రామవా' యను మకుటమున నిందాస్తుతిపరముగ నెన్నో పద్యములను ప్రహలక్షియందు వీరు ప్రకటించిరి.

“ఒప్పులకుప్ప! మా జనని, యుర్విజ, పూతచరిత్ర, సౌద్వికి
త ప్పొక డేల కల్గు? విశదం బదీ నీకును, నైన నిర్దయ
నిప్పుల కప్పగించితివి నింద్యకథాసవిశేషి వౌచు, నీ
మెప్పుల కేమి, భూజనులమీదికి ద్రోసితి తప్పు రామవా!”

“ఇనసుతుకంటె గూర్చు సఖు డింద్రతనూభవు డౌను నీకు, నీ
మనమున నేమి యెంచితిన్, మాన్యుడు గా డొకొ యింద్రుపట్టి? నీ
జనకజ దెచ్చి యాయ డొకొ, సమ్మతి నాతనిమైతి సల్పినక?
ఇనకులవర్ధనుండ వగుచే కద కారణమెన్ని యెంచినన్!”

116. శ్రీమతి 'అమలగ్రంథకర్త్రి'

ఈమెపేరే 'అమలగ్రంథకర్త్రి'యో, లేక 'అమల' యను గ్రంథము వ్రాయుటచే నట్లు పిలుబడుచుండిరో? కాని, యామె 'అమల' గ్రంథ మిప్పుడు కానరాదు.

అ మ ర వ ని త

కాలవశతను తన పూర్వగతిని వీడి

తిమిరవాహినీ గర్భాంతరమున మున్గి

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

చేయునది లేక ప్రకృతి రా జీన్నవోయె,
చిమ్మచీకటితో మెరసినది మెఱపు.
మెఱపువెలుగున కదలె నా తరుణి యచట
ముడి సడలియున్న పెన్నెరుల్ పుడమి బ్రాకె,
బెదరి జారిన తన పైటచెరగు సర్ది
వరుస నరులను కన్నీటితెరల దుడిచి
మెఱపువెలుగున కాసార మృదుల మధుర
తర తరంగాలపై నాడు సరసిజముల
సుంత యానంద మొడవింప జూచె నువిద.

మకుటమునకును దీనికిని సంబంధము కానరాదు.

---

117. శ్రీమతి వెంపటి అన్నపూర్ణమ్మగారు

వి ర హి జీ

అది మనోహర మధుర సాయంతనంబు.
ఆమె సౌధాంతర విలసితాసనమున
కరతలంబు కపోలభాగమున జేర్చి
యేమొ యోచించుచుండె నధోముఖాన.

కలువపత్రంబులను బోలు కన్నుదోయి
దుఃఖభారపు బాష్పముల్ దొరల నేల ?
పగడమును బోలు నధరబింబంబు వన్నె
దరిగియుండ గతం బేమొ తరుణి కిపుడు ?

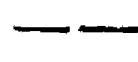
విన్నబోయెను వదనారవింద మకట !
శత్రుగతమధ్య జీవితేశ్వరునికొఱకా?"

అంత్ర కవయితులు

జడతియుండిన రీతి గన్పట్టుచుండె,
విరహభారముననొ యేమొ వెలదిమేను.

కోకిలలపాట కామె చీకాకుపడదు,
చంద్రకాంతిచే నామెకు తొండ లేదు,
మలయపవనంబుచే నామె యలత గనదు,
నాతి గదలక పతిని ధ్యానంబు సేయు.

అట్టి దృఢచిత్తమున నున్న యా యతివ పతికి
బంధనం జెంత ? శత్రులబల మదెంత ?
కష్టజలధిని లంఘించి కాంతహృదిని
జేరలేకుండునే ? ... ..

118. శ్రీమతి పాకల చంద్రకాంతామణిగారు

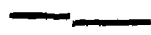
- ప్ర కృ తి -

కరుణావిదూరులౌ నరహంతకుల కీ జ
గం జెల్ల నిబిడాంధకారమయము,
మదురవాగ్ధసు లైన పృథుకవీంద్రుల కీ వి
శాలవిశ్వము సుధాసాగరమ్ము,
రాగభూన్యంబౌ విరాగితోకమున కీ
ప్రకృతి మిథ్యామనోభ్రాంతియుతము,
స్వైర సంఘార శృంగారవర్తనుల కీ
సకలంబు ముత్యాలచంద్రశాల,

శ్రీగుణోన్నత నిశ్చలచిత్తవృత్తి
నా జగన్నాథుదర్శనం బాత్మ గోరు

అకలుషాత్మకు దైన భక్తాగ్రగణికి
సకలబ్రహ్మాండగోళ మీశ్వరమయంబు."

అని వర్ణించిన యీ ప్రకృతివర్ణనము చాలా బాగుగ నున్నది. వీరు గృహ లక్ష్మీప్రముఖ రచయితలలో నొకరు. వీరి గల్పికలు, కథలు, వ్యాసములును ఎన్నో పత్రికలయందు ప్రచురింపబడుచుండును. వీరి కథలలో, గల్పికలలో సజీవ మగు ఇతివృత్తము ఉట్టిపడును. నిర్దిష్ట ప్రయోజనమును నెఱవేర్చునవిగానుండుచు. మనోహరముగా నుండును. ఆ సిద్ధహస్తమే పద్యములలో కూడ కనబడుచున్నది. రవీంద్రుడు, "మూలతత్వము మహనీయయై యున్న, నది యే పద్ధతిలో ప్రస రించినను మహనీయత్వమునే ప్రభవించును..." అనినట్లు, హృదయము సారతర మైనవారికి పద్యమం దైన నేమి, గద్యమం దైన నేమి, వారి వివిక్తత భాసించు చునె యుండును. పద్య మింత యింపుగా రచించు నేర్చున్నను, వీరు హెచ్చు పద్యరచనమునకు దలపడ రేలనో ?

119. శ్రీమతి పట్టిసప్ప సీతమ్మగారు

బ్రతికెడు రెండురోజులను బాముల నెన్నో సహించి, తిండికై
సతతము పొట్ట చేత నిడి, సత్యము వీడి పరిభ్రమించి, యే
కతముననో రహస్యముగ కాలము ద్రోయుచునుండి, యింతలో
మృతి కెర యొచునుండు తను వేల సృజించితివో ? పరాత్పరా!
ఉసురుల బాయువెన్క క్షణ ముండగజాలని పాడుబొంద ము
న్నసమము లైన భోగముల నంది, జరిమడువుల్ ధరించి, లే
దు సమ మటంచు మీసముల దువ్వచు, క్రిందును మీదును గాన క
న్మసలినదే కదా యిపుడు మ్రగ్గినవెన్కను కన్నవారికే
విస మయిపోయె, నిట్టి తను వేల సృజించితి ? యో పరాత్పరా

పుట్టిననాటనుండి తలపు న్వలపు నిర్విడనాడలేని యీ
మట్టిశరీరమం దనువు మాయము కాగనె, కాటితోపలన్
పుట్టెడు పుల్లలం దునిచి బుగ్గి యొనర్చుట కక్క- రొను, నిం
కెట్టుల నమ్మ నీ తనువు లేల సృజించితివో పరాత్పరా !

ఈ పద్యముల వైరాగ్య కరుణరసము లుట్టిపడుచున్నవి.

120. శ్రీమతి బొడ్డు సీతామహాలక్ష్మిగారు

చిన్ని చెల్లాయి

కఱ్ఱగుఱ్ఱము త్రోసి కదలవే యని కొట్టు,
పేడబొమ్మకు మాటలాడ నేర్పు,
పీటపై బొమ్మల బెట్టి యాటల నాడు,
చెంబులలో నీళ్ళు చేర్చిపోయు,
తల్లిదొ పగడాలదండతో నుబుసాడు,
తిరుగు బొంగ్రము గాంచి మురిసిపోవు.
ఖాదిజెండా బూని గాంధికి జే యను,
గాలిపటంబుతో కేళి దేలు,
గిలకపండును గైకొని కులుకుచుండు,
చందనపుబొమ్మ ముద్దాడి చంక జేర్చు,
చెంబునకు త్రాడు గట్టి నీరంబు చేదు!
చిన్ని చెల్లాయి సావిత్రి చేయు పనుల,
గన్నవారికి కడుపు చెక్క లగు గాదె."

స్వభావోక్తి బాగుగా నున్నది. విశదమైన ధార, విరళమైన ధోరణితో
నలరారుచున్నది.

ముద్దుగారెడి పాలబుగ్గ చిన్నగవుల
 నిగ్గులు లేతవెన్నెలలు గాయ,
 కళ తీను కాటుకకంట దొక్కెడి చూపు
 తెల్లదిక్కుల కాంతి వెల్లి గొలుప,
 చిన్నారి పొన్నారి సిరు లొల్కు పదముల
 గణ్ణెలందెలు ఘల్లు ఘల్లు రనగ,
 ఒడ లెల్ల లావణ్య మొలికిపోవగ పోత
 బోసిన బంగారుబొమ్మ బోలె
 దనకు చిట్టిచెల్లాయి... .."

అందఱకూ అద్దూముద్దే అలతు లగు పదములతో పొలతులగు నర్థములతో
 చిట్టిచెల్లాయి మనోహరముగా వర్ణింపబడినది.

121. శ్రీమతి కొమ్మూరి సత్యవతమ్మగారు

దసరా ముసురు

ఇం దెవ రెవరు ఎట్లు కనబడెదరో చూడుడు ! —

అటగారు నిటగారు ననుచు నందందందు

ముసుగుతో సరిదెడు ముసలితాత,

క్రొత్తదుస్తులతోడ క్రోతియో, విల్లంబో

గొని వానలో బోవు కొంటిపిల్ల,

తడికాగితముతోడ పవవ సేయు మటంచు

పడి యేచ్చుచుండు దుందుడుకు కొడుకు,

పంతులకట్టుంబు, పప్పుజెల్లాలకై

పడివచ్చు పంతులు జాలికలును,

అత్తవారింటి వంటల నారగించి
 యోరజూపుల ఐరపుచు నొకరి కొకరు
 తమి గనుంగొనియెడు నూత్నదంపతులును
 వరలుచుందురు దసరాముసురులయందు

కవి ప్రసారించు వింతదృష్టలలో నిది యొక వింత దృక్కోణము.
 'శరద్యేళ' యను మకుటమున శ్రీమతి ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మగారు—

“సిగ్గుచూపుటలోన జిందులాడెడు సుధా
 లీలల యౌవనశ్రీలతోడ,
 చలువనవ్యులలోని చక్కందనము గూడి
 జాల్యారు రాగరసంబుతోడ,
 అమల మోహన హృదయాంతర్గతం జైన
 తీయని ప్రేమప్రదీప్తి తోడ,
 రమణీయ నందనారామ నిత్యానంద
 లావార్ధ్ర సౌఖ్యసంపదలతోడ,
 మృదుకనీనిక లుత్పంశ్రీని గురియ,
 వింతలావాళి దెందాన వెల్లివిరియ,
 పండుగకు నేగుదెంచిన పతిని గాంచు
 అమ్మలాటన నిల్చి మీనాక్షి యోర్తు”

అమలహృదయమున పేరటాండ దిలుచు సుదతి యోర్తును మనకు దర్శింప
 జేసినారు శ్రీమతి దేశిరాజు భారతీదేవిగారు—

పారిజాతారి సత్పరిమళ కుసుమముల్
 సంతసంబున గొన్ని సంతరించి,
 కస్తూరికా గంధకర్పూర మాదిగా
 పరిమళద్రవ్యముల్ పదిలపఱచి,
 పుణ్యింగనాజవ పూజ్యచిహ్నము లైన
 పసుపు కుంకంబుల భక్తి దెచ్చి,

సత్కవీశ రచిత సద్గ్రంథముల నెల్ల
భారతీపీఠాన పాదుకొల్పి,

ప్రవిమలం బగు భక్తితో కవికుమారి
శారదాదేవి నర్పించు శ్రద్ధతోడ
దేవినవరాత్రముల సల్పి, తేజ మలర
సంతతోత్సాహ మాత్మలో సంఘటిల్ల.

దేవి నర్పించు కవికుమారిని, విల్లములు బూని పుర మేగు శాలికాపళిని
మన కనుల గనబఱుపగా, శ్రీమతి కొమ్మూరి సత్యవతమ్మగారు ముసలితాతను,
కొంటెపిల్లను, దుందుడుకుకొడుకును, పంతులను, దాలికలను, నవోడలను మన
కండ్ల బడజేసినారు ఇందలి వ్యక్తులను నిత్యము మనము చూచుచునే యుందుము.

కాని, వారినిగూర్చి శ్రద్ధతీసికొని తీర్చి దిద్దివ వారుండరు కదా! కవిదృష్టి,
కవితలంపు అచ్చటనే ప్రత్యేకత భాసింపజేసికొనును.

122. శ్రీమతి తూతిక కమలాంబగారు

వీరి నవనాగరకము విమర్శ మీకు నచ్చునా? కొంచెమారోచించండి
“పసుపు మోమున రాయు పని మోటు దోచెను,
ఫేసుపొడర్లపై ప్రీతి పాచె;
ముద్దులు గుల్కెడి దుద్దులు పస వోయె,
చెవులకు లోలకుల్ చెలువు మీరె;
కాళ్ల కందము గూర్చు కడియముల్ వోయెను,
పట్టిలగొలుసుల పట్టు దీరె,
ముక్కున నగ లుంట మోటుగా దోచెను,
మోమున తిలకంబు గోము వోయె,

ముడియు గొప్పును సిగయును మోటు లయ్యె.
 వాలుజడలందు మిక్కిలి వాంఛ యొదవె,
 భరతభూమిని జరియించు భామినులకు
 కరము పెంపారు క్రొత్త నాగరికమునకు.

ఇట్లే, వీరు మగవారి నవనాగరికమును గూడ విమర్శించియుండిరి. ఇది చదివినపుడు, కొందఱు మా సోదరీమణుల కెంత యాగ్రహకారణ మైనదో? ఆమె పత్రికలలో వ్రాసినది, కాబట్టి బ్రతికిపోయినది. కాని యెట్టయెదుట మాట లాడిన, నామెను బట్టి దుయ్యబట్టియుండెడివారు. అమ్మా! కమలాంబగారూ! మీబోటి వారల మాట పాటిసేయువా రెవ రెమ్మా ఈ కలిలో?

శ్రీమతి భువనగిరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారి వన్యవృత్తి ఈ రేషను రోజులలో అనుసరణీయముగా నున్నది.

ఆకలి యైనప్పు డవనీరుహంబులు
 పక్వఫలంబు లర్చనము సేయ,
 పరిపూర్ణతోయలై ప్రవహించుచుండెడి
 శైలాపగలు దాహశాంతి సేయ
 పొమ్ము లె మ్మనకుండ భూమీధరంబులు
 వసియింప నిమ్మగు వసతు లీయ,
 జాలినయట్లుగా సరసాంబరమ్ములు
 ధరియింప భూజపత్రతతు లౌసగ,

దినుటకై తిండి, త్రాగుటకును జలంబు.
 పండుటకు దావు, ధరియింప వస్త్రములును
 నహహ! లభియించుచుండు నయాచితముగ;
 వన్యవృత్తియే దలపోయ ధన్యవృత్తి,

ఔసు-నిజముగ నీ దుష్కాలమున వన్యవృత్తి ధన్యవృత్తి. రేషనుపలన బియ్యము దొరుకదు. వానలు లేక సరిపడు నీరు దొరుకదు అద్దె కంట్రోలుపలన నుండుట కిండ్లు దొరుకవు గుడ్డ కంట్రోలుపలన సరిపడు గుడ్డ దొరుకదు లక్ష్మీ కాంతమ్మ గారు మన యందఱకును సుచిహిత సడపులు వారు చెప్పినట్లు సకలపస్తు

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

సమృద్ధములగు వానిని చూపుదురేమో ? పోవుదమురండు - ఇల్లుకంటె గుడి
పదిలము కాదా !

శ్రీమతి పౌణికా కనకమ్మగారి ననుసరించి మనమును స్వాతంత్ర్యజ్యోతి
వెలుగులలో ప్రకాశములలో ముందునకు సాగుదము రండు :—

నవస్వతంత్ర మహామహోత్సవ రథమ్ము.

విమల కళ్యాణ రాజమార్గముల దిరుగ,

వచ్చె దినమణి ప్రాభాతవర్తనముల

అమ్మ i నీచేతి కాగడా యై వెలుంగ”

విశ్వసాగర కల్లోలవీచితోన

నవ్యభారత స్వాతంత్ర్య నౌక ద్రిప్పి

విజయతీరాల లంగరు విడియ నదిగొ !

ఖరకరుడు వచ్చె తల్లి ! చుక్కాని పట్ట”

“ఈ మహానంత యానమునం దమోఘ

పరమ సౌభాగ్యసీమ జూపగ స్వయముగ

పుష్పకము దెచ్చి యంజలి మోడ్చి లోక

బాంధవుడు నిల్చె జననిరో ! స్వాగతముల.”

సత్యమును, ధర్మమును, నహింసయును, ప్రేమ,

త్యాగమును పంచప్రాణములై స్వరూప

మవతరించుచు బాహూ మహాత్ము తేజ

మెప్పుడు ముం దయి మము నడిపించు గాక !

ఈ నడిపించుట యెక్కడకో, ఏ మహాప్రయోజన మాశించియో, యది
ఇపు డిన్ని యిడుమల గుఱుచుచున్న ప్రజలకు శ్రేయస్కరమో కాదో ...?

123. శ్రీమతి చేజ్జెర్ల రామరత్నమ్మగారు

వీరు కాశహస్తీపుర నివాసినులు. ఏ విషయము పైనైనను ఆశుధోరణిగ వందలకొలది పద్యములు నిమిస మాతమున చెప్పగల సామర్థ్యము కలవారు. అయినను వీరికడ ఇపు డేమియు ఒక్క పద్యమైనను ఇది వఱకు వ్రాసినవి జాగ్రత్త పెట్టియుంచ లేదట. ఉన్నదేదో పంపించిరి. అందుకొన్ని =

హౌ చ్చ రి క

చేడె లెందరో మున్ను చెఱసాలకు నేగి
 ఆష్టకష్టంబుల ననుభవించి,
 సతుల సుతుల వీడి సత్యాగ్రహము సల్పి.
 ధన ధాన్యముల గూడ ధారవోసి,
 ఆహార నిద్రలు వ్యవహారములు మాని.
 కారాగృహములందు కాల ముడిపి,
 మహానీయు లెందఱో మన దేశ కాంక్షతో
 లాఠీల దెబ్బలధాటి కోర్చి,

ప్రాణముల సైత మర్పించి ప్రజ్ఞ మెఱయ,
 పరుల హింసింప దలపక, భావమునను
 గాంధీదేవుని ఆజ్ఞను గారవించి,
 భారతీయులు పలుపాట్లు బడిరి గాదె.
 భారతీయుల హృదయముల్ భగ్గు మనగ,
 గోడుగోడున ప్రజ లెల్ల గోల వెట్ట.
 నీతి లేకను మన నేలు కోతిదొరల,
 ఖండితంబుగ మన గోడు కట్టికుడిపె,
 అక్రమం బగు పాలన మంత మొంది
 నత్యపాలన మిపుడె సంస్థాప నాయె,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఎర్రకపిగము లీనాడు తుర్రు మనిరి,
బడసితిమి గాదె స్వారాజ్యభవన మిలను.

ఆ మహాత్ముని ఆశయ మాత్రు దలచి
స్వార్థత్యాగ మొనర్చి సుస్వాంతమందు
రామరాజ్యంబు స్థాపింప రారె! వేగ!

శ్రీమతి రామరత్నమ్మగారి మాట విని మన మందఱము రామరాజ్య
స్థాపనము సేయ బోదము రండు. అచట నైనను సుఖశాంతులబ్బు నేమో!

చరిత్ర తెలియని ఇతర కవయిత్రులు

ఇంక వీరందరు గాక, వివిధము లగు పత్రికలయందు రచయిత్రులుగా
నున్నవారెందఱో కన్పట్టు చున్నారు. శ్రీమతులు దివాకర్ల శారదామణి, కామ
రాజు మైత్రేయి, తెలికిచర్ల వసుంధర. వట్టి శేషాంబ, పాకల రాజామణమ్మ,
డి. అనసూయ, అడపా సుగుణమణి, కె. సుగుణమణి, సి. వి. రమణమ్మ
మున్నగువారు. వీరు నవలలు కూడా రచించిరి. శ్రీమతులు వక్కలంక
రామాచార్యమ్మ, అమ్మిశెట్టి కనక రత్నాయమ్మ, శ్రీపాద శారదాదేవి, పఠానేని
భారతదేవి, మధునాపంతులు సావిత్రీదేవి, చింతలపాటి జగదంబ, నాయని కృష్ణ
కుమారి, జటావల్లభుల వెంకటరత్నమ్మ, చూడికుడుతమ్మ, తాడి నాగమ్మ, బేతా
సీతాంబ మున్నగు వారలెందఱో గద్య, పద్య రచయితలుగా కనబడుచున్నారు.

శ్రీమతి దామెర్ల సీతమ్మగారి రచనలను అధ్యాత్మ రామాచార్య కీర్తనలను
శ్రీలపాట లని ప్రసిద్ధికెక్కిన ఊర్మిశనిద్ర మున్నగు పాటల ఘణితిలో రచించిరి.
శ్రీమతి నల్లాన్ చక్రవర్తుల వెంకటమ్మ గారి రచనలను శ్రీ చివుకుల సరస్వతీదేవిగా
రచనలను కీర్తనావాఙ్మయకర్త్రులుగా నున్నారు.

ఇంతే కాక, హైదరాబాదు సారస్వతమున ముందు పేర్కొన్నవారు గాక, యింక నీ క్రిందివారు రగపడుచున్నారు. శ్రీమతులు సంగం లక్ష్మీబాయిమ్మ, లోకనంది సత్యవతమ్మ, కొండా శకుంతలమ్మ, రత్నాల కృష్ణాబాయి, ఎల్లాప్రగడ సీతాకుమారి, నందగిరి ఇంద్రాదేవి, ఇల్లిందుల సరస్వతీదేవి, చాట్రాతి లక్ష్మీ నరసమాంబగార్లు అనువా రింకొక పదుగురుకవయిత్రులు. కథానికా రచయిత్రులు, ఏకాంకికా రచయిత్రులు కనబడుచున్నారు. అంతే కాక, మాలతి చందూరు, బొందలపాటి శకుంతలాదేవిగారు ప్రసిద్ధ కథారచయిత్రులుగా పేరుమోసిరి. ఇంతే కాక, ఈ దిగువ నియ్యబడు రీతిగా భారతిపత్రికయందలి వాఙ్మయ సూచికలో కవయిత్రు లగపడుచున్నారు. వారి కావ్యముల గూర్చిన పొలకువ కానరాదు

శ్రీమతి గుమ్మడిదల దుర్గాబాయిమ్మగారు సుప్రసిద్ధ సత్యాగ్రహోద్యమ నిర్వాహకురాలు. ఆమె యెన్నోకథలు రచించిరి. అట్లే కొమ్మూరి పద్మావతీదేవిగారు సుప్రసిద్ధ రచయిత్రులు.

ర చ య త	ర చ న	ముద్రణ
1 ఉమ్మిడిసింగు తాయారమ్మ	సావిత్రినాటకము	1914
2 నూనె సుబ్బమాంబ	అభినవ రామాయణము	1914
3 ఎస్. మూర్తమ్మ	ఆనందానుభవము	1914
4 ఎస్. స్వర్ణమ్మ	ఇందిర (నవల)	1919
5 యం చూడమ్మ	ఉపన్యాసమంజరి	
6 కొటికల పెద్ద తులసమ్మ	కందార్ధనక్షత్రమాలిక	1919
7 కొ. సాధనమ్మాళ్	కన్యకాజననము	
8 వేమూరి ఆండాళ్లమ్మ	కమలిని	1916
9 ప. నరసమ్మాళ్	కళ్యాణ కీర్తనలు	
10 అమ్మయ్యమ్మాళ్	కృష్ణ నాటకము	1891
11 కారుపల్లి రామాంబ	గానరామాయణము	
12 జ్ఞానమాంబ	చంద్రమ్మకథ-పాటకథలు	1910
13 పి సీతమ్మ	త్రిపురసుందరి	1915

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

14	లక్ష్మీనరసింహయోగిని	దక్షిణమూర్తి (హరికథ)	1916
15	తేకుమళ్ళ లక్ష్మీబాయమ్మ	దేవశతకము	1911
16	ఇప్పగుంట వేంకమాంబ	దైవప్రార్థన	1912
17	భాష్యం ఆండాశమ్మ	ఆళ్వారులచరిత్ర	
18	బి. ఓ. నారమాంబ	నారీహితరత్నమాల	1921
19	పి. ఆలివేలు మంగమ్మ	పద్మినీహంసుని గానవినోదం	1892
20	యస్ శేషమాంబ	పాండూరంగశతకం	1918
21	ఆ. వేంకటాంబ	యక్షగాన రామాయణం	1912
22	ముక్కామల ఆదిలక్ష్మమ్మ	రామశతకము	1900
23	యమ్. ఎ. మంగతాయారమ్మ	సుల్తానీ కళ్యాణం	1917
24	జి వేంకటమ్మ	సురేచనీ కళ్యాణము	1898
25	జి. లక్ష్మీనరసమాంబ	సుగుణావళి	1917
26	శ్రీరామపుత్ర	సీమంతినీ చరిత్ర	
27	డి. వేంకటసుబ్బమ్మ	కల్పనాకావ్యము	1920
28	విస్సంరాజు సీతమ్మ	సావిత్రి నాటకము	1904
29	అమ్మణ్ణి అమ్మాళ్	గానమనోహరి కీర్తనలు	1918
30	కళ్ళేపల్లి వేంకటరమణమ్మ	వలరక్షి శతకము	1914
31	పింగళి ఆనంతమ్మ	హరిశ్చంద్ర నాటకము	

ఇందు గద్య, పద్య, ప్రబంధ, నాటక, హరికథా, కథానికా, గేయ రచయిత్రు లందఱును కలరు.

సుమారు ఆర్ధశతసంఖ్య కలిగిన యీ కవయిత్రుల పుస్తకము లెట నున్నవో కాలము తేల్చి వలసియున్నది. ఇంక నెవరైన కవయిత్రు లుండిరో, నాకు దెలియక వారి గ్రంథముల నీ పొత్తమున చేర్చలేదో, దయచేసి మన్నించి వారు నాకు తెలిపిన సంతోషముతో నిందు చేర్చుకొందును.

పురుషులు దీక్ష నుజ్జగించిన కవయిత్రుల చరిత్రల నపేక్షతో వ్రాయుటే నాకు పరాయణ మని తెలియుదురు గాక.

1. శ్రీమతి బంకుపల్లి వెంకటరత్నమ్మగారు

ఆంధ్రదేశమున శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి కడు సహాయులై, శ్రుతి స్మృతి పురాణాదుల నన్వేషించి వితంతువివాహాదులు శాస్త్రసమ్మతము లని రూపించి, శ్రీ బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రి గారి సతి వెంకటరత్నమ్మగారును గ్రంథ కర్త్రీణియే. శ్రీ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు జగత్ప్రసిద్ధులు. పురాణవాచస్పతి, కావ్యతీర్థ, ఆంధ్రవిద్యారణ్య ఇత్యాద్యనేక బిరుదాంచిత ధీప్రభావులు. అట్టి శ్రీ శాస్త్రిగారు తనకడ గల అనేక శిష్యగణముతో బాటు భార్యను గూడ ఛాతిణిగా స్వీకరించి, ఆమెకు విద్యాబుద్ధు లలవరింపజేసిరి. శ్రీమతిగారి తండ్రి యగు పోకల సింహా చలముగారును మంచి ప్రసిద్ధ గాయకులు. ధర్వాడ మాధవరావుగారి శిష్యు లైన వీరు ముమ్మందు ధారాకోట సంస్థాన విద్వాంసులుగా నుండిరి. శ్రీమతిగారి తల్లి సీతారామమ్మగారు. శ్రీ వెంకటరత్నమ్మగారి వయస్సు ఇప్పుడు 62 వర్షములు. జన్మ విరోధినామ సంవత్సరము.

ఇంత ముదుసలివయస్సునను వీరు ప్రస్తుతము బాలభాగవతమును గద్య కావ్యముగా వ్రాయుచున్నారు. వీరి యోపిక, వాఙ్మయాభిరతి ప్రశంసనీయము లనదగి యున్నవి. వీరి యితర కృతు లీక్రింది విధముగ నున్నవి. సంగ్రహ రామాయణ మను గద్యకావ్యము. జానకీవిజయ మను బృహత్కావ్యము, స్త్రీల వ్రతరత్నహారము అను ద్విపదకావ్యము. ఇందు జానకీవిజయము దక్క తక్కినవి యముద్రితములు. జానకీవిజయమునకు శ్రీ గొల్లపూడి సీతారామ శాస్త్రిగారు పోడ్డాతము వ్రాసిరి. స్త్రీ వ్రతరత్నహారమున కడపట భగవద్గీత ప్రసంగ మును కూడ ద్విపదగా రచించినదానిని ప్రచురించిరి. కొన్ని మంగళహారతులు కూడ కలవు.

స్త్రీలు చేయు వివిధము లగు వ్రతవిధానములు, వ్రతకథలే స్త్రీ వ్రతరత్నహారములోని వృత్తము. వరలక్ష్మీవ్రతము :—

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

“శ్రీ కైలాసము చెలగు చుండెను
ఎత్తగు శిఖరము తెల్లెడ వెలయగ,
దేవలోకమున దిరిగెడివారలు
ఆటల నాడుచు, పాటల పాడుచు
వచ్చుచు నుందు రీ పర్వతమ్మునకు.
శౌనకాదు లగు సకల మునీంద్రులు
తపములు చేయుచునుండు రచ్చటను;
ఒక్క దినమ్మున నోపిక మీరగ
శివుడు ముడిసిరిహాసమున
ఆసీనుండై యలరుచు నుండెను.”

శైలి ఇట్లు సామాన్యముగ నున్నది.
గీతార్థసంగ్రహము దీనికంటె బాగుగ నున్నది.

“యుద్ధరంగమున కురికిన పార్థుడు
రథము నిలుపు మని రయమున బలికెను,
శ్రీహరి నిలిపెను జెలగుచు రథమును;
ఉభయ సైన్యముల యోధుల జూచెను,
తాతలు, తండ్రులు, బ్రాతలు, గురువులు
నీ విధి వారిని నే విధి ద్రుంతును?
అనుచు నర్జును డప్పుడె ధనువును
ఁడిచెను వికలత కలిగిన మనమున...”

ఇది యిట్లున్నది. ఇందు వీరు శ్రీకృష్ణ కటనట నుద్బోధము కూడ
నొనర్చిరి.

‘హార తిదె గైకోరా ఆదిలక్ష్మీపతి’ అను హారతిపాటయందు- ‘వేల్పురు
దీపము విధమున నొకటిగ । నిల్పురు లక్ష్మీము నీవును జగతిని’ అచుచో, వస్తు
కృత వస్తుధ్వని కనబడుచున్నది.

వీరు పూర్వము నరసన్నపేటలో నుండెడివారు. ప్రస్తుతము పర్లాకిమిడియందున్నారు.

2. శ్రీమతి పర్లా జానకీదేవిగారు

దక్కను సారస్వతచరిత్రలో సువర్ణాక్షరముల లిఖింపదగిన సాహితీ చరిత్ర కలిగిన కవయిత్రులలో శ్రీమతి పర్లా జానకీదేవిగా రొకరు. వీరి జననము 1923. మహిళాభ్యున్నతి, పీడితసముద్ధరణమే యాశయముగా పెట్టుకొని నిరాడంబరముగా రచనలు సాగించుచున్న లలితకళారాధకురాలు. హిందీవిద్యాభ్యాసము, గృహపరిశ్రమ మొదలైన యితరవ్యాసంగములు కూడ లేకపోలేదు. రచనారంగమున నీమె కవితాకుమారి. క్రొత్త క్రొత్త భంగిమల జూపి పఠితల నానందింపజేయ గలరు. రచన లింకను నముద్రతములు. “రసాంజలి”, “నిలింపశ్రీ” “మధురశ్రీ” యనునవి.

వీరి కృతులనుండి మచ్చున కొక్క పద్యము. ఋతుత్రయము:-

“మానవ జీవితము మధుమాస వసంత మనోజ్ఞ శోభతో,
వానలతో, మహాశిశిరవాయువుతోడ ఋతుత్రయంబు పెన్
గానల దూరినట్టు కలగాపులగ మ్మయిపోయె, పేదకున్
వానలు కొల్ల లౌను, చలిబాధలు హెచ్చు వసంతముల్ తృటుల్.

మానవులలోన ధనికుడు మాన్యు డగును
ఆకలికి రోయువాడు పుల్లాకు సుమ్ము,
అందు ప్రథముని జీవిత మంత మధువె,
మొండివాన రెండవవాని గుండెలందు.

చైత్ర వై శాఖమాస వాసంత శోభ
ధనికలోకంపు విశ్రామధామ మయ్యె,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

శ్రావణాషాఢ నిబిడ వర్షానిశా త
మస్సు పేదకు మృత్యుధామమ్మై యయ్యె.

ఋతుప్రతిభ పేదలలోను భాగ్యవంతునిలోను నెట్టి ఫలితము గల్గించునో
వీరు చక్కగా సూచించిరి.

శ్రీమతి సోమరాజు ఇందుమతీదేవిగారు

వీరు దక్కను సారస్వతమున బాగుగా సుప్రసిద్ధురాలు. ఈమె భక్తిగీత
ములు, ప్రార్థనాపద్యములు వ్రాయుటలో నేర్పరి. ఎంతటి భక్తురాలో, అంత
రసపిపాసి యామె. ప్రియు డింట లేసెయపుడు ప్రేయసి మనసెట్టి వెతల గుడు
చునో, అట్టియెడ ప్రియురాండ్ర భావములెట్లు పరువిడునో, చాల సున్నితముగ
చక్కని సాంసారికకథానకముల వోలె కమ్మని పద్యములలో చిత్రించునే రీమెకు
కొల్లలు. భావపుష్టిచే పచేళిమ మైన వీరి కావ్యపాకములు చవు లెఱిగిన రసిక లోక
మునకు చక్కని యామెతలు. శృంగార విరహ కవనరచనమున దక్కను సార
స్వతేయులు వీరికి మహనీయస్థితి కల్పించియుండిరి. 'గౌరి' యనుకావ్యములోని
కొన్ని పద్యములు:—

పున్నెము లందు సద్రచన బొందిన యీ పరమప్రతంబులో
బన్నిన కంకణమ్ము కరపంకజమం దలరార, భక్తిసం
పన్నత నారితేరిన యుమాసమలన్ పద మంటి మ్రొక్కు న
య్యన్నులమిన్న లాడెడు ప్రియంబులు చెల్లియ ! నిన్ను నోముతః.

ఎవ్వరు నేర్పిరే చెలియ! యీ గతి వాయన మిచ్చి పల్క? నీ
నవ్విన నవ్వులో తెనుగునాటి మనోహర కీర్తివల్లికల్
పువ్వులు పూచెనమ్మ, నరపుంగవు డౌ పతి నెమ్మనమ్ములో
గ్రువ్విిన భావముల్ వెలికి గూర్చినవే నునుసిగ్గుదొంతరల్.

కొసల మఱిచ్చి వేసినది క్రొమ్ముడి నూతన ధూప సౌరభ
ప్రసర సువాసితమ్ము నయి వ్రాలెను వెన్నున నంటి దీర్ఘమై,
ప్రసవచయమ్మునం దుపరిభాగమునం దెటు నిల్పితమ్ము? ఈ
పస విదిలించుకొన్న పతిభాగ్యము నే మని ప్రస్తుతించెదన్?

శ్రావణగౌరీవ్రతము చేయుటకై, తలస్నానము చేసి, వెండ్రుకల తడి
యార్చి, యా సుదీర్ఘవినీల కేశబంధమున చమత్కారముగ నం దొక సౌందర్య
రేఖాలాలిత శ్రీ తోచున ట్టుపరిభాగమున కొసరి యొక పువ్వుము నిల్పి, నాథుని
మన్మథానలశిఖ నుద్దేప్తము సేయు నీ ఆంధ్రజాలికా మగ్ధ మనోహర రూపరేఖను
వర్ణించుటలో ఈమె చూపిన సౌబగు పోకడను గమనించితిరా? ఈ వర్ణనమున
భక్తియు రక్తియు జంటపంటలు పండినవి.

ఇట్టి చమత్కారము లీమె లేఖినిని నిత్యనూతనములుగా మనము గాంచ
గలము. చక్కని యల్లిక గల సమాసముల కూడ పచరింప గలరు.

ఓ చైతన్య కళాస్వరూపిణి! త్రిలింగోర్వీసుమారామముల్
పూచెం గా మధురానసేందుమధు సంపూర్ణ ప్రవాహమ్ములన్

వీరి రచనలలో 'పతిభక్తి' శ్రీరంగదేవస్తోత్రము' ముద్రితములు. శకుంత
లాపరిణయము, వేణుగోపాలశతకము అనునవి అముద్రితములు.

3. శ్రీమతి నేమాని భారతీరత్నాకరాంబగారు

ఇందుపత్రిదేవిగారితో పేర్కొనదగిన వారు వీరు

జన్మము తూర్పుగోదావరి జిల్లా-రాజోలు తాలూకాలోని బెల్లంపూడి
గ్రామము. ఖండవల్లి సీతమ్మగారు, సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు రచనవారు వీరి తల్లి
దండ్రులు. సోదరుల విద్యాభ్యాసముకొనుటకు వీరు మెల్లగా నైజాము చేరిరి.
అచటనే శ్రీమతిగారు బాలికల యున్నతపాఠశాలలో స్కూలుఫైనల్ చదివి కృతా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ర్థులైరి. సుబ్బారావుగారు వీరి భర్త. వారి జీవితమున దాదాపు ఇరువది సంవత్సరముల ప్రాయమున భర్త్యవిహీనదుఃఖము నంది మెల్లగా బి. ఏ. వరకు చదివితాము చదివిన పాఠశాలలోనే ప్రస్తుత మాంధ్రోపాధ్యాయునిగా పనిజేయుచున్నారు.

పత్రికలలో చాల వ్యాసములు, కథానికలు వ్రాయుచుందురు. పుస్తకరూపము నందినవి చాల తక్కువ. అవును మరి-మహిళాసారస్వత ప్రచురణకు దీక్ష వహించువా రెవరు? వీరి కవిత్వగురువు బిదురు వెంకటశేషయ్య బి. ఏ. గారు. వారును బహు కావ్యనిర్మాతలే. వీరి ప్రథమ కావ్య మగు 'నిర్మల' వారికే ఆంకితము.

'నిర్మల' అను నీ కావ్యము షేక్స్పియర్ మహాశయుని "As you like it" అను పౌత్తమునకు స్వేచ్ఛానువాదము. ఇది కాక, 'భారతీనక్షత్రమాలిక' యను గ్రంథము, గేయరూపముగా "రుద్రమదేవి" "విజయదశమి" "ఖడ్గతిక్కన" యను వానిని రచించిరి. వీరి ప్రథమ ప్రయత్న మగు "భారతీనక్షత్రమాలిక" యందలి శైలి చక్కగా నున్నది :-

“జాతీయత్వము, దేశభక్తి, స్వమతాచారాభిలాషంబును,
పాతివ్రత్యము, సత్ప్రవర్తనమును. సర్వదరస్థానమౌ
నీతి, గార్యములందు శ్రద్ధ యెదలో నిండ్డారుట, మాపయి
ప్రీతింజేసి యొసంగ వేడెదను తల్లి ! నిత్యము భారతీ !”

“పరదేశానుగతంపు నాగరకతల్ పాటించి, జాతీయత
వెర పిఠేనియు లేక మా పడతుకల్ విద్యావతీరత్నముల్
ధరపాల్ చేయుచునున్న వారలు గదా ! దాక్షిణ్యప్రసాదమువై
తరుణీ ! వారల కిచ్చి ప్రోవుము స్వజాత్యాసక్తిని భారతీ !”

ఇట్లు స్వమత దేశానురక్తితో గూడియున్న వివి.

ఇక వీరి 'నిర్మల' యను కావ్యము సులలిత శైలిలో ధారావేగముతో గూడి యున్నది:—

“కిలకిలారావముల్ గెరలి గూండ్లను వీడి
ఖగము లాకసమున కెగయుచుండె,

నింగినుండి యినుండు తొంగి చూచుచు భువిన్
 బంగారుకిరణముల్ పఱపుచుండె,
 పద్మబాంధవు గని పద్మభామినులుచు
 ముసిముసి నవ్వుల మురియుచుండె,
 పుష్పసౌరభములన్ పొందుగా గొనివచ్చి
 పవను డన్ని దెసల పఱపుచుండె..."

అట నట ప్రకృతివర్ణనలు కలవు. సారస్వతమున సముచిత స్థానమున నున్న వీరి లేఖిని యుజ్జ్వల కావ్యసృష్టిని చేయును గాక యని యాశించును.

4. మోద ప్రసూనాంబ

'మ హి శ'

హిందీసాహిత్యశిరోమణి, ఓండిత కర్ణవీర నాగేశ్వరావుగారి పుత్రిక యగు మోదప్రసూనాంబగారు రచించిన 'మహిశ' యను చిన్న కావ్య మొకటి ఉదాత్త భావ సమంచితముగ కన్పట్టుచున్నది. శ్రీ కర్ణవీర నాగేశ్వరావుగారు బహుభాషా విశారదులు. నిజ మగు శ్రీ విద్యాభిమానులు. సాహిత్యక్షేత్రమున బహుళ వ్యవసాయ మొనర్చిన మహనీయులు.

ఇట్టివారి కుమారీరత్న మైన మోదప్రసూనాంబగారు సుభగంభావకత కల్గిన రమణీయ కావ్యవిపంచిని మొఱసిన దన్న నది యన్వర్థమే. విశేషప్రజ్ఞాశాలిని యైన యీ కీర్తిశేషురాలు 1927 వ సంవత్సరమున పుట్టి, 1948 వ సంవత్సరమున తనువు చాలించుట కేవలము ఈశ్వర సంకల్ప మనుకొని ఊరడి చెంద వలసియున్నది. చిఱుత ప్రాయముననే సంస్కృతభాష నుపన్యసింప గలిగి తన వయస్సున మించిన ప్రతిభోన్మేషముల జూపిన యీ బాలిక చిరకాలము మని యుండిన నెంత చక్కని కీర్తి ప్రతిష్ఠలకు దనకును, దన తండ్రిగారికిని, దన దేశమునకును నార్జించియుండెడిదో ?

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇట్టి కుమార్తెను గని, యామె తనకు, తన వంశమునకు మోదప్రసూన యగు నని సంభావించిన శ్రీ నాగేశ్వరరావు గారు కడపొత్తమును జూచుకొని, యామె తనకు ఖేదప్రసూన యైనది కదా యని వగల బొగలవలసివచ్చు బెంత చిత్రమగు విధి నిర్ణయము !

చూడు డీమె 'మహిళ' ను ప్రారంభించుటయందే యెంతచక్కని రుచిరతను కనబడచినదో?

'సిరివి నీవె, యింటి సింగారము న్నీవె,
శక్తి వీవె, లోకజనని వీవె.
విద్య వీవె, విమలవిజ్ఞాననిధి వీవె,
మహిళ! నిన్ను మించు మహిమ గలదె?
"నీదు శక్తి యున్న నిలుచును లోకముల్,
నీదు శక్తి లేక నిలువ దేది;
నీదు శక్తి విశ్వనిర్ణయమును దెల్పు. ||మహిళ||
'సబల వీవె, మాతృసద్భావము న్నీవె,
భారతాంబ వీవె, ప్రమద వీవె,
అట్టి నీవె యబల వైన నిం కే ముండు? ||మహిళ||
'మహిళ యనెడి మాట మఱచుటయే కాక
యామె సేవ నెందు నరయరై రి,
తత్ఫలంబు దేశదాస్యంబు నా నొప్పె ||మహిళ||
"దుర్గపూజ జేసి దుర్మార్గులం దున్ని
వీరవనిత లనగ వెలసినారు,
పూజ నెఱిగి నారి పూజ్యురా లాయెను, ||మహిళ||
"విజయలక్ష్మి విదుషి విజ్ఞానమును గన్న
శక్తిలీల లన్ని సార్థకములు.
దేశమహిమ దెల్పు ఏవ్యవ్రతము బూనె ||మహిళ||

ఇట్లు సుగ్రధితమైన పదబంధమునకు సురభిశ మగు భావప్రసూనమును గూర్చి, వివిధ విషయములను విశదముగా నిందు దెల్పిరి. ఈ కావ్యమునకు

మనవి వ్రాసిన వీరి చెల్లెలు ఆదిశేషభూషణాంబగారు కూడ పద్యవిద్య నెరిగిన వారే.

శ్రీమతి దొప్పలపూడి అనసూయాదేవిగారు

మాతృహృదయము

గుంటూరుజిల్లా బాపట్లతాలూకా, రేటూరు గ్రామవాస్తవ్యులైన శ్రీ దొప్పల పూడి రత్నముగారి భార్య. శ్రీమతి దొప్పలపూడి అనసూయమ్మగారు పదునైన భావసంపద కలవారు. వీరి జననము 1919. వీరి తండ్రి కమ్మచౌదరిగారు. తల్లి మాణిక్యమ్మగారు. వీరును తత్త్వాంతవాసులే. వారు B. A. పట్టము నంది, తన కుమార్తెకు చక్కని సాహిత్య సంస్కృతి నలవఱచిరి. శ్రీమతి అనసూయమ్మ గారు ఏమంత పెద్ద చదువులు చదువకున్నను, తండ్రికడ జాగరూక తతో భద్రము చేయబడియున్న రామాయణ, భారత, భాగవతా ద్యుద్గ్రంథములను సహితము చదివి తెలిసికొనగల నేర్పు సంపాదించి, మెలమెల్లగా తనకు దోచిన రీతి నల్లిబిల్లి కవిత్వ మల్లుట కారంభించి. ఈ విషాస నెఱింగి అచటికి చాల సన్నిహితులుగానే యున్న శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు ఆమెను దరిసి పద్యవిద్యారహస్యముల దెల్పుచు, నామెలో నణంగియున్న దీప్తి కుద్ధి పనము గావింప మొదలిడిరి. అది మొద లామె చిటిచొచ్చి పద్దెములతో వాణిని సింగారింప దొడగినది. కడకు తన గురువర్యులగు అభినవతిక్కన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి కనకాభిషేకోత్సవ సందర్భమున, తాను వ్రాసిన 'మాతృహృదయము' అను చిఱుక'బ్బమును అర్పణముచేసి గురుఱుణము దీర్చిరి.

ఈ సాధ్యి తనకు కొంత వయసు మీరువఱకు గూడ పిల్లలు కలగ లేదను వేదనతో గడు వంతల మ్రగ్గి, ఆ దుఃఖముతోడనే తన హృదయ వేదనను

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

వెలార్చుచు గై తను గై సేసెడి దట. తరువాత తన తపసు పండెనో యున్నట్లామె చూలు దాల్చినది. అప్పటి సుండి ఈ గ్రంథ ముపారబ్ధమగుచున్నది.

స్త్రీలు స్త్రీహృదయమును వ్యక్తీకరించుచో, నె ట్లుండునో యను నూహమున కీ కావ్యము పరమసాక్షికము. గ్రంథము చిన్నదై నను, యిందలి మాతృహృదయ భావనావేశము మిగుల విశాలమైనది. సరళ మైన భాషలో, నామె చూలు దాల్చినది మొదలు తనకు గల్గిన భావము లన్నిటిని చాటును మాటును లేక, జంకును గొంకును లేక వెల్లడించినది.

“అంకురంబుననె ప్రేమాంకురం బగు నొకో,

నెలదప్పినంతనే నెమ్మనంబు?

పొంగారు వాంఛాతరంగాలతో నిండి

పోవుచుండె ని దేమి? .....

గర్భవతు లైన వారినిఁ గాంచినంత

బ్రసవవేదన నెంచి మానసమునందు

నెంతయో భయ మొందు నా కిప్పు డింత

మధుర భావన గల్గ నా మాయ యొక్కొ ?

కానరాని మహాశిల్పి లోన జేరి

రాత్రిపపకులయందు విశ్రాంతి లేక

ఎట్లు సృష్టించుచుండెనో యేమొ, వాని

యిష్టమే కాని, నాచేత నేమి యౌను?

చూచితిరా వారి భావపరంపర ? పిల్లలు లే రని తపియించి తపియించిన తరుణి తొలుచూలు దాల్చినపుడు, గర్భ మనగానే మొదట కల్గు భయము, తరు వాత కల్గు మధురభావనలు. లోన నున్న శిశువు సౌందర్యముం గూర్చి కుతుకము, ఆ బిడ్డ నెపుడు చూతుమా యను నాతురత, అన్నియు అచ్చున గ్రుద్దినట్లు వర్ణించి యున్నారు.

“ఎచ్చటనుండి వచ్చె నిత డీ భువిమీదికి? నిందు నేరితో
మచ్చిక లేకపోయె, నిజమానసమార్గవిహారి యాచుఁ దో
తెచ్చిన దివ్యవిగ్రహము దృష్టికి గోచర మౌచు నుండెనో
వచ్చినదాది లోకమున పాలవు చూడ్కులు నవ్యమూ ర్తికిన్.

చెఱియొక భాష యెఱింగిన
యిరువురలో నున్న భావ మెఱిగించుటకై
యిరుబాసల పండితువలె
బరిచయముం జేయు ప్రభువు బాలుని నాకున్.

‘పరిచయము’ అను మకుటమున గల పద్యములు బాగున్నవి.

ఇంతే కాదు, ‘దీపజ్యోతి’ యను మకుటమునఁ గల యీ క్రింది పద్యముల
జూడుడు. ఉక్తివైచిత్ర్యము, ఉజ్జ్వలభావవిశదకాంతితో నీ పద్యములు మనము
నాకర్షించుచున్నవి.

“కనువిచ్చి కనుట నేర్చిన దాది దీపమున్
గనునట్టు లితరంబు గాంచ డయ్యె,
ఇటు రాకపూర్వమం దేకాంతి జూచెనో
యెఱిగినరీతిగా నరయుచుండు,
తేజస్సరూపుడౌ దేవాదిదేవుగా
భావించు నేమొ దీపంబు నతడు?
మాయ పుచ్చుటకునై మాలిమి చేయునో
తన మాటుగా దీపమును ప్రభుండు.

చిన్ని పాపని యుల్లమ్ము చీకటింట
నుండ నొల్లడు నిద్రించుచున్న దప్ప
ఎల్లవారలు వెల్గునే యిచ్చగింప,
బిల్లవాఁడను దానికై ప్రీతిపడఁడె?

“పుణ్యపాపము లాకృతి పొందియున్న
కరణి దోచును వెల్గుచీకటులు హృదికి,

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

పాప మెఱుగని యీ పసిపాప లేత
మదికి జీకటి యెట్లు సమ్మదము గూర్చు?

చూచితిరా-యీ పద్యములయందలి సొగసు! పసివాడు దీపమును చూచు
టనుగూర్చి యామె యెన్ని విధముల భావించినచో! కడపటి రెండు చిన్నిగీత
ములును ప్రకృష్టభావపరిణతిని పట్టి యిచ్చుచున్నవి.

పిల్లవాడు జోలపాటలయం దనురక్తు డగుట జూచి, యామె హృదియందు
గల్గిన భావవితతి గాంచుడు.

“సంగీత సాహిత్య సారం బొకింతయు
జవిచూచి యెఱుగని చంటిబిడ్డ
ఆలించు దనగోల చాలించి జోలసా
టలు పాడుచుండ నిశ్చలితు డగుచు,
నవనవం బగు బాలు నవనీతహృది గాన
కళయందు గల చవి దెలిసికొనియె

అంతే కాదు-బిడ్డని యేడ్చునందు కూడ వీరు విచిత్రభావ భంగిని
వెల్లార్చిరి :—

“వద్దురూపము దాలిచి యేగుదెంచు
శిశుహృదయవాణి గుండెకు జేరి మ్రోగు,
పట్టికిని నాకు దైవ మేర్చుటచినట్టి
కానిపింపని తంతిమార్గమునుండి.

ఇట్లే కావ్య మంతయు తేనెలూరు తేట కవిత్వపు పసతో తెల్లవైన
ఊహాపోహములతో పలువిధము లగు మకుటములుగా విభజ్యమై ఆందగించినది.

అన్నింటి కంటె యీ క్రిందిభాగములు పరమపరాకాష్ఠ చెలదిన భావసౌందర్య
మునఁ దులలేనివై యున్నవి.

‘పాలు’ అను మకుటమున నీ కుంకుమరేఖాంచిత కూర్చిన భావ
సంచయము నిజముగా అద్భుతమైనది. ప్రతిమాతయుఁ దన పసినిసుగునకు

స్తన్యమిచ్చి నవు, డిట్టి భావములను పొందుచునే యుండును. ఐనను, ఆసునిశిత భావపంక్తి నామె చాహారముగ నెట్లు వెలిపుచ్చ గల్గును. కాని, ఓరు మాత్రము వానిని చక్కగా ఊరరమ్యపంక్తిని బొదివి మాతృహృదమును మన కందించినారు.

“గుప్పునఁ జప్పరించుచును గ్రోలగ వీలగు పాత్రలందు నీ
కప్పటి కప్పుడే పచనమై ప్రవహించును వెచ్చవెచ్చగా,
నిప్పును నీళ్లు లేక, యిట నిల్పెడి నెన్నిఁజాములందు నీ
కెప్పటి కాక లానా, యవుడెల్ల ననున్ గడు తొందరించుచున్.

“ఆకటిచిచ్చు రేగ, నట నర్చకు గర్భములోన స్తన్యముల్
దూఁచుచు, బొర్లిపోవుటకు దొందర చెందును, దివ్యశక్తియే
కాక మఱేమి యాను? బసికందువు నేడుపు పాలచేపుతో
నేకము చేసి బిడ్డదరి కేగఁగ వేగిరపెట్టుచుండెడిన్”

“నమ్మిక లే కనేక తరుణములలోఁ బసివాని వీడి దూ
రమ్మున నేవియో పనులరాపిడిలో బడి, పాలపొంగు ల
క్ష్య మొసరింపకున్న సమయమ్మున, సూటిగ బిడ్డయేడ్చు లు
ల్లమ్మును దాఁకుచుండగఁ, దొలంగెను సంశయషల్ల మెల్లగన్
ఇచ్చట నున్న స్తన్యముల కెట్లులు గోచర మయ్యె నంచు నా
కచ్చెరు వయ్యెఁ దొల్తొలుత, సంటియు నంటని నా స్తిక ప్రణా
రోచ్చయముల్ మదీయహృదినుండి కలంపగఁ జాల వింక, నే
తుద్బావుదాఁకిన్ బదము తూలదు పో యిక నంచు నమ్మెదన్.

“మానపకల్పితాన్నములు మానుగ నీ గతి దూరదృష్టిచేఁ
గానగఁ జాలునే మనకు గల్గెడు నాకలి? ప్రేమమూర్తి చేఁ
బూనుటచేతనే శిశువు బొజ్జను రేగెడు నాకటిన్ గనం
గా నగు దివ్యమా తెలివి గల్గి వెసఁ బయనించు స్తన్యముల్.

కడపటి పద్య మందలి యీశ్వరవిశ్వాసము అతిశయిత ప్రేమ మహిమము, వాత్సల్య సహజానురాగము ననునవి యన్నియు ముప్పిరి గొని, యెట్లా కవీశ్వరి భావసౌమనస్యమును బ్రకర్షింప జేసెనో పాఠకులు గ్రహించియే యుండురు.

ఇక నొక్క మట్టమును జూపి విరమింతును. లేక లేక కలిగిన నినుఁగు మలమూత్రాదుల నెత్తివేయుటలోఁ దల్లి పొందు విచిత్రానుభూతి, పిల్లవాని సేవలో నలవాటు లేని తల్లి యెట్లెట్లలవాటు పొందునో, ఊపిరి తిరుగసీయని నిరంతర బాలసేవాకార్యక్రమమున ప్రప్రథమమునఁ తల్లిభావన లేమో. అన్నియు సిందు చక్కగా పొందుపఱుపబడినది.

బానిస నైతినే యనెడు భావము స్వాంతమునం దొకింతయున్
గానగరాదు, బిడ్డపయి గల్గదు కోపము, నెన్యగేనియున్
న్యూసతగాఁ దలంతు రసు నొప్పి జనింపదు, తాకబోయినన్
ప్రాణముపైకి వచ్చు గతభావము మచ్చున కైన దోచదే.

“మలమూత్రముల వీడి మలినంబు చేయునో

పెత్తము నను శంక వదలకుండ

నుండెడి దెంత మో జుండినన్ బిల్లల

యందు నేఁ దల్లి నొనంతదాక

చీదరయె లేదు బిడ్డని సేవ జేయ,
బ్రేమ ప్రతిఫల మిచ్చుచు, స్వామి నన్ను
బెంచు నుద్యోగిగా నియమించినాడు,
ఎదురు చెప్పక శిరసావహించుకొంటి.

ఆహా ! ఎంతటి పరార్థమహితము తల్లిబాధ్యత ! అన్ని విధముల కాంతి పూర మనదగు కావ్యరత్నమును గూర్చి శ్రీమతిగారు మహిళావాఙ్మయమున కపూర్వశోభను గూర్చినారు. వీరి యితర రచనములు:--- ఆశుతర్పణము, ఉషశ్రీ, విహంగ విలాపము అను ఖండకావ్యములు. ఇవి పత్రికలలో వెలు వడినవి. 'విరాగిని' అను కావ్య మింకను అముద్రితము. అవియును ఇట్లే అపూర్వప్రతిభావంతములై యుండియుండును. ఇట్టి శిష్యరత్నము నుత్సహింప జేసి ప్రపంచపు వెల్గునకు దెచ్చినందులకు శ్రీ సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు వంద్యులు.

శ్రీమతి చోరగుడి హనుమత్ శేషమ్మగారు

భాషాప్రవీణ పరీక్షాపట్టము నంది, యంతతో దనివినసక, ఆంగ్ల భాషా పరీక్షలయందును గృతార్థురాలై, యంతకును దృష్టివడక, కావ్యరచనయందును గాలక్షేపము సేయుచున్న శ్రీమతి శేషమ్మగారి పూర్వక ప్రశంసనీయుము.

పీఠు, రాజస్థాన చరిత్రలయందు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుడైన రాజసింహుని వలచి వరించి వివాహమాడిన రూపనగరాధీశుని తనయయగు 'విమల' యొక్క జీవితము 'విమల' యను పేర నే దంకముల నాటకముగా రచించిరి.

ఇది యిప్పటి ఏకాంకికల వలె ఎక్కువ సంభాషణాత్మకముగా నున్నది. ప్రార్థన, నాంది, సూత్రధారి, బీజము, పతాక, విష్కంభము, ఇత్యాది ప్రాబద్ధతు లిందు గానరావు. కాని యేలకో, ఒక్క ద్వితీయాంకము ప్రారంభమున విష్కం భము గూర్చినారు. అట నట ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ కొలది పద్యములు, కొలదిగ పాటలును గలవు. ధోరణి అతి సామాన్యముగ నున్నది.

'ఊర్మిళ' యను నాల్గంకముల గద్యనాటిక యొకటి. ఇది పత్రికాప్రచురణ మునకే యుద్దేశింపబడినది. ఊర్మిళ అన్ని యేండ్లు నిద్రించుటకు గల కారణము పూర్వశాపము. ముందీమె కిట్టిస్థితి కలుగునని తెలిసి వసిష్ఠుడు లక్ష్మణునకు సంజీవనీసంబంధి సంపెంగలతను పెంచ నిచ్చుట, ఆ నిద్రాసమయముననామె కా సంజీవనీ సంసేవనముతోఁ బ్రాణరక్షణ జరుగుట-యనునవి యిందలివిషయములు.

ఇక 'మేలుకొలుపు' ఐదంకములుగల సాంఘిక గద్యనాటిక - ఇదియు బ్రతికాప్రచురణకే వ్రాయబడినది ఈనాటివిద్య, విద్యార్థుల యుద్దేశములు, కట్టములు, వివాహములు, ఆర్థికదుర్బిక్షము, పిల్లనుగన్న తలిదండ్రుల దుస్థితి యిందు చక్కగా వివరింపబడినవి.

జ్ఞానసుందరి- అను నారాశ్వాసముల కావ్యము ఇంకను ఆసంపూర్ణము. మాళవ రాజకన్యజ్ఞానసుందరి సవతితల్లిచే హింసితయై యడవులలో గడునిడుమలు

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

గుడుచుట, కడకొక రాకుమారునిచే వివాహితయై సుఖ మందుట - యనునది యిందలి కథాసారము.

ఇవి కాక, సంయుక్త సందేశము, చంద్రావతి లేఖ, కుంతి పరివేదనా భరము, జానకీ సందేశము, మాంచాల హృదయము, ద్రౌపదీ పరివేదనము, మండోదరి హేతము, అమ ఖండిక లెన్నో కలవు. ఇందు కొన్ని ప్రతికలతో ప్రచురింపబడినవి. చాలము కముద్రితములే. శ్రీహృదయపరామర్శమగు భావ సంచయ మని పై మకుటములే చెప్పుచున్నవి. ఇట్లు అనేక కావ్యముల వెలయించిన యీ శ్రీమతి వాసస్థానము, ప్రస్తుతము బాపట్ల.

వీరి పుట్టింటివా రగు పోలూరివారు గుంటూరుమండలము నందలి గోకన కొండ గ్రామము నివాసస్థానముగా గల్గి ప్రాచీన ప్రసిద్ధి నందినవారు. అహోబిల పండితునిచే తన మేనమామగను, పండితుడుగను పశంసింపబడిన పోలూరి మాధవయజ్ఞ ఈ వంశమువాడే.

పోలూరి నారాయణరావుగారికి, వెంకటేశ్వరస్వామిగారికిని నీమె 1921 జూను మాసమున జన్మించిరి. 1928 వ సంవత్సరమున చిలకలూరుపేట వాస్తవ్యులు చోరగుడి హనుమంతరావుగారి కుమారులు రామారావుగారితో వీరికి వివాహము జరిగినది వీరి స్థిరనివాస మిపుడు విజయవాడ యైనను, వీరి భర్తగారు ప్రభుత్వ సహకారశాఖయందు పనిచేయుచున్నవారగుట, విలుకడ లేక తిరుగుచుండిరి.

వీరు తమ ఇరువది రెండవయేట పూనికగా విద్యాభ్యాసము మొదలిడి 1949 లో బాషాప్రవీణ పరీక్షయందు తీర్ణురాలైరి.

1951 లో B. O. L. పరీక్షలో నెగ్గిరి. ప్రస్తుతము M. O. L. పట్టము పొందుటకై రామాయణ నాటకములపై పరిశోధనము చేయుచున్నారు.

ఇట్లంత విద్యావతు లాంధ్రావనిని గొలదిగనే యున్నారని చెప్పనగును

స విూ త

సారస్వతము త త్తత్కాల ప్రతిబింబము. త త్తద్దేశాచారములతో తమ తమ హృదయాభిప్రాయముల మలపికొని, తమ తమ కావ్యములలో విశ్వజనీ సతను ముద్రించి, సమాజజీవనమున కవులు తమ ప్రత్యేకతను స్థాపించుచున్నారు. దేశకాలాదులను దాటి, సాహిత్యరంగమున నైక్యప్రతిష్ఠ జేసికొను జగజ్జీవనము సాహిత్యజీవనమున కుపకరణమువంటి దని కూడ చెప్పవచ్చును. ఈ మానవ జీవితము కవిహృదయమున ఏ ధ్వనిని పుట్టించునో, దాని ప్రతిధ్వనియే సాహిత్యము. కవిహృదయమున మథిత మైన యీ జగజ్జీవనము, లేదా సాంఘికానుభూతి యాతని యుద్దేశము ననుసరించి రూపాంతరము నందును. రూపాంతర మొందిన యీ మానవజీవన భావమే క్రొత్త వేషముతో చమత్కార మగు ప్రాత వాసనలతో కూడిన పాఠకునిచే అద్దమునందు వలె చూడబడి హృదయమును సంస్కార మొనర్చును. నూతన రసస్పృష్టి యైన సాహిత్యమున కీ జగదనుభూతి ఉపాదానకారణము మాత్రమే యనుమాట మరువరానిది. నిజమునకు సాహిత్యము విశ్వజీవనమున కధిశాస్త్ర. అది ధర్మసందేశ రూపమై విశ్వమువారిచే గురువుగ నారాధింపబడుచున్నది.

అటు లయ్యును, ఆ యుపకరణము లేనిచో, సాహిత్య స్పృష్టి జరుగ వీలు లేనిది సంఘమునకు సాహిత్యమునకు ఈ మానవజీవనమే కూడలి.

సభ్యత కలది సంఘము. కళ్యాణగుణవర్త్యము సభ్యత. అట్టి సభ్యత కల సంఘానుభూతి సాహిత్యవిషయము. సాహిత్యోపాదనము కూడ. తిరిగి యీ సాహిత్యమే సంఘానుభూతికి విషయము, ఉపదేశకము నగుచున్న దనుటయే యిం దభిప్రేత మగు నర్థము. కాగా, దక్షుడగు కవి కావ్యనిర్మాణమునకు పని పూనినపుడే, యీ యభిసంప్రేక్షాంశము చరితార్థ మగును. బలీయ మైన సంఘోద్దేశ మునకు, సంఘపరపతికి ఒదిగి, వ్యక్తిత్వము కోల్పడి, సామాన్య జనత తలలు వాల్చుచుండ, విశిష్టభావనాపథాంతరవర్తి యగు నొక్కొక్క మహావ్యక్తి విశ్వ

ఆంధ్ర కవయితులు

మానవికతను జయించి, అంతర్భుక్తము చేసికొన్న ఏకాత్మవికాసముతో సాధారణ సాంప్రదాయబద్ధములగు వివిధదృక్పథముల కాకరమగు ప్రజాజీవనపద్ధతి నుద్గమించి, తన రూపకల్పనాప్రభావబలమున తన సృజనాశక్తి ప్రాబల్యమున విశ్వమానవికతను తన అదుపులోకి దెచ్చుకొని, ఆ అతి సామాన్యమానవికతాస్వభావమునకు మహాసేనాపతియై, మహానాయకుడై, తన తీర్చి దిద్దిన నవ్యమార్గముల సాహితీకి జగన్నాధరథయాత్ర చేయించును. అంతేకాక, క్రమక్రమముగ తన నూతనపథచాలనమునకు పరిచాయకులై సహృదయలతో తనను సమీపించు జనతకు సుహృదయడై స్వాగతమిచ్చి, నెయ్యముతో తియ్యముతో నిండుహృదయమును కానుకవెట్టి, చల్లని తన సాహిత్యాంగణమున వారి కాశ్రయమిచ్చి, కావ్య రసామృతమును మధుపర్కముగ నొసగి, వినింద్యమాన మగు సంఘజీవనమున విసివి విసివి, తన ప్రాంగణమున ఆనందముతో, తృప్తితో, నిశ్చింతతో విశ్రమించిన యా లోకజీవనమున దాసును బహుశరూపమున నానందముతో కరిగి లీయమై, పరమాత్మ పదారవిందముల కడకు జేరిపోవును. ఆహా! సాహిత్య మెంతటి పదార్థమధురము! జగతీరంగము యొక్క సృష్టికల్పనమున బహురూపకామి యగు విశ్వేశ్వరుని యవరోహణ సౌభాగ్యము! కావ్యజగతీరంగము యొక్క రూపకల్పనమున విశ్వాత్మ యగు కవీశ్వరుని ఆరోహణ సౌందర్యము! “ఏంసత్ విప్రా బహుధావదన్తి” యను సూక్తి పరమేశ్వరునకువలె కళాకారునకును అనువర్తించును. ఇట్లు పరినిష్ఠితమైన సాహిత్యాత్మ యొక్క పవిత్రలక్షణములు ఏ కావ్యమున నాశ్రయము కల్పించుకొనుచున్నవో, ఆ కావ్యములే విశ్వశ్రేయస్కరములు. తత్కావ్యకర్తలే జగద్ధితంకరులగు ఋషీశ్వరసములు! “నాన్యషిఃకురుతే కావ్యమ్” అని యూరకనే నుడివిరాభారతీయులు!

విష్ణుపాదోద్భవి యగు గంగామహాదేవి స్థానపాతము నంది, మహాపథము నలంకరించి, యటనుండియు భ్రంశయై, శుభ్రహిమగిరి కూటము నాశ్రయించి, అచ్చటను స్థిరతను భజింపలేక భూపతితయై, ఆధోగతియై, సామాన్య జీవన పరివాహమున సర్వజన సులభ ప్రాపణీయయై, కడకు పాయలు పాయలై, మలకలు మలకలై నట్లు, పరార్థమహితసుందర మగు కావ్యాత్మ గాంభీర్యము చెడి సర్వజన సులభయై వినింద్య యగుట, సహింపరాని దని కొందఱు అంటారు. గంగామహానది లోకావతరణము భజించుట పరహితజీవన యగుటకొఱకె యనియు,

రూపగంభీరత తగ్గకయే అంత్యమున మహాసాగరగామిని యై ధన్యజీవన యగుటయు నేటి కవిలోకము విస్మరింపరానిది. కాని, రమ్యార్థ మెచ్చట నుండిన నేమి, మహిత మగుచో పరిగ్రాహ్యము కాదా? అనువిత్త మైన సరసిజము శై వలములం దున్నను, రమ్య మనియే కదా ఋషివచనము!

మహిళావాఙ్మయ మంతయు తఱచి చూచిన, అదభ్రశుభ్రయు ధవళమనోహరిణియు నగు నీ వినిర్మలగంగా జీవనాదర్శము తేట తెల్లముగ స్పష్టము కాగలదు. గృహక ర్తవ్యము దీర్చ వలసిన సీమంతిను లవకాశఖిన్న లయ్యు ద త్తత్కాలసమస్యలలో నాయా ప్రభావముద్రల నంగీకరింపక ఔచిత్యము చెడనంతవఱకు పాల్గొని రనవలెనే కాని, లోడి కవిలోకముతోపాటు పోయినదే పోకగా ఆంధానుసరణ మొనర్చి రనరాదు. సోదరకవులు వాఙ్మయపథమున నెంత హైన్యమునకు పాల్పడినను, ఆదర్శపథముండి తొలగక, ఆ యా కాలముల సంఘనై డ్యానుభూతికి లోబడి, చెత్త చెదారములగు కావ్యముల వినిర్మాణము సేయు నుద్దేశమే కవయిత్రికులమున కుండ కుండుట గమనార్హము, ప్రశంసార్హమునై యున్నది.

విశాలమైన ఆంధ్రవాఙ్మయాంబరమున కవయిత్రి లైన మహిళామతల్లులు జ్యోతిర్మయతార లట్లు శోభిల్లుచున్నారు. సర్వంవిధాయి యైన భగవానుని పరిపాలనా తంత్రమున వాణీమహాదేవి విద్యాశాఖామంత్రిణి యయ్యు, వనితా లోకము వాఙ్మయకర్తృతా ప్రచాలనమున మగవారితో బాటు దీటుగా కున్నారు. సంఘజీవితమునకు శ్రీ ఆత్మ. పురుషుడు శరీరము, ఆత్మ ఎపుడును గూఢ పదార్థము బహిర్వ్యాపార మంతయు పౌరుషరూప మగు శారీరక కర్మయే. కాని ఆత్మశుద్ధి, అంతర్ముఖత్వము లేని కర్మ అగ్ని శుద్ధి బడయని అపరంజి యట్టిది. 'కన్నున్ననే కదా కాటుక దివురుట!' ఇంతకును, కోమలుల కోమల కరపల్లవ స్పర్శమును నుండిననాడే సాహిత్యస్పృష్టి మృదులమును, గంభీరమును, మనోహరమును నై సత్యప్రకృతికి సన్నిహితముగ నుండి, సర్వాంగీణమును సర్వసమగ్రము నగును

కాని, మహిళల కట్టి యవకాశ మేది? అసూర్యంపశ్యలై, అంతఃపుర మేలు అంగనల బుద్ధిప్రాభవములును ఆవనికాభ్యంతరములనే అవధులుగా

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

జేసికొని రాజ్య మేలినవి. కావుననే, తెలుగు సరస్వతి రమణీయ గీతికావితాన మను చిరుగంటలు దిక్కుముల కలస్వనములు నింప, కవికుమారులు 'స్వస్తి వాచనముల బలుకుచు ముందు నడువ, సారస్వత స్వర్ణరథ మెక్కి వాడవాడల విజయోత్సవము వెడలినను, తెలుగునారికి నీరాజన మెత్తుటకై నను దీరిక లేక పోయినది.

వాగనుశాసకునకు పిమ్మట రెండు శతాబ్దములు కడచనిన వెనుక కాని, తెలుగునారి ముస్తీబు తీరిచి ముంగిలి చూచుటకును ముచ్చట పడినది కాదు! ఆ ఐంగారు కాలము పదుమూడవ శతాబ్దమనియును, ఆ ప్రథమవంద్యలు చానమ, ప్రోలము లనియు నుండే పేర్కొని యుంటిమి. ఇంచుమించు పదుమూడవ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నిట్లు వీరిచే ఆరంభపూజ కావింపబడగా, ఉత్తరార్థమున గంగా దేవి సంస్కృతోక్తులతో పూత మొనర్చినది. అది మొదలు తరికుండ వేంకమాంబ వఱకు, అనగా ఇంచుమించు అయిదారు శతాబ్దము లాదికాలముగా నెన్నుకొన వచ్చును. పదుమూడవ శతాబ్దమునకు పూర్వముగల కవయిత్రుల రచనలు కాల దష్టములై కానరాకున్నది.

అట్లని, అంతకుముందు స్త్రీల సారస్వతము లేదని యెవరు సిద్ధాంతికరింప గలరు?

ఈ స్త్రీ వాఙ్మయము మూడు తెరగులు స్త్రీల నుద్దేశించి మగవారు వ్రాసినవి స్త్రీల కొఱకై స్త్రీలు వ్రాసినవి, సర్వవిషయముల నుద్దేశించి స్త్రీలు వ్రాసినవి అని ఇందు ప్రప్రథమమున స్త్రీల నుద్దేశించి వ్రాయబడిన సాహిత్య మంతయు గేయరూపమున నున్నది. 'లక్ష్మణదేవర నవ్వు'లో స్త్రీహృదయ వికాసము పువ్వులు దొడిగి నవ్వులు చిందినది. 'ఊర్మిళాదేవినిద్ర'లో భారతీయ వనిత గూఢమగు గాఢ హృదయానుభూతి సహానుభూతి నంది, చల్లగా నవ్వుకొని మెల్లగా నిదురించినది. సామాన్య స్త్రీజనతా బంధుర శోకమే కదా 'సీతమ్మ శోకము'న గూడు కట్టుకొన్నది. ఈ గేయ ప్రబంధములలో స్త్రీ కర్తృకము లేమైన నున్న వేమో! అది భావికాలమున పరిష్కృతము కావలసిన మాటగా మిగిలిపోయినది.

ఇక రెండవ తరమున - శ్రీలకొండకై కావించిన చిరంతన కాన్యసృష్టి కాననగును. కొటికలపూడి సీతమ్మ, భండారు అచ్చమాంబ, వింజమూరి వెంకట రత్నమ్మ, జూలూరి తులసమ్మ, పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబ, బుర్రా సూరమాంబ, సీరము సుభద్రయాంబ లీ యుగమున భద్రాసరములు గొనిన మహనీయులు. సాంఘిక సంస్కరణలతోను, భాషావాదములతోను, శ్రీ జనప్రబోధకములతోను వింత యైన యీ యుగము క్రొత్త ప్రాతల మేలు కలయికల క్రొమ్మెఱుంగులు జిమ్మునదగా భాసించినది. సుమా రొక యుగమునుండి ఉక్కు దక్కి పడియున్న సరస్వతీ నుద్ధరించి లాల్పించిన సీతమ్మగారి మొదలుకొని, ముందుకాలమునాటి విప్లు కావ్యకవితకు విఘ్నేశ్వరపూజ యొనర్చి యీ సంద్రియుగమునకు విశుద్ధ హృదయ సీరము సుభద్రాంబయె ప్రతిసిధి యునవచ్చును.

మూడవ తరమునకు ఆధునిక వాఙ్మయ మని నామకరణ మొనర్చి, యా యుగప్రారంభకురాలినిగా శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకమ్మగారిని గణనము సేసితిని. చిల్కపాటి సీతమ్మ, గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి కనవర్తి వరలక్ష్మమ్మ, చేబ్రోలు సరస్వతి, ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయమ్మ, గంటి కృష్ణవేణమ్మ, దేశరాజు భారతీ దేవి, గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ మున్నగు నీ శుభ్రమతులు యుగసారథ్యము వహించి సంఘల కబినందించి యుంటిమి.

సోదరి స్థానపతి రుక్మిణమ్మగారితో నుపారబ్ధమైన నాలుగవ యుగమున పుట్టమంది ఆనంతమ్మ, బుర్రా కమలాదేవి ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మ, పుట్టపర్తి కనకమ్మ మున్నగువార లెల్లరు నీ చుద్యతనాండ్రకవితావాహినిని పదక్షాస మొనర్చి, శుచిస్మితలై వాణీమహాదేవి హజారమున కొలువు దీర్చినవారే.

నవాంధ్ర మని పేరిడి, నేను విభాగ మొనర్చిన ఐదవ తరమునకు సారథులు శ్రీమతి క్రొత్తపల్లి లలిత, తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మి, అవణసాగరమును మఢించిన రాజేశ్వరి, బొబ్బిలి బెబ్బులివలె గాండ్రు మనిన ఆడువులి చర్లనగరాజకుమారి, వట్టికొండ విశాలక్షి, మున్నగు వారందఱును నీ యుగమున కర్తవ్యతా భారమును సమముగ పంచుకొనిరి. వయసున పెద్దవా రెందఱో యున్నను, ఇంపులు గులుకు కవితాత్మ కల లలితమ్మదే ప్రాతి నిధ్యము.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఇక యుగలక్షణ సమన్వయమున కుపక్రమింతము మొదటి. నుండియు మన కవయిత్రులు వాఙ్మయరంగమున తమ ప్రత్యేకస్థాన గౌరవమును దాము బాగుగ నిలుపుకొనుచునే వచ్చిరి. పురుషులే సృష్టి యంతకును ప్రాతినిధ్యము తీసికొని అందఱ హృదయ స్వభావముల వెలిబుచ్చిన నెట్లుండునో. మన కందఱకును అనుభూతపూర్వమే. శ్రీ హృదయ మెంత కోమలమో, అంత కఠినము. ఎంత గహనమో, అంత గభీరము, అంత పేళలము, సులభలభ్యము. అట్టి శ్రీ హృదయమును చిత్రించుట, శ్రీల తలంపులను శ్రీలపరముగ చిత్రించి శిల్పమున మలచుట యనునది బమ్మకును నలవి కాని పని సిద్ధహస్తు లగు కవీశానులు కొందఱ టిట్టి నగిషీపనిని సాధించినవారును లేక పోలేదు. “చిన్న మనసును చిన్నబుచ్చుటె ఎన్ని కని యోచింతురో, మాల మాదిగకన్నె నెవతను మరులు కొనరాదో!” యని శ్రీ గురుజాడవారు ఒకచో కుపిత యగు సతికి పతిపై గల అక్కసును వెలి గ్రక్కించిరి కోపన లగు తరుణులు సాజముగ నిట్లే యందురు. కాని శ్రీయే తనకు తానై తన స్వభావము వెలిబుచ్చుచో, నది యింకను స్వభావరమణీయముగను సత్యసంబద్ధముగను నుండు నని నా ఆశయము.

మహిళావాఙ్మయసృష్టికి నాందీపూజన మైన -

“పగరకు వెన్నిచ్చినచో, నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లెందున్” అను మానితార్థ మేవిధమునను కలుషితము కాని, సాంకర్యము నందని న్యూనత నంగీకరింపని శ్రీహృదయవ్యక్తి యగుట మన యదృష్ట మనవలయును.

ఆదికవయిత్రులలో నెన్నిక యగు కావ్యములు సృజించిన గంగాదేవి, రామభద్రాంబ, రంగాజమ్మలు కవితాప్రియులును మహారాజులు నైన తమ తమ ప్రభువులకు మనసునకు నచ్చిన విద్యాగోఘ్నలకే తామును మన సిచ్చి, తత్త్రియ వీరవిజయగాథలకే కావ్యగౌరవము కల్పించి కృతజ్ఞత మెఱయించుట యీ ముట్టమున గమనార్హము కాదగిన విషయము అప్పటికి నిప్పటికిని మహిళావాఙ్మయ పోషకులుగా పేర్కొనదగినవారు ఎవ్వరును లేరు, ఒక్క రఘునాథ భూపుడును, అతని నందనుడు విజయరామచనాయకుడును, వీరేశలింగముగారును, ఇప్పటి శ్రీ కేశరిగారును దక్క. ఆ మహారాజుల కాలమున ననిదంపూర్వముగ

నుభయభాషయందును రమణీయ కృతులు బహుళముగా వెలసి బహుధాప్రతిపత్తి నందినవి.

కాని, మఱియొక ముఖ్యాంశము:- ఆ కాలమునాటి వాఙ్మయ రీతి, లక్షణము, నాయకరాజుల యేల్పడిని తీర్చబడిన సాహిత్య వీధులలో - ధర్మాపేతమో ధర్మోపేతమో ఏది యైన కానిండు - పచ్చిశృంగారము కడుపలుచదనమునకు లోనై, విశృంఖల విహారము సేయుచు దొరలిపోయినది. మగనాలైన గంగాదేవియే కాదు, విలాసహేలలకు విహారభూము లనదగు నా వెలయాండ్రైనను, తమ కావ్యములందు అట్టి ధర్మగ్ధానికి పొప్పిడిరో! వారందఱును సరసార్థ మంజులములును, గంభీరార్థ మహనీయములును నగు కావ్యశ్రేణి నుత్పాదించిన గౌరవము నొందదగినవారే యైనారు. ఔచిత్యవిచారమున స్త్రీల సిగ్గురితనమునకు, హృదయపవిత్రతకు, నా కావ్యములు పరమసాక్షులే కదా! ఇం దుండి తప్పినది, ఒక ముద్దుపళని. ఆయమ కౌక జోహారు! ఆయమ విశ్రుతపఱచిన విపులశృంగారమునకును, ఆధ్యాత్మిక ముగ మధుర భావనాపరముగ నర్థము చెప్పుచో, సమ్మాన్యయే యని వెనుకనే ప్రస్తావించితిమి. కాని, యాయమ రచనచే నడి కలుషితమే యైనది "సర్వ వేదమ యుడును, సర్వేశుడును, సర్వహృదయాంతరవర్తియు, సర్వజగన్నాథుడును నగు శ్రీ కృష్ణపర బ్రాహ్మకును, నాతని శక్తియు ప్రకృతిరూపిణియు నైన రాధిక కును నడుమ నడచి ప్రణయసంఘటనము కదా యందలి కథాంశము! ఆయమ ప్రస్తరించిన అతిమాత్రపు బాహ్యోపభోగమున నంతర్ముఖముగా ధ్యనించుచున్న ఆత్మ పరమాత్మల అతిలోక సంబంధమును మనమున గుర్తించుకొనిన పళని వర్ణనము హేయముగా కనుపించ" దని అట్టివారి వాదము!

కాని ముఖ్యముగ తన కావ్యమున పళని శ్రీ హృదయమును చిత్రించుటలో ప్రత్యేక మగు పనితనము చూపినది. మగనికి పెండ్లియగు నని సంబరమే కాని తనకు నవతి వచ్చునని, అప్పటి యనుభవము దుస్సహ మని యెఱుగని రాధ గ్లోలతనము బేలతనమును అందు ఎంత చక్కగా నిరూపితము లైనవో వ్రాయుట కలవి కాని పని

“సౌము నియ్య వచ్చు, సౌముంద నియవచ్చు,
ఇయ్యరాని ప్రాణ మియ్యవచ్చు,
మగని నొరుల చేతి కిచ్చి మనగ తరమె?”

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

అను పద్యమున శ్రీభావము అచ్చుపడినది. పశనికావ్యమున ప్రతిబింబించు నంతగా మానినీస్పర్శాహృదయము. శ్రీ స్వభావమును మఱి యింకెందును గానము.

మృదు మధుర కంకణక్వాణము లొనర్చు ఊయెల నూపి, ఎలబ్రాయుల జోకొట్టు కోమలకరము. ప్రాణపతికి మధురభక్త్యములతో బాటు మధురహృదయ మును ఆమెత లిచ్చు అమృతహస్తమును నెంత మనోహరములగు కాచ్యసూచముల విరియించి, యెట్టి మరందముల కురియింపగలదో, అను నంశమును జాతీయతా సంయుతము లగు తమ రచనల ద్వారా, కుప్పలు తెప్పలగు సామెతలతో కూడిన తమ ప్రబంధముల ద్వారా మొల్లయు, ముద్దపళనియు ఋజువుపఱచుకొన గలరు.

అందును మొల్ల పండితీశ్రీశుభ్రుల న దగినవారికి తన కావ్యాపణమున బలపుతలపుల సొమ్మును బమలిడిన ద్భాంకరు. ముద్దపళని, మొల్లలను దడవుటతో చాల ముందునకు వచ్చి పడితిమి కాని "చేమకూరను పాకముగాచేసి" సెబా సనిపించుకొన్న వేంకటకవి కావ్యసంసారమునకు భావసామగ్రిని పసదనము లిచ్చిన ఉదారపటుంబిని తిమ్మక్క వస్తుసంపద, ఔదార్యము కొలదు లిడరానిది. తిమ్మక్క ఈ ద్విపదకావ్యమే కాక, కీర్తనలు కూడ రచించినది తిమ్మక్క కీర్తనల యందును, రంగాజమ్మ యక్షగానమునందును, పదకవిత రాగ తాళ నాట్యభంగిమ లతో సజీవముగా రూపు తాల్చినది. ఇందు వా రొదుగుతో కూడుకొన్న కంఠగత కోమలత్వమును శబ్దమున సన్నిధాపించినారు. రూపచిత్రణతో కూడి సాహిత్యను భజించిన నాట్యాభినయములు రంగాజి ప్రబంధమునందలి గేయములనుండి కదలి పోవుచుండును.

ఈ తరమున ద్విపదరచనలు చేసినవారు తరికుండ వేంకటాంబతోనెప్పుడు, యక్షగానములు చేసినవారును నామెతో నిర్దురే. ఆధ్యాత్మికత యామెతో కావ్యాను భవమున ప్రత్యక్షమైనది ఈ యుగలక్షణములను ప్రోగుచేసి యుగ్గడింపవలె ననిన, అదికవయిత్రులైన వీ రందఱును మార్గదేశిచ్ఛందస్సులలో వివిధమార్గముల తను కవితారథమును నడిపించినారు. పురాణములు, కావ్యములే కాదు - ప్రబంధ ములు, యక్షగానములు అను శాఖలను వెలయించిరి జాతీయములు, సామెత లును పొదువుటలో తమకు తామే సాటి యైనారు. అంతమాత్రమే కాదు -

తమ కల్పన లన్యకవిరాజన్యల కనల్ప కథాశిల్పమాతృక లవునట్లు దిద్ది తీర్చినారు. ఇది యీ యుగమునకు గల ప్రత్యేకలక్షణము. 'తేనె సోకనోరు తియ్యన యగు రీతి తోన నర్థ మెల్లదోచు నట్లు' పలకని కావ్యము 'మూగ చెవిటి వారిముచ్చట' యని ముదలకించి 'కందుసమాటల సామెత లందముగా గూర్చి చెప్పినపుడె, తెనుగున కవి పొంది పొంకమై వీనుల విందగు' సని చెప్పిన మాట చెల్లించి చూపినారు. ప్రపంచల్లభుల సాహసగాఢలకు కవితాచాతుర్యముము దోడుచేసి యా శాశ్వతత్వము కల్పించి మాన్మలై నారు. పండితవాదముల పట్టు చూపి, జయము చేపట్టి, సరస్వతీపీఠమును తంజనగరమునకు తరలించినారు నాడు విద్యానగరము కవులకు కొలువై నట్లు, నేడు తంజానగరము కవయిత్రులకు పట్టుకొమ్మయైనది. మొత్తముపై సంస్కృతపు చవి యెక్కు వై నది. విపులకావ్యకవిత యీ యుగధర్మ మనిపించినది

మఱల తెర యెత్తుసరికి, రంగము నలంకరించునది వీరేశలింగ మహితుని యాస్థానము! ఇందు ముందు రానున్న ఆన్ని విధము లగు కవిత్వశాఖలకును నాంది జరిగినది. ఇది సంధియుగ మని మున్నె పేర్కొని యుంటిమి. శ్రీ విద్యా ప్రణాళికలు, ప్రబోధములు ప్రవర్తిల్లిన వీ సమయముననే అథిపతనమై యున్న శ్రీసంఘవ్యవస్థను చక్కబఱచి సంస్కరించుటకై శ్రీలచే నడుపబడిన అనసూయ, హిందూసుందరి, సావిత్రి పత్రికలు బయలువెడలిన వీ యుగముననే కదా! సీరము సుభద్రమ్మగారి యందు వివిధ కావ్యకవితయు, పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారి యందు పురాణకవితయు పొలుపు సెందినవి. శతకములు విస్తరించిన దీ కాలము ననే. అప్పటి శతక మిప్పటికిని ప్రణుతి గొనుచునె యున్నది. కవిత్వాభ్యాసము కొఱకై యందఱు నేదో యొక శతకము చేసెరా యనిపించును. వయసున చిన్నదైనను, కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మిసుందరి నీ యుగముననే చేర్చవలసివచ్చినది. ఆంగ్లమందు కవిత్వ మల్లిన మగుప యీ యుగమున నీమె యొకతెయె యగవడు చున్నది. వెన్నెలకంటి హనుమాయమ్మగారి సంస్కృతకావ్య నేతృత్వావిశిష్టిత విస్మరింప దగినది కాదు- జ్ఞానమాంబగారి రచన మొక తృతీయఃపంథా యైనది- ఆ కావ్యరత్నములతో సరితూగగల కావ్య మింకొకటి గన్పడదు. ఆ మహాయోగిని కొక్క నమస్కారము చేసి సాగిపోవలసినదే. ఈమె మొదలు మహిళా సారస్వత

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

మున గూడ బ్రహ్మసమాజ మతవాసనలు అలమికొన్నవి. వచనగ్రంథ రచనారంభ మును ఈ కాలముననే జరిగినది.

తరువాత తరువాత, సారస్వతమునందలి అన్ని శాఖలును బ్రబ్ధికొన్నవి. కావ్యములు, ప్రబంధములు, ద్విపదులు, ద్విపదలు, శతకములు, నవలలు, నాటకములు, ఏకాంకికలు, కథానకములు, గల్పికలు ఖండకావ్యములు మున్నగున వెన్నో పోను పోను ప్రోద్బలము నందినవి. శ్రీ కనకమ్మ, గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి సరస్వతీదేవి, సీతాంబగార్ల రచనలలో ఆధ్యాత్మిక కావ్యములు, పురాణములు, ప్రబంధములు, నాటకములు, ఖండకృతులు, నవలలు ముసురుకొన్నవి. పోణకా కనకమ్మ, ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగార్ల భగవద్గీతానువాద మొక స్వర్ణభూషణ సరస్వతీ రామాయణముతో శ్రీల రామాయణములు ముచ్చటగా మూడని యీ వఱకే ముచ్చటించి యుంటిమి.

దేశరాజు భారతీదేవి, గంటి కృష్ణవేణమ్మ ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మ మున్నగు వారి రచనలలోను ఇంకను ఇతరుల కొందఱు రచనలలోను వీరనాయక స్మృతులు, పండుగ ప్రశస్తులు, రాష్ట్రోద్బోధనలు స్వాతంత్ర్య రేఖాసముద్ధీపనములు మనము కాంచగలము. పుట్టపర్తి కనకమ్మ, దేవులపల్లి సత్యచితమ్మ, చర్ల నగరాజుకుమారి, రాజేశ్వరిగార్ల రాతిరథము, సత్యాగ్రహోద్బోధము, బొబ్బిలి బెబ్బులి, లవణసాగర మథనము, వీరచంద్రావతి శీర్షికలలో దేశభక్తి తీవరించి యున్నది. మదమంచి అనంతమ్మగారి రాష్ట్రప్రబోధము పద్ధతియే వేరు. గండరించిన వారి రచనాశిల్పమునందలి కావ్యమూర్తులు సజీవములై వ్యక్తులతో ఎట్ట ఎదుట నిలువబడి పలుకరించి యుపదేశము చేయుచున్నవా యను నట్టుండును అది యెవ్వరు ప్రయత్నించినయు ప్రాప్తించలేనిది. వారి జాతీయ కవిత్వమున కొక ఊహారు. మొత్తముపై మదమంచివారిది మంచి కవిత్వము. శ్రీ బుర్రా కమలా దేవిగారి ఖండకావ్యముల ప్రశస్తి యొక ప్రత్యేకస్థానము నాక్రమించినది. ఆంధ్ర సారస్వతమున ప్రభవించిన Lyric సాంప్రదాయము చక్కగా ప్రచిఛించినది. శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారితో ఏచి పూచిన విషాదకావ్యగానము వీరియందు స్పందించినది. కృష్ణశాస్త్రిగారిది అనుభవ మందక పడిన ఆవేదనము. కమలాదేవి గారిది అనుభవము చాలక పొందిన ఆక్రోశనము. ఏమైనను, చరమపరాకాష్ఠ

పొందిన వీరి విషాదవీణా శ్రుతీనిక్వాణమన ప్రతివారి అనుభవములును ఏదో విధముగ ప్రతినినదించుచునె యుండును ఇంతకును సారస్వతమున వారి ఖండ కృతుల కొక చక్కని స్థానమున్న దనుట నిర్వివాదాంశము.

సోదరి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మగారి రచనలు చంద్రునినుండి తొరగి పారిస యమృతమువలె కిశామాధుర్యమున తొణికిసలాడుచు, ఆహ్లాదకారణములగుచున్నవి. శ్రీమతులు విశ్వసుందరమ్మ, రాజ్యలక్ష్మి, బంగారమ్మగారల గులాబి, కప్పపెళ్ళి మున్నగు భావకవిత్వపు పలుకుబడులు చవిచూచి యుంటిరి.

ఈ భావకవితా ప్రాబల్యము యువకవులలో ఎక్కువ ప్రోత్సాహమును రేపినది భావకవిత్వమున పరిణతప్రజ్ఞులగువారి నాదర్శముగ పెట్టుకొని, యా కవిత్వముకకు మనసిచ్చిన వా రెండఱందరో కలరు. భారతదేశ స్వతంత్ర సముష్కారమునను, రఘుండ్ర, గాంధీజీ యిత్యాదుల మహాపురుషుల మృతినిర్వేద ములవలనను గలిగిన ఉత్తుంగ భావ సంచాలనములు కావ్యజగత్తును కదలించివైచి, కమ్మని రచనల కాధారప్రాయములైనవి. భారతదేవి, గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ మున్నగు కొందఱి రచనలలో నివి కొల్లలుగ కనుపించును.

అష్టాదశ వర్ణనలతోడి మహాకావ్యముల కంటె, ఆల్పార్థసంప్రయోజనము లగు ఖండకావ్యములు హెచ్చు ప్రచారము నందినవి- అంత కంటెను రసపుత ములుగ ఖండికలు బహుశ ప్రశస్తి నొందినవి.

వీనివలన కావ్యధర్మము కుంటుపడిన దనువారు కొందఱు, వీని వలననే కావ్యప్రయోజనము ఎక్కుడుగ సిద్ధించిన దనువారు కొందఱు నై వాదోపవాద ముల బెంచిరి కాని, సిద్ధాంతమును భావికాలమునకే యప్పగించిరి. కావ్యమేదైనను, తద్గతభావార్థములే కద ముఖ్యార్థములు. అట్టియెడ, నిది మహాకావ్యమా, ఖండ కావ్యమా, భావకవిత్వమా, ప్రబంధకవిత్వమా అను చర్చ పండితమ్మన్యు లగు వై తండికుల పనియే కాని నేరొండు కాదు. ఒకానొక నిర్దిష్ట మగు భందమున శ్రేయోపాదకము లగు కావ్యార్థము వివరించి ప్రచలింపజేయుటే పరాయణము-

ఇంతలో నాటకమునం దంతర్నాటకమువలె, శ్రీ శ్రీ, చలంగార్ల ప్రవేశ ముతో రంగము క్రొత్త రంగులు దొడిగినది. వీరు వెలయించిన బాటయే గేయ

సారస్వతము. దీని లక్షణము వెనుకనే భాగుగ తఱచియుంటిమి. ఆభ్యుదయ గీతాలు, “నందా” మున్నగునవి రచించిన శ్రీమతి వట్టికొశాండ విలాషి, లలిత మున్నగువారు కవితాసఖితో స్నేహసంబంధము తఱుకొత్త జేసినారు. ఆమెతో బాటు ఆంగ్లసారస్వతమున కవిత్వము చెప్పవారు మూగురు. తక్కినవారు మహా లక్ష్మీ సుందరియు, బుర్రా కమలాదేవియునై యున్నారు. బుర్రా కమలాదేవితో సంస్కృతమున కవిత్వము చెప్పినవారును మూగురే. శ్రీమతి కాంచనపల్లికనకమ్మ గారు ఎ.కోమలమ్మ ఆను వారలు-తక్కినవారు లలిత తురుష్కభాషాతుషిత కూడ. సర్వేశ్వరు డిట్టి మహానీయాభరణముల గంకను ప్రసాదించును గాక! కొమ్మూరి పద్మావతి యొకతె చలంగారి శిష్యురాలుగ కనబడుచున్నది. సోదరి పద్మావతి నిశిత ప్రతిభాశాలిని. అనేక ఉద్యమములలో నామె ప్రజ్ఞానిర్వాహకము లారి తేరినది. బ్రహ్మ సమాజభావవ్యాప్తి, శ్రీల నాటకరంగ ప్రవేశాభిలాషలు, చలంగారి భావానుకరణములు వీరి రచనలలో కొసరి ముసరికొన్నవి

ఇన్ని తరములు, ఇన్ని శతాబ్దములు గడచసిన పిదప సింహావలోకము చేసి చూడ, శ్రీవాఙ్మయమున శతక మెక్కువ పాలుగొనినదా యసిపిండుచున్నది. కావ్యములు, ప్రబంధములు, నవలలు, ఖండ కావ్యములు, నాటకములు- ఇట్లు వచునగా లెక్కింపవచ్చును. ఇప్పటిలో వ్యాసరచనము, వీని నన్నిటిని మించినది కథాసాహిత్యము, లేఖాసారస్వత మొకటి చెప్పదగినది- హెచ్చు పాలు గొనుచున్నది. గీతము మొదలు వృత్తములు, కందములు, సీసములు, గేయములు, ముత్తాలసరములు నను వివిధచ్ఛందములు వీరి చేతులలో సుడులు దిరిగినవి.

కళాహృదయము కుసుమకోమలు లగు తరుణులకు సహజ సిద్ధము. ఏ దేని రమ్మభావప్రకటన చేయవలె ననిన, తత్ప్రయత్నము పురుషులకు కృతకమె యనవలెను ఆపాతమధురమును, ఆలోచనామృతమును అగు సంగీత సాహిత్య ములు సరసాంగులకు అనభ్యస్త సంప్రాప్తములును, అశిక్షిత పటుత్వపాకములు నగు సహజశిక్షలు. విశ్వమున గల మృదులతను, మధురతను, రమణీయకతను, కమనీయకతను, కాంతా సమధర్మముగ తత్త్వవేత్తలు నిర్ణయించిరి. విశ్వశ్రేయస్కర మగు కావ్యధర్మము కూడ కాంతాసమ్మితముగనె యుపలక్షించుట దీనికి ప్రబలోదాహరణము. కాని, మహిళాలోకము అనవకాశబాధితము. ఐనను,

ఓపినంతవటు లిట్టి సారస్వత మహోద్యమమును హృదయపూర్వకముగ నాహ్వానించుచు, నెప్పటి కప్పుడు వినూత్న రచనా వ్యవసాయధురీణ లగుచున్న కవయిత్రు లెందఱో అందఱును మనకు వంద్యమానలే యగుచున్నారు. ఇట్టివారు సరస్వతీసేవానురక్తులుగనే కాక, దేశమాతృ కళ్యాణరేఖాలంకారకారిణులుగ కూడ పొగడొంద గలుచున్నారు.

పరమపిత యగు నేకేశు డెప్పుడును దనివోని కళాసంపదతో నీ యమృత వ్యవసాయికురాండ్ర నాచంద్రార్క మాశీర్వాదించును గాత!

మహిళా సారస్వత మనల్పమై, మహియస గౌరవాస్పదమై యాశాశ్వతము వర్ణిల్లును గాత!

“సహనావతు సహనౌ భునక్తు సహవీర్యం కరవామహై-
తేజస్వినావధీత మస్తు మావిద్వషామహై.”

— :o: —

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.